Limba română

Manual pentru clasa a V-a

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETA

Alexandru Crișan
Sofia Dobra
Florentina Sâmihăian

HUMANITAS EDUCATIONAL

DRAGI COPII,

Aţi ales un manual care vă este prieten şi partener într-o pasionantă aventură în lumea cărţii. Cu inteligenţă şi imaginaţie, veţi reuşi să descifraţi această lume.

Veţi pătrunde, treptat, în universul cuvîntului rostit şi scris. Observînd, folosindu-vă cunoştinţele şi imaginaţia, jucîndu-vă şi exersînd, veţi ajunge la un stil personal de a lucra şi de a gîndi. Veţi înţelege tainele de dincolo de cuvinte, descoperindu-vă pe voi înşivă într-o lumină poate necunoscută încă.

Manualul vostru cuprinde trei părţi.

Prima parte, TEXTUL, vă familiarizează cu diverse tipuri de texte, situaţii de comunicare şi cu elementele de limbă care stau la baza acestora.

A doua parte, STRUCTURILE TEXTULUI, vă oferă posibilitatea de a descifra şi de a aprofunda felul în care sînt construite textele, precum şi mijloacele prin care voi înşivă puteţi redacta scurte texte.

Ultima parte, UNIVERSUL TEXTULUI, vă propune o deschidere spre spaţiul miraculos al literaturii, printr-o călătorie în basm, legendă, snoavă şi poezie.

Cele unsprezece unităţi ale manualului, cuprinzînd texte dintre cele mai diverse, elemente de limba română şi de comunicare, exerciţii de recapitulare, sînt paşii pe care îi veţi face împreună cu Alexandru şi Roboţel, personajele acestei cărţi, şi, sperăm, prietenii voştri într-ale învăţării.

Autorii

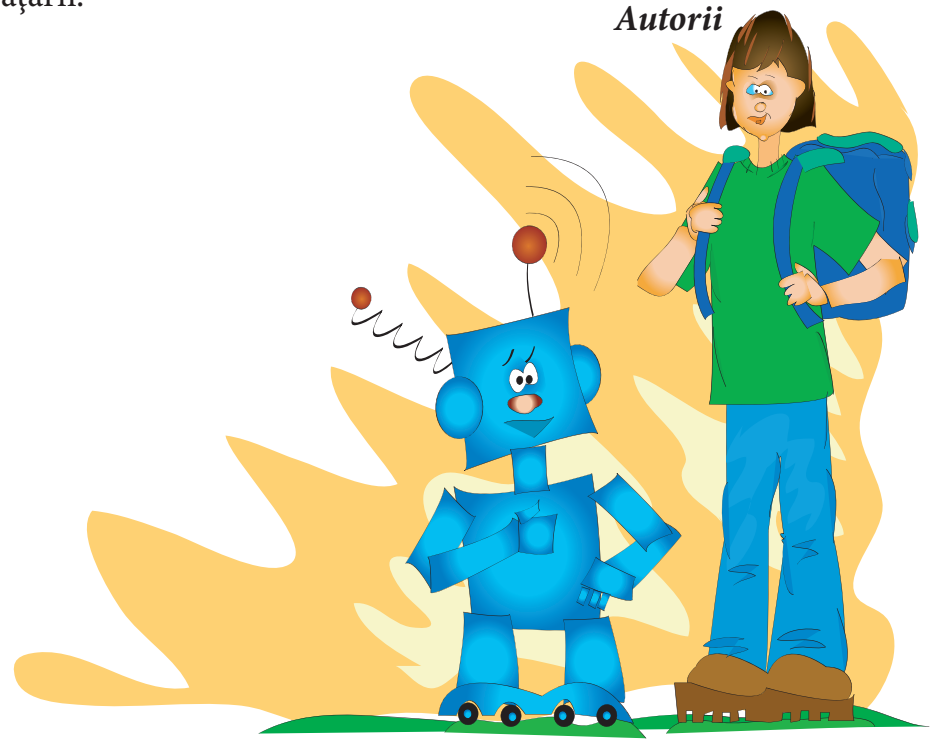

MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

Alexandru Crișan

Sofia Dobra

Florentina Sâmihăian

Viorica Bolocan

Viorica Goraș-Postică

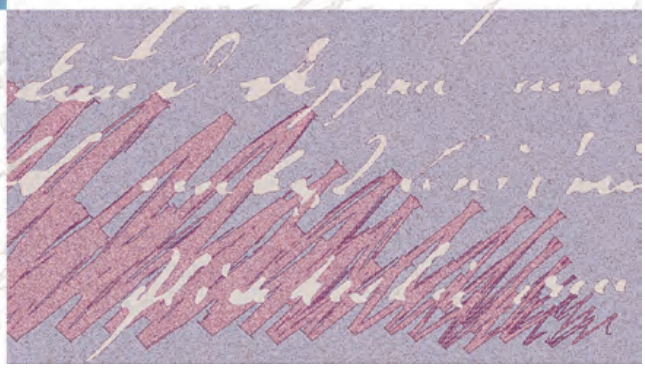

Manual pentru clasa a V-a

Ştiința, Chişinău;
Humanitas, Bucureşti
2015

CUPRINS

I. CARTEA ŞI TEXTUL

1. CARTEA

Cartea 6
Interiorul cărţii 9
Cartea şi biblioteca. *Cele dintîi lecturi* de Mircea Eliade 11
Situaţia de comunicare. Tipuri şi modalităţi 17
Organizarea monologului 22

2. CUVÎNTUL ŞI TEXTUL

Cuvîntul 26
Familia lexicală 28
Cîmpul lexical 30
Realitate şi ficţiune. *O furnică* de Tudor Arghezi 32

3. TIPURI DE TEXTE

Textul literar. *Sfîrşit de toamnă* de Vasile Alecsandri 40
Textul nonliterar 46
Sunetele limbii române 51
Diftongul. Triftongul 53
Silaba 55
Organizarea textului scris 58

II. STRUCTURILE TEXTULUI

4. NARAŢIUNEA

Naraţiunea. *Balada celor cinci motănaşi* de Ion Druţă 64
Planul simplu de idei 74
Planul dezvoltat de idei 76
Verbul 77
Modurile verbului 79
Modul indicativ. Prezentul 81
Imperfectul. Perfectul compus 83
Perfectul simplu. Mai mult ca perfectul ... 86
Viitorul 88
Modul imperativ 91
Verbele predicative şi verbele nepredicative .. 94

5. AUTOR. NARATOR. PERSONAJ

Autor. Narator. Personaj. *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă 100
Regionalismele 103
Figuri de stil 105
Rezumatul 110
Substantivul 114
Articolul 116
Cazurile substantivului. Prepoziţia 119

6. DIALOGUL

Dialogul. *Vizită...* de Ion Luca Caragiale 130
Formule specifice dialogului 139
Organizarea dialogului 141
De la textul dialogat la textul narativ 143
Pronumele personal. 145
Numeralul 154

III. UNIVERSUL TEXTULUI

7. LEGENDA POPULARĂ

Legenda. *Dragoş-Vodă* 160
Adjectivul 165
Adverbul 171
Interjecţia 173

8. BASMUL

Basmul. *Prîslea cel voinic şi merele de aur* 178
Predicatul 193
Povestirea 197

9. MITUL

Mitul. *Filemon şi Baúcis* 202
Subiectul 211
Texte de interes personal 213

10. POEZIA

Poezia. *Ce te legeni...* de Mihai Eminescu. . 220
Atributul 229
Complementul 231

11. SNOAVA

Snoava. *Boierul şi Păcală* 236
Conjuncţia 240
Proverbul. Zicătoarea 241
Ghicitoarea 243
DICŢIONAR 246

1

CARTEA

Alege o carte, după ce ai colindat prin marele labirint al bibliotecii. Priveşte-i coperta, citeşte-i titlul şi începe o aventură care îţi va dezvălui lumea ei minunată.

- **Cartea şi biblioteca**
- **Situaţia de comunicare**

Cartea

„Numai poetul,
Ca pasări ce zboară
Deasupra valurilor,
Trece peste nemărginirea timpului:
În ramurile gîndului,
În sfintele lunci,
Unde pasări ca el
Se-ntrec în cîntări.”

Mihai Eminescu, *Numai poetul...*

Cartea – obiect cultural

Exprimați-vă părerea!

1. Cum explicaţi, în versurile de mai sus, compararea poetului cu *pasări ce zboară deasupra valurilor*?

2. Care sînt *cîntările* poetului?

3. Prin ce rămîne acesta în *nemărginirea timpului*, adică în veşnicie?

4. Care este mijlocul cel mai vechi prin care creaţia scriitorilor şi a savanţilor este transmisă generaţiilor viitoare?

5. Cunoaşteţi şi alte mijloace folosite în acest scop?

CARTEA este o scriere cu un anumit subiect, tipărită şi legată în volum. Ea cuprinde, în general, opere de diverse genuri, creaţii ale gîndirii şi ale simţirii umane.
Dacă este mai amplă, o lucrare unitară se poate segmenta în volume separate. De exemplu, *Fraţii Jderi* de Mihail Sadoveanu reprezintă o trilogie alcătuită din volumele: „Ucenicia lui Ionuţ” (I), „Izvorul alb” (II), „Oamenii Măriei Sale” (III) sau *Cireşarii* de Constantin Chiriţă este alcătuită din 5 volume.

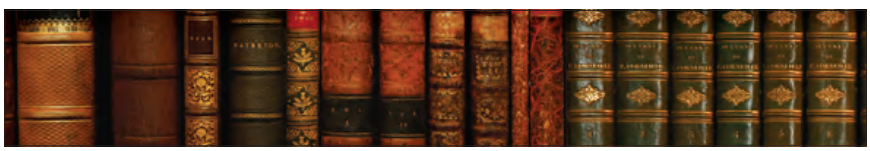

Ce descoperim?

✓Cartea, ca obiect cultural şi ştiinţific, este păstrătoarea cunoştinţelor, a gîndurilor şi a simţirii umane, acumulate de-a lungul timpului.

Este bine să mai ştiţi

✓Biblioteca Naţională a Marii Britanii a plătit 14,3 milioane de dolari pentru a cumpăra o carte (o copie în limba latină a Evangheliei după Ioan). Volumul, de mărimea unei palme, a fost scris în secolul al VII-lea d. Hristos şi este cea mai veche carte din Europa, păstrată intactă.

Părţile componente ale cărţii

„Carte frumoasă, cinste cui te-a scris,
Încet gîndită, gingaș cumpănită;
Ești ca o floare, anume înflorită
Mîinilor mele, care te-au deschis.”

Tudor Arghezi, *Ex libris*

Exprimați-vă părerea!

6. De ce i se cuvine *cinste* autorului unei cărţi frumoase?

7. Explicaţi versul al doilea.

8. De ce cartea este asemănată cu o floare?

Observați!

9. Examinaţi imaginea de mai jos. Arătaţi care sînt elementele componente ale unei cărţi.

Coperta a IV-a Cotor Coperta I

10. Care dintre aceste elemente vi se par mai importante?

11. Ce altceva mai este important într-un volum, în afară de înfăţişarea sa exterioară?

- COPERTA reprezintă învelișul protector al unei cărţi.
- COTORUL este partea laterală din stînga a unei cărţi, de care se cos sau se leagă filele ori fasciculele şi coperta.
- FASCICULA este o parte a cărţii formată, de regulă, din 16 pagini; fasciculele se reunesc într-un volum prin coasere sau lipire.
- FILELE sînt foile de hîrtie care alcătuiesc cartea.
- PAGINA reprezintă faţa unei file.

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Ex libris*** (expresie în limba latină „din cărţile lui...”) – semn de proprietate aplicat pe o carte de către posesorul ei, sub formă de semnătură, sigiliu sau ştampilă.

Scrieți corect!

✓ **arghezian, -ă** adj. – de Arghezi, a lui Arghezi, în memoria lui Arghezi; pluralul: *arghezieni, arghezi*ene.

Ce observăm?

✓ Aspectul general al cărţii

✓ Părţile componente ale cărţii

✓ Fiecare componentă a cărţii contribuie la redarea imaginii acesteia.

Informaţiile de pe coperte

Observaţi!

12. Ce informaţii oferă coperta I şi coperta a IV-a din desenul de la pagina 7?

13. În ce ordine sînt prezentate informaţiile?

14. Ce informaţii apar pe cotor? Cum se evidenţiază ele?

Exprimaţi-vă părerea!

15. Ce vă atrage mai mult la copertele din pagina 7?

16. Ce legătură are ilustraţia copertei I cu titlul cărţii?

17. Cum aţi ilustra voi această copertă şi de ce?

- COPERTA I cuprinde: numele autorului (autorilor), titlul cărţii, denumirea colecţiei sau a seriei (sigla[1] acestora), editura, ilustraţia de copertă.
- COPERTA a IV-a poate oferi: informaţii sumare privind autorul sau subiectul cărţii, informaţii despre colecţia în care apare cartea, alte date (preţul, apariţiile precedente etc.), ilustraţii.
- Pe COTOR se pot menţiona autorul, titlul, editura, numărul volumului sau ordinea acestuia într-o colecţie.
- AUTORUL este persoana care a creat opera cuprinsă într-un volum.
- TITLUL este un cuvînt, un grup de cuvinte sau un text aşezat la începutul unei lucrări (uneori, al unei părţi din lucrare), pentru a indica sugestiv tema ori conţinutul acesteia.

Exprimaţi-vă părerea!

18. Care este cea mai frumoasă carte din biblioteca voastră?

19. Ce alte cărţi v-au impresionat pînă acum şi prin ce anume?

20. Ce v-a atras mai mult la aceste cărţi?

Ce observăm?

✓ Informaţiile furnizate şi ordinea acestora
✓ Repartizarea informaţiilor pe coperta I, pe coperta a IV-a şi pe cotor
✓ Prezentarea şi evidenţierea informaţiilor esenţiale
✓ Legătura dintre text şi ilustraţia de pe coperta I

Ce descoperim?

✓ Prin copertă cartea atrage atenţia cumpărătorilor.

Este bine să mai ştiţi

✓ Coperta unei cărţi este la fel de importantă ca şi conţinutul acesteia. De aceea ea ar trebui să reprezinte ideile şi conţinutul cărţii.

✓ Unele cărţi au o copertă suplimentară. Ea poartă denumirea de **supracopertă** şi îmbracă coperta de bază. Se utilizează în scopul protejării copertei şi al prezentării grafice mai estetice.

[1] *Siglă*, s.f. — prescurtare formată din litera sau literele iniţiale, folosită pentru a evita cuvintele sau titlurile prea lungi; de exemplu: DSR — ***D**icţionarul **s**criitorilor **r**omâni*.

Interiorul cărții

Pagina de titlu și cuprinsul

Observați!

Ce observăm?

✓Locul și structura paginii de titlu

1. Unde este așezată pagina de titlu într-o carte?
2. Ce informații în plus oferă aceasta față de coperta I?
3. Ce rol are pagina de titlu în ansamblul unei cărți?

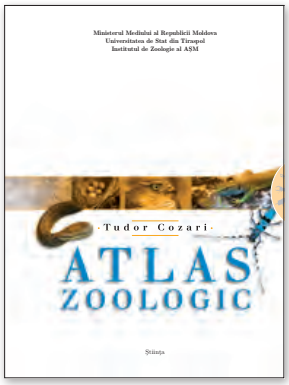

4. Unde poate fi așezat cuprinsul/sumarul unei cărți?
5. Ce anume indică acesta?

Ce descoperim?

✓Rolul și structura cuprinsului într-o carte

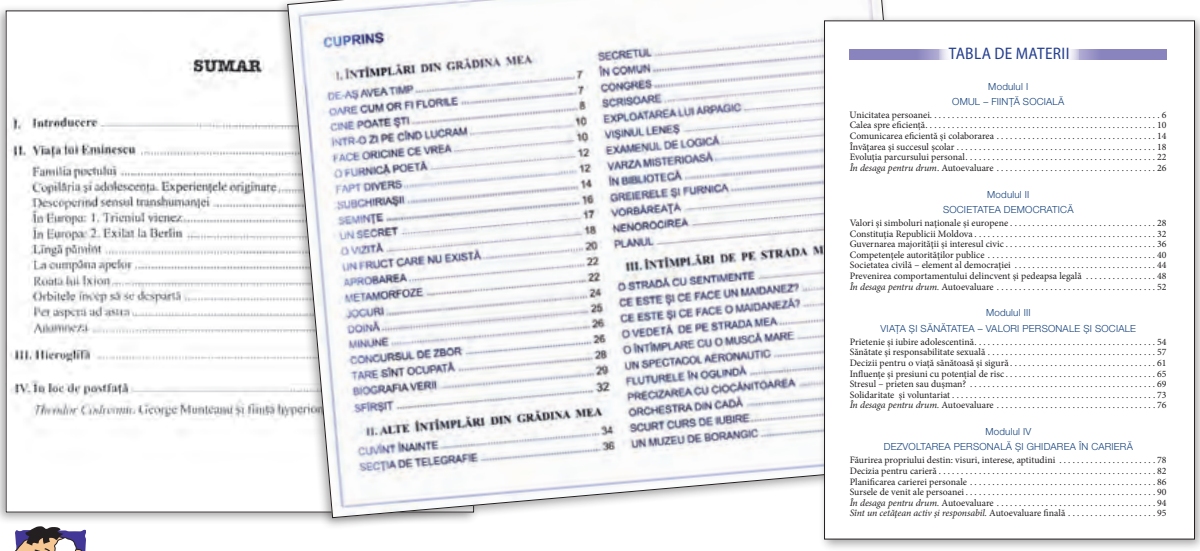

Exprimați-vă părerea!

6. Din ce tip de lucrări provin cuprinsurile prezentate în imaginile de mai sus?

7. Ce diferenţe există între cele trei cuprinsuri?

8. Care dintre ele este mai amănunţit?

9. Cum sînt evidenţiate informaţiile esenţiale dintr-un cuprins?

10. Care dintre acestea vi se par mai importante şi de ce?

Ce observăm?

✓Cuprinsul este prezentat în mod diferit în cărţi.

▶ PAGINA DE TITLU este prima sau a treia pagină a cărţii; de cele mai multe ori, ea urmează după o filă albă care o desparte de copertă. Pagina de titlu reia informaţiile de pe copertă şi, uneori, le completează.

▶ CUPRINSUL, TABLA DE MATERII ori SUMARUL este o listă aşezată la începutul sau la sfîrşitul cărţii; în cadrul acesteia sînt enumerate capitolele şi subcapitolele, titlurile textelor din carte, cu indicarea paginii corespunzătoare.

Aşezarea în pagină

Exprimaţi-vă părerea!

11. Priviţi imaginile alăturate. Cum vă explicaţi aşezarea diferită în pagină a textelor?

▶ ALINEATUL este:
- un rînd retras într-un text, pentru a marca schimbarea ideii;
- un fragment de text sau paragraf care începe cu un asemenea rînd.

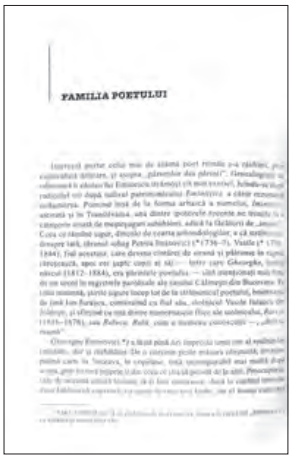

Pagină de carte

Pagină de revistă

Pagini dintr-un manuscris vechi

10

Cartea și biblioteca

„Eu mi-am imaginat întotdeauna Paradisul sub forma unei BIBLIOTECI. Alte persoane consideră că ar fi o grădină, alţii şi-l pot închipui ca un palat; eu l-am imaginat întotdeauna ca o bibliotecă...”

Jorge Luis Borges, *Cărţile şi noaptea*

CELE DINTÎI LECTURI

de Mircea Eliade

1

În 1912 tata a fost mutat cu garnizoana[1] la Cernavodă. Am rămas acolo doi ani. În amintirile mele, timpul acela se desfășoară, în plin soare, între Dunăre și dealurile cărămizii calcinate[2], pe care creșteau măceși și flori mărunte, cu petale palide, uscate.

Învăţasem deja alfabetul, dar încă nu-mi dădeam seama la ce ar putea folosi. Nu mi se părea atît de interesant cînd am ajuns să silabisesc o-u, ou, bo-u, bou — nici chiar cînd am izbutit să citesc, fără să mai silabisesc, *Ţara noastră se numește România*. Dar odată am dat peste cartea de citire a fratelui meu și, după prima pagină, n-am mai putut s-o las din mînă. Eram fermecat, parcă aș fi descoperit un joc nou. Căci, din fiecare rînd citit, aflam lucruri necunoscute și nebănuite. Am învăţat numele judeţelor, ale rîurilor și ale orașelor și am aflat despre Daniil Sihastru și Mînăstirea Neamţului și cîte alte lucruri care mă uluiau, mă copleșeau[3] prin vastitatea[4] și misterele lor. Dar, după o săptămînă, cînd am terminat cartea lui Nicu, am descoperit deodată că lucrurile nu erau atît de simple pe cît le bănuisem eu. Căci nu mai aveam la îndemînă o a doua carte pe care s-o pot începe imediat. Tata avea vreo sută-două de volume frumos legate în piele, dar erau încuiate într-o bibliotecă cu geamuri. Nu puteam citi decît titlurile, și nici pe ele nu le înţelegeam întotdeauna. Erau volume care se intitulau „Roman” și a fost o lungă discuţie între părinţi dacă trebuie sau nu să-mi explice acest cuvînt. Pentru încă mulţi ani, tata mi-a interzis să citesc „romane”. Nici măcar nuvele nu-mi îngăduia să citesc. Singurele cărţi admise de el erau cele care purtau titlul sau subtitlul de *Povestiri*.

[1] *Garnizoană*, s.f. — unitate militară stabilită într-o localitate.
[2] *Calcinat*, adj. — care a fost uscat, ars de soare.
[3] *A copleși*, vb. — a emoţiona peste măsură, a impresiona puternic.
[4] *Vastitate*, s.f. — întindere mare, imensitate.

11

Mi se îngăduise să citesc *Basmele* lui Ispirescu, amintirile și povestirile lui Creangă, cînd a intervenit un episod care mi-a întristat toată copilăria. Intrasem în clasa I primară și tata poftise odată pe învăţător, ca să se consulte asupra cărţilor pe care le-aș putea citi. Eram toţi trei în faţa bibliotecii. Învăţătorul părea entuziasmat de cărţi și, mai ales, de legăturile lor de piele. Răsfoind un volum de N. Iorga — îl văd și acum, era *Pe drumuri depărtate* — a spus, arătîndu-mă: „Dar să nu-l lăsaţi să citească prea mult, căci își obosește ochii. Și deja nu are ochi prea buni. L-am pus în banca întîi, și totuși nu vede întotdeauna ce scriu pe tablă”. „Văd, dacă fac ochii mici”, l-am întrerupt eu. „Asta înseamnă că ai ochi slabi, că ai să fii miop[1]”, a adăugat învăţătorul.

Descoperirea aceasta a însemnat o adevărată catastrofă. Tata a hotărît că nu trebuie să-mi mai obosesc ochii cu alte cărţi în afară de cele de școală. Nu mai aveam voie deci să citesc în timpul liber. De altfel, sursa lecturilor extrașcolare îmi fusese secată. Tata nu mai deschidea biblioteca cu geamuri și nu mă mai lăsa să răsfoiesc volumele legate. Mai tîrziu, mi-am dat seama că anii aceia au fost pierduţi. Setea mea de lectură o potoleam la întîmplare. Citeam ce-mi cădea în mînă, romane în fascicole[2], Sherlock Holmes, *Psaltirea*, *Cheia visurilor*, și citeam pe ascuns, în fundul grădinii, în pod, în pivniţă.

Din volumul *Memorii*

[1] *Miop*, s., adj. m. — (persoană) care nu distinge clar obiectele aflate la distanţă.

[2] *Fasciculă*, s.f. — o parte a unei lucrări unice, publicată în etape succesive.

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Jorge Luis Borges*** (1899–1986) – scriitor argentinian, poet, autor de nuvele, povestiri și alte scrieri.

✓ ***Daniil Sihastru*** (secolul al XV-lea) – călugăr și sfetnic de taină al lui Ștefan cel Mare. Numele lui, Sihastru, se explică prin faptul că a trăit în singurătate, în munţi.

✓ ***Nicolae Iorga*** (1871–1940) – scriitor, istoric și politician român, autor al unei opere științifice monumentale.

✓ ***Sherlock Holmes*** – personaj din romanele polițiste ale scriitorului scoţian Arthur Conan Doyle (1859–1930), devenit modelul detectivului amator.

✓ ***Psaltirea*** – carte bisericească; face parte din Vechiul Testament.

✓ ***Cheia visurilor*** – carte de interpretare a viselor.

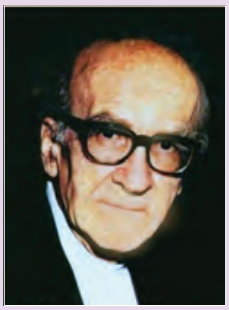

MIRCEA ELIADE (1907–1986)

Personalitate erudită, a scris peste 30 de volume de operă artistică și științifică.

De mic citește cu pasiune literatură din diferite domenii. Primele încercări literare le face la 10 ani, iar la 18 ani publică prima carte (*Romanul adolescentului miop*, operă autobiografică). Interesul pentru lectură îl face să studieze mai multe limbi străine.

Este unul dintre cei mai importanţi scriitori români. De un succes deosebit se bucură opera lui fantastică.

Savant cu renume mondial, a avut o fructuoasă activitate în domeniul filosofiei și al istoriei religiei.

..... Observarea textului

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Arătaţi în ce domeniu de activitate se foloseşte cuvîntul *garnizoană*. Alcătuiţi propoziţii cu alte patru cuvinte aparţinînd aceluiași domeniu.

2. Înlocuiţi cuvintele subliniate în construcţia *dealurile* ***cărămizii calcinate*** cu altele avînd același sens. Ce efect are această înlocuire asupra textului de bază?

3. Alcătuiţi propoziţii în care cuvintele de mai jos să aibă sensuri diferite faţă de cele din text:

- palid
- a se consulta
- a potoli
- a interveni
- sursă
- fermecat
- a pofti
- a seca
- a descoperi

4. Găsiţi cuvinte care au același înţeles cu verbele:

- a interzice
- a admite
- a îngădui

Ce observăm?

✓Cuvintele pot fi clasificate după domeniile în care se folosesc.

Ce observăm?

✓Îmbinarea neașteptată a unor cuvinte

✓Cuvîntul își poate modifica sensul în funcţie de contextul în care se utilizează.

Punctuaţie

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Ce rol au ghilimelele în pasajul de la pagina 12, care începe cu următoarele cuvinte: „Dar să nu-l lăsaţi...”?

Ce observăm?

✓Rolul folosirii unor semne de punctuaţie

Concurs școlar în Sala de lectură a Bibliotecii Naționale pentru Copii „Ion Creangă” din Chișinău

Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă" din Chișinău

✓Este principala bibliotecă pentru copii din Republica Moldova.

✓Biblioteca deţine o colecţie enciclopedică de 247 135 de documente pe diferite suporturi.

✓În 2014 au frecventat această instituţie de cultură 12 877 de cititori.

13

Explorarea textului

Timpul și spațiul întîmplării

Folosiți-vă cunoștințele!

6. Selectaţi din textul de la paginile 11 și 12 cuvintele privitoare la momentul în care se desfășoară întîmplările și la durata acestora.

7. Ce rol au cuvintele respective în text? Oferă acestea informaţii precise?

8. Identificaţi secvenţele care surprind spaţiul de desfășurare a faptelor relatate:
- orașul și împrejurimile;
- casa și locurile în care copilul se retrage pentru a citi.

9. Cum s-au păstrat în amintirea autorului timpul și spaţiul despre care povestește? Răspundeţi găsind sensul cuvintelor subliniate în următorul pasaj:

În amintirile mele, timpul acela se desfășoară, *în plin soare*...

Ce observăm?

✓Secvenţele care indică timpul și spaţiul

✓Impresia generală care se degajă din text

✓Timpul este redat prin cuvinte speciale

✓Spaţiul este descris în mod divers

Cine povestește

Folosiți-vă cunoștințele!

10. Identificaţi în text pronumele personale și verbele la persoana I.

11. Găsiţi pasajele care pun în evidenţă participarea afectivă a memorialistului la întîmplările prezentate.

Ce observăm?

✓Relaţia dintre întîmplare și cel care o relatează

Faptele trăite și rememorarea acestora

Exprimați-vă părerea!

12. Există o distanţă în timp între desfășurarea propriu-zisă a întîmplărilor și rememorarea acestora?

13. Care dintre timpurile trecut, prezent sau viitor este cel mai des folosit în text?

DICȚIONAR LITERAR

✓***Memoriile*** sînt scrieri în care autorul își aduce aminte de întîmplări trăite de el însuși cu mult timp în urmă. Acestea sînt povestite la persoana I.

14

14. Cum explicaţi acest fapt?

15. De ce se foloseşte timpul prezent al verbului în enunţurile:
- În amintirile mele, timpul acela *se desfăşoară*, în plin soare […].
- Răsfoind un volum de N. Iorga – îl *văd* şi acum, era *Pe drumuri depărtate* – a spus, arătîndu-mă: […]

Ce observăm?

✓ Distanţa dintre faptele trăite şi momentul aducerii-aminte

Persoanele prezentate

Observaţi!

16. Numiţi persoanele de care îşi aminteşte autorul:
- în ordinea apariţiei;
- în ordinea importanţei lor.

17. Prezentaţi, pe scurt, persoanele evocate în text, referindu-vă la trăsăturile acestora şi la acţiunile întreprinse de ele.

Ce observăm?

✓ Participanţii la întîmplarea relatată

..... *Interpretarea textului*

Cartea şi fascinaţia lecturii

Folosiţi-vă cunoştinţele!

18. Selectaţi din text substantivele care se pot grupa, după sensul lor, în jurul ideii de carte.

19. Găsiţi, în alineatul al doilea al textului de la pagina 11, verbele care pun în evidenţă experienţa neobişnuită trăită de copil şi entuziasmul acestuia.

Este bine să mai ştiţi

✓ *Om de carte* – persoană care citeşte, studiază mult; cărturar;

✓ *a vorbi/a spune ca la/din carte* – a spune ce trebuie, cum se cere.

Exprimaţi-vă părerea!

20. De ce la început lectura i se părea copilului *un joc nou*?

21. Ce descoperă el prin lectură?

22. Ce sentimente trăieşte copilul pătrunzînd în lumea fascinantă a cărţii?

23. Ce anume îl face să-şi dea seama, *deodată*, că *lucrurile nu erau atît de simple* pe cît le credea la început?

Ce observăm?

✓ Entuziasmul stîrnit copilului de cărţile citite

✓ Perceperea lecturii de către copii drept un joc

15

Biblioteca ferecată

Folosiți-vă cunoștințele!

24. Selectaţi amănuntele pe care personajul adult le-a reţinut în legătură cu biblioteca tatălui său.

Ce descoperim?
Importanţa detaliilor

Exprimați-vă părerea!

25. De ce anume copilul de altădată a fost impresionat de amănuntele respective?

Observați!

26. Care sînt cărţile interzise copilului de către tatăl său?

Exprimați-vă părerea!

27. Explicaţi de ce părinţii îi interzic copilului să citească anumite cărţi.

28. Relataţi episodul în urma căruia interdicţia de a citi alte cărţi, în afară de cele pentru şcoală, devine totală.

29. Care este adevărata *catastrofă* resimţită de copil?

30. De ce adultul consideră că anii în care părinţii i-au interzis să citească altceva în afara cărţilor pentru şcoală *au fost pierduţi*?

31. Cum explicaţi reacţia copilului faţă de interdicţia tatălui?

Lectura – o pasiune?

Exprimați-vă părerea!

Ce descoperim?
✓Adesea, la solicitarea profesorului privind lectura unei cărţi, elevii întreabă: există un film făcut după această carte? Poate fi găsit pe internet? Este suficient rezumatul? (eventual, descărcat de pe internet). Din toate aceste confruntări, cartea pare să piardă importanţa.

32. Aţi citit vreuna dintre cărţile menţionate în text?

33. Vi s-a întîmplat să citiţi ce vă *cade în mînă*?

34. Numiţi un roman sau o povestire pe care le-aţi citit.

35. Amintiţi-vă momentul în care aţi descoperit cît de importante sînt pentru voi cărţile, un instrument muzical sau un gen de sport. Relataţi pe scurt această întîmplare.

36. Povestiţi succint subiectul cărţii care v-a impresionat cel mai mult pînă acum. Lămuriţi prin ce v-a impresionat.

37. Citiţi textul alăturat şi explicaţi de ce cartea începe să-şi piardă importanţa.

Situaţia de comunicare. Tipuri și modalităţi

Ce este comunicarea

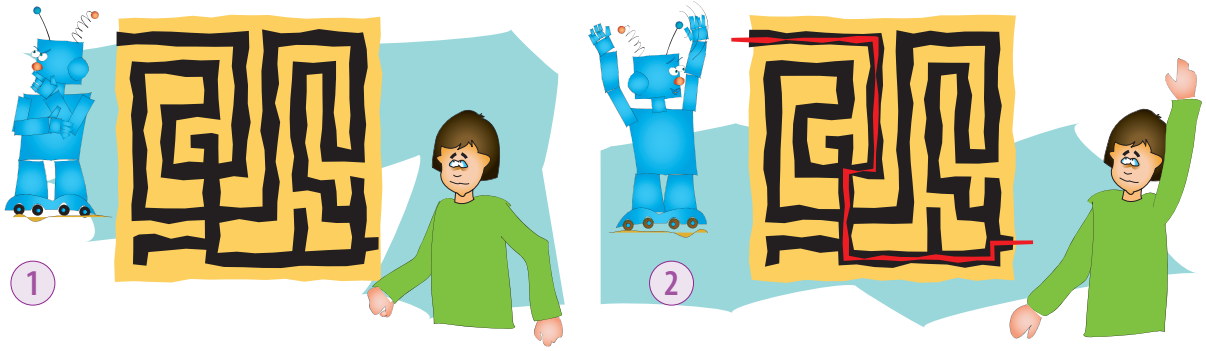

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Urmăriţi cu atenţie desenele de mai sus. De ce, potrivit desenului 1, Alexandru nu se poate face înţeles de Roboţel?

2. Ce modificare intervine în desenul 2?

3. De unde știm că, în acest desen, Alexandru și Roboţel se înţeleg, cu alte cuvinte, comunică?

4. Cum s-ar fi putut înţelege ei chiar în prima situaţie?

5. Ce înseamnă deci *a comunica*?

▶ Ori de cîte ori are loc transmiterea unor informaţii privind gînduri, idei, opinii, atitudini, evenimente, stări etc., ne aflăm în faţa unei SITUAŢII DE COMUNICARE.

Ce descoperim?

✓Comunicarea este esenţială în viaţa de toate zilele.

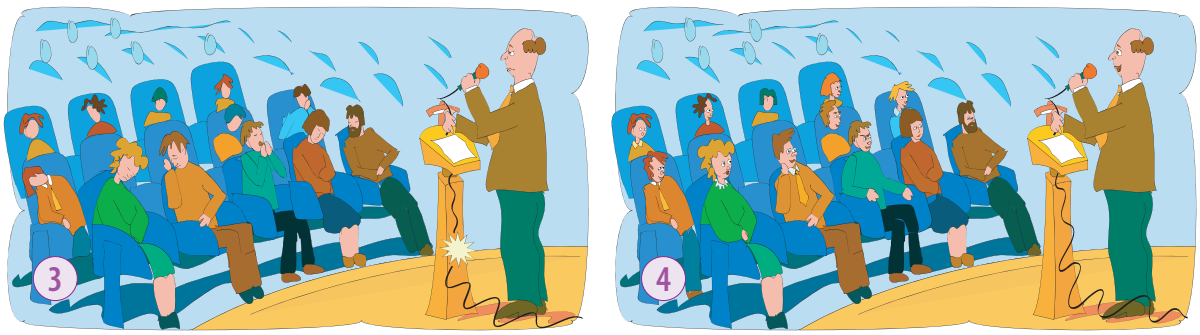

17

Comunicarea dialogată și comunicarea monologată

Observați!

6. Priviţi desenele de la pagina 17. Comparaţi desenele 1 şi 2 cu desenele 3 și 4. Ce diferenţe constataţi?

7. În care dintre desenele anterioare, 3 sau 4, vi se pare că vorbitorul este înţeles de ascultători?

- SCHIMBUL DE INFORMAŢII între două sau mai multe persoane creează o situaţie de COMUNICARE DIALOGATĂ.
- Vorbirea neîntreruptă a cuiva în faţa unuia sau a mai multor ascultători (care nu intervin în comunicare) reprezintă o situaţie de COMUNICARE MONOLOGATĂ.

În ambele situaţii, cei care comunică trebuie să fie atenţi unii faţă de ceilalţi, să se audă, eventual, să se vadă etc.

Ce ne amintim?

✓Comunicarea poate fi dialogată sau monologată.

Cadrul și modalităţile comunicării

Folosiți-vă cunoștințele!

8. Priviţi desenele de mai jos. Ce anume permite înţelegerea dintre Alexandru și Roboţel, deși ei se află la mare distanţă?

9. Ce modalitate folosesc Alexandru și Roboţel pentru a-și transmite informaţia? De ce au fost obligaţi să recurgă la această modalitate?

10. De ce înţelege Roboţel semnul de circulaţie din desenul de mai jos?

Ce observăm?

✓Comunicarea are loc în diverse situaţii și prin diferite modalităţi.

✓Pentru a se înţelege, oamenii pot recurge, alături de cuvinte, la gesturi sau la mimică (expresia feţei).

1

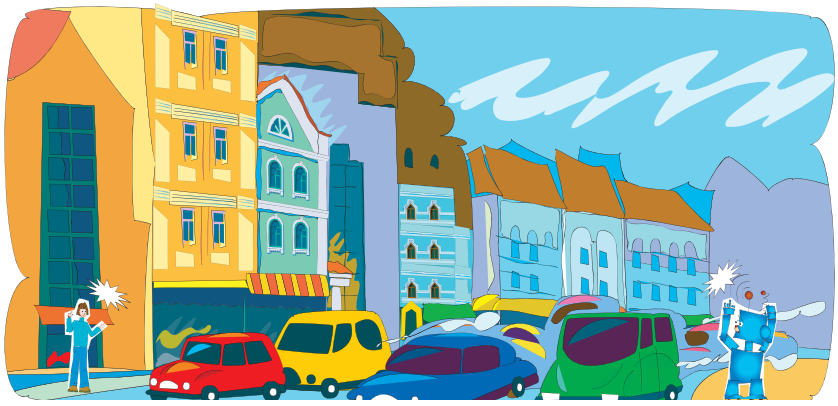

2

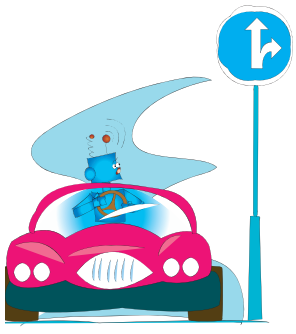

▶ TRANSMITEREA DE INFORMAŢII se poate realiza şi la distanţă, prin folosirea telefonului, a telexului sau a internetului.
În viaţa de toate zilele, informaţia poate fi transmisă nu numai prin cuvinte, ci şi prin alte modalităţi, de exemplu: semne de circulaţie, afişe, anunţuri, reclame, sigle, semnale luminoase.

Condiţii necesare comunicării

Folosiți-vă cunoștințele!

11. Recunoaşteţi personajele din desenul alăturat?

12. Cine vorbește primul, cui i se adresează și ce îi spune?

13. Cine răspunde? Cine ar fi trebuit să răspundă?

14. Între personajele din desen are loc un dialog? Argumentaţi-vă răspunsul!

Exprimați-vă părerea!

15. Copiaţi pe caiete tabelul. Marcaţi în coloana corespunzătoare răspunsul corect în legătură cu situaţia din desen.

Cele două personaje se înţeleg pentru că:	Da	Nu
se cunosc de multă vreme		
se apreciază reciproc		
vorbesc aceeaşi limbă		
se află în camere diferite		
se află în oraşe îndepărtate		
se văd la faţă		
nu sînt atente una faţă de cealaltă		
se aud		
comunică prin semne		
îşi scriu		
între ele se află un zid		

16. Selectaţi răspunsurile afirmative.

17. Condiţiile selectate de voi sînt suficiente pentru înţelegerea dintre personajele care dialoghează?

18. Explicaţi ce s-ar întîmpla, dacă una dintre condiţiile selectate de voi ar lipsi. Cum s-ar putea asigura totuşi înţelegerea?

Ce descoperim?

✓Comunicarea poate avea loc dacă participanţii:
- se văd;
- se aud;
- folosesc semne înţelese de către toţi;
- se urmăresc reciproc cu atenţie;
- îşi răspund la mesaje.

Este bine să mai ştiţi

✓*Comunicare* – înştiinţare, ştire, veste, raport, relaţie, legătură; prezentare.

19

Componentele situației de comunicare

▶ O comunicare dialogată presupune următoarele elemente:
• cel care vorbește sau transmite o informație, adică EMIȚĂTORUL;
• cel care primește informația, adică RECEPTORUL;
• informația propriu-zisă, adică MESAJUL.

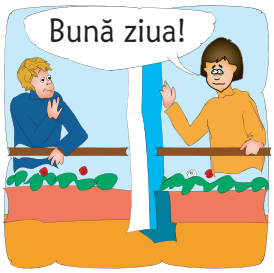

▶ În comunicarea dialogată, receptorul poate deveni emițător, iar emițătorul – receptor.

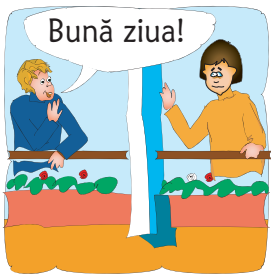

▶ Pentru a fi înțeles, mesajul trebuie construit din elemente cunoscute deopotrivă de emițător și de receptor. Aceste elemente sînt organizate într-un COD și pot aparține:
• unei limbi – în forma sa vorbită sau scrisă;
• unui ansamblu de gesturi sau de expresii ale feței;
• unui ansamblu de semnale diferite; de exemplu: semne de circulație, alfabetul Morse etc.
Dacă emițătorul și receptorul nu au un cod comun, mesajul nu poate fi înțeles.

▶ Pentru a ajunge de la emițător la receptor, mesajul are nevoie de un mediu, adică de un CANAL de transmitere:
• aerul prin care circulă vocea la mică distanță – în comunicarea orală;
• scrisoarea, biletul, telegrama etc. – în comunicarea scrisă;
• telefonul, faxul etc. – în comunicarea la distanță;
• radioul, televizorul, calculatorul.
Zgomotele, scrisul neciteț, imaginea defectuoasă sau greșelile de tipar îngreunează înțelegerea.

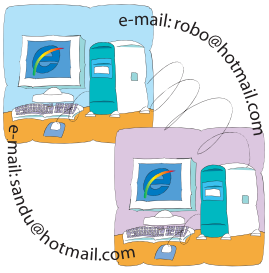

▶ Subiectul la care se referă mesajul reprezintă CONTEXTUL (de exemplu, vorbește despre vreme, despre cărți, despre o prietenă).

Exersați!

19. **Joc de rol:** a) Comunicați între voi numai prin gesturi și prin expresia feței. Cereți colegilor să descifreze ce au înțeles; b) Expuneți ce ați avut în vedere, ce ați exprimat, de fapt.

20. **Lucraţi în grup.** Alegeţi cinci cuvinte. Pornind de la acestea, realizaţi dialoguri orale scurte.

21. Dezlegaţi pe caiete următoarea integramă, ce conţine denumirile componentelor situaţiei de comunicare:

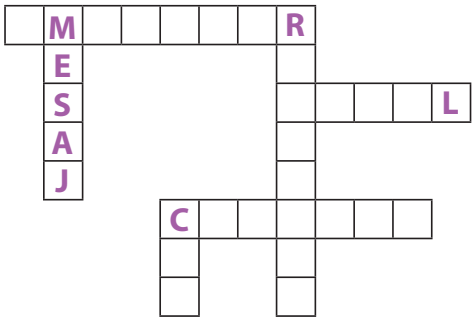

22. Copiaţi pe caiete situaţiile în care are loc o conversaţie. Argumentaţi.

- Maria îi spune mamei că este obosită.
- Băieţii ascultă un meci la radio.
- Trei fete discută despre filmul de duminică.
- Ionel îl întrerupe pe fratele său.
- Ana a stat de vorbă la telefon un sfert de oră.
- Toţi îl întreabă şi el nu ştie ce să răspundă.

23. Alcătuiţi o listă de cuvinte şi expresii care să aibă acelaşi înţeles cu verbul *a comunica* (de exemplu: a discuta, a sta de vorbă).

24. Completaţi pe caiete dialogul de mai jos:

Anda: – …
Irina: – Toată vara am fost la bunici!
Anda: – …
Irina: – Ei, am făcut diverse lucruri: am citit, am fost zilnic la ştrand…
Anda: – …
Irina: – Oricum, bunica avea multă treabă şi era normal să fac şi asta.

25. Mimaţi în faţa clasei un dialog cu un partener imaginar.

26. **Lucraţi în pereche.** Repetaţi jocul, de această dată, cu un partener real. Observaţi diferenţele şi discutaţi-le!

Exprimați-vă părerea!

27. Faceţi cunoştinţă cu afirmaţia lui Constantin Noica în citatul alăturat şi comentaţi sensul cuvintelor *comunicare* şi *cuminecare*.

Este bine să mai ştiţi

✓ *Integrama* este un joc distractiv, asemănător cuvintelor încrucișate, în care definiţiile concise sînt cuprinse în pătrăţelele ce despart între ele cuvintele cu care se completează un careu.

„Comunicarea este esenţa lucrurilor." Mooji

„Comunicarea înseamnă talentul de a înţelege că nu sîntem la fel."
Octavian Paler

„Toată viaţa şi toată societatea, laolaltă cu toată cultura, sînt o chestiune de comunicare, dar sînt totodată şi una de cuminecare. [...] Comunicarea e de date, de semnale sau chiar de semnificaţii şi înţelesuri; cuminecarea e de subînţelesuri."
Constantin Noica, *Comunicare şi cuminecare*

21

Organizarea monologului

ATELIER: Identificarea și descrierea sumară a obiectelor

Cum prezentăm o carte

„Peste cîtva timp, sosește din București o scrisoare neuitată, plină de amintiri și de covîrșitoare duioșie și, împreună cu scrisoarea, sosește și un pachet, cu cele mai frumoase romane tipărite în Tipografia «Dor»! Între cărțile trimise, era și un volum frumos legat, tipărit pe două coloane și cu ilustrații în text. Era romanul *Mizerabilii* de Victor Hugo!”

Gala Galaction, *Hîrtia și cartea*

Observați!

1. Examinați manualul vostru de limba română și descrieți copertele, cotorul, pagina de titlu, cuprinsul.

Exprimați-vă părerea!

2. Comentați ilustrația și culorile copertelor I și a IV-a.

3. Arătați ce vă atrage mai mult la prima vedere. Motivați-vă răspunsul.

4. Care este diferența dintre acest manual și alte cărți din biblioteca voastră?

5. Prezentați sumar și cît mai sugestiv propria bibliotecă.

6. Care dintre manualele voastre vi se par cel mai frumos ilustrat?

Folosiți-vă imaginația!

7. Imaginați un monolog telefonic, pornind de la următoarea temă: ați uitat acasă o carte și rugați pe mama/fratele/sora să v-o aducă la școală; trebuie să-i spuneți:

- despre ce anume carte este vorba (titlul, autorul);
- locul acesteia în bibliotecă;
- cum arată coperta și cotorul.

8. **Lucrați în pereche.** Înscenați un dialog telefonic despre o carte citită recent, împărtășind ideile de bază ale acesteia.

Ce descoperim?

✓Prezentarea sumară a obiectelor constă în:

- numirea lor;
- descrierea mai mult sau mai puțin amănunțită a acestora;
- surprinderea elementelor esențiale.

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Victor Hugo*** (1802–1885) – poet, dramaturg și romancier francez. Cel mai cunoscut roman al său este *Mizerabilii*.

✓ ***Gala Galaction*** (1879–1961) – preot ortodox, profesor de teologie, traducător al Bibliei în limba română, scriitor. Este autorul volumelor în proză: *La Vulturi*, *Papucii lui Mahmud*, *Roxana*, *Doctorul Taifun*.

POVESTEA FĂRĂ SFÎRȘIT
de Michael Ende

Dintr-o dată, ușa fu deschisă atît de violent, că micuțul ciorchine de clopoței de alamă atîrnat deasupra ei porni să sune cu zgomot și nu se mai liniști multă vreme.

Făptașul zarvei era un băiețel gras, de vreo zece sau unsprezece ani. În fața lui se afla o încăpere lungă și îngustă, ce se pierdea spre fund în semiîntuneric. De-a lungul pereților, pînă în sus, la tavan, erau rafturi înțesate cu cărți de toate mărimile și de toate formele. Din spatele unui zid de cărți înalt cît un stat de om, în celălalt capăt al încăperii, se zărea lumina unei lămpi. Era limpede că acolo ședea cineva și într-adevăr băiatul auzi acum un glas, spunîndu-i destul de răstit, de după zidul de cărți:

— N-aveți decît să vă miraţi stînd înăuntru sau afară, dar închideți ușa. Trage.

— Mă numesc Bastian, spune băiatul. Bastian Balthasar Bux.

Bastian își dădu seama că tot timpul se uitase fix la cartea pe care o avusese în mînă domnul Koreander.

Ridică volumul și-l privi pe toate părțile. Era legat în mătase arămie și lucea cînd era înclinat într-o parte sau alta. Răsfoindu-l în grabă, văzu că textul era tipărit cu două feluri de litere. Nu părea să conțină poze, avea în schimb inițiale mari și minunat ilustrate. Uitîndu-se încă o dată mai bine la scoarțe, descoperi pe ele doi șerpi, unul deschis și unul închis la culoare, mușcîndu-și unul altuia coada și alcătuind astfel un oval. Iar în oval era scris, cu litere ciudate, întortocheate, titlul: *Povestea fără sfîrșit*.

E un lucru tare misterios cu pasiunile omenești, iar în cazul copiilor totul se petrece la fel ca și în cazul celor maturi. Cei copleșiți de o pasiune n-o pot explica, iar cei ce nu au trăit niciodată ceva asemănător nu pot înțelege.

În cazul lui Bastian Balthasar Bux, pasiunea erau cărțile.

Cine n-a petrecut o după-amiază întreagă cu urechile încinse și cu părul zbîrlit aplecat deasupra unei cărți, citind și iar citind, și uitînd de lumea din jurul său, și nebăgînd de seamă că-i e foame sau frig?

Cine n-a citit niciodată pe ascuns, sub plapumă, la lumina unei lanterne de buzunar, fiindcă tata sau mama, sau vreo altă persoană grijulie a stins lumina pe motivul bine intenționat că acum trebuie să dormi, căci mîine te scoli devreme?

Se uita țintă la titlul cărții, simțind cum îl lua ba cu frig, ba cu cald. Da, asta era, la asta visase de atîtea ori și asta își dorise de cînd fusese cuprins de pasiunea sa: o poveste care să nu se sfîrșească niciodată! Cartea tuturor cărților!

1. Descifraţi, cu ajutorul Dicţionarului explicativ, cuvintele necunoscute.

2. De ce textul se numește *Povestea fără sfîrșit*?

3. Relataţi o situaţie cînd aţi citit o carte „pe ascuns, sub plapumă, la lumina unei lanterne de buzunar”.

23

CARTEA – OBIECT CULTURAL

1. Arată ce informaţii oferă copertele şi cotorul. 1 p.

2. Precizează ce informaţii poate oferi în plus pagina de titlu faţă de coperta I. 0,5 p.

3. Propune locul unde poate fi aşezat cuprinsul unei lucrări. 0,5 p.

4. Comentează proverbul: 1 p.

Cartea e prietenul care nu te înşală niciodată.

5. Aminteşte-ţi două proverbe despre carte. 1 p.

6. Citeşte versurile şi comentează, împreună cu colegul/colega de bancă, versurile, caracterizîndu-l pe un „cititor aparte”: 2 p.

„Dar şi cartea, orice carte,
Ar vrea mult să aibă parte
De un cititor aparte...”

Vasile Romanciuc, *Despre cărţi*

7. Improvizează în scris un dialog (la telefon) între două persoane care se află în oraşe îndepărtate. 1 p.

8. Rescrie corect textul următor, punînd semnele ortografice şi de punctuaţie necesare: 1,5 p.

„La întoarcerea sa îi spuse ce a păţit am cumpărat nevastă un ac şi neavînd cum săl aduc lam pus întrun car cu fîn cînd neam despărţit nu lam mai găsit nebun eşti tu mă”.

Petre Ispirescu, *Întîmplările lui Păcală*

9. Descrie în cinci rînduri cartea din desenul de mai jos. 1,5 p.

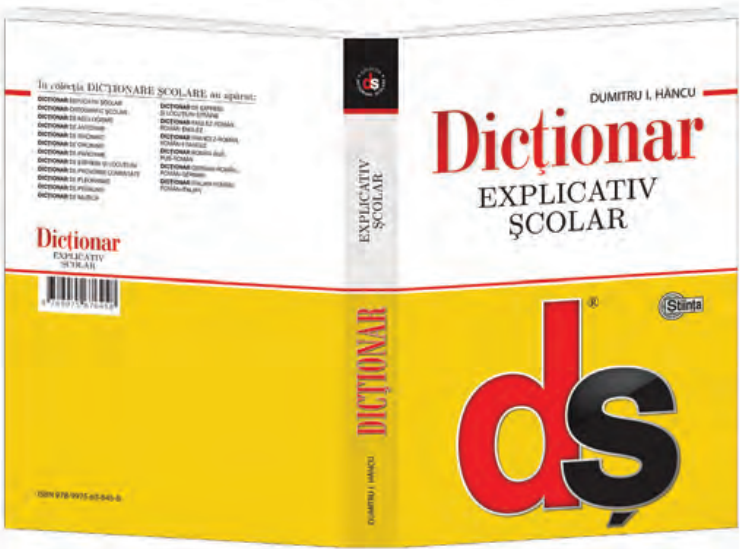

Este important

să fac probe de evaluare,

să mă evalueze profesorul,

dar şi să mă autoevaluez,

ca să constat **ce cunosc** cu adevărat, din ce am învăţat;

să ştiu **ce pot face, aplica** şi **cum sînt,**

ce atitudini am faţă de diferite idei, opinii, fenomene.

Adică să ştiu cît de competent sînt.

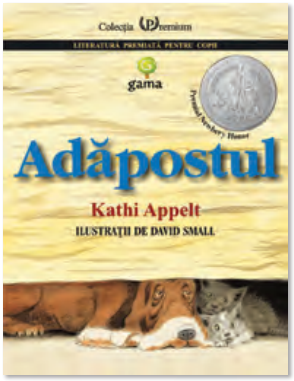

24

2

CUVÎNTUL ŞI TEXTUL

Acum trebuie să deschizi cartea,
dacă vrei să descifrezi misterul.
Vezi, seamănă cu o casă!
Fiecare cuvînt clădeşte textul care se naşte
din îngemănarea acestor cărămizi.
Ca să vezi cum se face vraja,
trebuie să descoperi cît valorează
fiecare vorbă într-o carte.

- **Cuvîntul în comunicare**
- **Familia lexicală**
- **Realitate şi ficţiune**

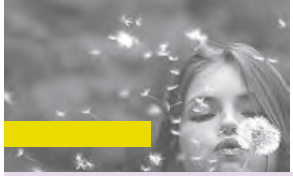

Cuvîntul

„Nici o jucărie nu e mai frumoasă ca jucăria de vorbe. Copiii, ca şi oamenii mari, sînt mai simţitori la vorbe decît la fapte, plăcîndu-le mai mult decît faptele făcute faptele povestite.”

Tudor Arghezi, *Cartea cu jucării*

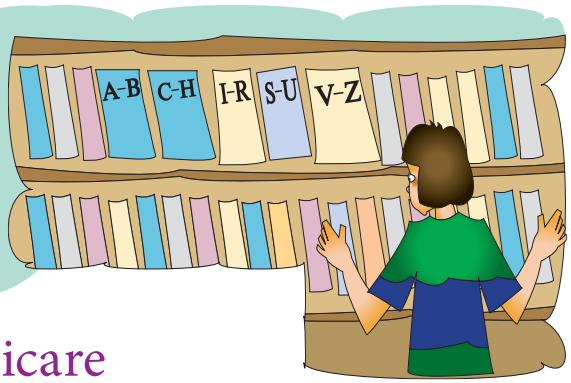

Rolul cuvîntului în comunicare

Exprimaţi-vă părerea!

1. Ce poate însemna expresia *jucărie de vorbe*?
2. Care este deosebirea dintre *faptele făcute* şi *faptele povestite*?

Ce descoperim?

✓Cuvîntul este elementul de bază al comunicării.

Cuvîntul – formă şi conţinut

Învăţaţi jucîndu-vă!

3. Copiaţi pe caiete integrama de mai jos şi completaţi cuvintele lipsă, ştiind că pe fiecare coloană se află un cuvînt ce are acelaşi sens cu *vorbă*.

		C		V			T		
				O			Z		
				R					
				B			S		A
V		C	A			L	A		

Ce descoperim?

✓Cuvintele pot avea acelaşi sens, deosebindu-se prin sunetele din care sînt alcătuite.

✓Cuvintele pot fi alcătuite din aceleaşi sunete, deosebindu-se prin sens.

4. Copiaţi pătrăţelele pe caiete şi scrieţi cuvintele necesare, completând spaţiile libere cu denumirea obiectelor indicate în desen.

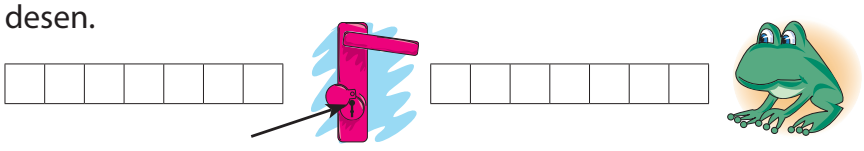

▶ Cuvîntul are
- SENS sau înţeles – conţinut;
- SUNETE sau înveliş sonor – formă.

Dicţionarul explicativ

Verbele sînt la forma iniţială.

Adjectivele sînt la masculin, singular.

Substantivele sînt la singular.

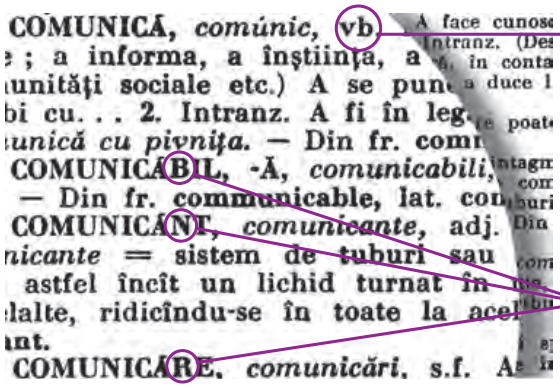

COMUNICÁ, *comúnic*, vb. A face cunoscut; a informa, a înştiinţa, a ... unităţi sociale etc.) A se pune ... bi cu... 2. Intranz. A fi în leg... unică cu pivniţa. — Din fr. comm...

COMUNICÁBIL, -Ă, *comunicabili*, ... — Din fr. communicable, lat. com...

COMUNICÂNT, *comunicante*, adj. ... nicante = sistem de tuburi sau ... astfel încît un lichid turnat în ... dalte, ridicîndu-se în toate la acel... ant.

COMUNICÁRE, *comunicări*, s.f. A...

Prescurtările sînt explicate în primele pagini ale dicţionarului; aici, cu ajutorul lor se indică partea de vorbire.

Cînd primele litere ale cuvîntului sînt identice, clasificarea se face după prima literă interioară diferită.

Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române (DEXI), 2007

Observaţi!

5. La ce foloseşte un dicţionar?

6. Ce tipuri de dicţionare cunoaşteţi?

7. Din ce fel de dicţionare s-au extras exemplele din această pagină?

8. Ce informaţii oferă/poartă/conţine dicţionarul/articolul lexicologic de dicţionar?

Exersaţi!

9. Dicţionarul este deschis la litera *d*. Trebuie să căutaţi cuvintele *bibliotecă* şi *volum*. Cum răsfoiţi paginile pentru a găsi fiecare cuvînt: înainte sau înapoi?

10. Ordonaţi alfabetic următoarele cuvinte:

- jucărie
- jucat
- jucărioară
- jucăuş
- jucărea
- jucător

◆ Puneţi într-un dreptunghi litera interioară după care aţi făcut clasificarea.

11. Aţi găsit într-un text următoarele substantive, adjective şi verbe:

alfabetică, bibliotecari, cărţilor, coperte, edituri, ilustrative, lansase, paginii, tipăriră, tipografici.

Ce formă a acestor cuvinte căutaţi în dicţionar?

12. Găsiţi în dicţionar sensul cuvintelor *autumnal*, *poliglot*, *bibliofil* şi alcătuiţi enunţuri cu ele.

Ce descoperim?

✓ Dicţionarul explică sensul cuvintelor.

✓ În dicţionar, cuvintele sînt aşezate în ordine alfabetică.

✓ Un dicţionar ne poate ajuta să vorbim şi să scriem corect.

Este bine să mai ştiţi

✓ Rolul dicţionarelor este de a consemna un anumit stadiu de dezvoltare a limbii.

✓ Dicţionarele sînt cărţile de bază ale limbilor existente şi folosite, reprezentînd suma tuturor cuvintelor din limbă.

✓ Cuvîntul **copertă** are două forme de plural: *coperţi* şi *coperte*.

27

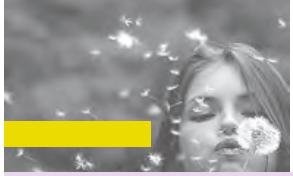

Familia lexicală

Cuvintele derivate

Observaţi!

1. Precum din lapte rezultă derivate, tot aşa din cuvinte se pot obţine derivate, cu ajutorul sufixelor şi al prefixelor. Căutaţi aceste cuvinte în desenul de mai jos.

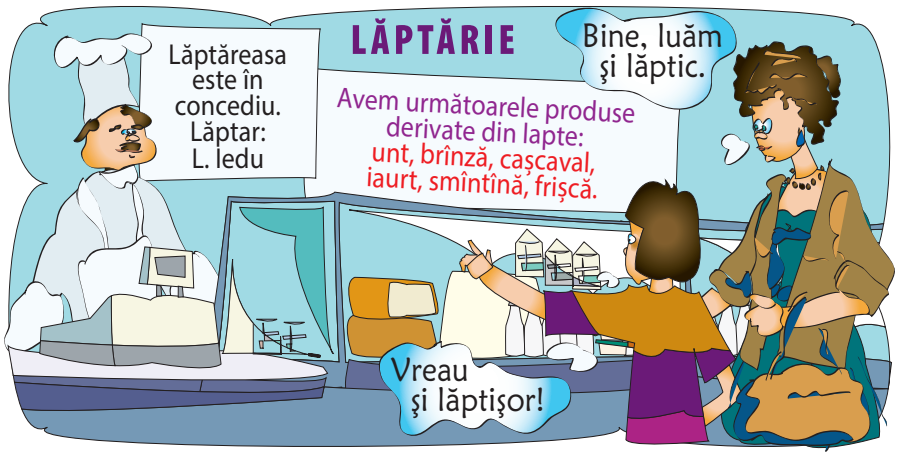
LĂPTĂRIE
Lăptăreasa este în concediu. Lăptar: L. Iedu
Avem următoarele produse derivate din lapte: unt, brînză, caşcaval, iaurt, smîntînă, frişcă.
Bine, luăm şi lăptic.
Vreau şi lăptişor!

2. Explicaţi cum s-au format cuvintele derivate găsite în desen.

▶ CUVINTELE DERIVATE sînt cuvintele formate cu ajutorul sufixelor şi al prefixelor.

Ce ne amintim?

✓ *Rădăcina* este partea comună a cuvintelor înrudite.

✓ *Sufixele* sînt sunetele sau grupurile de sunete adăugate la sfîrşitul rădăcinii pentru a forma un cuvînt nou.

✓ *Prefixele* sînt sunetele sau grupurile de sunete adăugate înaintea rădăcinii pentru a forma un cuvînt nou.

Ce descoperim?

✓ Unui cuvînt derivat i se pot adăuga alte sufixe sau prefixe pentru a forma cuvinte noi.

Familia lexicală sau familia de cuvinte

Observaţi!

3. Indicaţi cuvintele înrudite ca sens cu *frunză* din următoarea listă: *desfrunzit, fructifer, a frunzări, frunzos, a înfrunta, înfrunzit, nedesfrunzit, neînfrunzit, neînfrînt.*

▶ FAMILIA LEXICALĂ sau FAMILIA DE CUVINTE cuprinde toate cuvintele obţinute prin derivare ori prin alte procedee de la un cuvînt de bază. Aceste cuvinte sînt înrudite ca sens.

Ce observăm?

✓ Cuvintele se pot grupa după înrudirea de sens.

Exersați!

4. Treceţi cuvintele de mai jos pe caiete. Puneţi în dreptunghiuri albastre sufixele și în dreptunghiuri verzi prefixele acestor cuvinte derivate de la cuvîntul de bază indicat:

băiat • băieţandru • băieţaș • băieţel • băieţesc • băieţește
bun • bunicel • bunișor • bunuţ • a îmbuna

5. Selectaţi cuvintele care fac parte din familia lexicală a următoarelor cuvinte de bază:

cap • capabil • capac • căpșor • căpăţînă
orb • orbeală • orbește • a orbi • orbital • orbită
masă • mascare • măsuţă • mescioară • mesean

6. Formaţi patru cuvinte prin derivare cu prefixele *re-*, *des-*, *pre-*, *contra-* de la verbul *a face*.

7. Formaţi verbe cu prefixul *în-* și cu unul dintre sufixele *-i* sau *-a* de la cuvintele: *nămol*, *negru*, *nor*, *noroi*, *nou*. Explicaţi ortografia.

8. Formaţi familia lexicală a substantivului *școală*.

9. Explicaţi, utilizînd modelul, cum s-au format cuvintele de mai jos.

Argintiu, bluziță, a descoase, a făptui, inimos, a înmuguri, lungan, a prelucra.

„a desprinde” – format prin derivare cu prefixul „des-” de la verbul „(a) prinde”;

„a înlăcrima” – format prin derivare cu sufixul „-a” și prefixul „în-” de la substantivul „lacrimă”.

10. Identificaţi în textul de mai jos cuvintele derivate și explicaţi cum s-au format.

Atenţie! Pentru recunoașterea prefixelor și a sufixelor trebuie să folosiţi forma din dicţionar a cuvîntului: de exemplu, *căsuţă*, nu *căsuţa*, *căsuţei* etc.

„Zadarnic cred că vremea cu anii a crescut.
În fiecare toamnă reintru în trecut.
Copilăria-mi toată dă buzna la uluci
Cînd stă la poartă coșul cu struguri și cu nuci.”

Ion Pillat, *Septemvrie*

11. Rescrieţi versul „Copilăria-mi toată dă buzna la uluci”, folosind alte cuvinte pentru „a da buzna” și „uluci”.

12. **Creaţi.** Scrieţi un eseu pe tema: „Toamna copilăriei mele”, folosind mai multe cuvinte derivate.

Ce observăm?

✓ Cînd se citează sufixele sau prefixele, se pune cratimă în locul unde se face sudura.

Scrieţi corect!

✓ Cuvintele ce au prefixul *în-* și a căror rădăcină începe cu litera *n* se scriu cu doi de *n*: *înnămolit*, *înnegrit*, *înnorat*, *înnoroiat*.

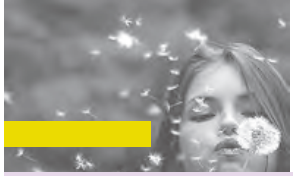

Cîmpul lexical

Nunta de aur a bunicilor. Duminică, 17 octombrie.

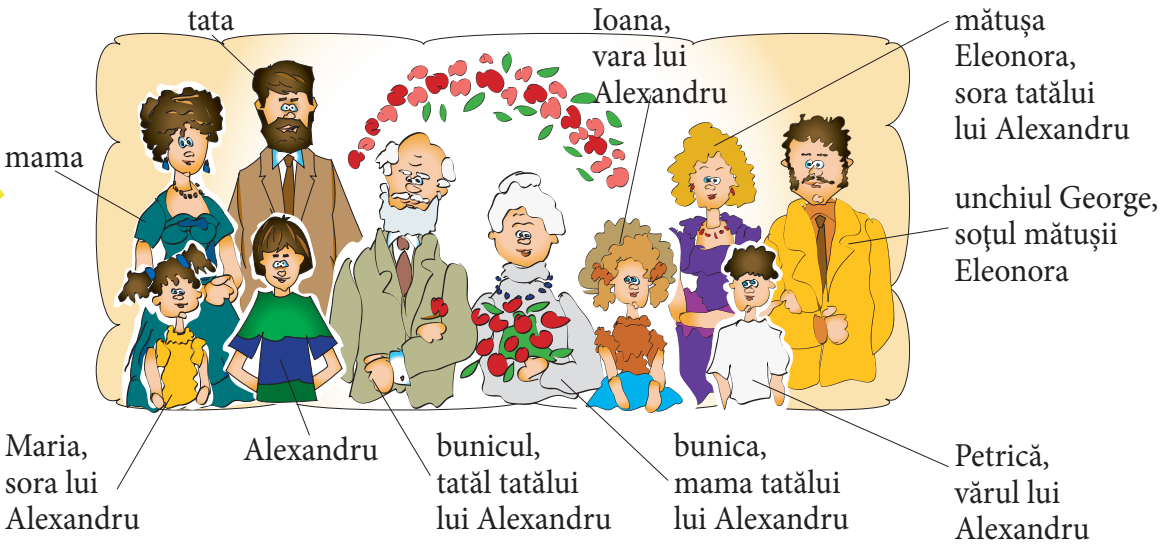

Gruparea unor termeni după trăsături de sens comune

Observați!

1. Cine sînt tata și mătușa Eleonora pentru bunicul și bunica?
2. Cine sînt Alexandru și Petrică pentru bunicul și bunica? Dar Maria și Ioana?
3. Cine sînt bunicul și bunica pentru tatăl lui Alexandru?
4. Cine este Alexandru pentru Maria? Dar Ioana pentru Petrică?

Ce observăm?

✓Relațiile de rudenie sînt relații naturale.

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Cine este mama lui Alexandru pentru bunici?
6. Cine sînt bunicii pentru mama lui Alexandru?
7. Cine sînt mama și mătușa Eleonora una față de cealaltă? Dar tata și unchiul George?
8. Explicați ce înseamnă: *soț*, *mire*, *logodnic*, *văduv*, *divorțat*.

Ce descoperim?

✓Relațiile de rudenie pot fi și relații sociale.

▶ CÎMPUL LEXICAL cuprinde toate cuvintele care aparțin aceluiași domeniu și care au trăsături de sens comune.

30

Lărgirea cîmpului lexical

Folosiți-vă cunoștințele!

9. Găsiţi un cuvînt cu acelaşi sens pentru cuvîntul *mătuşă*.

10. Explicaţi cum sînt formate cuvintele următoare:
tătic, tătişor, tătiţă, tătucă, tătucuţă, mămică, mămiţă, mămiţică, mămucă, mămucuţă.

11. Formaţi cîte un derivat din cuvintele de mai jos:
bunic, bunică, frate, soră, văr, mătuşă, unchi, cumnat, cumnată.

12. Explicaţi ce înseamnă *mamă vitregă* şi *frate vitreg*.

Ce descoperim?

✓ În cîmpul lexical intră, pe lîngă cuvintele care aparţin aceluiaşi domeniu şi au trăsături de sens comune, şi:

- *cuvintele cu sens asemănător (sinonimele)*;
- *derivatele acestora*;
- *expresiile pe care le formează*.

2

Din ce părţi de vorbire este alcătuit un cîmp lexical

Învățați jucîndu-vă!

13. **Lucraţi în grup.** Cîştigă grupul care în două minute va scrie pe caiete cele mai multe nume de flori, fructe, legume.

14. Găsiţi printre cuvintele de mai jos pe cele care nu intră în cîmpul lexical al termenului indicat:

verde • măsliniu • prăzuliu • vernil • a vernisa • verzui
a zugrăvi • a contura • a spoi • a picta • a schiţa
• a desena • a creiona • a profila

Ce observăm?

✓ Cîmpul lexical este alcătuit din aceleaşi părţi de vorbire (de exemplu, doar substantive sau doar adjective etc.).

Exersați!

15. Aşezaţi în ordinea crescătoare a intensităţii sentimentului substantivele din cîmpul lexical al cuvîntului *frică*:

• agitaţie • fior • groază
• neliniște • temere • spaimă

16. Stabiliţi cîmpul lexical al cuvîntului *locuinţă*, în cazul în care aceasta este: a) stabilă; b) temporară.

17. Completaţi cîmpul lexical al cuvîntului *locuinţă* cu adjective potrivite.

18. **Creaţi.** Alcătuiţi o scurtă prezentare a locuinţei voastre.

Este bine să mai ştiţi

✓ *Măsliniu* – (despre faţa sau pielea oamenilor) de culoarea măslinei: bătînd în negru; smead;

✓ *prăzuliu* – de culoarea prazului, verde-deschis;

✓ *vernil* – verde-deschis.

31

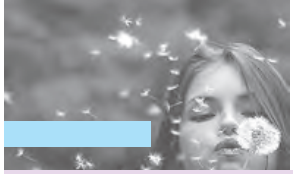

Realitate și ficțiune

O FURNICĂ
de Tudor Arghezi

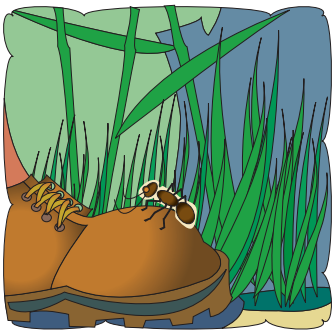

O furnică mică, mică,
Dar înfiptă, vasăzică,
Ieri, la prînz, mi s-a urcat
De pe vișinul uscat,
Pe picioare, pentru căci
Mi le-a luat drept niște crăci.

Mărunțica de făptură
Duse, harnică, la gură
O fărîmă de ceva,
Care-acasă trebuia
Așezat în magazie
Pentru iarna ce-o să vie.

„Un' te duci așa degrabă?
Gîndul meu mîhnit o-ntreabă,
Încă nu te-ai lămurit
Că greșești și-ai rătăcit?
Cu merindea îmbucată
Te-ai suit pînă-n cravată
Și mai ai pînă-n chelie
Două dealuri și-o bărbie.
Nu vrei, tată, să-ți arăt
Cum iei drumul îndărăt?

Să-ți mai pui o întrebare:
E aproape de culcare;
Unde dormi, aici, departe?
Într-o pagină de carte?
S-ajungi virgulă tîrzie
Într-un op[1] de poezie?"

Mă gîndesc ce-i de făcut
S-o feresc de neștiut,
Îngrijat de ce-o să zică
Maica stareța[2] furnică
De-o lipsi din furnicar,
Și-o așteaptă în zadar.

[1] *Op*, s.n. — operă literară sau științifică; lucrare, carte.
[2] *Stareță*, s.f. — călugăriță care conduce o mănăstire.

Aflați mai mult!

– Poezia *O furnică* face parte din volumul *Versuri de seară*.

– Este un text integral, deoarece:
- are un titlu propriu;
- nu reprezintă un fragment dintr-un text mai amplu;

– Versurile acestea sînt citite cu interes de toate generațiile: copii, maturi și vîrstnici.

Ce observăm?

✓ Volumul din care face parte textul.

TUDOR ARGHEZI (1880–1967)

Unul dintre cei mai mari poeți români din secolul al XX-lea.

Prima poezie a publicat-o la 16 ani, dar prima carte (*Cuvinte potrivite*) peste 3 decenii. Lirica sa este valoroasă prin bogăția tematică, profunzimea de idei, noutatea limbajului poetic. Multă prețuire are și proza scriitorului, care impresionează prin vastitatea gîndirii.

Operele dedicate copiilor conțin un limbaj simplu, pe înțelesul celor mici, cu formulări populare, pline de haz (antologiile *Cartea cu jucării*, *Zdreanță*, *Prisaca* etc.).

A fost și un mare ziarist. A colaborat la mai toate pubicațiile din țară.

..... *Observarea textului*

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Selectați din poezie cuvintele și expresiile de limbă vorbită.

2. Scrieți forma literară a cuvintelor selectate.

3. Arătați cum s-au format cuvintele: *mărunțică*, *chelie*, *neștiut*, *furnicar*.

4. Găsiți sensul din text al cuvintelor: *înfiptă*, *făptură*, *fărîmă*.

5. Indicați sinonime pentru următoarele cuvinte și expresii: *a îmbuca*, *merinde*, *a lua drumul îndărăt*, *degrabă*, *în zadar*.

6. Găsiți cuvinte cu sens opus pentru: *mică, uscat, harnică, mîhnit, departe, tîrzie*.

Ortografie și punctuație

Folosiți-vă cunoștințele!

7. Explicați utilizarea celor două puncte și a semnului întrebării din versurile:

„Să-ți mai pui o întrebare:
E aproape de culcare;
Unde dormi, aici, departe?”

8. Realizați o dictare comentată:

„...Satule, floare de-a noastră,
M-ai deprins cu dor de casă...”
Grigore Vieru

Ce descoperm?

✓ *A se deprinde* – a se obișnui, a învăța.

33

.....Explorarea textului

Realitate și ficțiune

Observați!

9. Redaţi într-o propoziţie întîmplarea surprinsă în poezia *O furnică*.

10. Recitiţi textul şi notaţi pe caiete cuvintele care sugerează că furnica trăiește într-un univers de dimensiuni reduse.

11. Găsiţi în text aspectele imaginate de poet, care nu pot fi reale.

Ce observăm?

✓ Poetul pornește de la un fapt obișnuit.

✓ Acesta constituie pentru autor un punct de plecare în construirea universului imaginar.

Exprimați-vă părerea!

12. Care dintre elementele imaginate de poet vi se par mai interesante?

13. Prin ce v-au impresionat aceste elemente?

Ce descoperim?

✓ „Lumea" construită de poet impresionează prin caracterul ei neobișnuit, în comparaţie cu lumea reală.

▶ În operele sale, scriitorul imaginează un univers, recreează o lume. De aceea literatura nu se confundă niciodată cu *realitatea*, fiind un produs al fanteziei creatoare a scriitorului. Literatura are caracter de *ficţiune* (invenţie sau plăsmuire).

Aflați mai mult!

– Într-o creaţie artistică, raportul dintre *realitate* şi *ficţiune* se poate imagina ca în schema de mai jos.

Ce observăm?

✓ Raportul dintre realitate și ficțiune.

✓ Poetul pornește de la un „grăunte" al realităţii, îl trece prin imaginaţia sa și-l transformă în ficţiune.

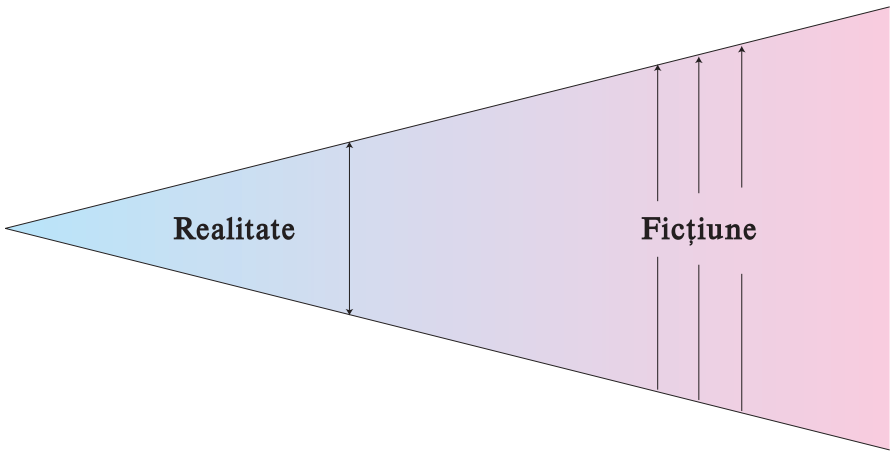

34

Învățați jucîndu-vă!

14. Copiaţi pe caiete schema de mai jos şi completaţi-o, selectînd din poezie aspectele ce au caracter de *ficţiune*.

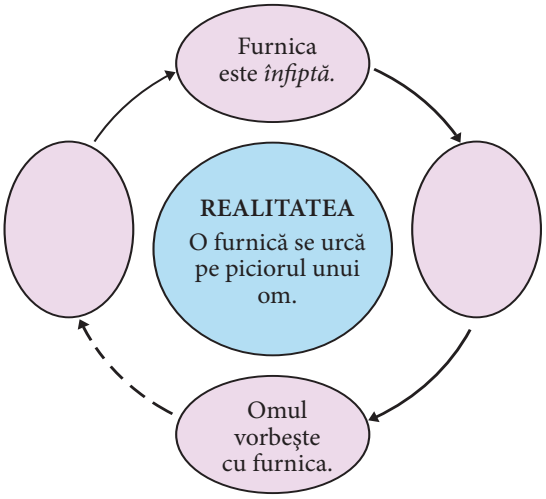

Lumea vietăţilor mărunte şi universul uman

Folosiți-vă cunoștințele!

15. Selectaţi din text aspectele prin care lumea furnicilor este asemănată de poet cu universul în care trăieşte omul.

16. Identificaţi în primele două strofe semnele prin care se sugerează că furnica ar avea caracteristicile unei persoane.

17. Recitiţi strofa a doua. Arătaţi ce fapte atribuite furnicii pun în evidenţă un comportament apropiat de cel omenesc.

- FIGURA DE STIL este un procedeu utilizat în scopul sporirii expresivităţii unei comunicări.
- PERSONIFICAREA este o figură de stil prin care se atribuie însuşiri omeneşti unor fiinţe necuvîntătoare sau unor lucruri şi fenomene ale naturii.

18. Creaţi personificările potrivite:

Norii ..., soarele ..., stelele ..., frunzele ..., păsărelele ..., vîntul ..., sălciile ..., pisica ..., satul ... .

(plîng, rîde, clipesc, şoptesc, aleargă, dormitează, cade pe gînduri, ne dojeneşte)

Este bine să mai ştiţi

✓În volumele de poezii *Cărticica de seară*, *Stihuri pentru copii*, *Hore* este reflectată o lume de insecte, care devin personaje. De exemplu, în poezia *O lăcustă* găsim descrierea:

„Mi-a umblat în păpădie
O goangă cu pălărie
şi cămaşă stacojie.
Avea fuste şi manta
Tăiate din catifea
şi pieptari cu solzi de tiplă,
Căptuşit c-un fel de sticlă”.

„Universul mărunt în care ne introduce Arghezi are porţile larg deschise către cele mai grandioase miracole ale firii.”

Ovidiu S. Crohmălniceanu

Ce descoperim?

✓Poetul îşi imaginează lumea vietăţilor mărunte ca pe o copie de dimensiuni reduse a universului uman.

35

..... *Interpretarea textului*

Exprimați-vă părerea!

1. Cum o privește omul pe furnică? Alegeţi dintre următoarele variante:

- cu nepăsare
- cu îngrijorare
- cu mîhnire
- cu duioșie
- cu îngăduinţă
- cu simpatie
- cu superioritate
- cu dispreţ

2. Argumentaţi, cu exemple din text, alegerea făcută.

3. Precizaţi ce atitudini ale omului reies din versurile:

a) O furnică *mică, mică...;*

b) Nu vrei, *tată, să-ți arăt*
Cum iei drumul îndărăt?

4. Găsiţi în poezie și alte pasaje care sugerează aceleași atitudini.

5. Alegeţi versurile care vă atrag atenţia prin caracterul lor jucăuș și glumeţ.

6. De ce omul consideră că furnica îl vede ca pe un uriaș? Ce reprezintă cele *două dealuri* de lîngă bărbie?

7. Din ce motiv omul vrea să o ferească pe furnică *de neștiut*? Ce reprezintă din punctul vostru de vedere acest *neștiut*?

8. Cum se produce transformarea furnicii dintr-o vietate a lumii reale în *virgulă* a unei pagini de carte?

9. Cît trăiește o furnică în realitate? Dar furnica devenită personaj al operei literare?

Este bine să mai știţi

✓ Furnicile datează de acum 130 mil. de ani.

✓ În lume există 10 000 de specii de furnici ce au culori variate (albastru, verde, roșu, maro) și dimensiuni diferite (de la 2–7 mm pînă la 2,5 cm).

✓ Trăiesc pe toate continentele, exceptînd Antarctica, unde este prea frig.

✓ Sînt foarte rezistente și eficiente în munca pe care o depun: pot ridica o greutate de 20 de ori mai mare ca a lor.

36

POVESTEA FURNICII

de Ion Druță

— fragment —

Trei zile a cutreierat culmea dealului — trei zile de vară și toate trei au fost în zadar, căci de fiecare dată se întorcea fără nimic. A patra zi s-a trezit cu toate cele șase lăbuțe amorțite de oboseală și poate că n-ar fi fost rău să rămîie ziua ceea la furnicar, să-și mai vie oleacă în fire, dar așa s-a întîmplat că nu i-a venit gîndul ista în cap. S-a sculat dis-de-dimineață și a pornit-o repejor la deal, căci, de, cît îs de mari zilele de vară și cît îs de mici furnicile, dacă nici lor nu prea le ajunge vreme.

Cînd s-a ridicat soarele sus de-o suliță pe cer, ea suise și coborîse de acum mii de bolovani, trecuse pe sub cîțiva snopi de păpușoi, că era cît pe ce să-și dea zilele. Pe la amiază căzuse chiar într-o gaură de șobolan și ce frică a mai tras — noroc că nu era șobolanul acasă. A ieșit repede și și-a văzut de drum. Pe urmă a pus-o păcatul să se suie pe un bostan și s-a rătăcit — l-a înconjurat de vreo sută de ori pînă a dat iar de pămînt. Și ar mai fi ținut-o ea multă vreme la fuguța, dar în cele din urmă i s-a făcut foame. S-a suit pe o răsărită să vadă de n-a găsi la marginea pălăriei vreo fărîmitură de miez uitată de vrăbii. Dar, cînd era de acum bine suită și o luase spre pălărie, a bătut deodată vîntul și a dat-o jos — furnica a căzut și în cădere și-a scrîntit un picioruș. La furnici însă nu-i mare pagubă, că-i mai rămăseseră încă cinci picioare sănătoase — a pornit-o dar la fuga mai departe, căci trecuse o bună jumătate din ziua a patra.

Din răsărită a dat într-o miriște și era vai de viața ei — amețise tot ocolind tufele grîului cosit. Bine a zis cine a zis că nu-i pe lume lucru mai strașnic decît o furnică prinsă de ploaie în miriște. Trebuia însă s-o treacă cu orice preț — chiar de ar fi fost să rămîie cu un singur picioruș, trebuia s-o treacă. Și furnica a trecut-o. După miriște a dat într-un codru de răsărită — o frumusețe de codru, că-ți rîdea inima uitîndu-te la dînsul. Înalt, verde, și cît vezi în sus tot frunze și frunze — mare lucru să închizi ochii și să lași vîntul să te legene cu tot cu frunză, pînă ațipești. Toată viața visase ea să se legene măcar o clipă pe-o margine de frunză, dar ce să-i faci — nevoile...

1. Citiți fragmentul de mai sus. Cine este personajul?
2. Ce secvențe vă fac să trăiți anumite sentimente în raport cu personajul dat?
3. Ce credeți că se va întîmpla în ziua a patra? Continuați povestea.
4. Citiți *Povestea furnicii* în întregime. Discutați în echipă episoadele care v-au impresionat.
5. **Lucrați în pereche.** Comentați și încadrați într-un context de viață povața:

„...du-te la furnică să vezi povara ei.”

Traian Dorz, *Învață de la toate...*

37

LEXICUL

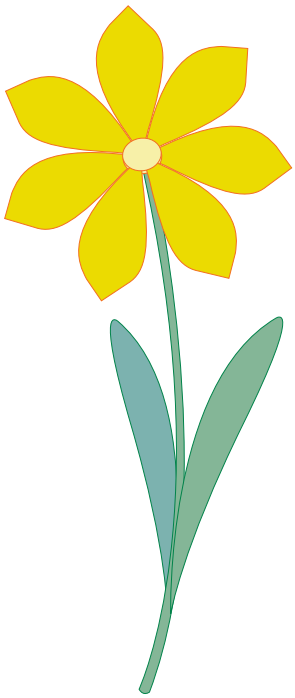

1. Găsește „petalele” care nu sînt din familia lexicală a cuvîntului *floare*. **0,5 p.**

floarea-soarelui florentin înflorire floricică florărească florișoară florilegiu floricea neînflorat inflorescență

2. Arată cum s-au format cuvintele: *băietan*, *copilaș*, *frățesc*, *a înlemni*, *a regăsi*, *școlăriță*. **1 p.**

3. Indică cuvintele derivate din textul de mai jos. Cum s-au format ele? **1 p.**

„Acuma vedea soborul de lîngă scorbură mai depărtat, ca printr-o sticlă fumurie. Domnița făcu semn cu vărguța-i subțirică... Luminița luci în negura văii, apoi sui coasta dimpotrivă. Apărea și dispărea printre tufișuri.”

Mihail Sadoveanu, *Dumbrava minunată*

4. Care este cuvîntul învechit din textul de mai sus? Explică ce înseamnă, folosind dicționarul. **0,5 p.**

5. Formează, cu ajutorul sufixelor și al prefixelor, un verb de la substantivul *negură*. Explică ortografia cuvîntului format. **1 p.**

6. Alcătuiește familia de cuvinte a verbului *a luci*. **1 p.**

7. Numește cîte un cuvînt cu același sens pentru următoarele cuvinte din textul de la exercițiul 3: *a sui*, *coastă*. **1 p.**

8. Găsește cuvintele cu sens opus din textul de la același exercițiu. **1 p.**

9. Găsește în textul de mai sus cîte un cuvînt cu sens opus pentru: *depărtat*, *subțire*, *a sui*. **1 p.**

10. Copiază pe caiet forma corectă din următoarele variante lexicale: **1 p.**

- cearșaf/cearceaf
- mînușă/mănușă
- patrat/pătrat
- păianjen/păiangen
- feminin/ femenin
- siringă/seringă
- lenjerie/lingerie
- menajerie/menagerie

11. Scrie, în două minute, cît mai multe cuvinte ce aparțin cîmpului lexical al numelor de animale domestice. **1 p.**

38

3

TIPURI DE TEXTE

Deschizi uşa şi îţi dai seama
că fiecare text are propria sa viaţă.
Pentru a-l înţelege,
trebuie să-l descifrezi pas cu pas.

- Textul literar
- Textul nonliterar
- Fonetica
- Organizarea textului scris

Textul literar

„Luate în ansamblu, pastelurile reprezintă o lirică a liniștii și a fericirii rurale.”

George Călinescu

SFÎRȘIT DE TOAMNĂ

de Vasile Alecsandri

Oaspeţii caselor noastre, cocostîrci şi rîndunele,
Părăsit-au a lor cuiburi ș-au fugit de zile rele;
Cîrdurile de cocoare, înșirîndu-se-n lung zbor,
Pribegit[1]-au urmărite de al nostru jalnic dor.

Vesela verde cîmpie acu-i tristă, vestezită;
Lunca, bătută de brumă, acum pare ruginită;
Frunzele-i cad, zbor în aer şi de crengi se dezlipesc
Ca frumoasele iluzii[2] dintr-un suflet omenesc.

Din tuspatru părţi a lumei se ridică-nalt pe ceruri,
Ca balauri din poveste, nouri negri plini de geruri.
Soarele iubit s-ascunde, iar pe sub grozavii nori
Trece-un cîrd de corbi iernatici prin văzduh croncănitori.

Ziua scade; iarna vine, vine pe crivăţ[3] călare!
Vîntul şuieră prin hornuri răspîndind înfiorare.
Boii rag, caii rînchează[4], cîinii latră la un loc,
Omul, trist, cade pe gînduri şi s-apropie de foc.

[1] *A pribegi*, vb. — a rătăci, a-şi părăsi locul natal, a se refugia.
[2] *Iluzie*, s.f. — speranţă neîntemeiată, dorinţă neîmplinită, amăgire.
[3] *Crivăţ*, s.n. — vînt puternic şi rece care suflă iarna dinspre nord-est în Moldova şi în Cîmpia Dunării.
[4] *A rîncheza*, vb. — a necheza.

DICȚIONAR LITERAR

✓ ***Pastel*** – poezie ce are conţinut liric, în care se zugrăveşte un tablou din natură.

VASILE ALECSANDRI (1818–1890)

Mare scriitor clasic român. Este autor al unei vaste opere, care include creaţii poetice, proză, note de călătorie, corespondenţă, dramaturgie etc. Fiind un admirator al folclorului naţional, a alcătuit culegeri de literatură populară.

Cele mai importante volume de poezii ale lui Vasile Alecsandri sînt: *Pasteluri, Legende, Doine şi lăcrămioare, Ostaşii noştri*. Mihai Eminescu, în una din operele sale, l-a supranumit „rege al poeziei”.

40

..... Observarea textului

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Identificaţi cuvintele ce arată că autorul a folosit forme de limbă caracteristice epocii în care a scris poezia.

2. Indicaţi forma literară a cuvintelor selectate.

3. Arătaţi cum s-au format următoarele cuvinte din text: *a înșira*, *a dezlipi*, *jalnic*, *omenesc*, *a pribegi*, *înfiorare*.

Ce observăm?

✓Fiecare scriitor este exponentul timpului în care a trăit, folosind cuvinte din această perioadă.

Învățați jucîndu-vă!

4. Numiţi alte cuvinte asemenea termenului „cîrd”, care desemnează grupuri de păsări sau de animale. Care dintre acestea ar putea înlocui substantivul *cîrd* în exemplele din text?

5. Găsiţi sinonime contextuale pentru cuvintele: *a părăsi, a fugi, cer, oaspete, poveste*.

6. Grupaţi în perechi de antonime cuvintele: *vesela, se ridică, verde, cad, vestezită, tristă.*

Ce ne amintim?

✓ *Sinonimele* sînt cuvintele cu formă diferită și cu sens asemănător.

✓ *Antonimele* sînt cuvintele cu sens complet opus.

Folosiți-vă imaginația!

7. Arătaţi ce înţeles au în text cuvintele subliniate: *au fugit de zile **rele**; lunca... pare **ruginită**; nouri negri plini de **geruri**; **grozavii** nori.*

8. Alcătuiţi propoziţii în care aceste cuvinte ar avea sensul din limbajul curent.

Sintaxă

Exprimați-vă părerea!

9. Arătaţi care este, în limbajul curent, ordinea firească a cuvintelor din următoarele exemple:

- părăsit-au a lor cuiburi
- frumoasele iluzii
- de crengi se dezlipesc
- înșirîndu-se-n lung zbor
- grozavii nori
- vesela verde cîmpie

Ce descoperim?

✓În poezie, ordinea cuvintelor este adeseori diferită față de cea din limbajul curent.

41

.....*Explorarea textului*

Versul. Strofa

Observaţi!

10. Care este principala deosebire, din punctul de vedere al formei, dintre un text în proză şi o poezie?

11. Din cîte strofe este alcătuită poezia *Sfîrşit de toamnă*?

12. Din cîte versuri se poate compune o strofă?

13. Ce tipuri de strofe cunoaşteţi?

14. Comentaţi structura poeziei alăturate. Ce aţi constatat?

15. Explicaţi sensul expresiei „a bate temenele”.

„Pe drumurile vieţii
mereu să te-nsoţească
şi dragostea de glie
şi vorba
românească.
Să nu
te temi
că-n lume
vei fi sărac cu ele
şi-n faţa altor neamuri
să nu baţi temenele.”
V. Tărâţeanu. *Clepsidra*

▶ Versul este un rînd dintr-o poezie. Lungimea versurilor poate fi diferită. Există versuri scurte, formate chiar dintr-un singur cuvînt, şi versuri lungi.

▶ STROFA este un grup din două sau mai multe versuri. Strofele se delimitează printr-un spaţiu alb.
Strofa alcătuită din patru versuri se numeşte CATREN.

Tipuri de strofe

- *distih* – două versuri
- *terţet* – trei versuri
- *catren* – patru versuri
- *cvintet* – cinci versuri
- *sextină* – şase versuri
- *septimă* – şapte versuri
- *octavă* – opt versuri

Rima

Exersaţi!

16. Copiaţi pe caiete prima strofă a poeziei *Sfîrşit de toamnă*. Numerotaţi versurile de la 1 la 4 şi subliniaţi cu aceeaşi culoare sunetele identice de la sfîrşitul acestora.

17. Ce versuri se termină cu aceleaşi sunete?

▶ RIMA este potrivirea ultimelor sunete de la sfîrşitul versurilor, începînd de la ultima vocală accentuată.

Ce descoperim?

✓ Într-o poezie, sunetele de la sfîrşitul a două sau a mai multe versuri dintr-o strofă sînt, de obicei, identice.

18. **Creaţi.** Alcătuiţi un catren despre toamnă. Fiţi atenţi la potrivirea sunetelor de la sfîrşitul versurilor.

19. **Lucraţi în grup.** Puneţi în discuţie catrenele alcătuite. Organizaţi un recital în clasă.

Imaginea toamnei

Exersați!

20. Selectaţi din poezie şi scrieţi pe caiete cuvintele aparţinînd cîmpurilor lexicale indicate în tabelul de mai jos.

Păsări	Animale	Elemente ale naturii	Culori	Stări şi sentimente

21. Repartizaţi cuvintele care desemnează elementele naturii în funcţie de planul căruia aparţin:

pămînt cer

22. Completaţi pe caiete schema următoare cu acele cuvinte din text care sugerează schimbările produse în natură:

cîmpia — cîndva — acum

Exprimați-vă părerea!

23. Căror anotimpuri le corespund momentele surprinse în cele două imagini din dreapta paginii?

24. Identificaţi timpurile verbelor din poezie. Comparaţi-le şi explicaţi care este rolul şi efectul schimbării timpului verbal în ultimele trei strofe.

25. Ce legătură există între ceea ce se întîmplă pe pămînt cu lunca, frunzele, cîmpia şi transformările prin care trec cerul, norii, soarele şi vîntul?

Observați!

26. Asociaţi fiecăruia dintre elementele naturii menţionate mai sus acţiunile care sugerează aceste modificări.

27. Selectaţi versurile în care sînt exprimate stările sufleteşti ale omului faţă de schimbările din natură.

Ce observăm?

✓ Natura este surprinsă în diversele sale forme de existenţă.

Comparaţia

Observaţi!

28. Identificaţi în versurile de mai jos termenii comparaţi:

„Frunzele-i cad, zbor în aer și de crengi se dezlipesc
Ca frumoasele iluzii dintr-un suflet omenesc;
Din tuspatru părți a lumei se ridică-nalt pe ceruri,
Ca balauri din poveste, nouri negri plini de geruri.”

Vasile Alecsandri, *Sfîrșit de toamnă*

29. Ce însușiri comune ale termenilor comparaţi pot fi identificate în exemplele date?

30. Numiţi planurile cărora le aparţin aceşti termeni.

Ce descoperim?

✓Comparaţia este o figură de stil compusă din doi termeni.

✓Ea ajută cititorul să înţeleagă sau să-şi imagineze ceva obişnuit.

Exprimaţi-vă părerea!

31. Care dintre următoarele comparaţii vi se par obişnuite şi pe care le consideraţi îndrăzneţe, surprinzătoare:

- dulce ca mierea • negru ca tăciunele • alb ca zăpada
- „luna ca o vatră de jăratic” (Mihai Eminescu)
- luna „ca o pleoapă pe cornee” (Mircea Cărtărescu)
- „tare ca piatra, iute ca săgeata” (Folclor)
- „moartea neagră ca un șarpe” (Nicolae Costenco)
- „ca două turturele-s ochii tăi” (Radu Cîrneci)

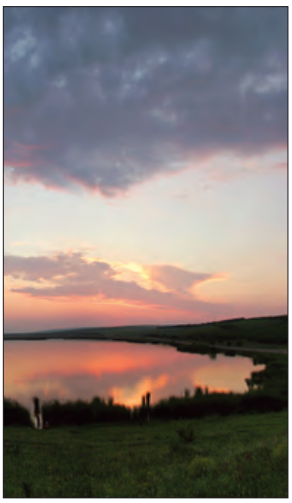

COMPARAŢIA este o figură de stil prin care se alătură doi termeni cu scopul de a-l evidenţia pe primul; aceştia pot denumi obiecte, fiinţe, acţiuni sau noţiuni abstracte.

Între cei doi termeni ai comparaţiei se stabileşte o relaţie de asemănare, marcată prin cuvinte sau grupuri de cuvinte; de exemplu: *ca*, *la fel ca*, *asemănător cu*, *asemenea*, *precum* etc.

Relaţia de asemănare se bazează pe identificarea unor trăsături comune ale celor doi termeni.

32. **Lucraţi în pereche.** Discutaţi despre rostul comparaţiilor într-un text poetic.

33. Creaţi comparaţii:

Liniștit asemenea ...; ochii mari ca ...; a fost curajos ca ...; s-a întristat precum ...; merge agale ca ...; se simte comod ca ...; doi prieteni nedespărţiţi precum ... .

44

Interpretarea textului

Exprimați-vă părerea!

34. Formulaţi în cîte un enunţ ideea care se desprinde din fiecare strofă a poeziei *Sfîrşit de toamnă*.

35. Ce semnificaţie are folosirea în text a verbelor *părăsit-au* şi *pribegit-au*? Ce prevestește plecarea păsărilor?

36. Ce sentimente trezește în sufletul poetului pribegirea păsărilor? Identificaţi în poezie şi alte cuvinte și expresii care accentuează aceste sentimente.

37. Identificaţi versurile în care este surprinsă sosirea iernii. La ce se referă şi cărui simţ (văz, auz, miros) se adresează ele în special?

38. Ce parte de vorbire este folosită mai frecvent în versurile identificate anterior? Ce efect produce aceasta?

39. Explicaţi schimbarea de ritm care apare între primele trei versuri şi versul al patrulea din ultima strofă.

40. Selectaţi secvenţele care sugerează legătura dintre trecerea de la un anotimp la altul şi stările sufleteşti ale poetului.

41. Ce sentiment predominant se desprinde din poezie? Selectaţi din lista de mai jos trei cuvinte care exprimă cel mai bine acest sentiment. Argumentaţi-vă alegerea.

- amărăciune
- încîntare
- necaz
- bucurie
- înfiorare
- spaimă
- duioşie
- întristare

42. Extrageţi imaginea care v-a impresionat cel mai mult.

▶ OPERA LITERARĂ este o lucrare prin care autorul creează un univers imaginar propriu.
Orice operă literară este unică prin felul în care scriitorul foloseşte resursele expresive ale limbii şi prin sentimentele şi emoţiile transmise cititorului.

Folosiți-vă cunoștințele!

43. Numiţi cîteva aspecte pe care le credeţi importante pentru a demonstra că poezia *Sfîrşit de toamnă* de Vasile Alecsandri este o operă literară.

44. **Lucraţi în pereche.** Comentaţi aprecierea dată pastelurilor în citatul alăturat şi explicaţi importanţa ei pentru voi.

Este bine să mai ştiţi

✓ Biblioteca Naţională din Chişinău poartă numele lui Vasile Alecsandri.

✓ Teatrul Naţional din Bălţi are acelaşi nume.

„Pastelurile sînt un şir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, cîteva idile, toate însufleţite de o simţire aşa de curată şi de puternică a naturii, scrise într-o limbă aşa de frumoasă, încît au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturii române îndeobşte...”

T. Maiorescu, 1872

45

Textul nonliterar

Biografia și autobiografia

Observați!

1. Găsiţi în manual biografiile rezumative ale mai multor scriitori. Ce includ ele?

2. Citiţi articolul de dicţionar care explică sensul cuvintelor „biografie” și „autobiografie” și notaţi explicaţia pe caietul de cuvinte.

Exersați!

3. Alcătuiţi-vă autobiografia în baza următoarelor repere:

- numele și prenumele
- data și anul naşterii
- locul naşterii
- numele și prenumele părinţilor
- ocupaţia lor
- fraţii și surorile: numele, anul și data naşterii, ocupaţia lor
- ocupaţiile tale la școală și în afara ei.

4. Grigore Vieru și-a completat formularul autobiografic astfel:

„— Numele și prenumele?
— Eu.

— Anul de naștere?
— Cel mai tânăr an
cînd se iubeau părinţii mei.

— Originea?
— Ar și semăn
Dealul acela
din prelungirea codrilor.
Știu toate doinele.

— Profesiunea?
— Ostenesc în ocna cuvintelor.

— Părinţii?
— Am numai mamă.

— Numele mamei?
— Mama.

Ce descoperim?

✓Expunerea pe scurt a creaţiei scriitorului

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Grigore Vieru***
Născut – 14 februarie 1935, Pererîta, judeţul Hotin, Regatul României; părinţi – Pavel și Eudochia Vieru;
profesie – poet;
naţionalitate – român;
confesiune – ortodox;
deputat în Parlamentul Republicii Moldova (1990–1994).

Opera:
1957 – *Alarma* (versuri pentru copii);
1958 – *Muzicuţe* (versuri pentru copii);
1961 – *Făt-Frumos curcubeul* și *Bună ziua, fulgilor!* ;
1963 – *Mulţumim pentru pace* (versuri) și *Făgurași* (versuri, povestiri și cîntece);
1967 – *Poezii de seama voastră*;
1969 – *Duminica cuvintelor* (ilustrată de Igor Vieru), o carte mult îndrăgită de preșcolari;
1970 – *Abecedarul,* în colaborare cu Spiridon Vangheli și pictorul Igor Vieru;

— Ocupaţia ei?
— Aşteaptă.

— Ai fost supus
Judecăţii vreodată?

— Am stat nişte ani închis
În sine.

— Rubedenii peste hotare ai?
— Da. Pe tata. Îngropat
În pământ străin. Anul 1945.”

5. Încercaţi să vă alcătuiţi în mod original autobiografia.

6. Căutaţi pe internet şi prezentaţi colegilor biografia unui scriitor sau artist preferat.

1972 – *Trei iezi;*
1974 – *Aproape* (versuri cu ilustraţii de Isai Cîrmu);
1975 – *Mama*, carte pentru cei mici (ilustrată de Igor Vieru).
1976 – *Un verde ne vede!*, volum pentru care poetului i se decernează *Premiul de Stat al Republicii Moldova,* 1978.

Decedat – 18 ianuarie 2009 (73 de ani), Chişinău, Republica Moldova.

Orarul

Observaţi!

7. Copiaţi pe caiete tabelul şi arătaţi cum folosiţi cele 24 de ore ale zilei, marcînd minutele sau orele pentru fiecare activitate.

Activitatea	Timpul
Gimnastica de dimineaţă	
Igiena corporală	
Îmbrăcatul, revizuirea ghiozdanului	
Micul dejun	
Drumul spre şcoală	
Lecţiile/activităţile şcolare	
Drumul de la şcoală spre casă	
Masa de prînz	
Odihna de după-amiază	
Pregătirea temelor	
Activităţile de recreare (lecturile, vizionarea programelor, jocurile, plimbările)	
Cina şi ocupaţiile libere alese	
Pregătirea pentru a doua zi (îmbrăcămintea, ghiozdanul)	
Pregătirea pentru somn (aerisirea camerei, igiena corporală de seară)	
Odihna de noapte	

Ce observăm?

✓Pentru a folosi productiv şi eficient timpul, este nevoie de un program zilnic întocmit riguros.

47

8. Mai puteţi să vă programaţi timpul şi astfel:

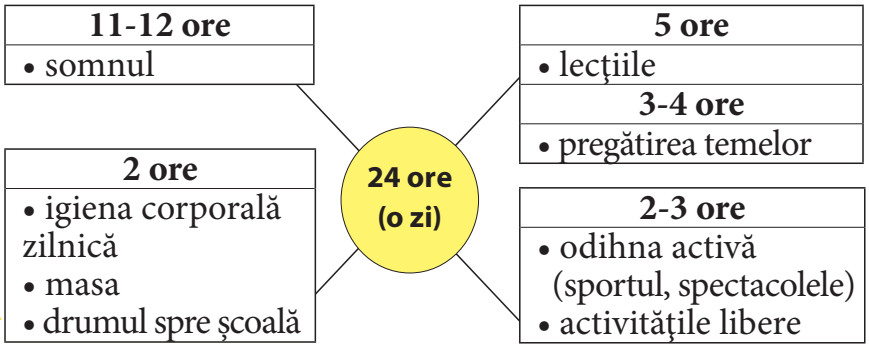

9. Explicaţi sensurile cuvintelor *orar* şi *program*, cu ajutorul dicţionarului explicativ.

Exprimaţi-vă părerea!

10. **Lucraţi în grup.** Citiţi confesiunile alăturate ale unor elevi. Prezentaţi-vă părerile colegilor de clasă.

Sfaturi utile:

- Afişează-ţi orarul săptămînal în cameră pentru a-l putea vedea în fiecare dimineaţă.
- Ai putea pune la vedere orarul pe masa de lucru şi în agenda de note pe care o porţi întotdeauna cu tine.
- În funcţie de complexitatea temelor de casă, zilnic programează-ţi, notînd pe o fişă sau în agendă, timpul de pregătire la fiecare obiect, alternînd activităţile de rezolvare a temelor (30-40 de minute) cu recrearea (10-15 minute de pauză).
- Ţine minte: învăţarea este temeinică numai atunci cînd poţi îmbina în mod echilibrat munca cu odihna.
- Cu cît creşti, cu atît mai mult timp vei acorda studiului, muncii.
- Odihna activă înseamnă joc şi mişcare în aer liber, vizite la muzee, expoziţii, excursii, sport, lecturi, discuţii cu prietenii, cu părinţii etc. Din toate aceste activităţi poţi învăţa întotdeauna ceva util pentru viaţă.
- Discută cu cineva mai mare din familie sau rude şi află cum îşi petrece timpul. Compară orarul personal cu al lui.

Ce observăm?

✓Activitatea de bază a unui elev este învăţatul.

✓Pentru a învăţa cu succes, este nevoie de a îmbina armonios această activitate cu odihna.

„Toată ziua sînt ocupat şi acasă, şi la şcoală. În timpul liber joc fotbal şi învăţ să cînt la chitară şi îmi place foarte mult.”
(Sandu B., Căuşeni)

„Am un program încărcat şi divers. Mă impun şi eu, şi părinţii să-l respect, dar, recunosc, nu reuşesc întotdeauna. Sînt o fire creativă şi îmi apar unele idei, ocupaţii neprogramate.”
(Lenuţa M., Glodeni)

Mesajul telefonic

Învățați jucîndu-vă!

11. **Lucraţi în pereche.** Improvizaţi o convorbire telefonică în care să fiţi, pe rînd, şi emiţător, şi receptor/destinatar. Vorbiţi despre un joc preferat sau despre o carte citită recent.

emiţător	mesaj	receptor/destinatar

Sfaturi utile

CÎND TELEFONEZI

- Este politicos să telefonezi numai între orele 9 și 21.
- Cînd ţi se răspunde, spui **Bună ziua** sau **Bună seara**; **Mă scuzaţi de deranj**, în funcţie de situaţie, apoi te prezinţi – de exemplu: **Sînt Angela Cărăuș**.
- Ceri permisiunea celui care a răspuns să vorbești cu persoana pe care o cauţi: **Pot să vorbesc cu...** Niciodată nu te adresezi: „Alo, cu Dan!”
- Nu este politicos să reproșezi că ai telefonat de mai multe ori și nu ţi-a răspuns nimeni. De obicei, persoana care a sunat este cea care trebuie să pună capăt discuţiei.
- Dacă se întîmplă să greșești numărul de telefon, atunci, obligatoriu, îţi ceri scuze.

CÎND EȘTI SUNAT

- Cînd răspunzi la telefon, trebuie să fii calm și amabil.
- Dacă este căutată la telefon altă persoană, îl rogi pe cel care a sunat să aștepte pînă o chemi.
- Dacă ai fost sunat în timp ce ai invitaţi, răspunzi politicos la telefon și amîni convorbirea pentru mai tîrziu sau vorbești cît mai puţin.
- Nu este politicos să-i neglijezi pe invitaţi, obligîndu-i să asculte o convorbire telefonică îndelungată.
- Dacă sună cineva și nu se prezintă, roagă-l să spună cine este.

Explorarea textelor nonliterare

Observaţi!

12. Rugaţi părinţii sau pe altcineva dintre cei apropiaţi să vă permită să citiţi autobiografia lor (CV-ul).

13. Care este expresia uzuală folosită în limba română contemporană sinonimă cu *autobiografia*?

14. Examinaţi-vă agenda şi constataţi numărul de ore pe care îl oferiţi zilnic pentru orele de curs, pregătirea temelor, odihnă şi pentru activităţile extraşcolare şi casnice. Faceţi o reprezentare grafică a acestor activităţi cu numărul de ore aferente.

15. Extrageţi dintr-un text o convorbire telefonică. Comentaţi utilizarea semnelor de punctuaţie.

▶ TEXTELE NONLITERARE au teme foarte diverse. Spre deosebire de textele literare, care înfăţişează întîmplări, fapte şi situaţii aparţinînd ficţiunii, imaginaţiei scriitorului, textele nonliterare se referă la aspecte din realitate. Ele pot informa, convinge sau amuza cititorul.

Felul în care autorii textelor nonliterare folosesc resursele expresive ale limbii poate trezi interesul cititorilor, în funcţie de tipul textului respectiv.

Utilitatea textelor nonliterare

Exprimaţi-vă părerea!

16. Care dintre aspectele enumerate în dreapta paginii predomină în fiecare dintre textele propuse?

17. Ordonaţi textele de la paginile 46–49 în funcţie de interesul pe care-l prezintă pentru voi.

18. Citiţi textul şi constataţi ce scop a atins acesta: v-a informat, v-a convins de ceva sau v-a amuzat. Argumentaţi.

Operator GSM: – Nu vă aud! Vă rog, mergeţi către o fereastră!

Interlocutor: – Unde să mă mai duc, domnişoară? Eu sun din Costeşti şi sînt pe acoperişul casei!

Ce descoperim?

✓ *CV* (*Curriculum vitae*) – expresie în limba latină, scurtă autobiografie, care cuprinde datele despre starea civilă şi situaţia profesională a unei persoane.

Model:

✓ ***Curriculum vitae***

Numele, prenumele – Negru Daniel;
Data şi anul de naştere – 10 septembrie, 2005;
Locul naşterii – s. Mereni, raionul Anenii Noi;
Şcoala: Liceul Teoretic „Emil Nicula";
Activităţi extraşcolare: cercul de dans şi lecţii de limba engleză;
Performanţe: Deţin un premiu al Festivalului raional de Dans Folcloric (2011) şi o menţiune la Concursul de cîntec, dans şi voie bună (Chişinău, 2013);
Pasiuni: lectura, dansul popular şi lucrul în grădină.

Ce observăm?

✓ Textele nonliterare au diverse scopuri:
- de a informa;
- de a convinge;
- de a amuza etc.

50

Sunetele limbii române

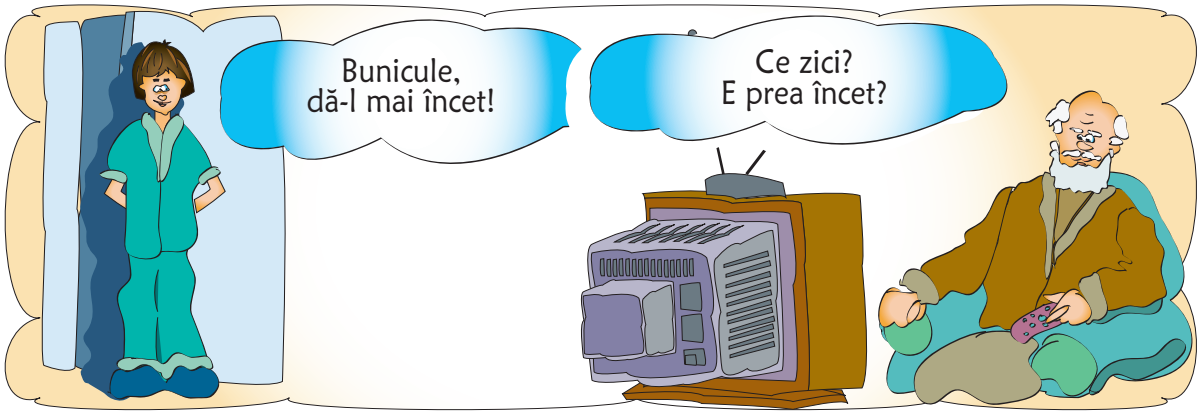

Sunetul – cea mai mică unitate a limbii

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Care sînt sursele producătoare de sunete în desenul de mai sus? De ce nu înţelege bunicul ce îi spune Alexandru?

2. Din ce cuvinte este alcătuit mesajul lui Alexandru?

3. Indicaţi sunetele din care este format cuvîntul *bunicule*.

▶ FONETICA este știința care studiază sunetele limbii.

Ce descoperim?

✓ Vocea este una dintre sursele producătoare de sunete.

✓ Sunetul este perceput de ureche.

✓ Mesajul este alcătuit din cuvinte.

✓ Cuvintele sînt alcătuite din sunete.

Sunetele limbii române

Observați!

4. Care dintre tastele alăturate au scrise vocalele limbii române? Cîte sînt ele?

5. Care sînt consoanele scrise pe una dintre taste?

▶ VOCALELE sînt sunete la rostirea cărora aerul nu întîmpină niciun obstacol la ieșirea din plămîni și din gură. Ele pot forma singure silabe.

▶ CONSOANELE sînt sunete la rostirea cărora aerul întîmpină obstacole la ieșirea din plămîni și din gură. Ele nu pot forma singure silabe.

51

Folosiți-vă cunoștințele!

6. Cîte vocale conţine o silabă?

7. Literele marcate cu un semn roşu sub ele, în cuvintele alăturate, transcriu vocale sau nu? Justificaţi-vă răspunsul.

▶ SEMIVOCALELE sînt sunete care seamănă cu vocalele, dar nu pot alcătui singure silabă.

Semivocalele sînt: *e̯*, *i̯*, *o̯*, *u̯*.

Sunetele limbii române sînt: { VOCALELE; SEMIVOCALELE; CONSOANELE.

ie-pu-re

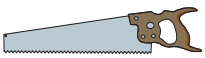

fie-răs-trău

o̯a-lă

Corespondenţa sunet – literă

Folosiți-vă cunoștințele!

8. Prin ce sînt redate în scris sunetele?

9. Cîte sunete transcriu literele din cuvîntul *prună*?

10. Scrieţi cuvinte în care sunetele *î*, *c*, *v*, *i* sînt redate diferit.

11. Daţi exemple de cuvinte în care litera *x* se pronunţă diferit.

12. Despărţiţi în silabe cuvintele: *ceas*, *cioban*, *geam*, *fragi*, *cheag*, *chior*, *gheară*, *unghi*, *celulă*, *cinema*, *general*, *girafă*, *chec*, *chip*, *gheţar*, *ghidon*.

◆ Cîte sunete reprezintă grupurile de litere scrise cu roşu (unul, mai multe)?

13. Căutaţi în dicţionar explicaţia cuvintelor necunoscute.

Exersați!

14. Arătaţi din ce fel de sunete sînt alcătuite cuvintele: *alb, baci, ceaun, gem, gheată, ghips, ieri, magiun, moară, unchi.*

15. Copiaţi versurile şi marcaţi semivocalele cu semnul specific:

„Colo sus în pomii goi s-a oprit un piţigoi,
Are pene arătoase, ca la nimeni de frumoase.”

Grigore Vieru, *Piţigoiul*

16. **Creaţi în grup.** Alcătuiţi 2 versuri despre anotimpul toamnă, marcînd apoi vocalele şi semivocalele, grupurile de litere ce notează un sunet sau două sunete.

Ce ne amintim?

✓Litera este semnul grafic al unui sunet. Unele sunete pot fi redate prin mai multe litere.

✓O literă poate reda mai multe sunete: *x* (ks, gz).

Grupurile de litere pot nota:

• un singur sunet, care este consoană: *č* (ce, ci), *ğ* (ge, gi), *k'* (che, chi), *g'* (ghe, ghi);

• două sunete: consoanele *č*, *ğ*, *k'*, *g'* + vocalele *e* sau *i*.

Ce observăm?

✓La sfîrşitul unui cuvînt apare uneori un *-i* care nu este vocală.

52

Diftongul. Triftongul

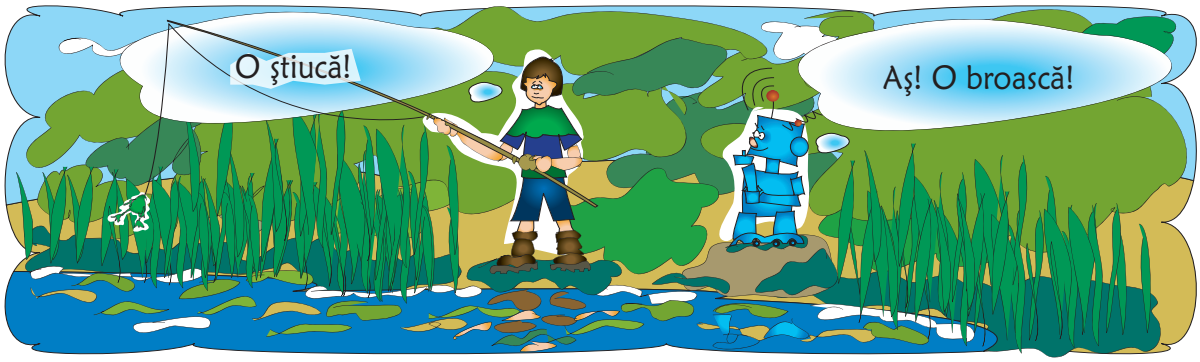

Alexandru şi Roboţel au mers la iaz să pescuiască.

Ce este diftongul

Observaţi!

ştiu-că

1. Indicaţi vocalele şi semivocalele din cuvintele despărţite în silabe din dreapta paginii.

2. Despărţiţi în silabe cuvintele din enunţul ce însoţeşte desenul de mai sus. Identificaţi grupurile de sunete formate dintr-o vocală şi o semivocală, pronunţate în aceeaşi silabă.

▶ DIFTONGUL este grupul de sunete alcătuit dintr-o vocală şi o semivocală, pronunţate în aceeaşi silabă.

broas-că
broscoi

Folosiţi-vă cunoştinţele!

3. Identificaţi diftongii din cuvintele: *cadou, grîu, iarnă, mai*. Care este poziţia semivocalei faţă de vocală?

Ce este triftongul

Observaţi!

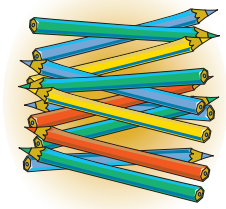

cre-ioa-ne

4. Care sînt vocalele şi care sînt semivocalele din cuvîntul despărţit în silabe din dreapta paginii? Din cîte sunete este alcătuit grupul de sunete transcris cu roşu şi pronunţat într-o silabă?

▶ TRIFTONGUL este grupul de sunete alcătuit dintr-o vocală şi două semivocale pronunţate în aceeaşi silabă.

53

Folosiți-vă cunoștințele!

6. Copiaţi textul de mai jos. Marcaţi semivocalele cu semnul specific. Puneţi într-un dreptunghi diftongii şi triftongii.

• Alexandru mi-a spus că-i plac cărţile. Prietenii i-au dăruit lui Alexandru „Enciclopedia copiilor”. Lui Roboţel însă îi place să citească doar cărţi cu aventuri. Roboţel trebuie să ia exemplu de la copiii care citesc cu mult interes variate cărţi.

Ce descoperim?

✓Diftongii şi triftongii apar şi între două cuvinte pronunţate în aceeaşi silabă (fapt marcat în scris prin cratimă).

Ce este hiatul

Observați!

7. Indicaţi în ce silabe intră vocalele scrise cu roşu în cuvintele de sub desenele din dreapta paginii.

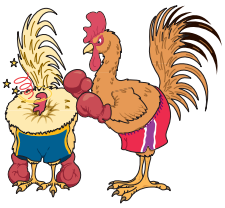

***d**u-**e**l*

▶ HIATUL apare între două vocale alăturate, pronunţate în silabe diferite.

Exersați!

8. Copiaţi cuvintele şi marcaţi semivocalele. Încercuiţi diftongii:

• cîine • deal • iute • piatră • soare • vrei • vreo • ziuă

9. Copiaţi cuvintele şi marcaţi semivocalele. Încercuiţi triftongii:

• aripioară • doreau • inimioară • lăcrimioară

10. Arătaţi care vocale sînt în hiat în cuvintele:

• aeroport • fiinţă • totdeauna • respectuos
• alcool • idee • poezie • ştiinţă

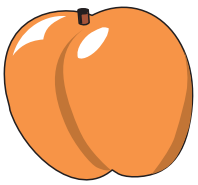

***c**a-**i**-**s**ă*

11. Subliniaţi forma corectă: • *clujan/clujean* • *greşeală/greşală* • *constitue/constituie* • *ieşire/eşire* • *oblojală/oblojeală*.

12. Selectaţi pe coloane cuvintele care conţin diftongi, triftongi şi vocale în hiat din textul următor:

„Eram copil. Mi-aduc aminte, culegeam
odată trandafiri sălbatici.
Aveau atîţia ghimpi,
dar n-am voit să-i rup.
Credeam că-s muguri —
şi-au să înflorească.”

Lucian Blaga, *Ghimpii*

Ce observăm?

În secvenţa de sunete *gea* (*g+a*) nu există diftong.

54

Silaba

„Ţapul ţesălat rupe ţîţîna porţii din ţarc. Ţepii mărăcinilor îi ţesală blana ţigaie bună de ţesături.”

Nichita Stănescu, Gheorghe Tomozei,
Carte de citire, carte de iubire

Ce este silaba

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Despărţiţi textul de mai sus în silabe. Indicaţi numărul de silabe pe care îl are fiecare cuvînt.

▶ Cuvîntul poate fi **monosilabic** – format dintr-o silabă sau **plurisilabic** – format din două sau mai multe silabe.

Observați!

2. Citiţi textul de mai jos şi indicaţi culorile corespunzătoare silabelor formate:

1) dintr-o vocală; 2) din mai multe sunete alăturate ale aceluiaşi cuvînt; 3) dintr-un cuvînt şi începutul sau sfîrşitul altui cuvînt; 4) din două cuvinte rostite împreună.

O pri - e - te - nă i-a dat un pi - soi.
lu - bin - du-l, ea-l a - lin - tă.

Accentul

Observați!

3. Indicaţi cuvintele care se scriu la fel, dar se pronunţă diferit:

- „Vésela verde cîmpie acu-i tristă, vestezită.”

Vasile Alecsandri, *Sfîrşit de toamnă*

- După prînz am spălat toată veséla.

▶ ACCENTUL reprezintă pronunţarea mai intensă a unei silabe dintr-un cuvînt.

Ce ne amintim?

✓ Silaba este formată dintr-o vocală sau dintr-un grup de sunete care conţine o vocală şi care se pronunţă printr-un singur efort expirator.

Este bine să mai ştiţi

✓ Despărţirea în silabe poate avea efect artistic în poezii. De exemplu:

„Trandafir cu guturai,
Trandafir transfigurat,
Ai miros scăzut şi vai
Te-ai in-dus-tri-a-li-zat!”

A. Suceveanu

Ce observăm?

✓ Accentul poate deosebi înţelesul cuvintelor.

Deasupra silabei pronunţate mai intens se pune semnul ´: *véselă, veséla.*

Exersați!

4. Arătaţi pe ce silabă se pune corect accentul în cuvintele de mai jos:

- antic • bolnav • caracter • dușman
- editor • fenomen • jilav • matur
- penurie • regizor • sever • tranzistor

5. Găsiţi cît mai multe cuvinte care să se termine în *-idă* și care să completeze zidul desenat alături.

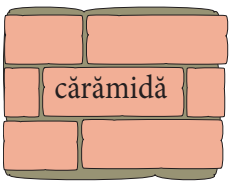

Despărţirea în silabe

Reguli de despărţire a cuvintelor în silabe

Folosiți-vă cunoștințele!

6. Precizaţi cîte consoane se află între două vocale în cuvintele despărţite în silabe în dreapta paginii. În ce silabă trece consoana?

7. Despărţiţi în silabe cuvintele de mai jos:

- pîine • stropeală • tigroaică

sca-ră

u-re-che

ta-xi

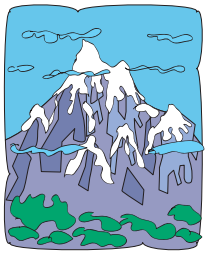

mun-te

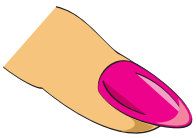

un-ghi-e

▶ O CONSOANĂ între două vocale (sau între un diftong ori un triftong și o vocală) la despărţirea în silabe trece la silaba următoare.

▶ Grupurile de litere ***ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi*** și litera ***x*** trebuie considerate ca o singură unitate.

8. Precizaţi cîte consoane se află între două vocale în cuvintele despărţite în silabe în dreapta paginii. Indicaţi în ce silabe trec cele două consoane scrise cu roșu.

9. Despărţiţi în silabe următoarele cuvinte:

- oblon • ecluză • codru • afluent • agrafă
- pehlivan • supleţe • patru • covrig

◆ Explicaţi cu ajutorul dicţionarului sensul cuvintelor.

▶ DOUĂ CONSOANE între două vocale la despărţirea în silabe trec: prima la silaba dinainte și a doua la silaba următoare.
Dacă în grupul de două consoane a doua este ***l*** sau ***r*** și prima este ***b, c, d, f, g, h, p, t, v***, despărţirea în silabe se face înaintea întregului grup.

Ce descoperim?

✓În limba română accentul nu are loc fix.

Folosiți-vă cunoștințele!

10. Precizaţi cîte consoane se află între două vocale în cuvintele despărţite în silabe în dreapta paginii.

11. Indicaţi în ce silabe trec consoanele scrise cu roşu.

12. Despărţiţi în silabe cuvintele: *sculptură*, *somptuos*, *punctaj*, *funcţie*, *arctic*, *jertfă*, *astmă*, *sandviş*.

▶ TREI SAU MAI MULTE CONSOANE între două vocale la despărţirea în silabe trec: prima la silaba dinainte şi celelalte la silaba următoare.
În grupurile de consoane ***lpt***, ***mpt***, ***ncş***, ***nct***, ***ncţ***, ***rct***, ***rtf***, ***stm***, ***ndv***, despărţirea se face după a doua consoană.

13. Precizaţi în ce silabe se află cele două vocale alăturate în cuvîntul despărţit în silabe în dreapta paginii.

▶ Cînd DOUĂ VOCALE sînt alăturate, despărţirea în silabe se face între ele.

14. Despărţiţi în silabe cuvintele: *duios*, *voiau*.

15. Despărţiţi în silabe exemplele: *'neaţa!*; *sal' tare!*; *deodat'apare*.

16. Arătaţi care este forma literară a acestor exemple şi precizaţi din cîte silabe este alcătuit fiecare cuvînt.

Trecerea cuvintelor dintr-un rînd în altul

Folosiți-vă cunoștințele!

17. Copiaţi prima strofă a pastelului *Sfîrşit de toamnă*. Scrieţi fiecare vers în coloană, despărţind cuvintele de la sfîrşitul rîndului.

▶ La sfîrşitul rîndului, cratima nu trebuie confundată cu liniuţa de despărţire în silabe.

18. Realizaţi o dictare comentată:

„...Eu cred că veşnicia s-a născut la sat.
Aici orice gînd e mai încet,
şi inima-ţi zvîcneşte mai rar.”

Lucian Blaga, *Sufletul satului*

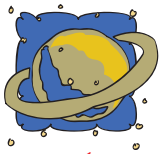

as-tru

mon-stru

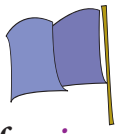

fa-ni-on

Ce descoperim?

✓ Dacă o vocală este urmată de un diftong sau de un triftong, despărţirea se face după vocală.

✓ Apostroful marchează grafic căderea accidentală a unor sunete de la începutul, de la mijlocul sau de la sfîrşitul unui cuvînt.

Ce ne amintim?

✓ Trecerea cuvintelor dintr-un rînd în altul se face pe silabe.

57

Organizarea textului scris

ATELIER: Alcătuirea textelor funcţionale

Fişa biobibliografică

Folosiți-vă cunoştințele!

1. Recitiţi scurtele prezentări despre scriitorii studiaţi pînă acum.

2. Menţionaţi în scris ce date aflaţi din aceste prezentări.

Aflați mai mult!

– Roboţel vrea să cunoască mai bine viaţa şi opera scriitorilor, studiată de la începutul anului şcolar. Pentru aceasta se consultă cu Alexandru.

ARGHEZI Tudor
(pe numele său adevărat, Ion N. Theodorescu)

Scriitor român: poet, prozator şi publicist.
S-a născut la Bucureşti, la 23 mai 1880; s-a stins din viaţă la Bucureşti, la 14 iulie 1967.

VIAŢA
- Provine dintr-o familie oltenească din comuna Cărbuneşti, judeţul Gorj.
- Studiază la Liceul „Sfîntul Sava” din Bucureşti.
- Din 1910 este publicist, colaborînd la diverse ziare şi reviste.

OPERA
- Volume de poezii: *Cuvinte potrivite* (1927); *Cărticică de seară* (1935); *Ce-ai cu mine, vîntule?* (1937); *Prisaca* (1954).
- Volume de proză: *Cartea cu jucării* (1931); *Cu bastonul prin Bucureşti* (1961); *Răzleţe* (1965).
- Considerat cel mai mare poet român după Mihai Eminescu, a influenţat profund felul de a scrie opere artistice în secolul XX.

Ce descoperim?

✓ Fişa biobibliografică oferă informaţii privitoare la viaţa şi la activitatea literară a unui scriitor.

De ce nu foloseşti un dicţionar de literatură română sau unul de scriitori români? Am găsit eu un model!

58

Exersați!

3. Pornind de la modelul de la p. 58 și folosind un dicționar de scriitori, alcătuiți fișa biobibliografică a lui Vasile Alecsandri și cea a scriitorului vostru preferat.

Ce observăm?

✓Notițele sînt însemnări rezumative scrise în timpul unei lecții/lecturii unei cărți, a unui articol de ziar, revistă.

Notițele

Observați!

4. Cereți-i colegului de bancă să vă dea caietul său de notițe la limba română/istorie. Examinați o pagină și notați pe caiet observațiile voastre referitoare la următoarele elemente:

- așezarea în pagină a notițelor
- aspectul general al paginii
- conținutul textului scris
- lizibilitatea
- caligrafia
- ortografia

Aflați mai mult!

– Pentru ca notițele să vă fie într-adevăr utile, respectați sugestiile de mai jos.

Ce descoperim?

✓În cadrul notițelor, se utilizează:

- capitole;
- subcapitole;
- idei principale;
- scheme;
- sublinieri;
- prescurtări;
- paranteze;
- culori diferite.

▶ Cînd luați notițe:

- evidențiați titlul lecției, de exemplu: TEXTUL NONLITERAR;
- pentru marcarea capitolelor folosiți cifre romane și majusculă, de exemplu: I. Biografia și autobiografia;
- pentru marcarea subcapitolelor folosiți cifre arabe și minusculă, de exemplu: 5. studii;
- introduceți ideile esențiale prin liniuțe, plasate mai în interiorul paginii față de alineat;
- subliniați aspectele importante.

Rolul notițelor constă în a vă ajuta să rețineți ceea ce este important într-o lecție. De aceea notițele trebuie să consemneze esențialul, să fie formulate și scrise clar.

Observați!

5. Comparați modul în care profesoara de geografie formulează ideea cu felul cum Alexandru o notează pe caiet (vezi desenul de la pagina următoare).

59

Exprimaţi-vă părerea!

6. Comentaţi modul în care a procedat Alexandru.

Temele

Învăţaţi jucîndu-vă!

7. Formulaţi o temă în legătură cu un aspect învăţat în această unitate, pe care colegul de bancă să o rezolve acasă.

Exprimaţi-vă părerea!

8. Discutaţi modul în care aţi începe voi să scrieţi această temă.

▶ Cînd aveţi de făcut teme, notaţi ca titlu: *Temă pentru acasă*.
Menţionaţi numărul exerciţiului şi pagina de unde l-aţi preluat. Scrieţi întotdeauna cu alineat cerinţa temei respective.

NB Este acceptată şi formula *Tema de casă*.

◆ Pentru care formulă optaţi? De ce?

TOAMNA ÎN MOLDOVA

de Petru Cărare

Din pomul verde și frumos
Mai cade-o frunză, încă una...
Și se așternе covor pufos –
Așa e toamna-ntotdeauna!

Și păsări zi de zi se duc,
Și vezi doar una cîte una...
Precum o frunză-n vîrf de nuc –
Așa e toamna-ntotdeauna!

Pe drum, pe case și pe flori
Frumoase brume-și pun cununa...
Se-ascunde soarele în nori –
Așa e toamna-ntotdeauna.

1. **Lucrați în grup.** Comentați semnele toamnei din poezie. Notați ideile pe postere și dezvoltați-le în prezentări succinte.

2. Selectați alte poezii despre toamnă din creația poeților români.

3. De ce poeziile despre toamnă creează o stare de spirit mai tristă și eroul liric este, de obicei, dezamăgit, pesimist?

Aflați mai mult!

CINQUIAN-ul este o poezie de formă fixă, alcătuită din cinci rînduri obligatorii (în fr. *cinque* – „cinci”):

1) un substantiv cu statut de titlu;
2) două adjective determinative pentru acel substantiv;
3) trei verbe, predicate ale acelui substantiv-subiect;
4) patru cuvinte semnificative, orice parte de vorbire ce încheagă într-o formulă imaginea generală;
5) un substantiv echivalent cu primul (sinonim sau metaforă), la nivel lexical sau intratextual, prin mijlocirea celor patru cuvinte anterioare.

Exemplu:

„Cortina
Prăfuită, monotonă,
Obosind și legănîndu-se, căzu.
Se auzeau doar aplauzele frunzelor uscate
Toamna.”

Tatiana Cartaleanu

4. Alcătuiți și voi cîte un cinquian despre toamnă.

Este bine să mai știți

✓*Acrostihul* este o poezie de formă fixă, în care literele inițiale ale versurilor, citite vertical, alcătuiesc un cuvînt (nume propriu, dedicație etc.) sau o propoziție. De exemplu:

„**C**rizanteme, flori de toamnă,
Roua peste tine-i brumă...
Iarna este mai aproape,
Zorii vin tot mai la urmă.
Alte straturi stau ascunse,
Nu mai este nici o floare,
Tu-ai rămas crîmpei de vară...
Este-n tine o splendoare
Mai ascunsă, mai aleasă,
Ești frumoasă, ești frumoasă!”

(https://www.resurse-crestine.ro/poezii/34783/crizanteme_acrostih)

61

FONETICA

1. Arată din ce tipuri de sunete sînt alcătuite cuvintele: **1 p.**
• arbori • boare • ghindă • veghea

2. Marchează cu semnul specific semivocalele din textul următor. Pune într-un dreptunghi diftongii din această strofă. **1 p.**

„Bolta și-a cernit năframa
Ca o mamă întristată,
Floarea-soarelui pe cîmpuri
Pleacă fruntea-ngîndurată.”

Octavian Goga, *Sara*

3. Desparte în silabe primele două versuri și arată cum sînt cuvintele după numărul de silabe care le alcătuiesc. Precizează din ce este formată silaba a treia. **1 p.**

4. Pune într-un dreptunghi triftongii din textul următor: **1 p.**
Aripioarele puilor păreau fragile. Te-ai întrebat dacă vor ajunge în țările calde?

5. Desparte în silabe următoarele cuvinte și scrie cu albastru vocalele, cu negru consoanele și cu verde semivocalele: *mergeam*, *vegheau*, *ziceau*. **1 p.**

6. Desparte în silabe următoarele cuvinte și arată ce reguli ai aplicat: **1 p.**
• acru • aerian • african • artă • atlet • cadru • cinste • evlavie • examen • idee • înger • leoaică • maică • obraz • constructor • ploaie • punctuație • rouă • ticsit • ungher

7. Pune accentul în cuvintele subliniate din următoarele propoziții: **1 p.**
Țăranul muncește *țarina*. *Țarina* a sosit la palat.

8. Scrie cuvintele pronunțate astfel: *blö, cau-boi, dizel, ferplei, sprei, uichend, pic-ap, iancheu*. **1 p.**

Verifică ortografierea lor în dicționar.

9. Plasează corect accentul în cuvintele subliniate din următoarele enunțuri: **1 p.**
• Am cerut *copii* de pe acte.
• Aveam o *companie* plăcută.
• Văd în curte niște *copii*.
• O *companie* participă la paradă.

10. Alcătuiește un text de cel mult zece rînduri utilizînd desenul alăturat. Așază textul în trei coloane, despărțind corect cuvintele în silabe la sfîrșit de rînd. **1 p.**

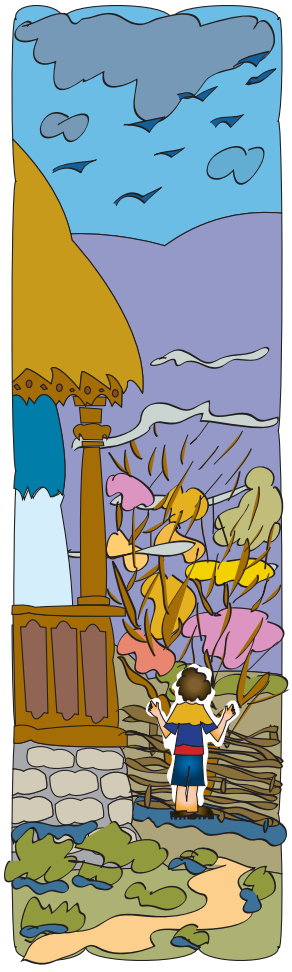

4

NARAȚIUNEA

Deodată, sună telefonul,
se stinge lumina...
Poate fi începutul unei naraţiuni
pe care o citeşti, o asculţi
sau o povesteşti cu pasiune.

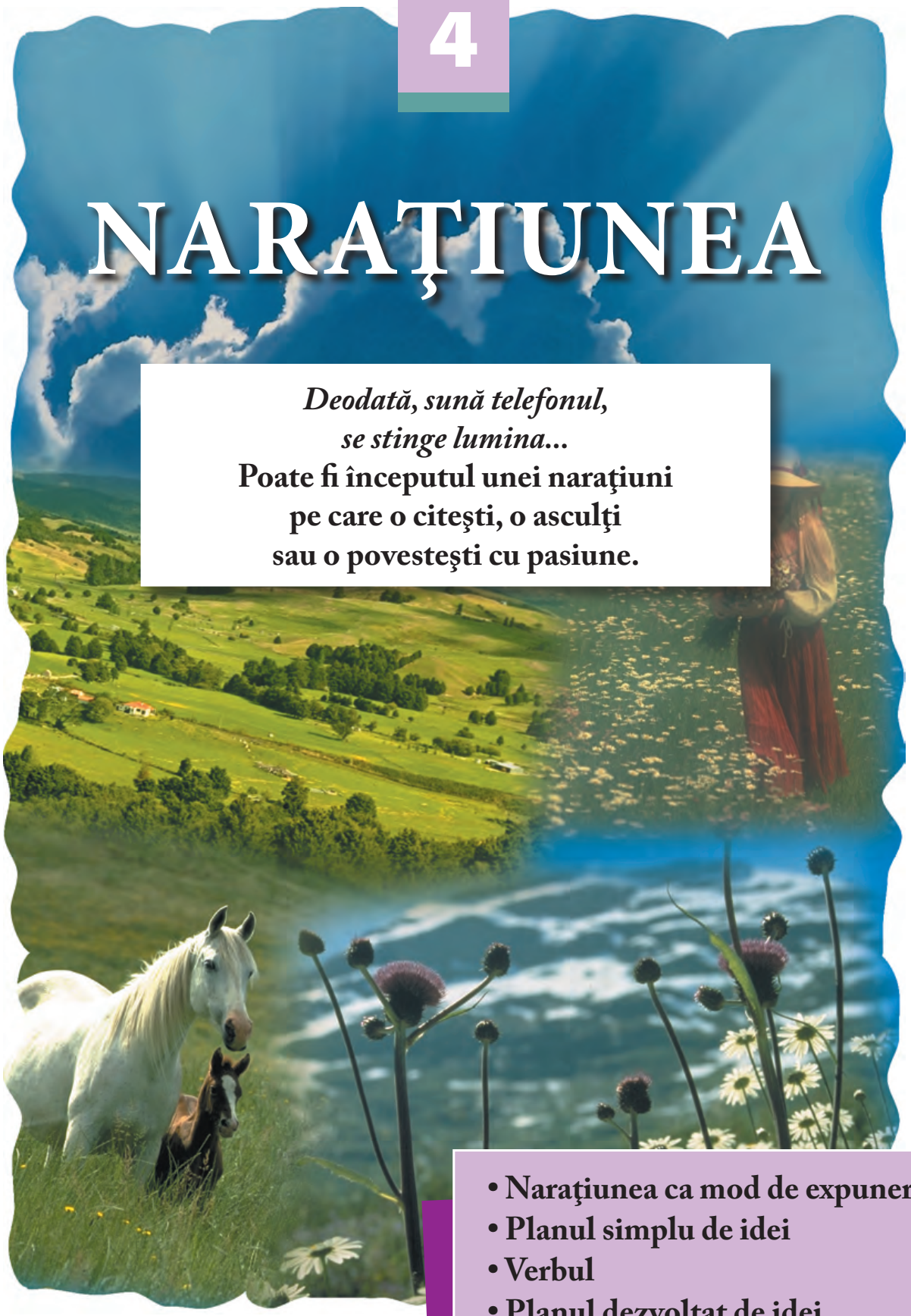

- **Naraţiunea ca mod de expunere**
- **Planul simplu de idei**
- **Verbul**
- **Planul dezvoltat de idei**

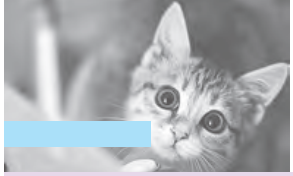

Naraţiunea

BALADA CELOR CINCI MOTĂNAŞI

de Ion Druţă

În partea de sus a oraşului mai apare o pisică.

▶ [...] Partea de sus a oraşului era socotită de mîţe ca un fel de rai motănesc… Multe trăiau la stăpîni, avînd nume şi culcuş, altele trăiau de azi pe mîine, dar cea mai mare parte cutreierau grădinile să vadă de-s adevărate cele auzite despre traiul pisicilor de pe aici.

Apoi, într-o bună zi, a mai răsărit o mîţă. N-a luat-o nimeni în samă, că prea era caraghioasă — îi erau ciupite amîndouă urechiuşele şi îi lipsea mai mult de jumătate de coadă. A cui era, Dumnezeu ştie. Pesemne, era a nimănui — blana ei, albă cîndva, devenise galbenă, dovada multor ani de pribegie. Începuse chiar a se sălbătăci — avea mersul moale, hoţesc, gata de fugă.

Fiindcă se apropia vremea să facă pui, pisica se pregătea cu multă grijă.

▶ A umblat o bună jumătate de zi din ogradă în ogradă şi, cum se vede, avea de gînd să se mute cu traiul încoace. Căuta întruna ceva [...].

A tot trecut pe sub garduri, a tot mirosit urma cuiva, pînă s-a oprit în fundul unei ogrăzi, lîngă o cocioabă de scînduri [...]. A tot încercat să intre cînd pe sub uşă, cînd printr-o crăpătură de la temelie, apoi, suind o proptea mai lungă, a sărit pe acoperiş şi a prins a toarce mulţumită [...]. Pînă în sară n-a ieşit din cocioabă. Pe la amurg a sărit jos şi a prins a căra în pod fel de fel de nimicuri. A suit nişte cîrpe vechi, un deget de mănuşă, o bucăţică de blană furată dintr-o tindă. [...]

Pisica aduce pe lume cinci motănaşi.

▶ [...] tocmai a treia zi dimineaţa, a lunecat pe proptea — jigărită, numai piele şi oase.

S-a apropiat de primul prag ce i s-a întîmplat în cale şi a prins a mieuna moale şi sfios. Cerşea. Dar n-a avut răbdare să aştepte pînă s-a trezi mila stăpînei —

ION DRUŢĂ (n. 1928)

Cunoscut prozator şi dramaturg din Republica Moldova.

Scrie despre viaţa satului. Eroii săi – oameni simpli ai pămîntului – sînt bogaţi sufleteşte, purtători ai comorilor de înţelepciune populară. Opera druţiană (volumele de proză *La noi în sat, Frunze de dor, Clopotniţa* etc., piesele *Casa mare, Doina, Frumos şi sfînt* etc.) îndeamnă la păstrarea tradiţiilor străbune, la cunoaşterea istoriei neamului, la trezirea demnităţii naţionale şi umane. Creaţia druţiană are un limbaj popular, ce conţine umor fin şi vorbe cu tîlc.

Ion Druţă a scris şi pentru micul cititor (*Bobocel cu ale lui* etc.).

64

a intrat într-o verandă de sticlă și a zburat îndată înapoi cu o mătură aruncată în urma ei. Apoi a sărit în lada cu gunoi, fără să se fi așezat la rînd de cu sară, și a făcut mare tărăboi printre pisoii capitalei.

Cei cinci motănași sînt crescuți cu greu de pisica fără stăpîn.

▶ Pisicile ușernice își au demnitatea lor — o avea și mîța asta galbenă-cenușie, dar s-a întîmplat ceva cu dînsa, că după dimineața ceea n-a rămas nici urmă din demnitatea ei. Se milogea la fiecare ușă, se repezea la cîini, încingînd mare bătaie pentru mîncarea aruncată lor, fura din piață, de prin beciuri. Se întorcea numai pe o jumătate de ceas în podul cocioabei, apoi goana după mîncare pornea din nou. [...]

Motănașii sug. Cinci codițe ridicate sus se clatină încoace și încolo a plăcere. Zece urechiușe stau ciulite, gata să se ia la sfadă cu oricine ar încerca să le strice masa... Apoi codițele coboară cîte-oleacă, urechiușele picură și motănașii adorm grămăjoară; numai cel dolofan iese din mijlocul lor și, beat de somn, urcă pe spinarea mamei — ce să-i faci, așa-i cînd te-ai deprins...

Erau toți cinci bălani și curăței, așa cum fusese și ea odată. Aveau urechiușele întregi și codițe frumușele. Erau o mare minune codițele acelea — după atîta pribegie, sărmana mîță, pesemne, se aștepta că și motănașii ei vor avea urechiușe ciupite și ceva mai puțin de jumătate de coadă...

Dar a fost să fie altfel și n-avea capăt mîndria ei de mamă. Încetișor, ca să nu-i trezească, a prins a le linge blănițele, de parcă ar fi vrut să le vadă toată viața așa curățele cum au apărut pe lume... O rază de lumină strecurată prin acoperiș a adormit deasupra motănașilor și erau ei frumoși cum nu se mai poate spune. [...]

Fiindcă venea iarna cu zăpadă și ger, pisica nu mai putea să-și crească singură motănașii și a fost nevoită să se despartă de ei.

▶ Era o toamnă tîrzie... Mîțele ce aveau stăpîni s-au mutat cu dormitul prin casele lor, beciurile au căpătat lăcăți, și vînzătorii de la piața mică nu mai picurau, că le era frig... Acum mîța găsea mai greu de mîncare... Abia dacă făcea vreo trei drumuri pe zi și la întoarcere era atît de obosită, că suia cu greu în podul cocioabei...

Dar într-o zi a dispărut dis-de-dimineață și nu s-a mai întors. Motănașii stăteau grămăjoară și o așteptau ca să vadă ce se fac ei cu atîta foame. Mîța nu se întorcea și pîn' la urmă foamea a scos motănașii pe acoperiș. S-au încălzit o clipă la soare, apoi au prins a depăna o jale în cinci glasuri — poate a uitat de dînșii și acum și-a aminti... [...]

Cînd s-a întors biata mîță, nu mai știa ce să facă. În tot largul ogrăzii erau semănate cinci blănițe albe — lasă că-și găsesc ei și singuri de mîncare... Parcă n-au și ei tot cîte patru lăbuțe și un botișor ce prinde îndată urma celor gustoase?! [...]

O noapte întreagă s-a căznit pînă i-a urcat iar în pod — acum nu era atît de ușor să-i prinzi în gură! Dinspre ziuă, i-a văzut suiți grămăjoară, dar nu-i putea aduna în culcuș... [...]

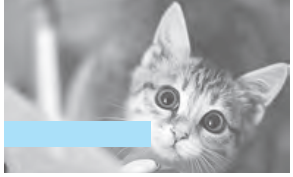

Cînd i-a văzut adormiţi, a coborît, pentru a se dumeri cît o să mai ţie ploaia ceea. Dar blana ei, păţită de atîtea ori, s-a zburlit rău de tot şi i-a spus că vine iarna — vine o iarnă grea şi amarnică, cu zăpadă şi ger... Mîţa a suit propteaua înapoi, s-a culcat lîngă motănaşi să se încălzească şi tot sta cu ochii larg deschişi, căci erau cinci şi toţi cinci erau micuţi şi firavi, şi venea iarna cu zăpadă şi ger... Nopţi întregi a tot urzit în capul ei cinci vieţi de motănaşi, care erau să fie cele mai frumoase, apoi într-o dimineaţă n-a plecat nicăieri. A găsit cîteva coji de pîine ascunse de ea pentru zile negre. Apoi a găsit o coadă de peşte...

Pisica-mamă găseşte cîte un loc de adăpost pentru fiecare pui al ei.

▶ Cinci ghemuşoare albesc în umbrele amurgului, bucuroase că pleacă şi ele undeva. O boare de vînt duce prin grădini răcoarea unei nopţi de toamnă... Printre crengile goale licăresc ferestrele luminate, şi vîntul aduce de undeva de printre case o mireasmă gustoasă-gustoasă...

Apoi deodată mîţa s-a oprit. A adunat motănaşii lîngă o tufă. L-a luat pe cel mai mare, mai dezmierdat şi au intrat împreună într-o ogradă. O fetiţă, căreia, pesemne, nu-i ajunsese ziua, stătea lîngă poartă, cătînd cu jind în stradă. Mîţa şi-a trecut motănaşul pe lîngă dînsa, apoi s-a întors şi a mai trecut o dată... Cum a zărit motănaşul, fetiţa s-a pornit îndată pe urma lui — pis-pis! — pînă l-a prins. Apoi a luat-o într-o goană spre casă, strigînd:

— Bunică! Bunică!

Mîţa n-a mai stat să vadă bucuria bunicii — s-a întors iute la motănaşii care o aşteptau lîngă tufe. S-a mirat că-s numai patru... Apoi şi-a amintit...

Au mai trecut pe sub cîteva garduri, şi la o cotitură de drum a zărit numai trei blăniţe în urma ei. Dolofanul dispăruse. [...]

S-a întors să-l caute. A dat de el cu vreo două ogrăzi în urmă. Se oprise lîngă o ladă cu gunoi — i se făcuse foame şi găsise ceva. A vrut să-l ia cu dînsa, să-i găsească ea însăşi un loc mai bun, dar a zărit deodată o mîţă cenuşie, ce venea la ladă. S-a adunat ghem, gata să sară în ajutorul puiului ei, dar mîţa cenuşie s-a apropiat de motănaş, s-a aşezat alături şi a prins a roade ceva împreună cu el. Rodea mai mult de urît ce i se făcuse, căci se vedea bine — era o mîţă cu stăpîn, o mîţă alintată... N-a mai chemat dolofanul în urma ei — s-a întors la motănaşi, care rămăseseră numai trei...

Ceilalţi doi tovarăşi n-au voit să se despartă unul de altul şi mîţa i-a dus în coridorul unei şcoli. Podeaua de ciment sufla rece şi motănaşii n-au vrut să rămînă. S-au luat din urma ei. Mîţa i-a mai adus o dată, le-a mai cules nişte fărîmituri, dar motănaşii au mîncat fărîmiturile şi au venit iar după ea. Totuşi, a hotărît să-i lase cu orice preţ în coridorul şcolii. A găsit undeva pe afară un capăt de băsmăluţă — motănaşii au prins a se juca cu ea, şi, cît se tot jucau ei, mîţa a dispărut.

Mai greu a fost cu cel micuț. Simțise el, pesemne, că-i vorba să-l lepede — umbla scîncind în urma ei. L-a vîrît într-un beci, dar a ieșit înapoi, l-a adormit într-un coș, dar a sărit iar afară...

Tot umblînd și scîncind, pe la miezul nopții a căzut într-o groapă săpată pe marginea drumului pentru copaci. Mieuna disperat. Mîța s-a tupilat în întuneric și stătea tăcută. Motănașul mieuna întruna. Mîța a șezut așa multă vreme, apoi a apărut în fundul străzii un omulean. Venea cîntînd ceva și legănîndu-se. A trecut pe lîngă motănaș, și-a contenit cîntecul. S-a aplecat peste groapă, a scos motănașul. A stat o clipă pe gînduri, apoi și-a văzut de drum, dar motănașul s-a pornit în urma lui, bocindu-se. Pînă la urmă omuleanul [...] s-a oprit, l-a vîrît în buzunar — motănașul a amuțit la cald, iar omuleanul a pornit mai departe, tot legănîndu-se împreună cu cîntecul lui.

Pînă la urmă, pisica rămîne singură, răbdînd foame și gerul iernii, cu gîndul la motănașii ei.

▶ Băteau zorii... Vîntul umbla prin livezi culegînd ultimele frunze din copaci. [...] Cînd s-a luminat bine de ziuă, drumurile au adus-o iar la cocioaba veche de scînduri. A urcat iute pe proptea sub acoperiș, dar podul era pustiu... O aștepta un cuibar răcit, un deget de mănușă pe care nu-l mai împărțea cu nimeni. Cuminte, sleită de puteri, mîța s-a întins alături de cuibar și a rămas să zacă acolo. [...]

Și a rămas. Apoi a venit iarna. Cînd o răzbătea gerul ori foamea, cobora din cocioabă. Umbla prin ogradă cu ochii închiși, cu blana zbîrlită, venea lîngă lada cu gunoi și aștepta cuminte pînă s-a sătura ultima mîță, ca să vadă de-a rămas și pentru dînsa ceva.

Rareori, cînd se abătea vreun străin în ograda ceea, mîța se înviora. Alerga șchiopătînd în întîmpinarea lui și mieuna moale, de parcă vroia să-l întrebe:

— N-ai văzut mata motănașii mei? Oare pe unde o mai fi, ce fac, cum o mai duc ei, sărmanii?

67

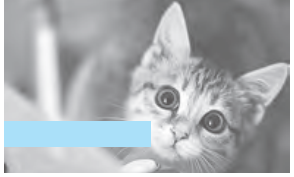

.....*Observarea textului*

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

Ce observăm?

✓Folosirea unui vocabular regional

1. Selectaţi cuvintele şi îmbinările de cuvinte care se utilizează în spaţiul moldovenesc.

2. Indicaţi corespondentul literar al cuvintelor şi îmbinărilor selectate.

3. Găsiţi în text sinonime pentru următoarele cuvinte:

- a vedea
- a apărea

4. De ce scriitorul nu folosește unul și același cuvînt, ci recurge la sinonimele lui?

5. Construiţi familiile lexicale ale cuvintelor *mîţă* şi *pisică*.

6. Care cuvinte din text au sensul de *adăpost, acoperiș deasupra capului, siguranţă?*

7. Raportaţi cuvintele găsite la conţinutul textului. Stabiliţi legătura de sens pe care o pun în evidenţă.

8. Explicaţi expresiile:

- a face tărăboi
- a-și împlini somnul

9. Marcaţi rădăcina şi sufixele în cuvintele de mai jos. Explicaţi cum s-au format ele.

- blănițe
- codiță
- ghemușor
- micuț
- botișor
- curățele
- grămăjoară
- motănaș
- bucăţică
- frumușel
- încetișor
- urechiușe

10. Ce rol au sufixele în aceste cuvinte? Ce nuanţă de sens conferă sufixele identificate cuvintelor date?

11. Selectaţi 4 cuvinte formate cu unele din sufixele marcate la exerciţiul 9.

12. Realizaţi o dictare comentată:

„O noapte întreagă s-a căznit pînă i-a urcat iar în pod – acum nu era atît de ușor să-i prinzi în gură! Dinspre ziuă, i-a văzut suiți grămăjoară, dar nu-i putea aduna în culcuș.”

Ion Druță, *Balada celor cinci motănași*

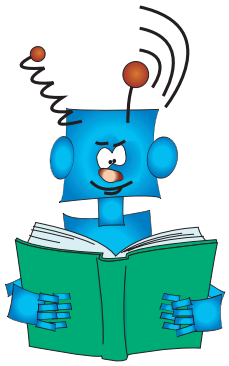

Ce observăm?

✓Evidenţierea aspectelor deosebite ale unor elemente ale naturii

Exprimaţi-vă părerea!

13. Priviţi desenul de mai jos. Găsiţi elemente de peisaj care se potrivesc substantivelor subliniate:

„Cinci ghemușoare albesc în *umbrele* amurgului... O boare de vînt duce prin grădini răcoarea unei *nopţi* de toamnă... Printre *crengile* goale licăresc ferestrele luminate...”

14. Arătaţi ce înţeles au verbele subliniate:

„...a treia zi ...*a lunecat* pe proptea; *a zburat* îndată înapoi cu o mătură aruncată în urma ei; au prins *a depăna* o jale în cinci glasuri; erau *semănate* cinci blăniţe; cinci ghemușoare *albesc* în umbrele amurgului; *băteau* zorii; vîntul *umbla* prin livezi...”

15. **Lucraţi în pereche.** Alcătuiţi propoziţii în care aceste verbe să aibă alte înţelesuri decît cele din text.

Învăţaţi jucîndu-vă!

16. Grupaţi în substantive, adjective și verbe următoarele cuvinte derivate, extrase din text. Subliniaţi sufixele și prefixele.

- acoperiș
- amarnic
- băsmăluţă
- a se desface
- gustos
- a răzbate
- ghemuit
- motănesc
- nemaipomenit

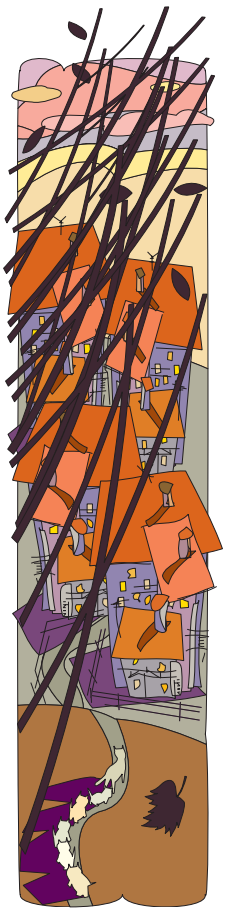

Figuri de stil

Folosiţi-vă cunoștinţele!

17. Identificaţi în enunţurile de mai jos figurile de stil învăţate. Ce sugerează ele?

a) „Pășea încet ca la pîndă...; S-a mirat că-s numai patru...; Apoi și-a amintit...; Motănașul s-a pornit în urma ei bocindu-se...; Vîntul umbla prin livezi culegînd ultimele frunze din copaci.”

Ion Druţă, *Balada celor cinci motănași*

b) „– I-auzi, draga mea păpușă,
Zgîrie mîţa la ușă!
Dar eu nu-i deschid deloc,
Că sînt supărată foc,
A furat iar, ca o hoaţă,
Un întreg picior de raţă.”

Elena Farago, *Pedeapsa mîţei*

69

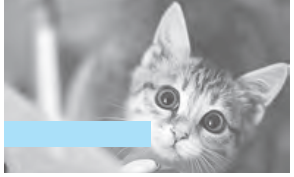

.....Explorarea textului

SUBIECTUL OPEREI LITERARE

Etapele acţiunii

Observaţi!

Ce observăm?
✓ Situaţia iniţială:
• cadrul acţiunii;
• atmosfera acţiunii

18. Recitiţi primele trei alineate și răspundeţi la următoarele întrebări:
- Despre **cine** este vorba?
- **Unde** are loc acţiunea?
- **Cînd** se desfăşoară acţiunea?

19. Explicaţi, cu ajutorul dicţionarului, sensul cuvintelor *cadru* și *atmosferă*.

20. Cum este prezentată pisica?

Exprimaţi-vă părerea!

Ce descoperim?
✓ Cauza care modifică situaţia iniţială

21. De ce pisica era atît de preocupată? Selectaţi din text cuvintele care descriu această stare.

22. Găsiţi alineatul care sugerează că în viaţa pisicii a intervenit o schimbare importantă.

Observaţi!

Ce observăm?
✓ Începutul acţiunii

23. Cum a început pisica să-şi crească motănaşii? Notaţi verbele care surprind acţiunile ei.

24. Citiţi frazele în care sînt prezentaţi cei cinci motănaşi. Comparaţi cuvintele prin care este descrisă pisica cu cele prin care sînt descrişi motănaşii. Ce aţi constatat în urma comparaţiei?

Ce descoperim?
✓ Cauza care întrerupe viaţa liniştită a pisicii cu cei cinci motănaşi

25. Recitiţi al treilea pasaj din text, marcat cu săgeată.

26. Alegeţi frazele care descriu greutăţile ce apar în viaţa pisicii și a motănaşilor.

27. Ce atitudine are naratorul faţă de pisică și motănaşii ei? Expuneţi-vă atitudinea proprie faţă de această felină și puii ei.

28. Realizaţi o bandă desenată, utilizînd în ordine cronologică citate din text.

29. Relataţi textul utilizînd banda desenată.

70

Exprimați-vă părerea!

30. De ce apropierea iernii cu zăpadă și ger a impus pisica să se gîndească la viaţa fiecărui motănaș? Care alineat surprinde acest fapt?

31. Bănuiau ceva motănașii despre îngrijorarea mamei lor? Găsiţi pasajul în care este descrisă viaţa motănașilor.

Observați!

Ce observăm?

✓Depășirea situației dificile

32. Cum a depășit pisica situaţia dificilă în care se afla?

33. Discutaţi hotărîrea pisicii de a-și abandona puii. Vi se pare justificată? Explicaţi.

34. Cum se desparte pisica de fiecare motănaș?

Exprimați-vă părerea!

35. Recitiţi alineatul despre revenirea pisicii la cocioaba veche. De ce pisica a rămas singură?

36. Ce gînduri vă sugerează episodul final al povestirii?

Ce observăm?

✓Situaţia finală

37. Ce legătură are finalul povestirii cu situaţia iniţială?

Ideile principale

Exersați!

38. Citiţi ideile principale plasate pe fundal de pe marginea textului.

39. Povestiţi oral întîmplările prin care trec pisica și motănașii, avînd ca punct de plecare schema de mai jos:

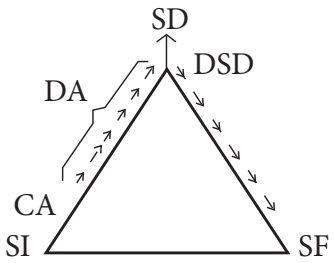

SI — situaţia iniţială
CA — cauza acţiunii
DA — desfășurarea acţiunii
SD — situaţia dificilă
DSD — depășirea situaţiei dificile
SF — situaţia finală

▶ Totalitatea evenimentelor care alcătuiesc conținutul unei opere narative reprezintă SUBIECTUL OPEREI LITERARE.

71

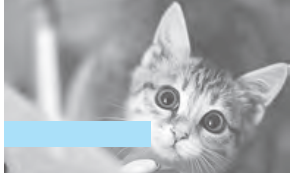

Ce este narațiunea

Învățați jucîndu-vă!

40. Ajutaţi-l pe Alexandru să ordoneze desenele de mai sus astfel încît să refacă firul logic al întîmplărilor din *Balada celor cinci motănaşi* de Ion Druţă. În ce consecutivitate aţi plasa desenele?

▶ NARAŢIUNEA reprezintă o succesiune de întîmplări petrecute într-o ordine temporală.

Aflați mai mult!

– Narațiunea apare în filme, piese de teatru, benzi desenate, scrieri istorice, articole de ziar, comentarii sportive etc.

Exprimați-vă părerea!

41. Explicaţi de ce desenele ordonate de Alexandru pot fi considerate ca reprezentînd etape ale unei narațiuni, deşi nu s-au folosit cuvinte.

Narațiunea ca mod de expunere

Observați!

42. Citiţi seria de enunţuri din schema de mai jos:

Pisica a crescut cu grijă, trecînd prin multe necazuri, cinci motănaşi.

Şi pe urmă?

A rămas singură, sleită de puteri, cu gîndul la motănaşi.

De ce?

Pentru că motănaşii au plecat în lumea mare, fiecare avînd soarta lui.

Ce descoperim?

✓ Într-o narațiune literară, accentul se pune pe cauza care stă la baza succesiunii întîmplărilor.

✓ Verbele *a nara* şi *a povesti* sînt sinonime, iar narațiunea este numită şi povestire.

72

Ce descoperim?

✓Într-un text literar, narațiunea alternează cu descrierea.

43. Găsiți în narațiunea *Balada celor cinci motănași* alte enunțuri în care există relație de cauză.

44. Seria de enunțuri, din schema de la p. 72, constituie o narațiune? Ce rol are a doua întrebare în comparație cu prima?

▶ NARAȚIUNEA este un mod de expunere prin care se relatează fapte și întîmplări.

Narațiunea presupune: { un narator sau povestitor; o acțiune; personaje.

Observați!

45. Selectați din povestire pasajele în care este descrisă iarna.

46. Găsiți pasajele în care este descrisă pisica la începutul acțiunii și la sfîrșitul acesteia.

..... *Interpretarea textului*

Exprimați-vă părerea!

Ce descoperim?

✓Relațiile dintre personaje

✓Semnificația gestului final al pisicii

✓Instinctiv, pisica știe că motănașii pot să se descurce singuri și le caută adăpost.

47. Ce sentimente are pisica față de propriii pui?

48. De ce pisica a dorit ca fiecare motănaș să aibă o casă?

49. De ce a fost mai grea despărțirea de motănașul cel mai mic?

50. De ce, în final, gîndurile ei se îndreaptă spre motănași?

51. Comentați fragmentul din final de la „Și a rămas. Apoi a venit iarna...” pînă la sfîrșit.

52. **Creați.** Inventați alte întîmplări prin care ar putea trece aceste personaje (întîlnirea cu stăpînii casei și cu animalele din gospodăria lor).

73

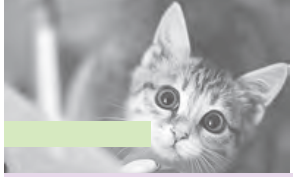

Planul simplu de idei

Ideea principală

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Citiţi următoarele fragmente. Identificaţi enunţul care exprimă ceea ce este mai important.

a) Pădurile au alcătuit totdeauna o mare bogăţie a României. Ele furnizează lemn pentru construcţii și materie primă pentru diferite industrii. Fructele multor arbori servesc drept hrană animalelor.

b) „În preajma birtului se oploșise un cîine slab și flămînd ca vai de el. Dădea tîrcoale meselor, dar nu se alegea cu mare lucru. Abia înfuleca, pe ici-colo, cîteva firimituri căzute pe sub scaune. Să capete un os ori o bucată în sos gras, nici vorbă de așa ceva!”

Cezar Petrescu, *Cîinele isteț*

Ce descoperim?

✓Într-un text, mai multe enunţuri se pot grupa în jurul unei idei principale.

✓Enunţurile care se referă la aceeași idee apar, de obicei, în același alineat.

✓Uneori, ideea principală dintr-un text este formulată ca atare.

▶IDEEA PRINCIPALĂ este o propoziţie sau o frază care cuprinde informaţia esenţială desprinsă dintr-un alineat ori dintr-un pasaj.

Cum formulăm ideea principală

Observați!

2. Recitiţi primul pasaj marcat cu săgeată în naraţiunea *Balada celor cinci motănași* de la p. 64. Copiaţi-l pe caiete.

3. Citiţi, în stînga paginii, ideea principală corespunzătoare pasajului dat. Regăsiţi această idee formulată ca atare în text?

4. Care sînt cuvintele păstrate în formularea ideii principale?

5. Subliniaţi cu negru cuvintele care nu se regăsesc în formularea ideii principale și cu verde pasajele care au fost prezentate într-o formă mai concentrată. Ce aspecte din primul pasaj nu se regăsesc în ideea principală? De ce?

Ce observăm?

✓Identificarea și formularea ideilor principale ajută cititorul să înţeleagă și să reţină ceea ce este esenţial într-un text.

74

Folosiți-vă cunoștințele!

6. Există în textul de mai jos un enunț care să formuleze exact ideea principală?

„Sînt singuri: trei fetițe la rînd, cea mai mare să tot aibă șase ani, și un băiețel, prîslea, ceva mai săltat peste un an și jumătate. Fetele jur-împrejur stau grecește, iar în mijlocul lor Nicușor cel mititel, drăcos și neastîmpărat, cu capul în toate părțile ca un capîntortură. Și e o larmă și un haz și gură de-ți ia urechile. Trebuie să-l mintă și să-l împace pe mititel pînă vine mama."

Vasile Voiculescu, *Singuri*

◆ Formulați ideea principală, în baza operațiilor:
- selectați cuvintele care răspund la întrebările: *cine? ce face?*
- numiți elementele necesare pentru descrierea acțiunii (cauza, modul în care se desfășoară acțiunea, locul, timpul);
- alcătuiți o propoziție sau o frază care să cuprindă informația esențială din fragmentul respectiv;
- redactați clar și concis ideea principală.

Ce observăm?

✓ Cînd ideea principală nu este formulată ca atare, cititorul poate construi singur un enunț concis care să reproducă informația din fragmentul respectiv.

✓ Ideea principală poate fi formulată diferit, dar conținutul ei trebuie să fie același.

Exprimați-vă părerea!

7. Comparați ideea principală formulată de voi cu următoarele variante:

- Copiii au rămas singuri acasă.
- Copiii sînt singuri acasă și se joacă.
- Copiii sînt singuri acasă, se joacă și au grijă de fratele lor mai mic.
- Copiii sînt singuri acasă și încearcă să-l împace pe fratele lor mai mic pînă cînd vine mama.

Ce descoperim?

✓ Ideea principală a unui text exprimată de fiecare persoană redă esența textului.

8. Care dintre enunțurile de mai sus este cel mai potrivit ca formulare pentru ideea principală din fragmentul citat?

Ce este planul simplu de idei

Folosiți-vă cunoștințele!

9. Notați ideile principale din *Balada celor cinci motănași*. La ce momente importante ale narațiunii se referă?

Ce observăm?

✓ Înlănțuirea ideilor principale dintr-un text

▶ PLANUL SIMPLU DE IDEI cuprinde ideile principale, înlănțuite în ordinea apariției lor în text.

75

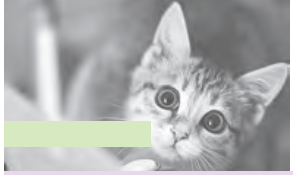

Planul dezvoltat de idei

Cum formulăm ideile secundare

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Citiţi al cincilea pasaj marcat cu săgeată în *Balada celor cinci motănaşi* de Ion Druţă.

2. Notaţi pe caiete amănuntele care se subordonează ideii principale, urmărind modelul din continuare:

- Pisica ... sta cu ochii larg deschişi.
- Erau cinci şi toţi cinci erau micuţi şi firavi...
- Venea iarna cu zăpadă și ger.
- Nopţi întregi a tot urzit în capul ei cinci vieţi de motănaşi, care erau să fie cele mai frumoase.

▶ Fiindcă venea iarna cu zăpadă și ger, pisica nu mai putea să-și crească singură motănașii și a fost nevoită să se despartă de ei.

▶ IDEILE SECUNDARE constituie o dezvoltare a ideilor principale. Acestea surprind detalii şi oferă lămuriri cu privire la:

- acţiunile personajelor;
- locul şi timpul desfăşurării acţiunilor;
- împrejurările în care se petrec faptele.

Ce descoperim?

✓Ideea principală înglobează una sau mai multe idei secundare.

Ce este planul dezvoltat de idei

Folosiți-vă cunoștințele!

3. Formulaţi ideile secundare corespunzătoare ideilor principale din naraţiunea *Balada celor cinci motănaşi*.

▶ PLANUL DEZVOLTAT DE IDEI cuprinde ideile principale şi ideile secundare corespunzătoare acestora, înlănțuite în ordinea apariției lor în text.

Exersați!

4. Alcătuiţi planul dezvoltat de idei al naraţiunii *Balada celor cinci motănaşi*.

Verbul

„A urcat iute pe proptea sub acoperiș...
O aștepta un cuibar răcit, un deget de mănușă pe care nu-l mai împărțea cu nimeni.”

Ion Druță, *Balada celor cinci motănași*

Verbul ca parte de vorbire

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Identificaţi verbele din fragmentul de mai sus și arătaţi ce exprimă ele: starea, acţiunea, existenţa.

2. Indicaţi timpul, persoana și numărul verbelor.

3. Puneţi verbele din text la prezent, persoana I singular și plural. Ce observaţi?

▶ Verbul este o parte de vorbire care își modifică forma după TIMP, PERSOANĂ, NUMĂR.

Exprimați-vă părerea!

4. Priviţi schema de mai jos și precizaţi momentul la care vă raportaţi pentru a ordona întîmplările prin care trece Roboţel.

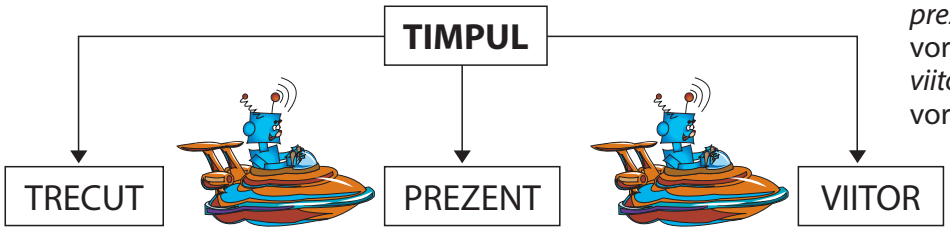

Ce ne amintim?

✓ Verbul este partea de vorbire care arată acţiunea, starea sau existenţa.

✓ Acţiunea este realizată de o persoană (persoana I – care vorbește; persoana a II-a – cu care se vorbește; persoana a III-a – despre care se vorbește) (numărul singular) sau mai multe persoane (numărul plural).

✓ Acţiunea verbelor se desfășoară la timpul:
trecut – înainte de momentul vorbirii;
prezent – în momentul vorbirii;
viitor – după momentul vorbirii.

77

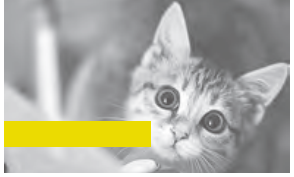

Verbul — nucleul comunicării

Ce descoperim?

✓Într-o comunicare verbul este esenţial şi reprezintă nucleul comunicării.

Observaţi!

5. Citiţi fragmentul de mai jos, omiţînd verbele.

„Dar într-o zi a dispărut dis-de-dimineaţă... Motănaşii stăteau grămăjoară şi o aşteptau... Pîn' la urmă foamea a scos motănaşii pe acoperiş."

Ion Druţă, *Balada celor cinci motănaşi*

Exersaţi!

6. Alexandru trebuia să claseze în trei plicuri fişele cu verbe din setul de pe masă. Din greşeală, fişele au căzut şi s-au împrăştiat pe podea. Ajutaţi-l să le ordoneze şi să intituleze plicurile. Ce veţi scrie pe fiecare plic?

7. Identificaţi verbele din fragmentul următor şi daţi formele lor din dicţionar.

„Şi a rămas. Apoi a venit iarna. Cînd o răzbătea gerul ori foamea, cobora din cocioabă. Umbla prin ogradă cu ochii închişi, cu blana zbîrlită, venea lîngă lada cu gunoi şi aştepta cuminte..."

Ion Druţă, *Balada celor cinci motănaşi*

8. Treceţi următoarele verbe de la persoana I singular la persoana a III-a singular, păstrînd acelaşi timp: *citesc, doream, fugisem, voi lămuri, zării, am văzut*.

9. **Creaţi.** Scrieţi o comunicare despre o întîmplare hazlie din viaţa personală. Subliniaţi verbele. Analizaţi două verbe după modelul dat:

„a rămas" — verb, timpul trecut, persoana a III-a, numărul singular.

78

Modurile verbului

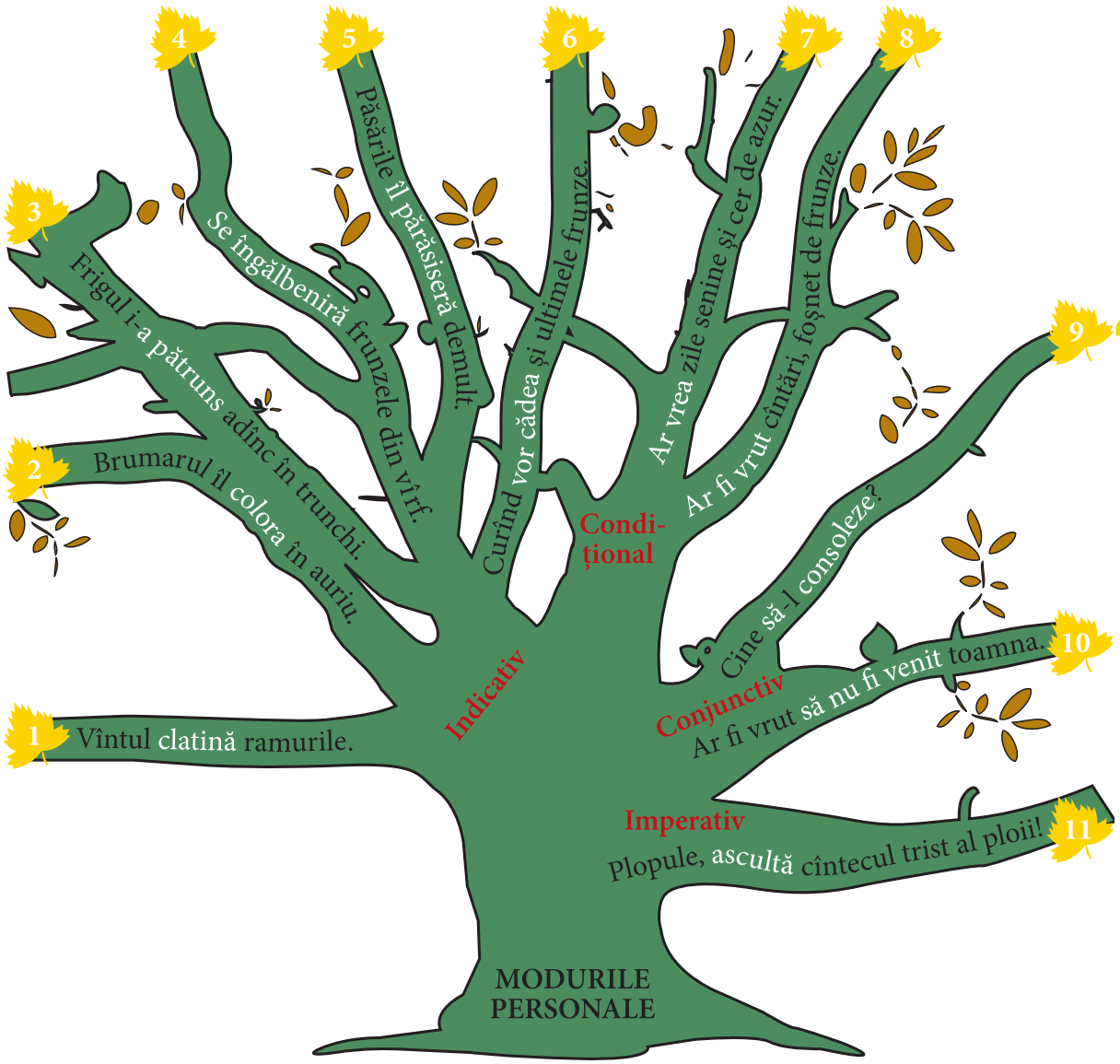
MODURILE PERSONALE
Indicativ
Condi-țional
Conjunctiv
Imperativ
1 Vîntul clatină ramurile.
2 Brumarul îl colora în auriu.
3 Frigul i-a pătruns adînc în trunchi.
4 Se îngălbenirá frunzele din vîrf.
5 Păsările îl părăsiseră demult.
6 Curînd vor cădea și ultimele frunze.
7 Ar vrea zile senine și cer de azur.
8 Ar fi vrut cîntări, foșnet de frunze.
9 Cine să-l consoleze?
10 Ar fi vrut să nu fi venit toamna.
11 Plopule, ascultă cîntecul trist al ploii!

Ce este modul verbului

Observați!

1. Care acțiuni sau stări vi se par sigure, din punctul de vedere al realizării lor, și care – posibile?

▶ MODUL verbului este forma pe care o ia verbul pentru a arăta felul în care vorbitorul consideră acțiunea.

Ce observăm?

✓ Acțiunile exprimate de verbe pot fi:
- sigure (1–6);
- posibile (7–11).

79

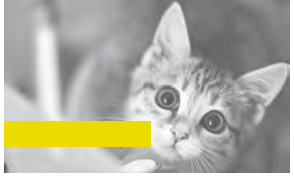

Modurile personale și modurile nepersonale

Ce ne amintim?

✓Verbele prezintă acțiunea efectuată de una sau mai multe persoane.

Folosiți-vă cunoștințele!

2. Indicați persoana și funcția sintactică a verbelor din enunțurile plasate în imaginea de la pagina 79.

3. Treceți verbele date la alte persoane. Ce se întîmplă cu forma verbelor?

▶ Verbele care își modifică forma după persoană și care în propoziție au funcția de predicat sînt la MODURI PERSONALE sau PREDICATIVE.

Observați!

4. Analizați imaginea de la pagina 79 și schema de mai jos:
- Cîte moduri personale are verbul? Care sînt ele?
- Ce fel de acțiuni exprimă verbul *a aduna* la fiecare mod?
- Ce semn distinctiv are conjunctivul?
- Ce este specific pentru condițional?
- Ce indică semnul exclamării de la imperativ?
- Care sînt sufixele specifice infinitivului? Dar gerunziului?
- Ce sufixe are participiul? Care este structura supinului?

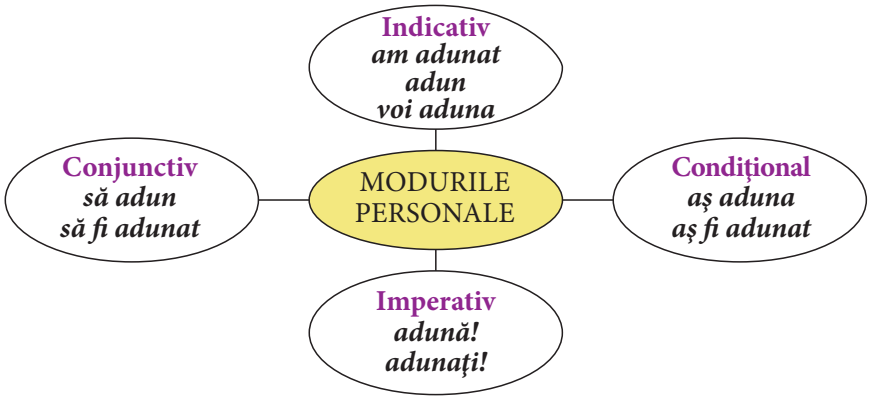

5. Examinați tabelul:

Infinitiv	Gerunziu	Participiu	Supin
a cînt**a**	cînt**înd**	cînta**t**	**după** cîntat
a vede**a**	văz**înd**	văzu**t**	**de** văzut
a merg**e**	merg**înd**	mer**s**	**pentru** mers
a veni	veni**nd**	veni**t**	**de** venit
a coborî	coborî**nd**	coborî**t**	**la** coborît

Ce observăm?

✓Modurile nepersonale ale verbului sînt:
- *infinitivul*;
- *gerunziul*;
- *participiul*;
- *supinul*.

80

Modul indicativ. Prezentul

Acţiunea prezentului în raport cu momentul vorbirii

Observaţi!

1. Care sînt verbele folosite de Alexandru şi de prietena sa?
2. Cînd se desfăşoară acţiunea în raport cu momentul vorbirii?
3. Indicaţi alt cuvînt în dialogul din dreapta paginii care vă ajută să situaţi în timp acţiunea.

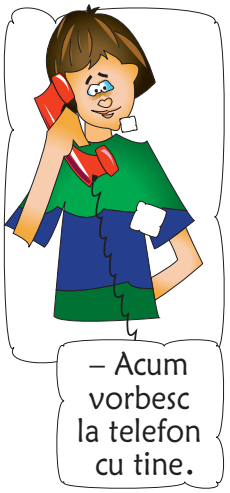

▶ PREZENTUL indică desfăşurarea acţiunii în momentul vorbirii.

Structura prezentului. Desinenţa

4. Observaţi verbele din tabel. Remarcaţi culorile diferite pe care le-au folosit Alexandru şi Roboţel pentru a scrie verbele de mai jos care sînt la modul indicativ, timpul prezent.

(a) învăţa	(a) părea	(a) merge	(a) dormi	(a) hotărî
învăţ	par	merg	dorm	hotărăsc
învăţi	pari	mergi	dormi	hotărăşti
învaţă	pare	merge	doarme	hotărăşte
învăţăm	părem	mergem	dormim	hotărîm
învăţaţi	păreţi	mergeţi	dormiţi	hotărîţi
învaţă	par	merg	dorm	hotărăsc

▶ DESINENŢELE sînt sunetele sau grupurile de sunete care, la verb, indică persoana şi numărul.

Ce observăm?

✓ Verbele au o parte relativ fixă (rădăcină), comună cu a infinitivului.

✓ Cu albastru sînt scrise sufixele care indică timpul.

✓ Cu roşu sînt scrise desinenţele care indică persoana şi numărul.

81

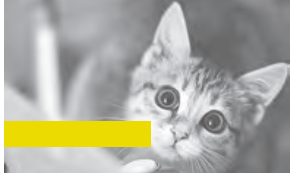

Exersați!

5. Identificaţi verbele primelor două versuri din *Sfîrşit de toamnă* de Vasile Alecsandri şi indicaţi timpul acestora.

6. Puneţi accentul pe verbele de mai jos:

• duceţi • faceţi • mergeţi • puneţi • scrieţi • spuneţi

◆ Confruntaţi cu *Dicţionarul ortografic şcolar (cu elemente de punctuaţie)*.

7. Copiaţi propoziţiile pe caiete şi completaţi spaţiile libere cu verbele *a crea* şi *a agrea* la modul indicativ, timpul prezent.

• Un scriitor ... inspirat de realitate.

• Știu că tu ... muzica rock.

8. Alegeţi forma corectă a următoarelor verbe la modul indicativ, timpul prezent:

• aranjază/aranjează	• ascut/ascuț	• copiez/copii
• crez/cred	• înghiț/înghit	• prăjesc/prăjăsc
• scriți/scrieți	• vin/viu	• țiu/țin

9. Indicaţi forma corectă a verbelor la modul indicativ, timpul prezent:

• Îmi acord/acordez vioara.

• Sportivul își contractă/contractează mușchii.

• Mașina degajă/degajează mult fum.

• Prietenii mei ordonă/ordonează cărţile din bibliotecă.

• Regizorul toarnă/turnează un nou film.

10. Analizaţi verbele la modul indicativ din textul următor, după modelul dat.

„Tu torci. Pe vatra veche ard, / Pocnind din vreme-n vreme, /
Trei vreascuri rupte dintr-un gard, / Iar flacăra lor geme.”

George Coşbuc, *Mama*

„torci” — verb, modul indicativ, timpul prezent, persoana a II-a, numărul singular.

11. **Creaţi.** Alcătuiţi enunţuri în baza imaginilor. Scrieţi-le pe foi aparte, aşezîndu-le apoi pe tablă în 3 coloane. Comentaţi.

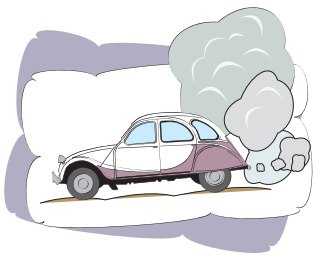

Scrieţi corect!

creează
agreează

82

Imperfectul. Perfectul compus

A. „Mîţele socoteau partea de sus a oraşului un fel de rai motănesc... Multe trăiau la stăpîni şi aveau nume şi culcuş, altele trăiau de azi pe mîine, dar cea mai mare parte cutreierau grădinile...”

Cadrul de desfăşurare

Ce aflăm?

✓Cadrul desfăşurării acţiunii cuprinde:
- locul desfăşurării acţiunii;
- elementele cadrului;
- personajele din cadru;
- felul în care arată personajele.

B. „Apoi, într-o bună zi, a mai răsărit o mîţă.

A tot trecut pe sub garduri...

A suit pe acoperiş şi a coborît într-un pod. Pînă în seară n-a ieşit de acolo. Pe la amurg a sărit jos şi a cărat în pod fel de fel de nimicuri.”

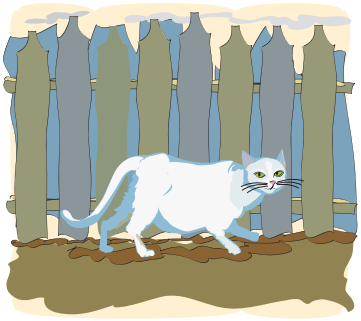

Acţiunile

Ce aflăm?

✓Acţiunile provoacă schimbarea situaţiei iniţiale.

✓Verbele prezintă acţiunile, evenimentele.

Ce fel de acţiuni exprimă imperfectul şi perfectul compus

Folosiţi-vă cunoştinţele!

1. Selectaţi verbele din secvenţele **A** şi **B**. Observaţi ce acţiuni indică în raport cu prezentul.

2. Ce exprimă verbele din secvenţa **A**, raportate la acţiunea verbelor din secvenţa a doua?

3. Dar cele din secvenţa **B** arată acţiuni terminate sau neterminate?

Ce observăm?

✓Trecutul are mai multe forme.

✓Ca la o filmare, aceste forme de trecut corespund:
- cadrului de ansamblu;
- scenelor de acţiune.

83

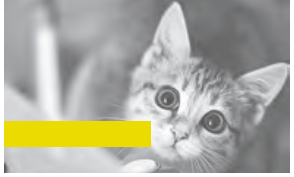

- IMPERFECTUL exprimă o acțiune desfășurată în trecut, dar neterminată în momentul vorbirii.
  Într-o narațiune, imperfectul este folosit la descrierea cadrului de desfășurare a acțiunii.
- PERFECTUL COMPUS exprimă o acțiune trecută și terminată în momentul vorbirii.
  Într-o narațiune din comunicarea curentă și orală, perfectul compus se folosește pentru a prezenta acțiunile, evenimentele.

Ce observăm?

✓Timpul trecut are mai multe aspecte/forme.

Structura imperfectului

Observați!

4. Ce a scris cu albastru Alexandru și cu roșu Roboțel în verbele de mai jos?

Ce descoperim?

✓Imperfectul se formează de la rădăcina verbului, la care se adaugă desinențe specifice.

(a) **învăța**	(a) **părea**	(a) **merge**	(a) **dormi**
învăț**am**	păr**eam**	merg**eam**	dorm**eam**
învăț**ai**	păr**eai**	merg**eai**	dorm**eai**
învăț**a**	păr**ea**	merg**ea**	dorm**ea**
învăț**am**	păr**eam**	merg**eam**	dorm**eam**
învăț**ați**	păr**eați**	merg**eați**	dorm**eați**
învăț**au**	păr**eau**	merg**eau**	dorm**eau**

Structura perfectului compus

Observați!

5. Analizați structura verbelor *a cînta* și *a merge* la perfectul compus și observați din cîte elemente se constituie:

Ce observăm?

✓Perfectul compus este alcătuit din formele specifice de indicativ prezent ale verbului *a avea* și participiul verbului de conjugat.

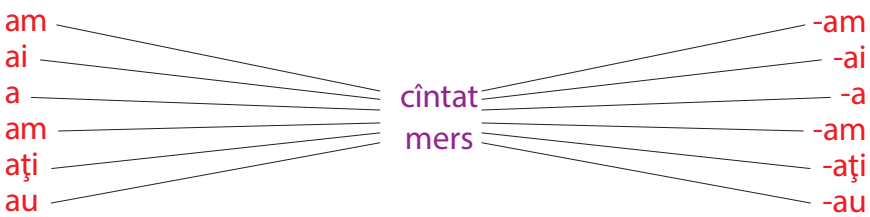

6. Prin ce se aseamănă și prin ce se deosebesc formele de mai sus ale perfectului compus?

7. Ce a fost intercalat între elementele *semănat* și *am* din structura *semănatu-le-am*?

▶ PERFECTUL COMPUS are și forme inverse, care sînt arhaice și se păstrează în poezia populară.

Ce observăm?

✓ Între cele 2 componente ale perfectului compus se pot intercala alte cuvinte.

Exersați!

8. Selectaţi din *Balada celor cinci motănaşi* trei enunţuri cu verbe la imperfect.

9. Analizaţi verbele la modul indicativ din următorul text, după modelul dat.

„...cu fiecare rînd citit aflam lucruri necunoscute și nebănuite. Am învăţat numele judeţelor, ale rîurilor și ale oraşelor și am aflat despre Daniil Sihastru și Mănăstirea Neamţului și cîte alte lucruri care mă uluiau, mă copleşeau prin vastitatea și misterele lor."

Mircea Eliade, *Memorii*

„aflam" – verb, modul indicativ, timpul trecut, forma imperfect, persoana I, numărul singular.

10. Alegeţi, între imperfect și perfectul compus, timpul potrivit pentru verbele dintre paranteze din următoarea naraţiune:

(*A fi*) o după-amiază de toamnă tîrzie. (*A sta*) cuminţi în bănci și (*a asculta*) explicaţiile profesorului de matematică. Deodată, (*a auzi*) un zgomot puternic și (*a constata*) cu uimire că prin fereastra închisă (*a pătrunde*) o minge, care (*a poposi*) tocmai pe catedră.

11. Selectaţi din naraţiunea *Balada celor cinci motănaşi* cîte două propoziţii care conţin ortogramele: *i-a*, *l-a*.

12. Construiţi patru propoziţii cu următoarele ortograme: *i-a/ia*, *l-a/la*.

13. Subliniaţi verbul la perfectul compus, forma inversă și explicaţi ortografia acestuia:

„Murgule, murguţul meu,
Datu-mi-te-a taică-tău."

Balada *Toma Alimoş*

14. **Creaţi.** Scrieţi, în zece rînduri, continuarea naraţiunii *Balada celor cinci motănaşi*, folosind verbe la imperfect și la perfectul compus.

Scrieţi corect!

la izvor
l-a ascultat
ia creionul
i-a dat pixul

85

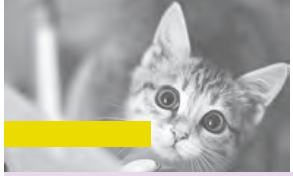

Perfectul simplu. Mai mult ca perfectul

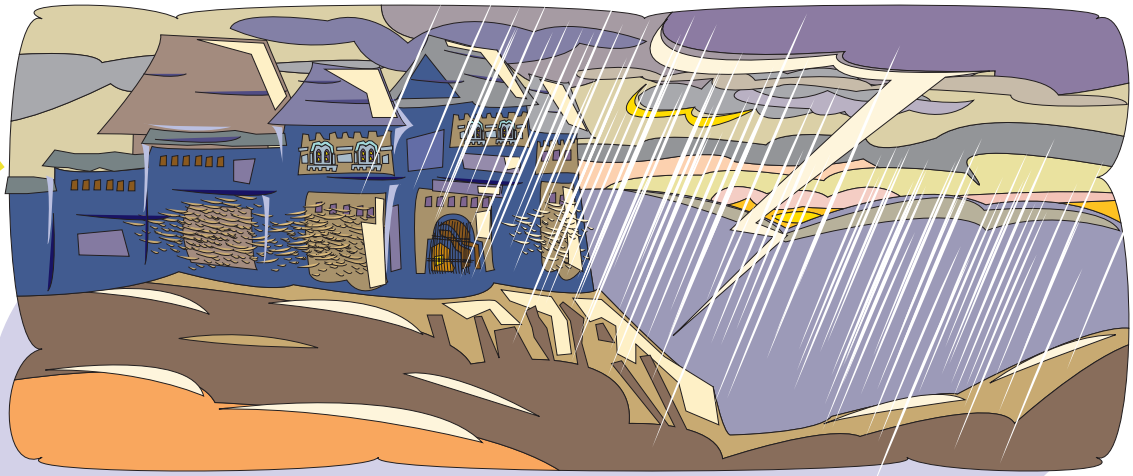

„Într-al doilea ceas al serii, ploaia sosi pe vînt asupra Cetăţii, nourii coborîră şi din văzduhul încărcat de negreaţă fulgeră foc asupra văilor.

La cămările domneşti aprinseseră făcliile...”

Mihail Sadoveanu, *Fraţii Jderi*

Ce fel de acţiuni exprimă perfectul simplu şi mai mult ca perfectul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Identificaţi verbele din primul alineat şi arătaţi dacă acţiunile sînt terminate sau nu în trecut.

▶ PERFECTUL SIMPLU exprimă, în limba literară, o acţiune petrecută şi încheiată în trecut.
Este timpul povestirii la persoana a III-a în literatură.

2. Ce fel de acţiune exprimă verbul *aprinseseră* în raport cu acţiunea verbelor la perfectul simplu?

▶ MAI MULT CA PERFECTUL exprimă o acţiune trecută şi terminată înaintea altei acţiuni trecute.

Ce observăm?

✓ Perfectul simplu are un sens asemănător perfectului compus.

✓ Perfectul simplu şi mai mult ca perfectul se folosesc mai rar în vorbirea cotidiană.

Structura perfectului simplu și a mai mult ca perfectului

Observați!

3. Examinaţi sufixele de perfect simplu și de mai mult ca perfect din tabelele de mai jos:

(a) învăţa	(a) părea	(a) merge	(a) dormi
învăţ**ai**	păr**ui**	mers**ei**	dorm**ii**
învăţ**aşi**	păr**uşi**	mers**eşi**	dorm**işi**
învăţ**ă**	păr**u**	mers**e**	dorm**i**
învăţ**arăm**	păr**urăm**	mers**erăm**	dorm**irăm**
învăţ**arăţi**	păr**urăţi**	mers**erăţi**	dorm**irăţi**
învăţ**ară**	păr**ură**	mers**eră**	dorm**iră**
învăţ**asem**	păr**usem**	mers**esem**	dorm**isem**
învăţ**aseşi**	păr**useşi**	mers**eseşi**	dorm**iseşi**
învăţ**ase**	păr**use**	mers**ese**	dorm**ise**
învăţ**aserăm**	păr**userăm**	mers**eserăm**	dorm**iserăm**
învăţ**aserăţi**	păr**userăţi**	mers**eserăţi**	dorm**iserăţi**
învăţ**aseră**	păr**useră**	mers**eseră**	dorm**iseră**

Ce observăm?

✓Sufixul de mai mult ca perfectul urmează după sufixul de perfect simplu.

Exersați!

4. Puneţi următoarele verbe la perfectul simplu, persoana I și a III-a, numărul singular:

- a dori
- a dovedi
- a cîntări
- a făgădui
- a munci
- a povesti
- a primi
- a pustii
- a auzi
- a sădi
- a veni
- a folosi

◆ Explicaţi ortografia folosită.

5. Construiţi enunţuri cu verbele *a scrie* și *a vorbi* la modul indicativ, la toate timpurile trecutului, persoana a II-a, numărul singular.

6. **Creaţi.** Scrieţi un text concis cu titlul: *O aștepta un cuibar răcit...* Utilizaţi verbe la toate formele timpului trecut.

87

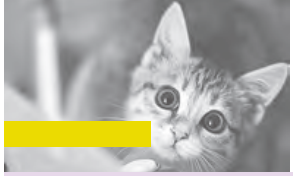

Viitorul

Tatăl lui Alexandru citește ziarul.

Luna următoare,
PREȚURILE VOR EXPLODA!
Șomajul va crește și puterea de cumpărare a populației va scădea.
Amănunte în p. 3

Ce fel de acțiuni exprimă viitorul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Identificați verbele din titlul și din subtitlul articolului de ziar. Cînd se desfășoară acțiunea acestor verbe în raport cu momentul vorbirii?

2. Indicați alte cuvinte din ziar care vă ajută să situați acțiunea în timp.

Ce descoperim?

✓Timpul viitor în limba română se exprimă în mod diferit: (eu) *voi scrie, am să scriu, o să scriu.*

▶ VIITORUL exprimă o acțiune care se va desfășura după momentul vorbirii.

Structura viitorului

Observați!

3. La ce mod sînt scrise verbele cu albastru?

(a) învăța	(a) părea	(a) merge	(a) dormi
voi învăța	voi părea	voi merge	voi dormi
vei învăța	vei părea	vei merge	vei dormi
va învăța	va părea	va merge	va dormi
vom învăța	vom părea	vom merge	vom dormi
veți învăța	veți părea	veți merge	veți dormi
vor învăța	vor părea	vor merge	vor dormi

Ce observăm?

✓Acest tip de viitor este literar, fiind folosit, în special, în scris.

▶ VIITORUL este alcătuit din formele specifice de indicativ prezent ale verbului *a vrea* + infinitivul verbului de conjugat.

88

Exprimați-vă părerea!

4. De ce tatăl lui Alexandru nu folosește forma de viitor din ziar?

5. La ce timp sînt verbele subliniate în textele de mai jos?

„Acum, pînă una-alta, eu *o să studiez* harta. Să văd pe unde se ajunge la Polul Nord într-un timp record."

Marin Sorescu, *Unde fugim de-acasă?*

„...calul *ai să*-l *poţi* alege punînd în mijlocul hergheliei o tavă plină cu jaratic, și care dintre cai *a veni* la jaratic să mănînce, acela *are să* te *ducă* la împărăţie și *are să* te *scape* din multe primejdii."

Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*

„...ba ș-un topor îţi fac, dacă mă crezi, de-*i zice* «aman, puiule!» cînd *îi scăpa* din mîna mea!"

Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*

6. Ce fel de forme de viitor au verbele subliniate în textele de mai sus?

Ce descoperim?

✓În limba vorbită, viitorul se construiește în mai multe feluri.

✓Aceste forme folosite în limba vorbită sînt literare, denumirea de forme populare nejustificîndu-se.

▶VIITORUL se construiește în limba vorbită din:
- *o* invariabil + conjunctivul prezent al verbului de conjugat;
- verbul *a avea* la indicativ prezent + conjunctivul prezent al verbului de conjugat;
- alte forme ale verbului *a vrea* + infinitivul verbului de conjugat.

Ce observăm?

✓Există și forme regionale de viitor:

• *oi, îi (ăi, i), o (a) învăţa;*

• *om, îţi (ăţi, oţi, ţi), or învăţa.*

o să învăţ	am să învăţ	oi	învăţa
o să înveţi	ai să înveţi	ăi (i)	
o să înveţe	are să înveţe	o	
o să învăţăm	avem să învăţăm	om	
o să învăţaţi	aveţi să învăţaţi	ăţi (ţi)	
o să înveţe	au să înveţe	or	

Folosiți-vă cunoștințele!

7. Găsiţi verbele la modul indicativ, timpul viitor. Cum se ortografiază ele? Încercaţi să explicaţi.

„Vom visa un vis ferice, / Îngîna-ne-vor c-un cînt/
Singuratice izvoare, / Blînda batere de vînt."

Mihai Eminescu, *Dorinţa*

Ce descoperim?

✓Formele inverse ale viitorului apar numai în limbajul poetic.

89

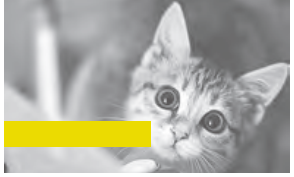

Exersați!

8. Construiţi trei enunţuri cu verbe la modul indicativ, timpul viitor, pornind de la următoarele determinante temporale:

• mîine • anul viitor • în anul 3000

9. Analizaţi verbele din textul următor, după modelul dat:

„Calul suia, din greu, dealul. Năduşise. Muştile îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura... Acuma mergea cu capul în pământ... De sus cădeau razele soarelui ce-i străbăteau prin păr... În sfîrşit mai făcu cei cîţiva paşi de ajunse pînă la vîrful dealului... Şi-n faţa lui [...] deodată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută mănîncă strașnic din iarba coaptă... O să încapă tocmai bine.”

Emil Gârleanu, *Gîza*

„suia” – verb, modul indicativ, timpul trecut, forma imperfect, persoana a III-a, numărul singular.

10. Selectaţi verbele la modul indicativ, timpul viitor din textele de mai jos. Comentaţi ortografia formelor inverse de viitor.

„Şi poate sosi-va o vreme
Cînd munţii vor fierbe, vor geme.”

George Coşbuc, *Moartea lui Gelu*

„– Dacă n-o să vină mama
Şi-o să cadă frunza?
– Cum nu o să vină mama?
Cum să cadă frunza?”

Grigore Vieru, *Puişorii*

„Ştiu: cîndva la miez de noapte,
Ori la răsărit de Soare,
Stinge-mi-s-or ochii mie.
Tot deasupra cărţii Sale.”

Grigore Vieru, *Legămînt*

11. Construiţi propoziţii cu ortogramele: *va/v-a, voi/v-oi, strîngeţi/strînge-ţi, adunaţi/adună-ţi.*

12. Arătaţi care este situaţia iniţială şi care este situaţia finală a întîmplării din textul de la exerciţiul 9.

13. **Creaţi.** Scrieţi o povestire scurtă (1 pagină) despre Roboţel, care-şi imaginează cum se va prezenta pe scenă recitînd o poezie. Folosiţi verbe la modul indicativ, timpul viitor.

Ce descoperim?

✓Cuvintele indicate în exerciţiul 8 solicită utilizarea în propoziţie numai a timpului viitor.

DICŢIONAR CULTURAL

✓ ***Emil Gîrleanu*** (1878–1914) – prozator, regizor, scenarist de film şi jurnalist român.

Cel mai cunoscut volum al scriitorului: *Din lumea celor care nu cuvântă* (1910), în care a relatat întâmplări alegorice din viaţa gîzelor, păsărilor, animalelor şi a plantelor.

Scrieţi corect!

va trece
v-a trecut
voi veni
v-oi da

90

Modul imperativ

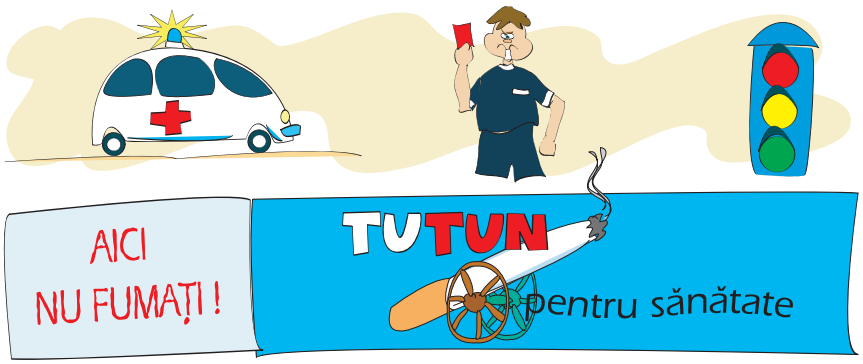

4

Ce fel de acţiune exprimă modul imperativ

Exprimaţi-vă părerea!

1. Prin ce este exprimat ordinul în ilustraţiile alăturate?
2. Indicaţi verbele. Arătaţi la ce mod, persoană şi număr sînt.
3. Indicaţi verbul la forma negativă.
4. Comparaţi primele două şi ultimele două verbe la imperativ cu formele de indicativ, prezent ale aceloraşi verbe. Căror persoane le corespund? Precizaţi desinenţele.

▶ Ordinul poate fi exprimat:
- printr-un mesaj oral sau scris;
- prin semnale sonore;
- prin semnale vizuale.

Într-o comunicare orală, ordinul se exprimă printr-un verb la modul imperativ, care poate să apară:
- în relaţiile familiale;
- în relaţiile prieteneşti;
- în relaţiile ierarhice;
- într-o situaţie de urgenţă.

Imperativul este marcat de o intonaţie specifică, exclamativă.

Într-o comunicare scrisă, imperativul apare pentru a exprima:
- interdicţia, îndemnul – în legi, afişe, instrucţiuni de folosire, poezia militantă.

91

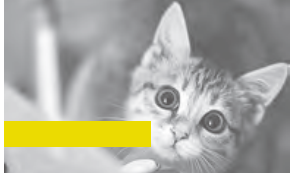

▶ MODUL IMPERATIV exprimă un ordin, un îndemn, un sfat, o ameninţare, o rugăminte, acţiunea verbului fiind realizabilă.

Structura modului imperativ

Observaţi!

5. Precizaţi ce a scris cu roşu Roboţel şi cu albastru Alexandru la verbele de mai jos, aflate la modul imperativ.

(a) învăţa învaţă! învăţaţi!	(a) lucra lucrează! lucraţi!	(a) afla află! aflaţi!
(a) apărea apari! apăreţi!	(a) merge mergi! mergeţi!	
(a) dormi dormi! dormiţi!	(a) iubi iubeşte! iubiţi!	(a) hotărî hotărăşte! hotărîţi!

▶ Modul imperativ are numai persoana a II-a, numerele singular şi plural.

▶ Modul imperativ are:
- FORMĂ AFIRMATIVĂ;
- FORMĂ NEGATIVĂ, alcătuită, la persoana a II-a, singular, din adverbul *nu* + verbul la infinitiv sau, la persoana a II-a, plural, din adverbul *nu* + imperativul afirmativ.

Propoziţia imperativă

Folosiţi-vă cunoştinţele!

6. Indicaţi modul verbelor din enunţurile de mai jos.
- Scrieţi exerciţiul 2!
- Nu fiţi distraţi!
- Citește această carte!
- Caută pe internet și vei găsi!

▶ Propoziţia în care verbul este la modul imperativ se numește PROPOZIŢIE ENUNŢIATIVĂ IMPERATIVĂ.

Ce aflăm?

✓ Formă afirmativă la persoana a II-a, singular: *Ascultă! Fii darnic!*

La persoana a II-a plural: *Ascultaţi! Fiţi darnici!*

✓ Formă negativă la persoana a II-a, singular: *Nu asculta! Nu fi egoist!*

La persoana a II-a, plural: *Nu ascultaţi! Nu fiţi egoişti!*

Ce observăm?

✓ La marea majoritate a verbelor, persoana a II-a, singular la modul imperativ are aceeaşi formă cu persoana a III-a, singular la modul indicativ, prezent.

✓ Unele verbe au la imperativ, persoana a II-a, singular aceeaşi formă cu persoana a II-a, singular la indicativ, prezent: *Fugi! Ieşi! Taci! Şezi! Apari!*

✓ Unele verbe au forme specifice la persoana a II-a, singular: *Vino! Fă! Zi! Du!*

Exersați!

7. Identificaţi verbele la modul imperativ din afișul alăturat și din reţeta de bucătărie de mai jos.

MACAROANE CU NUCI	
Ingrediente:	350 g de macaroane, 250 g de nuci, sare, 150 g de zahăr, 1 linguriță de scorțișoară, coaja de la o portocală.
Preparare:	Fierbeţi în 3 litri de apă coaja de portocală, apoi scoateți-o. Adăugați o linguriță de sare și fierbeţi macaroanele. Strecurați-le și lăsați-le să se răcească. Dați nucile prin mașină. Așezați pe un platou macaroanele și puneți peste ele nucile cu zahăr și scorțișoară.

8. **Lucraţi în grup.** Jucaţi în clasă rolul angajaţilor dintr-un mare restaurant. Bucătarul-șef dă ordine pentru prepararea mîncărurilor, chelnerii vor transmite comenzile, patronul va ordona cumpărarea produselor alimentare și supravegherea curăţeniei. Folosiţi verbele la modul imperativ.

9. Analizaţi, după modelul dat, verbele la modul imperativ din următoarele texte:

a) „Strîngeţi piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde,
Și-ţi avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.”

Alexe Mateevici, *Limba noastră*

b) „Ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face!”

Folclor

c) „– Fii bărbat! îl dojeni Fram cu blîndeţe.

Așează puiul jos. Îi mormăi în șoaptă:

– Acum stai liniștit, piciule! Nu mișca! Să nu-ţi aud glasul! Așteaptă... Și dacă n-are să-ţi placă, atunci să nu-mi spui mie pe nume...”

După Cezar Petrescu, *Fram, ursul polar*

„strîngeţi” – verb, modul imperativ, persoana a II-a, numărul plural, forma afirmativă.

10. Explicaţi ortografia verbelor în următoarele propoziţii:

- Scrieţi tema! Strîngeţi lucrurile!
- Scrie-ţi tema! Strînge-ţi lucrurile!

SCĂPAŢI DE HÎRTIA INUTILĂ DIN CASĂ!

Strîngeţi ziarele și revistele vechi, hîrtiile uzate, legaţi-le și predaţi-le la centrele de colectare.

Atenţie!

Nu amestecaţi în maculatură alte resturi menajere!

ECONOMISEȘTE PENTRU TINE ȘI PENTRU CEILALŢI!

93

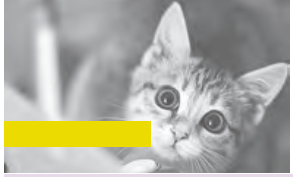

Verbele predicative și verbele nepredicative

„Eu iubesc circul. Există cineva mai viteaz ca elefantul? De exemplu, fiind acrobată la trapez, odată am alunecat de sub cupolă, elefantul doar a ridicat trompa că m-a și prins de mijloc. Eu l-am sărutat și el a chiuit de mulţumire... În orele libere aș fi dresat un elefant... Am idei multe și grozave.”

După Nichita Stănescu, Gheorghe Tomozei, *Carte de citire, carte de iubire*

Folosiți-vă cunoștințele!

11. Selectaţi verbele la modul indicativ, timpul trecut, perfectul compus din textul de mai sus.

12. Identificaţi predicatul exprimat doar prin verbul *a avea*.

13. Arătaţi deosebirile verbului *a avea* în formele *am alunecat* și *am idei*.

Ce descoperim?

✓Verbele pot alcătui singure predicat (*Am* o idee.) sau nu pot alcătui singure predicat (*Am* învăţat.).

▶ Verbele sînt:
- PREDICATIVE — cînd formează singure predicat;
- NEPREDICATIVE — cînd nu formează singure predicat.

▶ Verbele nepredicative care ajută la formarea unor moduri și timpuri se numesc VERBE AUXILIARE.

Verbele auxiliare *a avea*, *a vrea*, *a fi*

Folosiți-vă cunoștințele!

14. Indicaţi verbul la modul condiţional din textul de mai sus. Cu ajutorul cărui verb auxiliar s-a format?

15. Identificaţi în textele următoare verbul *a vrea*. Arătaţi unde apare ca verb auxiliar. Ce mod și ce timp formează?

„Cresc cît *vor*, și nu-i nimica,
Barba, unghiile, chica.”

Tudor Arghezi, *Ţara piticilor*

„Pădurile și toate florile
vor crește — acoperindu-mi pieptul și subţiorile.”

Magda Isanos, *Călătorie*

Ce descoperim?

✓Verbele auxiliare nu au sens de sine stătător, intrînd în componenţa unor moduri și timpuri.

16. Arătaţi ce fel de verb este *a fi* în textul de mai jos.

Să fi mers la bunici, Alexandru ar fi cules nuci şi mere, căci în spatele casei este o mică livadă.

17. Indicaţi modurile în componenţa cărora verbul *a fi* este auxiliar.

- Verbul A AVEA este **auxiliar** cînd ajută la formarea:
  - timpului trecut, perfectul compus, modul indicativ: **am** *citit*;
  - timpului prezent, modul condiţional: **aş** *citi*.
- Verbul A VREA este **auxiliar** cînd ajută la formarea timpului viitor: **vor** *citi*.
- Verbul A FI este **auxiliar** cînd ajută la formarea:
  - timpului trecut, modul conjunctiv: *să* **fi** *învăţat*;
  - timpului trecut, modul condiţional: *ar* **fi** *învăţat*.

Verbul *a fi* predicativ

Folosiți-vă cunoștințele!

18. Identificaţi predicatele din propoziţiile următoare:

Copilul este acasă. Accidentul a fost ieri. Ion a fost la mare.

19. Ce parte secundară de propoziţie determină verbul din exemplele date? Ce sensuri are verbul *a fi*?

Exersați!

20. Arătaţi sensul verbului predicativ *a fi* în enunţurile:

• Întîmplările au fost pe la 1600. • El este din Bălţi. • Azi acest obicei vechi mai este încă prin unele sate. • Nu ştiu ce e cînd ţi se zbate ochiul. • Mîine, sînt trei luni de cînd am venit de la bunici.

21. Construiţi două propoziţii în care cuvîntul *voi* să fie pronume personal şi verb auxiliar.

Ce descoperim?

✓ Verbul *a fi* predicativ este determinat de un complement care răspunde la întrebările:
• *unde?*;
• *cînd?*.

✓ Verbul *a fi* este predicativ cînd are sensul de:
„a se afla";
„a exista";
„a merge";
„a călători":
„a se petrece";
„a se întîmpla" etc.

Felul predicatelor

Folosiți-vă cunoștințele!

22. Identificaţi predicatele din textul de la pagina următoare.

95

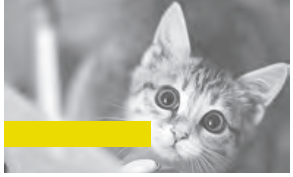

„Munţii noştri sînt bogaţi ca soarele. Au aur și argint în toate buzunarele... Sub pietre sînt cărbuni, cu care desenează locomotivele aburi pufoși. Au fier, var, sare, dar ce n-au?”

Marin Sorescu, *Unde fugim de-acasă?*

▶ Predicatul este: { VERBAL – cînd este exprimat printr-un verb predicativ la un mod personal; NOMINAL – cînd este alcătuit din **verb copulativ + nume predicativ** (*sînt* *bogaţi*)

Ce ne amintim?

✓Predicatul poate fi exprimat printr-un verb predicativ sau poate fi alcătuit din verbul *a fi* + altă parte de vorbire.

Verbul copulativ *a fi*

Observaţi!

Ce observăm?

✓Verbul copulativ dintr-un predicat nominal este la un mod predicativ.

23. Indicaţi predicatele nominale din exemplele următoare. Precizaţi la ce mod este verbul copulativ.

• Alexandru este elev în clasa a V-a. • El a fost harnic întotdeauna și a ajutat-o pe bunica la curăţenie. • Sîntem isteţi și avem încredere în noi. • Roboţel ar fi artist de circ, dacă ar face antrenamente.

◆ De ce verbul copulativ *a fi* este nepredicativ?

▶ VERBUL COPULATIV face legătura dintre subiect și numele predicativ. El nu are înţeles de sine stătător, fiind verb nepredicativ.

Numele predicativ

Folosiţi-vă cunoştinţele!

Ce descoperim?

✓Numele predicativ are rolul de a preciza caracteristica subiectului.

24. Numiţi predicatele nominale în propoziţiile de mai jos. Prin ce părţi de vorbire se exprimă?

• Patria mea este frumoasă.

• „Limba română este patria mea.”

Nichita Stănescu. *Despre limba română*

▶ Numele predicativ se poate exprima prin adjectiv (*este frumoasă*) sau substantiv (*este patria*).

CIOBĂNILĂ

de Vasile Voiculescu

— fragment —

În zori a plecat iar, se înseninase. Și dimineața, când soarele urcase de-o suliță, el intra într-o margine de sat. A încetinit mersul și, cu băgare de seamă, a trecut pe lîngă cea dintîi casă, de-a lungul unor uluci de țambre, din dosul cărora s-auzea o larmă și niște zbierete parcă de miei... Prinse suflet: erau ai lui... înaintă și se opri în poarta deschisă. Adevărat: în ograda țărcuită ca o stînă zburda un ciopor, dar de un alt soi de miei, cei mai mulți albi: săreau, se zbenguiau, se luptau, alergau, cu mare ramăt.

Cîinele, amăgit, intră înăuntru. Nimeni nu-l băga de seamă. Mai în fund în fața lui o clădire tot albă, cu ferestre mari, cum nu mai văzuse în viața lui. Deasupra pridvorului o tăblie, pe care, dacă ar fi învățat buchile, Samson ar fi citit: Școala primară mixtă a comunei Lunca-Frumoasă, cătunul Poeni. Dar el nu știa carte și nici copii nu mai văzuse. Cunoscuse numai oameni mari, îndeosebi pe baciul lui și pe păstori. Ceilalți cu care avusese de-a face nu-i plăcuseră. I-ar fi mușcat, dar la certarea stăpînului se mulțumea să-i mîrîie. Pe cînd gîgîlicile astea săltăreţe de aici din țarc aduceau cu mieii despărțiți de-a bașca de oi, zbierînd după mamele lor. Se apropie să-i miroasă...

Un copilaș îl zări și dete alarma. Cîinele cu blana vîlvoi, terfelită de pulberi și noroaie, cu lanțul tîrîș după el, se înfățișa fioros. Și speriați fugiră grămadă în pridvorul școlii.

— Domnule, strigau, domnule, un cîine, un cîine turbat!

Numaidecît se ivi din tîrlă un om voinic și mustăcios cu o nuia în mînă.

— Ce e neorînduiala asta, copii? strigă el.

— Un cîine turbat! zbierară ei iar.

— Unde?

— Uite-l colo, domnule... și copiii arătau cu mîinile întinse spre el.

„Ăsta e baciul lor", își zise Samson. Se ridică și se smeri, vîrînd puțin coada între picioare.

Învățătorul se uită de departe la el: era hîd în adevăr, dar nu părea primejdios. Sta liniștit, fără nici un gînd rău. Totuși, n-avea ce căuta la școală. Făcu cîțiva pași, se plecă să ia o piatră, o azvîrli în el și-l huidui.

1. Citiți fragmentul de mai sus. Numiți personajul principal.

2. Caracterizați-l pe Ciobănilă, apelînd la acțiunile și relațiile lui cu celelalte personaje.

3. Ce i s-o fi întîmplat cîinelui înainte de a ajunge în curtea școlii? De unde venea?

4. Cu cine îi aseamănă cîinele pe copiii din Poeni? Utilizați în răspuns și formula „un alt soi de...". Înscenați fragmentul dat, respectînd intonația și pauzele, conform semnelor de punctuație.

5. Găsiți la bibliotecă povestirea și lecturați-o integral.

97

VERBUL

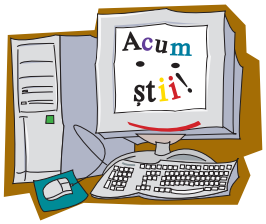

1. Indică modul următoarelor verbe: **1,8 p.**

• vom scrie	• am dansa	• să citești
• scrie!	• vorbind	• de învățat
• mersese	• a asculta	• ar fi mîncat
• fugirăm	• auzeam	• o să plecăm
• să fi întrebat	• lucrați	• au cîntat
• furăm	• citește!	• fusesem

2. Analizează 3 verbe din textul următor, indicînd funcţia lor sintactică. **3 p.**

„Corabia sosi cu semne de mare grabă. Ancorase în larg şi trimise două bărci să încarce blănurile vînătorilor. Fram privea şi înţelegea.”

Cezar Petrescu, *Fram, ursul polar*

3. Treci verbul *a sosi* la modul indicativ, perfectul simplu, persoanele I şi a III-a, numărul singular. Explică ortografia. **1 p.**

4. Identifică predicatele: **1,2 p.**

a) „Puţină vreme încă ne desparte
De iarna tristă, prea curînd sosită! [...]
Pustiu e cuibul blîndei turturele...
Ah, unde-i şuierul mierliţei sure!”

Ştefan Octavian Iosif, *Toamnă*

b) „Dulăul nu l-a cunoscut însă pe stăpîn... A mişcat uşurel moţul cozii şi i-a zîmbit oleacă, trist, din priviri... Cîinele, amăgit, intră înăuntru.”

Vasile Voiculescu, *Ciobănilă*

5. Construieşte enunţuri cu următoarele ortograme: **1 p.**
ia/i-a, nea/ne-a, la/l-a, neam/ne-am.

6. Scrie o naraţiune la timpul trecut, pornind de la desenele alăturate, inspirate din *Povestea vorbii* de Anton Pann. Pentru aceasta: **2 p.**

- identifică situaţia iniţială şi descrie cadrul de desfăşurare a acţiunii;
- precizează cauza care determină începutul şi desfăşurarea acţiunii;
- arată cum e depăşită împrejurarea dificilă;
- prezintă situaţia finală, folosind citatul de sub ultimul desen;
- pune un titlu potrivit naraţiunii.

– Ia spune-mi, măi frăţioare, ursul ce lucru-ţi şopti/ Cînd se puse la urechea-ţi?/ (Şi-ncepu a hohoti.)/ – Mi-a poruncit – el răspunse – să ţiu minte să mă păzesc/ Şi c-un prieten ca tine să nu mai călătoresc.

98

5

AUTOR. NARATOR. PERSONAJ

**Un autor, ascuns în spatele naratorului,
îşi mînuieşte, precum un păpuşar, personajele.
Să găsim „păpuşarul” şi „marionetele”.**

- Autorul şi naratorul
- Rezumatul
- Substantivul
- Articolul

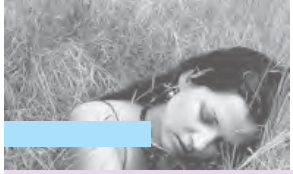

Autor. Narator. Personaj

AMINTIRI DIN COPILĂRIE
de Ion Creangă

— fragment —

Odată, vara, pe-aproape de Moşi[1], mă furişez din casă şi mă duc, ziua miaza-mare, la moş Vasile, fratele tatei cel mai mare, să fur nişte cireşe; căci numai la dînsul şi încă la vro două locuri din sat era cîte-un cireş varatic, care se cocea-pălea de Duminica Mare. Şi mă chitesc eu în mine, cum s-o dau, ca să nu mă prindă. Întru mai întâi în casa omului şi mă fac a cere pe Ion, să ne ducem la scăldat.

— Nu-i acasă Ion, zise mătuşa Mărioara; s-a dus cu moşu-tău Vasile sub cetate, la o chiuă[2] din Condreni, s-aducă nişte sumani[3].

Căci trebuie să vă spun că la Humuleşti torc şi fetele şi băieţii, şi femeile şi bărbaţii; şi se fac multe giguri[4] de sumani, care se vînd [...]. Cu asta se hrănesc mai mult humuleştenii, răzăşi fără pămînturi, şi cu negustoria din picioare[5]: vite, cai, porci, oi, brînză, lînă, oloi, sare şi făină de popuşoi; sumane mari, genunchere[6] şi sărdace; iţari[7], bernevici, cămeşoaie, lăicere şi scorţuri înflorite; ştergare de burangic alese, şi alte lucruri, ce le duceau lunea în tîrg de vînzare sau joia, pe la mănăstirile de maice, cărora le vine cam peste mînă tîrgul.

— Apoi dar, mai rămîi sănătoasă, mătuşă Mărioară! vorba de dinioarea; şi-mi pare rău că nu-i văru Ion acasă, că tare-aş fi avut plăcere să ne scăldăm împreună... Dar în

[1] *Moşi* (la pl.; în tradiţiile populare), s.m. — bîlci organizat în sîmbăta de dinaintea Rusaliilor (sărbătoare creştină de pomenire a morţilor, care cade la cincizeci de zile după Paşti).

[2] *Chiuă* (forma literară, *piuă*), s.f. — instalaţie pentru împîslirea ţesăturilor de lînă.

[3] *Suman,* s.m., n. — ţesătură groasă de lînă lucrată în casă; haină ţărănească lungă, făcută dintr-un material gros.

[4] *Gig* (forma literară, *vig*), s.n. — val, sul de pînză sau de stofă.

[5] *Negustorie din picioare* — negustorie ambulantă, fără prăvălie sau tejghea.

[6] *Genuncher,* s.n. — obiect de îmbrăcăminte fără mîneci, lung pînă la genunchi.

[7] *Iţari,* s.m. pl. — pantaloni ţărăneşti lungi, strîmţi şi încreţiţi pe picior.

Este bine să mai ştiţi

În 1965, la Bucureşti (România) a fost turnat filmul „Amintiri din copilărie" după opera lui Ion Creangă (regizor Elizabeta Bostan). Ulterior acest film a fost decernat cu premii naţionale şi internaţionale.

Nică şi Smărăndiţa popii, o zgîţie de copilă

Mama Smaranda citind cu Nică

Nică silabisind buchiile

Nică vînzînd pupăza la iarmaroc

100

gîndul meu: „Știi c-am nemerit-o? Bine că nu-s acasă; și, de n-ar veni degrabă, și mai bine-ar fi!”...

Și, scurt și cuprinzător, sărut mîna mătușei, luîndu-mi ziua bună, ca un băiet de treabă, ies din casă cu chip că mă duc la scăldat, mă șupuresc pe unde pot și, cînd colo, mă trezesc în cireșul femeiei și încep a cărăbăni la cireșe în sîn, crude, coapte, cum se găseau. Și cum eram îngrijit și mă sileam să fac ce-oi face mai degrabă, iaca mătușa Mărioara, c-o jordie în mînă, la tulpina cireșului.

— Dar bine, ghiavole, aici ţi-i scăldatul? zise ea, cu ochii holbaţi la mine; scoboară-te jos, tălharule, că te-oiu învăţa eu!

Dar cum să te cobori, căci jos era prăpădenie! Dacă vede ea și vede că nu mă dau, zvîrr! de vro două-trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește[1]. Apoi începe a se aburca pe cireș în sus, zicînd: „Stăi, măi porcane, că te căptușește[2] ea, Mărioara, acuș!” Atunci eu mă dau iute pe-o creangă, mai spre poale, și odată fac zup! în niște cînepă, care se întindea de la cireș înainte și era crudă și pînă la brîu de naltă. Și nebuna de mătușa Mărioara, după mine, și eu fuga iepurește prin cînepă, și ea pe urma mea, pînă la gardul din fundul grădinei, pe care neavînd vreme să-l sar, o cotigeam înapoi, iar prin cînepă, fugind tot iepurește, și ea după mine pănă-n dreptul ocolului pe unde-mi era iar greu de sărit; pe de laturi iar gard, și hîrsita de mătușa nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului! Cît pe ce să puie mîna pe mine! Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga, și ea

[1] *A chiti*, vb. — a lovi, a nimeri.

[2] *A căptuși*, vb. — (în text) a înșfăca, a prinde.

Nică la cireșe

fuga, pănă ce dăm cînepa toată palancă la pămînt[3]; căci, să nu spun minciuni, erau vro zece-douăsprezece prăjini de cînepă, frumoasă și deasă cum îi peria, de care nu s-au ales nimica. Și după ce facem noi trebușoara asta, mătușa, nu știu cum, se încîlcește prin cînepă, ori se împedecă de ceva, și cade jos. Eu, atunci, iute mă răsucesc într-un picior, fac vro două sărituri mai potrivite, mă azvîrl peste gard, de parcă nici nu l-am atins, și-mi pierd urma, ducîndu-mă acasă și fiind foarte cuminte în ziua aceea...

Dar mai în desară, iaca și moș Vasile, cu vornicul și pasnicul, strigă pe tata la poartă, îi spun pricina și-l cheamă să fie de față cînd s-a ispăși cînepa și cireșele... căci, drept vorbind, și moș Vasile era un cărpănos ș-un puiu de zgîrie-brînză, ca și mătușa Mărioara. Vorba ceea: „Au tunat și i-au adunat”. Însă degeaba mai clămpănesc[4] eu din gură: cine ce are cu munca omului? Stricăciunea se făcuse, și vinovatul trebuia să plătească. Vorba ceea: „Nu plătește bogatul, ci vinovatul!”

[3] *A da palancă la pămînt*, expr. — a doborî, a culca la pământ.

[4] *A clămpăni*, vb. — a flecări, a vorbi vrute și nevrute.

101

Așa și tata: a dat gloabă pentru mine, și pace bună! Și după ce-a venit el rușinat de la ispașă, mi-a tras o chelfăneală ca aceea, zicînd:

— Na! satură-te de cireșe! De-amu să știi că ți-ai mîncat liftiria de la mine[1], spînzuratule! Oare multe stricăciuni am să mai plătesc eu pe urma ta?

Nică atent la vorbele tatei și unchiului despre fapta lui

Și iaca așa cu cireșele; s-a împlinit vorba mamei, sărmana, iute și degrabă: „Că Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furtușag”. Însă ce ți-i bună pocăința după moarte? D-apoi rușinea mea, unde o pui? Mai pasă de dă ochi cu mătușa Mărioara, cu moș Vasile, cu văru Ion și chiar cu băieții și fetele din sat; mai ales duminica la biserică, la horă, unde-i frumos de privit, și pe la scăldat, în Cierul[2] Cucului, unde era bătelișteа[3] flăcăilor și a fetelor, doriți unii de alții, toată săptămîna, de pe la lucru!

Descoperirea isprăvii lui Nică

Mă rog, mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem, de n-aveai cap să scoți obrazul în lume de rușine [...].

Însă ce-i de făcut?... S-a trece ea și asta; obraz de scoarță, și las-o moartă-n păpușoi, ca multe altele ce mi s-au întîmplat în viață, nu așa într-un an, doi și deodată, ci în mai mulți ani și pe rînd, ca la moară. Și doar mă și feream eu, într-o părere, să nu mai dau peste vro pacoste, dar parcă naiba mă împingea, de le făceam atunci cu chiuita[4].

Casa copilăriei din Humulești a lui I. Creangă

[1] *A-și mînca liftiria de la cineva*, expr. — a pierde încrederea cuiva.

[2] *Cier* (forma literară, *ceair*), s.n. — (învechit și regional) loc de pășune; cîmpie nelucrată în apropierea unei ape.

[3] *Bătelișteа*, s.f. — loc de întîlnire, de adunare.

[4] *Cu chiuita* — în număr mare.

ION CREANGĂ (1837–1889)

Clasic al literaturii române. Maestru neîntrecut al cuvîntului prin arta de a povesti în limbajul popular și cu mult haz.

Fiu de țăran, copil silitor la învățătură, la dorința mamei se face slujitor al bisericii, dar apoi devine învățător, autor de manuale școlare. La îndemnul lui Mihai Eminescu, cu care leagă o frumoasă prietenie, își pune în valoare talentul literar. Devine celebru prin poveștile (*Capra cu trei iezi, Dănilă Prepeleac* etc.), povestirile sale (*Povestea unui om leneș* etc.) și, mai ales, prin *Amintiri din copilărie*.

Regionalismele

Observați!

1. Citiţi următoarele liste de cuvinte extrase din textul studiat:

a) *popușoi* (variantă a lui *păpușoi*), s.m. – porumb;
sărdac, s.n. – haină lungă pînă la genunchi, de culoare neagră, asemănătoare cu sumanul;
bernevici (variantă a lui *berneveci*), s.m. pl. – pantaloni țărănești largi, din stofă groasă;
lăicer, s.n. – covor țărănesc din lînă;
a se șupuri, vb. – a se furișa, a se strecura.

b) *răzăș* (forma literară, *răzeș*), s.m. – țăran liber, posesor de pămînt;
prăjină, s.f. – unitate de măsură pentru suprafețe, egală cu aproximativ 180–210 m^2;
vornic, s.m. – primar al unui sat sau al unui tîrg;
ispașă, s.f. – despăgubire, amendă plătită pentru stricăciunile făcute pe proprietatea altuia;
gloabă, s.f. – amendă care se aplică cuiva ca urmare a săvîrșirii unor delicte sau crime.

2. Precizaţi care dintre cele două liste, a) sau b), cuprinde cuvinte învechite.

3. Cuvintele din cealaltă listă sînt folosite în zona geografică în care locuiţi?

▶ REGIONALISMELE LEXICALE sînt cuvinte folosite numai în anumite zone ale țării.

Folosiți-vă cunoștințele!

4. În ce zonă se utilizează regionalismele din textul lui Ion Creangă?

5. Subliniaţi regionalismele din textul următor:

„Da! Să semănăm ceapă, morcovi, fasole, barabule și curechi.” Ioan Slavici, *Popa Tanda*

6. Indicaţi forma literară a cuvintelor subliniate. Care alte cuvinte denumesc aceleași legume în zona în care locuiţi?

7. Citiţi alte fragmente din *Amintiri din copilărie* și selectaţi 3 regionalisme.

Ce observăm?

✓Prin folosirea unor cuvinte specifice anumitor regiuni, scriitorul redă culoarea locală.

Costumul tradițional românesc de bărbați

Lăicer

103

..... *Observarea textului*

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

8. Selectaţi din text cel puţin 9 cuvinte şi expresii de limbă vorbită.

9. Scrieţi forma literară a cuvintelor:

• vro	• varatic	• întâi	• furtușag
• dinioarea	• băiet	• ghiavol	• oloi
• tălhar	• pănă	• naltă	• a nemeri
• scorţuri	• împedecă	• amu	• să puie

10. Care este sensul cuvîntului „trebușoară" în text?

11. Indicaţi sinonimele următoarelor cuvinte:

• jordie • cărpănos • pacoste

Ce descoperim?

✓ În opera lui Ion Creangă apar numeroase cuvinte şi expresii din limba vorbită.

Exprimați-vă părerea!

12. Arătaţi ce sens au următoarele construcţii şi expresii din text:

• în ruptul capului	• a o lăsa moartă-n păpușoi
• zgîrie-brînză	• a i se duce buhul
• a-şi lua ziua bună	• a-i veni peste mînă

13. Alcătuiţi enunţuri cu două dintre expresiile de mai sus, pe care le folosiţi şi voi în vorbirea curentă.

14. Explicaţi următoarele zicale din text:

• Au tunat și i-au adunat.
• Nu plătește bogatul, ci vinovatul.
• Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furtușag.

15. Prezentaţi o situaţie căreia i s-ar potrivi una dintre zicalele din exerciţiul anterior.

Ce observăm?

✓ Preferinţa autorului pentru construcţii cu valoare expresivă

16. Ce greșeli de exprimare observaţi în spusele mătușii Mărioara?

• Scoboară-te jos, tălharule!

17. Găsiţi în text cuvintele care imită zgomote din natură şi indicaţi ce sugerează acestea.

Ce observăm?

✓ Folosirea în naraţiune a unor cuvinte care imită zgomote din natură

104

Figuri de stil

Enumeraţia

Folosiți-vă cunoștințele!

1. De ce s-a recurs la virgulă în al treilea alineat al textului?

2. Găsiţi în înșiruirea din al treilea alineat mărfurile pe care humuleștenii le duceau la tîrg pentru vînzare.

▶ ENUMERAŢIA este o figură de stil care constă în înșiruirea unor termeni de același fel sau cu sensuri apropiate, pentru a accentua ideea exprimată.

Ce observăm?

✓ Înșiruirea are rolul de a detalia imaginea prezentată.

✓ Enumeraţia se folosește în special în limbajul popular.

Exprimați-vă părerea!

3. Ce sugerează enumeraţiile din text cu privire la traiul ţăranilor din Humulești?

4. Grupaţi în cîmpuri lexicale cuvintele care denumesc obiectele duse de humuleșteni la tîrg.

Repetiţia

Observați!

5. Din cîte propoziţii este alcătuită următoarea frază?

„Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga, și ea fuga...”

6. Prin ce se deosebesc propoziţiile între ele?

7. Ce parte de vorbire își schimbă forma în propoziţiile de mai sus și ce funcţie sintactică îndeplinește aceasta?

8. Care este efectul repetiţiei în fraza de mai sus?

▶ REPETIŢIA este o figură de stil care constă în reluarea unui cuvînt ori a unui grup de cuvinte pentru evidenţierea anumitor aspecte ale obiectelor sau ale acţiunilor prezentate.

Ce descoperim?

✓ Repetarea unor cuvinte sporește expresivitatea textului.

✓ Repetiţiile din text ajută la memorarea acestuia.

9. **Creaţi.** Realizaţi în 5-7 rînduri un minicomentariu în care să arătaţi semnificaţia enumeraţiilor și a repetiţiei.

105

.....Explorarea textului

CE SE POVESTEȘTE
Acțiunea

Folosiți-vă cunoștințele!

10. Demonstrați prin 2-3 argumente că fragmentul din *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă este o narațiune.

11. Împărțiți textul în secvențe și formulați ideile principale.

12. Povestiți pe scurt întîmplarea, urmărind cum se trece de la situația inițială la cea finală.

13. Recitiți pasajele care se referă la urcatul în cireș și la fuga prin cînepă.

14. Selectați cuvintele prin care autorul sugerează desfășurarea alertă a acțiunii.

15. Prin ce vă amuză cele două episoade?

Ce descoperim?

✓Într-o narațiune de dimensiuni mari pot exista mai multe episoade.

Personajele

Observați!

16. Ce personaje participă la acțiune și care sînt relațiile dintre acestea? Ilustrați relațiile date printr-o schemă.

17. Toate personajele au nume sau unele sînt anonime? Exemplificați.

18. Ce personaj apare cel mai des în text?

Ce observăm?

✓Acțiunea se desfășoară prin intermediul personajelor.

▶ PERSONAJUL este o persoană care participă la acțiunea prezentată într-o operă literară.

Personajul poate fi:
- PRINCIPAL sau protagonist — care ocupă locul central în acțiune;
- SECUNDAR — care are un rol mai puțin important în acțiune;
- EPISODIC — care apare într-un singur episod.

19. Rescrieți personajele în ordinea în care apar în text.

20. Clasificați personajele din fargmentul citit.

106

Nică — personajul principal

Observați!

21. Selectaţi pasajele de la începutul textului, care surprind deosebirea dintre gîndurile lui Nică și felul în care acesta acţionează.

22. Cum explicaţi faptul că, după întîmplarea cu mătușa Mărioara, Nică este *foarte cuminte în ziua aceea*...?

Exprimați-vă părerea!

23. Nică este un personaj literar sau o persoană reală? Explicaţi.

Ce observăm?

✓Diverse trăsături ale lui Nică: șiretenia, isteţimea, „cumințenia”, plăcerea de a face haz de necaz

Ce descoperim?

✓Personajul Nică nu este copilul Ion Creangă!

Mătușa Mărioara și moș Vasile

Exprimați-vă părerea!

24. Precizaţi pasajele care se referă la vorbele și la comportamentul mătușii Mărioara. Ce imagine a personajului vă sugerează aceste pasaje?

25. Ce părere are Nică despre mătușa Mărioara și despre moș Vasile? Argumentaţi răspunsul, folosind citate din text.

Ce observăm?

✓Prezentarea personajului se face prin:

- propriile cuvinte și acţiuni;
- părerea altor personaje despre acesta.

CUM SE POVESTEȘTE
Timpul

Exprimați-vă părerea!

26. Alegeţi din text cuvintele care indică momentul începerii și etapele desfășurării acţiunii.

27. Ce efect are în text cuvîntul *iaca*?

Observați!

28. La ce timp sînt povestite întîmplările (*sărut mîna mătușei; ies din casă; mă șupuresc pe unde pot și, cînd colo, mă trezesc în cireșul femeiei*)?

29. Selectaţi din textul studiat 6 verbe la prezent, dar cu nuanţă de trecut.

Ce descoperim?

✓Întîmplările narate par a se petrece chiar sub ochii cititorului.

107

Exprimați-vă părerea!

30. Care este efectul folosirii acestui timp?

31. Întîmplările sînt povestite în momentul desfășurării lor sau ulterior acestuia?

Spaţiul

Observați!

32. Care este spaţiul de desfășurare a întîmplărilor?

33. Unde se întoarce Nică după fiecare poznă pe care o face?

Ce observăm?

✓ Casa părintească este, pentru copil, centrul lumii în care trăiește.

Autorul și naratorul

Observați!

34. La ce persoană a verbului se povestește?

35. Cine povestește?

36. Ce vîrstă are naratorul? Dar personajul principal?

Exprimați-vă părerea!

37. De ce naratorul povestește întîmplările la persoana I? A fost martor sau participant direct la întîmplările relatate?

38. Cine este autorul *Amintirilor din copilărie*?

Ce descoperim?

✓ Naratorul se prezintă în două ipostaze:
- copil;
- adult.

▶ AUTORUL este persoana care imaginează și scrie o operă literară.

▶ NARATORUL este persoana care povestește o anumită întîmplare.

Narațiunea poate fi relatată:
- la persoana a III-a, cînd naratorul povestește întîmplările din exterior, asemenea unui spectator, fără să participe la acțiune; de exemplu: *Balada celor cinci motănași* de Ion Druță;
- la persoana I, cînd naratorul este și personaj, adică participant la acțiune; de exemplu: *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă.

Ce descoperim?

✓ În cazul operelor literare, între narator și autor nu se pune niciodată semnul egalității.

.....Interpretarea textului

Cui i se adresează naratorul

Exprimați-vă părerea!

39. Cui i se adresează naratorul prin cuvintele *căci trebuie să vă spun* din alineatul al treilea al textului de la pagina 100?

40. Cui îi mărturisește Nică sentimentul său că era *prăpădenie* cînd este surprins de mătușă?

41. Cui îi împărtășește Nică aprecierile sale despre moș Vasile și despre mătușa Mărioara?

Ce observăm?

✓Relaţia pe care naratorul o stabilește cu posibilii cititori.

Umorul

Exprimați-vă părerea!

42. De ce poznele lui Nică vă fac să zîmbiţi?

43. Ce v-a amuzat mai mult în acest text: una dintre întîmplări, reacţia personajelor sau felul lor de a vorbi, expresiile şi zicalele?

Ce observăm?

✓Mijloacele de realizare a umorului.

Semnificaţia întîmplării povestite

Observați!

44. Care dintre personaje rezumă învăţătura întîmplării povestite?

45. Ce atitudine au consătenii faţă de băiat după furtul cireşelor?

Ce descoperim?

✓Într-un sat se află foarte repede întîmplările din viaţa sătenilor.

Exprimați-vă părerea!

46. Ce învăţăminte trage Nică din această întîmplare?

47. Ce sentimente încearcă Nică după ce este pedepsit? Are remuşcări sau face haz de necaz?

48. V-aţi aflat vreodată într-o situaţie asemănătoare cu aceea trăită de Nică? Povestiţi-o pe scurt.

49. Comentaţi afirmaţia lui George Călinescu: „În *Amintiri din copilărie*, Creangă povestește copilăria copilului universal”.

Rezumatul

Ce este rezumatul

Observați!

1. Citiţi textul din dreapta paginii, apărut pe coperta a IV-a a romanului *Vasul Fantomă*, din ciclul „Star Trek. Generaţia următoare”, de Diane Carey.

Folosiți-vă cunoștințele!

2. Ce mod de expunere este folosit în acest text?

3. Ce întîmplare se povestește?

4. Ce rol are acest text pe coperta a IV-a a cărţii?

Pregătirea rezumării

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Recitiţi fragmentul din *Amintiri din copilărie* de la paginile 100–102. Identificaţi etapele naraţiunii.

6. Subliniaţi, în secvenţele delimitate, cuvintele prin care puteţi da răspunsul la întrebările: *cine?, ce face?, cînd?, unde?*.

7. Urmăriţi, în exemplul de mai jos, dacă rezolvarea este corectă.

„Odată, *vara*, pe-aproape de Moşi, [eu] *mă furişez* din casă şi *mă duc, ziua miaza-mare, la moş Vasile*, fratele tatei cel mai mare, *să fur nişte cireşe*.”

Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*

8. Alcătuiţi în scris planul simplu de idei al fragmentului din manual, extras din *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă.

▶ Pentru *a rezuma* un text narativ, parcurgeţi următoarele etape:
- citirea textului;
- identificarea şi delimitarea etapelor naraţiunii;
- găsirea elementelor de legătură dintre aceste etape;
- realizarea planului simplu de idei.

1995. O creatură misterioasă distruge un portavion rusesc şi dispare la fel de ciudat.
Trei sute de ani mai tîrziu, consilierul Deanna Troi se trezeşte dintr-un coşmar în care aude şi înţelege vocile echipajului acelui portavion dispărut. Echipajul îşi pierduse esenţa vitală, absorbită de creatura care-i distrusese nava cu multă vreme în urmă.
Comandantul Picard se vede obligat să găsească o cale de a „dialoga” cu această creatură. Altfel, el şi echipajul său vor fi absorbiţi, în acelaşi mod, de *Vasul Fantomă*.

Ce ne amintim?

✓ *Rezumatul* este prezentarea în cuvinte puţine a ceea ce a fost spus sau scris anterior mai pe larg, reţinînd esenţialul şi eliminînd aspectele secundare.

Ce observăm?

✓ Informaţia esenţială se poate găsi identificînd în text răspunsurile la întrebările: *cine?, ce face?, cînd?, unde?*.

110

Redactarea rezumatului

Observați!

9. Pornind de la cuvintele subliniate în exercițiul 7 de la pagina 110, Alexandru și Roboțel au alcătuit, fiecare, cîte un enunț:

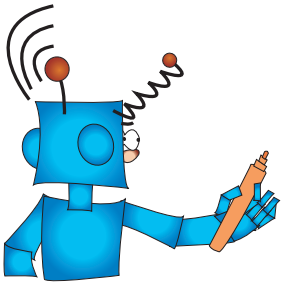

Odată, vara, mă furișez și mă duc ziua, miaza-mare, la moș Vasile să fur niște cireșe.

Într-o zi de vară, Nică pleacă la unchiul său să fure cireșe.

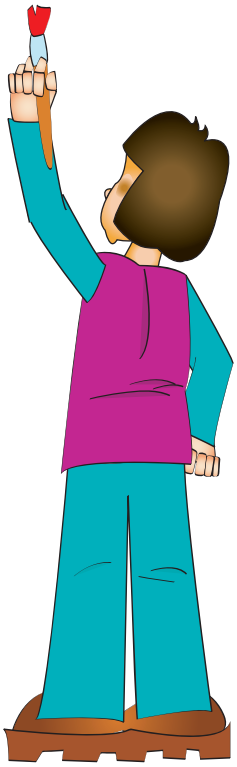

10. Copiați tabelul pe caiete și marcați cu bifă (✓) enunțul care evidențiază transformările specifice rezumării:

Transformări	Enunțul 1	Enunțul 2
Rezumatul este mai scurt decît textul de bază.		
Mai multe cuvinte din textul de bază referitoare la aceeași idee se reduc la un singur cuvînt.		
Informația din textul de bază este concentrată și simplificată.		
Verbele sînt folosite la persoana a III-a, indiferent de persoana lor în textul de bază.		

11. Citiți și comentați regionalismele și formele de limbă vorbită din următorul fragment:

„Și mă chitesc eu în mine, cum s-o dau, ca să nu mă prindă. Întru mai întâi în casa omului și mă fac a cere pe Ion, să ne ducem la scăldat.”

Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*

12. Comentați cum a rezumat Alexandru acest fragment:

El s-a gîndit cum să procedeze ca să nu fie prins. Astfel, intră în casa unchiului său și întrebă de Ion.

Ce descoperim?

✓Pentru a redacta un rezumat, se pornește de la un text de bază.

Ce descoperim?

✓În rezumat, spre deosebire de textul de bază, nu se folosesc:

- cuvinte și expresii din limba vorbită;
- regionalisme.

111

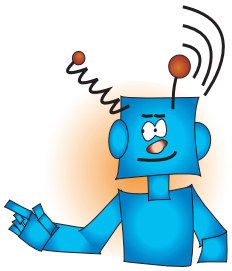

▶ Pe măsură ce rezumaţi, faceţi legătura cu pasajul anterior.
De exemplu: dacă în prima frază aţi folosit substantivul propriu „Nică”, în următoarea puteţi folosi un substantiv comun („băiatul”, „copilul”) sau un pronume („el”, „acesta”).

Exersați!

13. Rezumaţi următorul alineat din text:

„— Nu-i acasă Ion, zise mătușa Mărioara; s-a dus cu moșu-tău Vasile sub cetate, la o chiuă din Condreni, s-aducă niște sumani.”

Observați!

Ce observăm?

✓ În rezumat nu se folosește dialogul ca mod de expunere.

14. Comparaţi rezumatul vostru cu cel realizat de Alexandru:

Mătușa Mărioara îi spune că Ion nu este acasă.

▶ Cînd rezumaţi, eliminaţi amănuntele nesemnificative. De exemplu: din textul de bază se păstrează în rezumat numai informaţia esenţială, și anume aceea că „Ion nu este acasă”, fără să se menţioneze celelalte detalii obţinute prin răspunsurile la întrebările: *unde?, cu cine?, în ce scop?* a plecat acesta de acasă.

Exersați!

15. Rezumaţi următoarele trei alineate de la „– Apoi dar, mai rămîi sănătoasă...", în cel mult zece rînduri.

Observați!

16. Citiţi alineatul „Dar cum să te cobori...” de la pagina 101. Iată cum au început Alexandru și Roboţel rezumarea acestuia:

Văzînd-o pe mătușă sub cireș...	Cum a văzut-o pe mătușă lîngă cireș...

17. Continuaţi rezumarea, folosind unul dintre cele două începuturi din exerciţiul anterior și sugestiile de la pagina 113:

112

• Prin gerunziu, un ansamblu de informaţii poate fi concentrat într-un singur cuvînt.

• Mai multe cuvinte, folosite pentru a exprima aceeaşi acţiune, apar în rezumat într-o formulare concentrată. Se evită astfel repetiţiile; de exemplu: secvenţele *eu fuga iepureşte* [...] *şi ea pe urma mea* [...], *o cotigeam înapoi* [...], *fugind tot iepureşte, şi ea după mine; Şi eu fuga, şi ea fuga* se pot reformula astfel: „Mătuşa Mărioara îl *fugăreşte multă vreme* pe Ion".

• Din rezumat se exclud descrierile, figurile de stil şi termenii expresivi.

• Rezumatul respectă întocmai ordinea desfăşurării întîmplărilor din textul de bază.

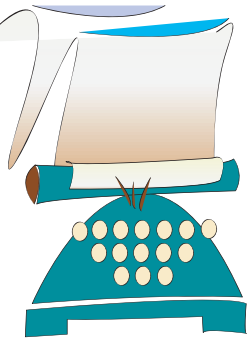

▶ Pentru a realiza legătura dintre diversele enunţuri ale rezumatului, puteţi folosi cuvinte şi expresii ca: *la început*, *apoi*, *între timp*, *de îndată ce*, *după*, *după aceea*, *de aceea*, *deoarece*, *deşi*, *pe cînd*, *pentru* + verb la infinitiv.

• Evitaţi formulări de felul: *Autorul relatează...*; *Acţiunea se desfăşoară...*

• Referiţi-vă strict la *ceea ce se povesteşte*, nu la *cine* şi *cum anume* povesteşte.

Rezumatul oral

Învăţaţi jucîndu-vă!

18. Imaginaţi-vă că rezumaţi un meci de fotbal într-o conversaţie telefonică.

19. Rezumaţi, pentru colegii voştri, un film care v-a plăcut.

Ce descoperim?

✓ Rezumatul oral respectă aceleaşi reguli ca şi rezumatul scris.

▶ Exprimaţi-vă clar, cu voce tare, observînd dacă ascultătorii sînt atenţi sau nu. Adaptaţi-vă rezumatul la partenerul de dialog: dacă acesta nu pare interesat, încercaţi să-i atrageţi atenţia printr-o exprimare variată. Dacă nici de această dată nu reuşiţi, renunţaţi.

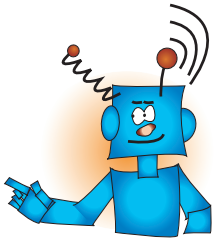

113

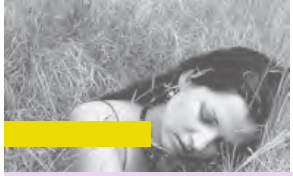

Substantivul

Venea Anul Nou. Era în ajun de Sfîntul Vasile. Ninsoarea cădea din norii plumburii. Nică şi prietenii lui s-au pornit cu plugul. Popa i-a alungat, pentru c-au venit prea devreme. O gospodină i-a fugărit, fiindcă nu ştiau a ura ca-n Humuleşti. Şi aşa s-a terminat uratul.

Ce este substantivul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Cine povestește întîmplarea ilustrată mai sus?

2. Cine este personajul principal al narațiunii?

3. Arătaţi prin ce părţi de vorbire sînt denumite personajele.

4. Indicaţi cuvîntul din al doilea enunţ al povestirii lui Alexandru, care depinde de un substantiv.

5. Găsiţi substantivele comune din povestirea lui Alexandru. Arătaţi ce denumesc ele.

6. Precizaţi substantivele proprii din povestirea lui Alexandru. Găsiţi pentru fiecare un substantiv comun corespunzător, după modelul: *Anul Nou* — sărbătoare.

7. Din ce parte de vorbire este obţinut numele de familie al autorului *Amintirilor din copilărie*?

8. Căutaţi în dicţionar explicaţia substantivului subliniat în propoziţia de mai jos:

Priveam *olanda* albă a feţei de masă.

▶ SUBSTANTIVUL este partea de vorbire care denumește obiecte în sens larg: ființe, lucruri, fenomene ale naturii, însușiri, acțiuni, stări sufletești.
Substantivele sînt COMUNE sau PROPRII.

Ce ne amintim?

✓ Într-o narațiune, personajele sînt numite prin substantive.

✓ Orice substantiv poate fi determinat de un adjectiv.

✓ Substantivele comune pot deveni substantive proprii.

✓ Substantivele proprii pot deveni substantive comune.

114

Genul și numărul substantivelor

Folosiți-vă cunoștințele!

9. Indicaţi genul şi numărul substantivelor comune din povestirea lui Alexandru de la pagina 114.

10. Treceţi la plural substantivele: *prieten*, *floare*, *zi*, *gospodină*, *lucru*, *tablou*, *pui*, *ochi*.

Ce observăm?

✓ Unele substantive au aceeași formă la singular și la plural.

▶ DESINENŢELE sînt sunetele sau grupurile de sunete aşezate la sfîrşitul substantivelor pentru a indica numărul.

Exersați!

11. Subliniaţi substantivele din fragmentul de mai jos. Indicaţi genul şi numărul.

„Arar se vede pui de om trecînd prin sat. Pîrtia e acoperită. Abia se zăresc poteci ca de lăţimea unei lopeţi. Cea mai îngrijită potecă leagă uliţele satului de şcoală.”

Barbu Delavrancea, *Sultănică*

12. Indicaţi substantivele din enunţurile următoare. Puneţi lîngă ele un adjectiv potrivit.

a) Vîntul bate. b) Frigul cuprinde plaiurile. c) Căderea zăpezii mă întristează.

13. Scrieţi pe caiete substantivele proprii din textul afişului publicitar alăturat.

14. Construiţi două enunţuri cu substantivele comune: *bălţi*, *frunză*. Alcătuiţi alte două enunţuri în care aceste substantive să devină substantive proprii.

15. Ce gen au substantivele: *basma*, *bloc*, *caiet*, *chip*, *cocoş*, *fiu*, *găină*, *iapă*, *leu*, *mamă*, *plug*, *pom*, *profesor*, *saltea*, *şanţ*, *ziar*?

16. Treceţi substantivele de la exerciţiul 14 la plural şi indicaţi desinenţele.

17. **Creaţi.** Scrieţi o naraţiune amintindu-vă o întîmplare personală pe timp de iarnă.

18. Identificaţi substantivele din textul alcătuit şi analizaţi-le după modelul dat:

„zăpada” — substantiv comun, genul feminin, numărul singular.

Agenţia DOINA
vă propune o călătorie de vis în România! Descoperiți Ardealul!

În 10 zile veţi străbate cu autocarul judeţele Prahova, Braşov, Sibiu, Alba, Bihor, Cluj, Mureş.
Veţi petrece cîte o zi în oraşele Braşov, Sibiu, Oradea, Cluj.
Se ajunge la izvorul rîurilor Mureş şi Olt.
Vă aşteptăm zilnic între orele 9 şi 17 la sediul central al agenţiei: Strada Sfatul Ţării, nr. 3, Chişinău; telefon: 25.18.50

115

Articolul

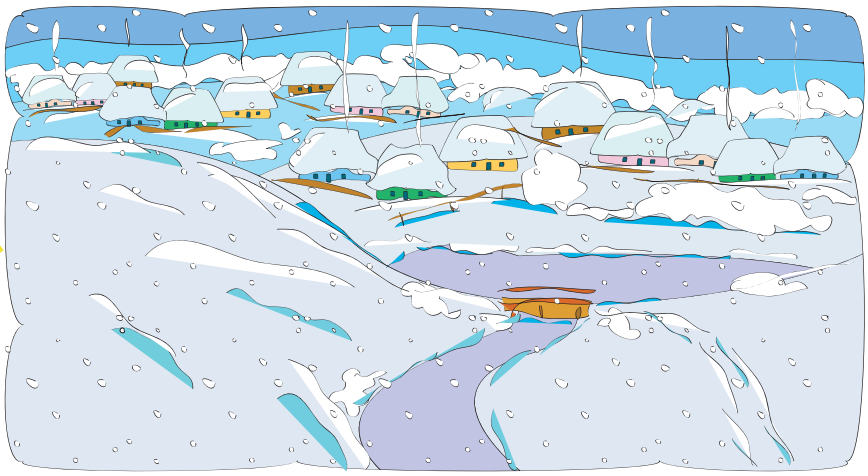

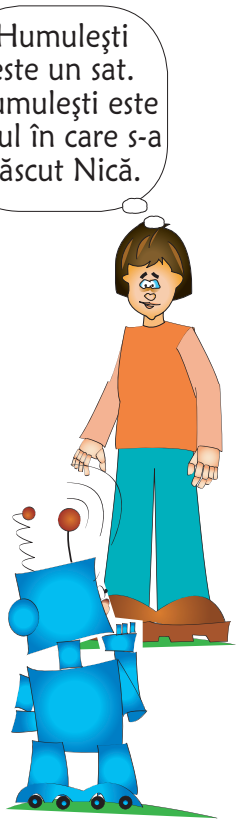

Ce este articolul

Exprimați-vă părerea!

1. În care dintre cele două enunţuri ale lui Alexandru substantivul *sat* este mai bine cunoscut atît de emiţător, cît şi de receptor?

Observați!

2. Citiţi formele substantivelor de mai jos.

În care dintre coloane obiectul denumit de substantiv nu este cunoscut vorbitorului?

băiat – băia**t**u**l** – un băiat
uliţă – uli**ţ**a – o uliţă
sat – sa**t**u**l** – un sat

3. Ce se adaugă substantivelor pentru ca vorbitorul să indice gradul de cunoaștere a obiectului denumit de ele?

Ce descoperim?

✓ Substantivele pot fi:
• *nearticulate* (prima coloană);
• *articulate* (a II-a și a III-a coloană).

- ARTICOLUL însoțește un substantiv arătînd în ce măsură obiectul denumit este cunoscut vorbitorilor.
- Cînd nu se oferă nici o informaţie cu privire la gradul de cunoaștere a obiectului, substantivul nu primește articol.
- În dicţionare, substantivele sînt nearticulate.

Articolul hotărît

Exprimați-vă părerea!

4. Cum consideră vorbitorul obiectele denumite de substantivele din a doua coloană a exerciţiului 2 de la pagina 116?

5. Unde stă articolul: înainte sau după substantiv?

▶ ARTICOLUL HOTĂRÎT arată că obiectul denumit de substantiv este cunoscut atît de emiţător, cît şi de receptor. Articolul hotărît se adaugă direct la sfîrşitul substantivului, formînd cu acesta o singură unitate sonoră şi grafică.

Ce observăm?

✓ Articolul hotărît la genurile masculin şi neutru, numărul singular se leagă de substantiv prin vocala de legătură ***-u-*** .

✓ Fac excepţie substantivele terminate în *-e* (frate – fratele).

Observați!

6. Citiţi enunţurile de mai jos în care articolele hotărîte ale substantivelor sînt scrise cu roşu de Roboţel.

Băiatul şi fata dresează cîinele.
Băieţii şi fetele dresează cîinele.
Tata a reparat scaunul.
Soarele încălzeşte plaiurile.

Dau mere băiatului şi fetei.
Dau mere băieţilor şi fetelor.
Spătarul scaunului s-a rupt.
Spătarele scaunelor s-au rupt.

▶ Formele articolului hotărît sînt:

genul / numărul	masculin	feminin	neutru
singular	-l, -le, -a, -lui	-a, -i	-l, -le, -lui
plural	-i, -lor	-le, -lor	-le, -lor

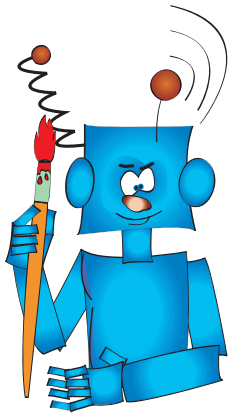

Articolul nehotărît

Exprimați-vă părerea!

Ce descoperim?

✓ 1-2 sunete în cuvînt modifică sensul exprimat de acestea.

7. Citiţi substantivele din a treia coloană a exerciţiului 2 de la pagina 116. Cum consideră vorbitorul obiectele denumite?

8. Articolul este scris cu albastru. Unde este aşezat acesta faţă de substantiv?

▶ ARTICOLUL NEHOTĂRÎT arată că obiectul denumit de substantiv este mai puţin cunoscut emiţătorului şi receptorului. El stă înaintea substantivului, fiind un cuvînt scris separat.

117

Observați!

9. Citiţi enunţurile de mai jos în care articolele nehotărîte ale substantivelor au fost scrise cu albastru de Roboţel.

Văd un băiat și o fată în curte. Dau mere unui băiat și unei fete.
Văd niște băieți și niște fete. Dau mere unor băieți și unor fete.
Am reparat un scaun. Spătarul unui scaun s-a rupt.
Am reparat niște scaune. Spătarele unor scaune s-au rupt.

▶ Formele articolului nehotărît sînt:

genul / numărul	masculin	feminin	neutru
singular	un, unui	o, unei	un, unui
plural	niște, unor	niște, unor	niște, unor

Exersați!

10. Realizaţi dictarea comentată a textului de mai jos.

Transcrieţi pe caiete, pe trei coloane, substantivele comune nearticulate și substantivele comune articulate cu articol hotărît și cu articol nehotărît.

„Iarna s-a înăsprit pe la Crăciun. Viscolul se zbătea chiuind... Răscolea troiene... Zgîlţîia ferestre și se prelingea pe sub uși, împrăștiind o pulbere îngheţată de zăpadă... Lumina era tulbure și posomorîtă.”

Cezar Petrescu, *Feerie*

11. Articulaţi cu articol hotărît și nehotărît, la singular și la plural, substantivele: *bibliotecă*, *carte*, *pisoi*, *sat*, *brad*.

12. Completaţi pe caiete textul următor cu articolele nehotărîte potrivite:

Am văzut ... carte în vitrina ... anticariat. ... prieteni mi-au spus că este ... exemplar al ... ediţii rare. O să întreb ... specialist înainte de a-l cumpăra.

13. Articulaţi cu articol hotărît substantivele dintre paranteze în textul de mai jos.

(*Obicei*) de a colinda este străvechi. (*Băieţi*) și (*fete*) merg pe la (*case*) tuturor (*gospodari*) din sat și le fac urări de belșug. (*Colinde*) ne bucură (*suflet*) în fiecare ajun de Crăciun.

◆ Încadraţi într-un chenar verde articolele hotărîte.

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Cezar Petrescu*** (1892–1961). Opera lui – circa 70 de volume – constituie romane, nuvele, piese de teatru, proză fantastică și literatură pentru copii, studii, notă de călătorie și memorialistică. A scris și pentru copii: *Fram, ursul polar*; *Cocîrţ și bomba atomică*; *Pif-Paf-Puf*; *Omul de zăpadă*; *Iliuţă copil*; *Neghiniţă*.

Cazurile substantivului. Prepoziţia

Ce este cazul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Indicaţi funcţia sintactică a substantivului subliniat în următoarele enunţuri:

- *Ghetele* sînt pline de cadouri.
- Am dat *ghetele* cu cremă.
- Am dat *ghetelor* lustru.
- Șireturile *ghetelor* sînt lungi.

▶ Forma luată de substantiv pentru a-i exprima funcţia sintactică într-un enunţ se numește CAZ.

Ajun de Moș Nicolae

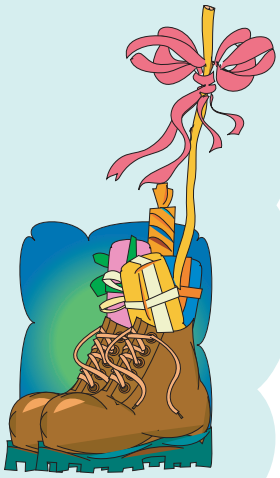

Cazul nominativ

Folosiți-vă cunoștințele!

2. Numiţi subiectele din propoziţiile de mai jos. Arătaţi prin ce sînt exprimate.

Ghetuţele sînt doldora. Moşul le-a umplut. Nuielușa e un dar pentru copiii neascultători.

▶ Substantivul care are funcţia sintactică de **subiect** este în CAZUL NOMINATIV.

Ce ne amintim?

✓ Întrebarea specifică subiectului este *cine*?

Ce este prepoziţia

Observaţi!

3. Citiţi cuvintele subliniate care preced substantivele în enunţurile de mai jos.

- Tata l-a certat *pe* Nică *pentru* poznele lui.
- El a mers *în* sat *cu* uratul.

Ce observăm?

✓ Cuvintele subliniate sînt *prepoziţii*.

119

Folosiți-vă cunoștințele!

4. Indicaţi partea de vorbire de care depind substantivele precedate de prepoziţii în enunţurile din exerciţiul 3 de la pagina 119.

5. Ce funcţie sintactică îndeplinesc substantivele precedate de prepoziţii?

▶ PREPOZIŢIA este partea de vorbire care leagă un complement sau un atribut de cuvintele determinate. Prepoziţia, luată separat, nu are înţeles. Ea se analizează împreună cu părţile de vorbire pe care le precedă.

Prepoziţii simple și prepoziţii compuse

Folosiți-vă cunoștințele!

6. Precizaţi prepoziţiile din enunţul următor:

Biciul de la școala din Humulești era numit Sfîntul Nicolae.

7. Din cîţi termeni este alcătuită prima prepoziţie și din cîţi a doua?

▶ Prepoziţiile sînt:
- SIMPLE — alcătuite dintr-un singur termen;
- COMPUSE — alcătuite din mai mulţi termeni.

Ce descoperim?

✓ Prepoziţii simple sînt: *cu, de, după, fără, în, între, la, lîngă, pe, pentru, peste, pînă* etc.

✓ Prepoziţii compuse sînt: *de la, de lîngă, de pe, de peste, de prin, de sub, pe după, pe la, pe lîngă, pe sub, de pe la, de pe lîngă, de pe sub* etc.

Cazul acuzativ

Folosiți-vă cunoștințele!

8. Ce funcţii sintactice îndeplinesc substantivele din enunţurile următoare?
- Nică i-a chemat pe băieţi pentru mersul cu uratul.
- Copiii au ieșit cu nerăbdare pe uliţă la apus.

▶ Substantivul care are funcţia sintactică de **complement** sau de **atribut** și este precedat de prepoziţii se află în CAZUL ACUZATIV.

Ce observăm?

✓ Complementul răspunde la întrebările:
- *pe cine?, ce?*;
- *pentru cine?, pentru ce?, de la cine?, de la ce?* etc.;
- *unde?, de unde?* etc.;
- *cînd?, de cînd?* etc.;
- *cum?*.

✓ Atributul răspunde la întrebările:
- *care?, ce fel de?*.

9. Arătaţi funcţia sintactică a substantivului subliniat în propoziţia de mai jos:

Copiii au primit *daruri*.

▶ Substantivul în acuzativ poate să apară şi fără prepoziţie cînd are funcţia sintactică de complement şi răspunde la întrebarea *ce?*

Ce descoperim?

✓Complementul se află în propoziţie, de regulă, după predicat.

Ortografia substantivelor în nominativ şi în acuzativ

5

Folosiți-vă cunoștințele!

10. Care este cazul substantivului subliniat?

Copiii au primit daruri. Darurile sînt *pentru copiii* buni.

11. Indicaţi genul, numărul şi cazul substantivelor subliniate în enunţurile următoare:

Am citit *poeziile* recomandate. *Exerciţiile* au fost uşoare.

Ce descoperim?

✓La nominativ şi acuzativ substantivele au aceeaşi formă.

Exersați!

12. Subliniaţi cu o linie substantivele în nominativ care au funcţia sintactică de subiect.

Din cer cad fulgi mari. Pământul e o mantie albă de nea.

13. Indicaţi substantivele în acuzativ din textul de mai jos şi faceţi analiza acestora după modelul dat.

Pe toţi copiii îi bucură sărbătorile de iarnă. De Crăciun, împodobesc bradul. Pun pe crenguţele lui verzi globuleţe, ghirlande şi lumînărele.

„pe copiii” — substantiv comun, genul masculin, numărul plural, cazul acuzativ, articulat cu articolul hotărît „-i”, precedat de prepoziţia simplă „pe”, funcţia sintactică de complement.

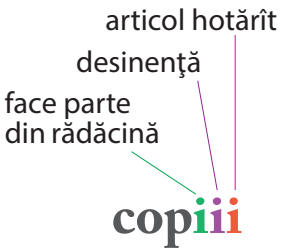

14. Realizaţi dictarea comentată a versurilor şi analizaţi două substantive după modelul de la exerciţiul 13.

„Gerul vine de la munte, la fereastră se oprește,
Și, privind la focul vesel care-n sobe strălucește,
El depune flori de iarnă pe cristalul înghețat.”

Vasile Alecsandri, *Gerul*

121

Moș Crăciun aduce daruri *copiilor*.
Băiatului i-a dat o bicicletă.

Cazul dativ

Folosiți-vă cunoștințele!

15. Indicaţi funcţia sintactică a substantivelor subliniate în propoziţiile de mai sus. La ce întrebare răspund acestea?

▶ Substantivul care are funcţia sintactică de **complement** şi răspunde la întrebarea *cui?* este în CAZUL DATIV.

Observați!

16. Identificaţi substantivele în dativ din propoziţiile următoare:
- Lui Alexandru i-a adus o bicicletă.
- I-a dat o carte lui Carmen.
- Mariei i-a adus dulciuri.
- Vioricăi şi Olgăi le-au făcut daruri multe.

17. Arătaţi genul substantivelor identificate.

Ce descoperim?

✓ Substantivele nume de persoane masculine și feminine terminate în consoană sau de origine străină sînt precedate la dativ de articolul hotărît ***lui***.

✓ Substantivele nume de persoane feminine terminate în ***-a*** la dativ se termină în ***-ei***.

✓ Substantivele nume de persoane feminine terminate în ***-ca***, ***-ga*** la dativ se termină în ***-ăi***.

Cazul genitiv

Folosiți-vă cunoștințele!

18. Arătaţi funcţia sintactică a substantivelor subliniate în propoziţiile de mai jos. La ce întrebări răspund?

Crengile *bradului* sînt împodobite. Lumina *beculeţelor* colorate se răspîndeşte în cameră.

▶ Substantivul care are funcţia sintactică de atribut și răspunde la întrebările *al, a, ai, ale cui?* este în CAZUL GENITIV.

Atributul exprimat prin substantiv se numește **atribut substantival**.

19. Indicaţi cazul substantivului subliniat în enunţurile de mai jos:

Moș Crăciun aduce daruri *copiilor*.
Bucuria *copiilor* e mare.

Ce descoperim?

✓ La dativ și genitiv substantivele au aceeași formă.

Ortografia substantivelor în dativ și în genitiv

Folosiți-vă cunoștințele!

20. Identificaţi substantivele în dativ şi în genitiv din enunţurile următoare:

Dau unei fete un dar. Dau unor fete daruri.
Clanţa unei uşi s-a stricat. Clanţele unor uşi s-au stricat.

21. Treceţi substantivele identificate în enunţurile de mai sus la forma cu articol hotărît.

Exersați!

22. Identificaţi substantivele în dativ şi în genitiv din textul următor şi faceţi analiza acestora, după modelul dat:

De Crăciun o să dăm apartamentului un aer festiv. Culorile globuleţelor, strălucirea lumînărilor, mirosul răşinii vor oferi camerei un alt aspect. Bucuria acestei sărbători este aceeaşi în fiecare an.

„apartamentului” — substantiv comun, genul neutru, numărul singular, cazul dativ, articulat cu articolul hotărît „-lui”, funcţia sintactică de complement.

23. Găsiţi în textul de la exerciţiul 22 substantive comune feminine care la singular, în dativ şi în genitiv, se scriu cu desinenţa *-i* sau *-e* înaintea articolului hotărît. Explicaţi ortografia lor.

24. Realizaţi dictarea comentată a versurilor. Analizaţi substantivele, indicînd funcţia lor sintactică:

a) „În munţii noştri astăzi zăpezile torc leneş,
Izvoarele îngheaţă în clinchete subţiri,
Şi caprele de munte nervoase prin poiene-şi
Urmează-n taină calea iernaticei iubiri.”

Nicolae Labiş, *Scrisoare mamei*

b) „Iarna, cu papuci de gheaţă Cu alai de-mpărătească,
Şi cu tîmplele cărunte, Pe drum de mărgăritar,
S-a pornit de dimineaţă Se prezintă viforoasă
Lunecînd din vîrf de munte. Rupînd foi din calendar.”

Tiberiu Juganaru, *Iarna*

Ce observăm?

✓Substantivele feminine au la D.–G., singular, nearticulat sau articulat nehotărît, aceeași formă ca la N.– A., plural, nearticulat sau articulat nehotărît.

5

Este bine să mai știți

✓Crăciunul (sau Naşterea Domnului) este o sărbătoare creștină celebrată la 25 decembrie (în calendarul gregorian) sau 7 ianuarie (în calendarul iulian) în fiecare an. El face parte din cele 12 sărbători domnești ale Bisericilor Ortodoxe.

✓De Crăciun se împodobește bradul și se fac daruri „de la Moș Crăciun” membrilor familiei.

123

Copilul mic al vecinei a spart globulețele strălucitoare ale bradului de Crăciun.
A crezut că sînt mingi pentru el.

Ce este articolul genitival

Folosiți-vă cunoștințele!

25. Indicaţi substantivele din textul de mai sus și precizaţi cazul lor.

26. Ce cuvinte se află înaintea substantivelor în genitiv?

▶ ARTICOLUL GENITIVAL sau POSESIV face legătura între substantivul în genitiv și substantivul determinat de acesta. Formele articolului genitival sînt:

genul \ numărul	singular	plural
masculin	al	ai
feminin	a	ale

Observați!

27. Precizaţi genul și numărul substantivului în genitiv:

a) „Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi
Răspîndind fiori de gheaţă pe ai ţării umeri dalbi.”

Vasile Alecsandri, *Iarna*

b) „Ţineţi minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrîneţe... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri și a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor...”

Barbu Delavrancea, *Apus de soare*

◆ Indicaţi apoi genul și numărul substantivului determinat de substantivul în genitiv.

Folosiți-vă cunoștințele!

28. Marcaţi prin dreptunghiuri articolele genitivale din enunţul următor. Arătaţi cum sînt folosite articolele genitivale în acest enunţ.

Basmele spuse lîngă soba caldă au fermecat copilăria nepotului, a părinţilor și a bunicilor.

Ce descoperim?

✓Articolul genitival se acordă în gen și număr cu substantivul determinat de substantivul în genitiv.

Ce observăm?

✓Într-o enumerare de substantive în genitiv, articolul genitival se reia înaintea fiecărui substantiv.

124

a) – Bună vremea, *cumătro*! Da' ce vînt te-a abătut pe-aici?
– Bună să-ţi fie inima, *cumetre*, cum ţi-i căutătura... Ia, nu știu cine-a fost pe la mine pe-acasă în lipsa mea, că știu că mi-a făcut-o bună!
– Ca ce fel, *cumetriță* dragă?
– Ia, a găsit iezii singurei, i-a ucis și i-a crîmpoţit, de le-am plîns de milă!...
– Da' nu mai spune, *cumătră*!

Ion Creangă, *Capra cu trei iezi*

b) – *Bunicule*, ne spui o poveste?
– *Nepoţilor*, acum puteţi să citiţi și singuri.

Cazul vocativ

Exprimați-vă părerea!

29. Ce arată substantivele subliniate în textele de mai sus?

▶ Substantivul care arată o chemare sau prin care unei persoane i se atrage atenţia este în CAZUL VOCATIV. Substantivul în cazul vocativ **nu are**, de obicei, **funcţie sintactică de parte de propoziţie**.
Vocativul poate constitui singur o propoziţie neanalizabilă; de exemplu: – *Alexandre!*

Folosiți-vă cunoștințele!

30. Care dintre substantivele în vocativ subliniate în textele de mai sus au desinenţe specifice?

31. Care au aceeași formă cu cea de nominativ nearticulat?

32. Care sînt formele construite cu ajutorul unui articol hotărît?

Punctuaţia vocativului

Observați!

33. Indicaţi ce semn de punctuaţie separă substantivele în vocativ de restul propoziţiei în textele de mai sus. Unde este așezat acest semn?

Ce observăm?

✓ Substantivele în vocativ au:
• formă proprie, construită cu desinenţele:
-*e* (copile! Ioane!);
-*o* (fato! Viorico!);
• aceeași formă cu substantivele în nominativ (cumătră);
• formă construită cu ajutorul articolului hotărît la masculin, singular și plural (nepoţilor).
✓ Substantivele în vocativ au o intonaţie specifică.

125

▶ Substantivul în cazul vocativ se separă de restul propoziţiei prin virgulă. După substantivul în vocativ se pune uneori semnul exclamării.
Dacă substantivul în vocativ are un determinant, se separă împreună cu acesta de restul propoziţiei.

Exersaţi!

34. Puteţi da un aer festiv casei voastre la sărbătorile de iarnă. Citiţi sfaturile practice şi completaţi textul cu articolele genitivale.

Toţi membrii familiei trebuie să petreacă fericiţi frumoasa sărbătoare ... Crăciunului. Înfăţişarea obişnuită ... casei trebuie să se schimbe. Îţi sugerăm să faci singur un ornament ... uşii de la intrare. Din crenguţele rupte ... bradului sau din vîsc împleteşte o coroniţă. Agaţă în partea de jos o fundă roşie şi atîrnă în cercul gol ... cadrului un ursuleţ de pluş. Aşază pe masa festivă suporturile aurii ... lumînărilor, care vor da impresia stelelor aprinse ... cerului nopţii. Nu uita nici ambalajul atrăgător ... cadourilor. Surprizele plăcute ... acestei seri vor aduce bucurii celor dragi.

35. Analizaţi substantivele din textul de mai jos şi din textul colindului din ilustraţie, indicînd totodată funcţia lor sintactică.

Peste zăpezi, sania zboară. În casă, mama face cozonaci şi mirosul lor ne îmbată. Aşteptăm nerăbdători înserarea. Ea este clipa curată în care glasurile gingaşe ale copiilor aduc urări de mult belşug. Le vom face daruri colindătorilor, mulţumindu-le că ne-au urat.

36. Analizaţi substantivele în genitiv din text după model:
Afară, auzim sunetul cristalin al colindelor de Crăciun.
Cetele copiilor cîntă sub geamurile îngheţate ale casei.
— Mamă, au venit colindătorii!
Mirosul dulce al merelor, şirurile rumene ale covrigilor, sunetul sec al nucilor fac din coşul de la intrare un obiect fermecat.

„al colindelor” — substantiv comun, genul neutru, numărul plural, cazul genitiv, articulat cu articolul hotărît „-lor”, precedat de articolul genitival „al”.

37. Identificaţi substantivul în vocativ din textul de la exerciţiul 36 şi explicaţi punctuaţia folosită.

38. **Creaţi.** Alcătuiţi un poster „Crăciunul în familia noastră”.

Că la Betleem
Maria,
Săvîrşind
călătoria,
În sărac
lăcaş,
Lîng-acel
oraş,
Născu
pe Mesia.

126

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

de Ion Creangă

— fragment —

Și cîte nu ne venea în cap, și cîte nu făceam cu vîrf și îndesat, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întîmplă.

Mai pasă de ţine minte toate cele și acum așa, dacă te slujește capul, bade Ioane.

La Crăciun, cînd tăia tata porcul și-l pîrlea, și-l opărea, și-l învălea iute cu paie, de-l înăduşea, ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor și făceam un chef de mii de lei, știind că mie are să-mi deie coada porcului s-o frig și beșica s-o umplu cu grăunțe, s-o umflu și s-o zurăiesc după ce s-a usca; ș-apoi vai de urechile mamei, pănă ce nu mi-o spărgea de cap!

D-apoi cu smîntînitul oalelor, ce calamandros făceam!

Cînd punea mama laptele la prins, eu, fie post, fie cîșlegi, de pe-a doua zi și începeam a linchi groșciorul de pe deasupra oalelor; și tot așa în toate zilele, pănă ce dam de chișleag. Și cînd căuta mama să smîntînească oalele, smîntînește, Smărandă, dacă ai ce…

— Poate c-au luat strigoaicele mana de la vaci, mămucăi, ziceam eu, șezînd închincit și cu limba scoasă afară dinaintea mamei, jos lîngă oale.

— Doamne, prinde-l-voiu strigoiul acela odată la oala cu smîntînă, zicea mama, uitîndu-se lung la mine, ș-apoi las'! Nănașa din grindă are să-i știe de știre, de nu l-or puté scoate din mîna mea tot neamul strigoilor și al strigoaicelor din lume!... Se cunoaște el strigoiul, care a mîncat smîntîna, de pe limbă… Urît mi-a fost mie în viaţa mea omul viclean și lingău, drept să-ţi spun, dragul mamei! Și să știi de la mine că Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furtușag, fie lucru de purtat, fie de-a mîncării, fie ori de ce-a fi.

„Ei, apoi! unde-o plesnește mama și unde crapă!" zic eu în gîndul meu, că doar tot nu eram așa de prost pănă pe-acolo, să nu pricep atîta lucru.

D-apoi cu moș Chiorpec ciubotarul, megieșul nostru, ce necaz aveam! ...Cînd mă vedea intrînd pe ușă, îmi zicea cu chef: He, he! bine-ai venit, nepurcele! Și iar mă răbuia, făcîndu-mă de rîs; și eu iar fugeam acasă, plîngînd, stupind și blestemîndu-l. Și mama avea un chin cu mine din pricina asta...

1. Citiţi fragmentul de mai sus. Selectaţi din text elemente de limbă vorbită.
2. Identificaţi secvenţele de naraţiune și de dialog din text.
3. Discutaţi, apoi comentaţi în 5-7 rînduri secvenţa care conţine morala textului.
4. Comparaţi fragmentul dat cu cel de la paginile 100–102. Prin ce se aseamănă și prin ce se deosebesc aceste texte?
5. Redactaţi 2-3 pagini de jurnal personal în care să relataţi întîmplări din copilărie.
6. **Discutaţi subiectul:** Relaţia mea cu părinţii. Cauzele unor conflicte. Soluţii.

127

SUBSTANTIVUL

1. Indică genul substantivelor de mai jos. Articulează-le hotărît și nehotărît la singular și la plural: **1 p.**

• fluture • fulger • minge • pahar • papagal • pește • pui • ochi

2. Completează, pe caiet, spațiile libere din textul de mai jos cu unul dintre substantivele proprii din coloana din stînga: **1 p.**

Radu
Dana
Jeni
Monica
Magda

Prietenii ... și ... au hotărît să meargă în vacanța de iarnă la schi. Domnul profesor de educație fizică a văzut schiurile ..., ... și ... și le-a sfătuit să schimbe legăturile.

3. Indică funcția sintactică și cazul substantivelor din textul de mai jos. **1 p.**

Plugușorul este un vechi obicei care exprimă dorința omului de a avea o recoltă bogată în noul an. Textul lui este o descriere poetică a muncii de cultivare a pămîntului. Hărnicia țăranului dă rodnicie ogorului.

4. Identifică substantivul în vocativ din textul următor și explică punctuația folosită. La ce semn de punctuație ar mai fi putut recurge autorul? **1,5 p.**

„Bănică recunoscu glasul mamei și se ridică din pat.
– Scoală-te, c-au venit George și Radu să plecați cu uratul.
– Mamă, spuse băiatul, a fost aici o căprioară...”

Fănuș Neagu, *În ajun de Anul Nou*

5. Analizează substantivele din textul de la exercițiul 4, indicînd genul, numărul, cazul și dacă sînt articulate sau nu. Precizează tipul prepozițiilor. **1,5 p.**

6. Analizează substantivele din textul următor, indicînd și funcția lor sintactică. **1 p.**

„Cad fulgii mari încet zburînd,
Și-n casă arde focul,
Iar noi pe lîngă mama stînd
De mult uitarăm jocul.
De mult și patul ne-aștepta,
Dar cine să se culce?
Rugată, mama repeta
Cu glasul rar și dulce
Cum sta pe paie-n frig Hristos
În ieslea cea săracă,
Și boul cum sufla milos
Căldură ca să-i facă.”

George Coșbuc, *Colindătorii*

7. Scrie o minicompunere din 8-10 enunțuri cu titlul: „Vacanța de Crăciun”. Utilizează substantive proprii. Încadrează într-un dreptunghi articolele hotărîte și nehotărîte. **3 p.**

6

DIALOGUL

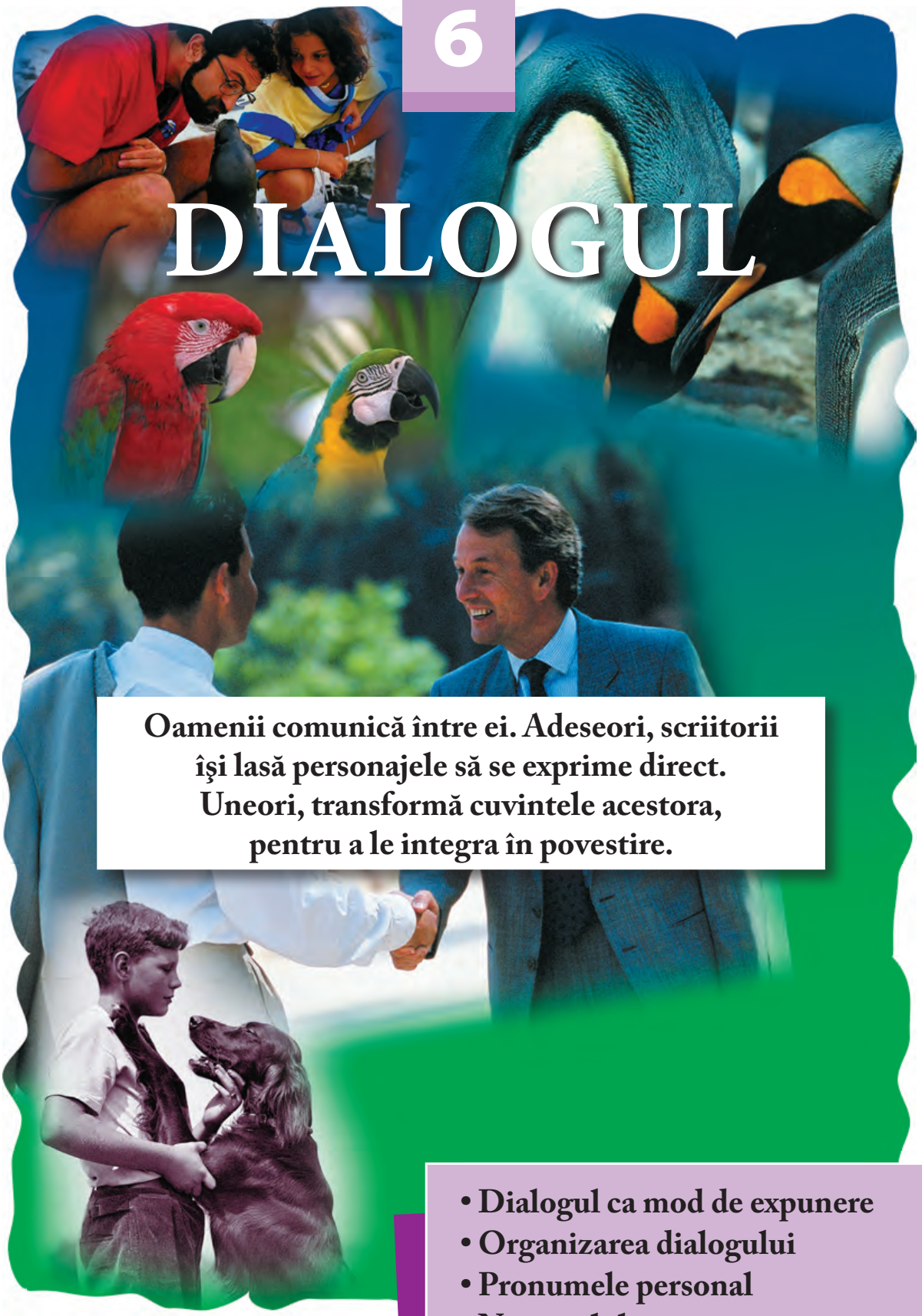

Oamenii comunică între ei. Adeseori, scriitorii îşi lasă personajele să se exprime direct. Uneori, transformă cuvintele acestora, pentru a le integra în povestire.

- Dialogul ca mod de expunere
- Organizarea dialogului
- Pronumele personal
- Numeralul

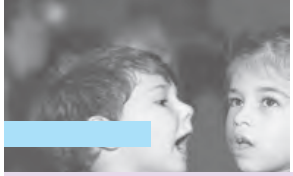

Dialogul

VIZITĂ...

de Ion Luca Caragiale

M-am dus la Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietină, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilaș foarte drăguț de vreo opt anișori. N-am voit să merg cu mîna goală și i-am dus băieţelului o minge foarte mare de cauciuc și foarte elastică. Atenţiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele și mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori[1] în uniformă de mare ţinută. După formalităţile[2] de rigoare[3] am început să convorbim despre vreme, despre sorţii agriculturii — d. Popescu tatăl este mare agricultor —, despre criză ș.cl.[4] Am observat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vede la plimbare, la teatru, la petreceri... Doamna mi-a răspuns că de la o vreme i se urăște chiar unei femei cu petrecerile, mai ales cînd are copii.

— Să-ţi spun drept, cît era Ionel mititel, mai mergea; acu, de cînd s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educaţia. Și nu știţi dv. bărbaţii cît timp îi ia unei femei educaţia unui copil, mai ales cînd mama nu vrea să-l lase fără educaţie!

Pe cînd doamna Popescu-mi expune părerile ei sănătoase în privinţa educaţiei copiilor, auzim dintr-o odaie de alături o voce răgușită de femeie bătrînă:

— Uite, coniţă, Ionel nu s-astîmpără!

— Ionel! strigă madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

Apoi, cătră mine încet:

— Nu știi ce strengar se face... și deștept...

Dar vocea de dincolo adaogă:

— Coniţă! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne maşina[5]!... Astîmpără-te, că te arzi!

[1] *Roșior,* s.m. — ostaș călăreţ, îmbrăcat în haină roșie.
[2] *Formalitate,* s.f. — (în text) cerinţă impusă de regulile de politeţe.
[3] *De rigoare* — care este cerut de o anumită împrejurare.
[4] *Ș.cl.* — prescurtare pentru „și celelalte".
[5] *Maşină,* s.f. — spirtieră (instrument pentru pregătirea cafelei).

Este bine să mai știţi

De mai bine de 60 de ani (1952) a fost lansat pe ecran filmul „Vizită" după opera caragialiană de regizorul român Jean Georgescu.

Un cadou pentru Ionel de ziua lui onomastică (cadru din film)

130

— Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

— Sări, coniță! varsă spirtul! s-aprinde!

— Ionel! strigă iar mama, și se scoală repede să meargă după el. Dar pe cînd vrea să iasă pe ușe, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luînd o poză foarte marțială[1]. Mama ia pe maiorul în brațe și-l sărută...

— Nu ți-am spus să nu te mai apropii de mașină cînd face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama? Vrei să moară mama?

— Dar — întrerup eu — pentru cine ați poruncit cafea, madam Popescu?

— Pentru dumneata.

— Da de ce vă mai supărați?

— Da ce supărare!

Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe maiorașul, îl scuipă, să nu-l deoache, și-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută milităreşte și merge într-un colț al salonului unde, pe două mese, pe canapea, pe foteluri și pe jos, stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trîmbiță și o tobă. Atîrnă toba de gît, suie pe un superb cal vînăt rotat[2], pune trîmbița la gură și, legănîndu-se călare, începe să bată toba cu o mînă și să sufle-n trîmbiță. Madam Popescu îmi spune ceva; eu n-aud nimica. Îi răspund totuși că nu cred să mai ție mult gerul așa de aspru; ea n-aude nimica.

— Ionel! Ionel!! Ionel!!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos, cînd sînt musafiri!

Iar eu, profitînd de un moment cînd trîmbița și toba tac, adaog:

— Și pe urmă, d-ta ești roșior, în cavalerie.

— Maior! strigă mîndrul militar.

— Tocmai! zic eu. La cavalerie nu e tobă; și maiorul nu cîntă cu trîmbița; cu trîmbița cîntă numai gradele inferioare; maiorul comandă și merge-n fruntea soldaților cu sabia scoasă.

Explicația mea prinde bine. Maiorul descalică, scoate de după gît toba, pe care o trîntește cît colo; asemenea și trîmbița. Apoi începe să comande:

— Înainte! marș!

Și cu sabia scoasă, începe să atace strașnic tot ce-ntîlnește-n cale. În momentul acesta, jupîneasa[3] cea răgușită intră cu tava aducînd dulceață și cafele. Cum o vede, maiorul se oprește o clipă, ca și cum ar vrea să se reculeagă[4] fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă, și maiorul, dînd un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un țipăt de desperare.

— Ține-l, coniță, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupîneasa este salvată; dar madam Popescu, deoarece a avut imprudența să iasă din neutralitate[5] și să intervie în război, primește în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

[1] *Marțial,* adj. — cu aer războinic.

[2] *Rotat,* adj. — (despre cai) cu pete de altă culoare decît restul părului.

[3] *Jupînească,* s.f. — (învechit) menajeră, femeie de serviciu într-o casă particulară.

[4] *A se reculege,* vb. — (în text) a-și veni în fire, după o spaimă, după o emoție.

[5] *Neutralitate,* s.f. — (în text) neamestecul unei persoane într-un conflict.

131

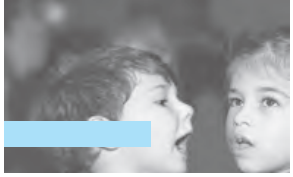

Pozna urîtă a micului maior

— Vezi? vezi, dacă faci nebunii? era să-mi scoţi ochiul... Ţi-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă şi să te iert!

Maiorul sare de gîtul mamei şi o sărută... Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceaţa, mă pregătesc să sorb din cafea...

— Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

— Vai de mine! la noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... şi... dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Şi zicînd „dumnealui", mama mi-arată rîzînd pe domnul maior.

— A! zic eu, şi dumnealui?

— Da, da, dumnealui! să-l vezi ce caraghios e cu ţigara-n gură, să te prăpădeşti de rîs... ca un om mare...

— A! asta nu e bine, domnule maior — zic eu —; tutunul este o otravă...

— Da tu de ce tragi? mă-ntrerupe maiorul lucrînd cu lingura în cheseaua[1] de dulceaţă...

— Ajunge, Ionel! destulă dulceaţă, mamă, iar te-apucă stomacul...

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei-patru linguriţe; apoi iese cu cheseaua în vestibul[2].

— Unde te duci? întreabă mama.

— Viu acu! răspunde Ionel.

După un moment, se-ntoarce cu cheseaua goală; o pune pe masă, se apropie de mine, îmi ia de pe mescioară tabachera cu ţigarete regale, scoate una, o pune în gură şi mă salută milităreşte, ca orice soldat care cere unui ţivil să-i împrumute foc. Eu nu ştiu ce trebuie să fac. Mama, rîzînd, îmi face cu ochiul şi mă-ndeamnă să servesc pe domnul maior. Întind ţigareta mea, militarul o aprinde pe a lui şi, fumînd, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo pînă colo. Eu nu-l pot admira îndestul, pe cînd mama îl scuipă, să nu-l deoache, şi îmi zice:

— Scuipă-l, să nu mi-l deochi!

Maiorul şi-a fumat ţigareta pînă la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu şi-ncepe s-o trîntească. Mingea sare pînă la policandrul[3] din tavanul salonului, unde turbură grozav liniştea ciucurilor de cristal.

---

[1] *Chesea* (forma literară, *chisea*), s.f. — vas mic din sticlă, din cristal sau din porţelan în care se serveşte dulceaţa.

[2] *Vestibul,* s.n. — prima încăpere a unei locuinţe, în care se intră venind de afară.

[3] *Policandru,* s.n. — candelabru cu mai multe braţe.

— Ionel! astîmpără-te, mamă! Ai să spargi ceva... Vrei să mă superi? vrei să moară mama?

Dar maiorul s-a-ndîrjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mînă: o trîntește cu mult necaz de parchet. Eu aduc spre gură ceașca, dar, vorba francezului, *entre la coupe et les lèvres*...[1] mingea îmi zboară din mînă ceașca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, culoarea oului de rață.

— Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ţi-am spus să te-astîmperi... Vezi? ai supărat pe domnul!... al' dată n-o să-ţi mai aducă nici o jucărie!

Apoi, întorcîndu-se către mine, cu multă bunătate:

— Nu e nimic! iese... Cafeaua nu pătează! iese cu niţică apă caldă.

Dar n-apucă să termine, și deodată o văd schimbîndu-se la față ca de o adîncă groază. Apoi dă un țipăt și, ridicîndu-se de pe scaun:

— Ionel! mamă! ce ai?

Mă-ntorc și văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduți și cu drăgălașa lui figură strîmbată. Mama se repede spre el, dar pînă să facă un pas, maiorul cade lat.

— Vai de mine! ţipă mama. E rău copilului!.. Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi deschei repede mondirul[2] la gît și la piept.

— Nu-i nimica! zic eu. Apă rece!

Îl stropesc bine, pe cînd mama pierdută își smulge părul.

— Vezi, domnule maior? îl întreb eu după ce-și mai vine în fire; vezi? Nu ţi-am spus eu că tutunul nu e lucru bun? Al' dată să nu mai fumezi!

Am lăsat pe madam Popescu liniștită cu scumpul ei maior afară din orice stare alarmantă și am ieșit. Mi-am pus șoșonii și paltonul și am plecat. Cînd am ajuns acasă, am înţeles de ce maiorul ieșise un moment cu cheseaua în vestibul — ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.

[1] *Entre la coupe et les lèvres* (fr.) — în traducere, „între pahar și gură"; (în text) corespunde zicalei „socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din tîrg".

[2] *Mondir* (forma literară, *mundir*), s.n. — haina de la uniforma militară.

6

DICȚIONAR LITERAR

✓ ***Schiţa*** este o naraţiune de mici dimensiuni, în care se relatează o singură întîmplare semnificativă din viaţa unor personaje.

✓ ***Parodia*** este o creaţie literară în care se preiau tema, motivele sau mijloacele artistice ale altei opere literare ori ale unui autor în scopul de a obţine un efect satiric sau comic.

✓ ***Ironia*** se realizează prin contrastul dintre ceea ce se spune aparent într-un enunţ și intenţia care se ascunde dincolo de cuvinte, dintre ceea ce declară și ceea ce gîndește în realitate un personaj sau naratorul.

133

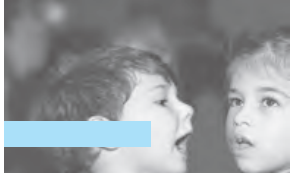

ION LUCA CARAGIALE (1852–1912)

Cel mai mare dramaturg și scriitor satiric al literaturii române. Autor de comedii, dramă, nuvele, schițe, parodii, poezii.

Caragiale satirizează incultura, corupția, prostia omenească. Critica sa, umoristică fără egal, se potrivește și vremurilor de azi. Marele scriitor își selectează eroii din familie și școală, din presă, din lumea mondenă sau din viața politică.

În schițele caragialiene (*D-l Goe, Bùbico, Bacalaureat, Căldură mare* etc.) întîmplările și personajele sînt creionate cu mult umor și ironie.

..... *Observarea textului*

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Indicați forma literară a următoarelor cuvinte din textul schiței *Vizită*... de Ion Luca Caragiale:

• prietină • atenţiune • cătră • uşe • fotel • descalică • ţivil • (eu) văz • (eu) viu acu • să intervie

2. Explicați cum s-au format cuvintele:

• copilaș • drăguț • anișori • băiețel • Ionel • maioraș • drăgălaș

3. **Lucrați în grup.** Comentați rolul utilizării cuvintelor în textul schiței *Vizită* din exercițiul 2. Ce impresie produc acestea asupra cititorului?

4. Selectați din text cuvintele care aparțin cîmpului lexical din care face parte substantivul *maior*.

5. Indicați sinonime pentru următoarele cuvinte din text:

• a convorbi • a expune • inamic • imprudență • alarmant

6. Evidențiați sensurile pe care le au în text cuvintele subliniate:

• *Am observat* doamnei Popescu.
• Da de ce *vă* mai *supărați*?
• *Lucrînd* cu lingura în cheseaua cu dulceață.

Ce observăm?

✓ În text apar:

• cuvinte recent intrate în limba vremii;
• pronunții regionale;
• cuvinte care nu se mai folosesc astăzi.

„Individualizarea personajelor cu ajutorul comicului de limbaj are în Caragiale pe cel mai înzestrat autor român și unul din cei mai de seamă reprezentanți ai genului în literatura europeană."

Liviu Călin

Ortografie și punctuație

Observați!

7. De ce este folosit apostroful în exemplele:
Vin' la mama; *al'* dată?

Ce observăm?

✓ Vorbirea personajelor reproduce vorbirea obișnuită din epoca respectivă.

134

Exprimați-vă părerea!

8. Explicaţi ce sugerează folosirea ghilimelelor în exemplul:
Și zicînd „dumnealui”, mama mi-arată rîzînd pe domnul maior.

..... *Explorarea textului*

Timpul și spaţiul întîmplării

Folosiți-vă cunoștințele!

Ce observăm?
✓ Prezenţa unor detalii semnificative referitoare la timp și spaţiu

9. Identificaţi cuvintele care arată momentul și locul de desfășurare a întîmplării povestite în schiţa *Vizită*... de Ion Luca Caragiale.

10. Ce detalii ale mobilierului și ale altor obiecte sînt surprinse în descrierea salonului doamnei Popescu?

Acţiunea

Folosiți-vă cunoștințele!

Ce observăm?
✓ Înlănţuirea momentelor acţiunii

11. Delimitaţi în text primele două momente ale vizitei:
- discuţia dintre doamna Popescu și musafir;
- conflictul dintre Ionel și jupînească.

12. Care cuvînt marchează temporal începutul primului moment?

13. Identificaţi următoarele momente ale schiţei. Formulaţi scurte enunţuri care să le corespundă. Notaţi-le pe caiet.

14. Selectaţi cuvintele care indică înlănţuirea cronologică a episoadelor.

Personajele

Folosiți-vă cunoștințele!

Ce descoperim?
✓ Într-o naraţiune, personajele sînt caracterizate fiind conturate portretul fizic și cel moral.

15. Identificaţi personajele:
- în ordinea apariţiei;
- în ordinea importanţei.

16. Indicaţi pasajul în care naratorul schiţează portretul lui Ionel. Scrieţi pe caiete informaţiile referitoare la vîrsta și la aspectul său fizic.

135

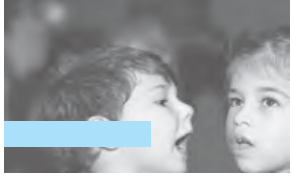

17. Găsiţi pasajele care pun în evidenţă:
- felul în care se comportă Ionel;
- felul în care vorbeşte acesta.

18. Ce ironizează autorul în schiţă?

Exprimaţi-vă părerea!

19. Citiţi fragmentul:

– Da *tu* de ce tragi? mă-*ntrerupe* maiorul, *lucrînd cu lingura în cheseaua de dulceaţă*...

20. Ce atitudine a lui Ionel exprimă cuvintele subliniate în pasajul de mai sus?

21. Pornind de la aspectele constatate, prezentaţi-l pe Ionel în cinci rînduri.

Ce observăm?

✓Felul în care autorul înfăţişează personajele

Folosiţi-vă cunoştinţele!

22. La ce persoană a verbului sînt narate întîmplările?

23. Care este poziţia naratorului faţă de întîmplările relatate: de participant sau de simplu martor?

24. De ce naratorul nu trebuie confundat cu autorul, chiar dacă povesteşte la persoana I?

Ce descoperim?

✓Naratorul întîmplării nu trebuie identificat cu autorul schiţei, I.L. Caragiale.

Ce este dialogul

Folosiţi-vă cunoştinţele!

25. Prin ce semn de punctuaţie se marchează faptul că o persoană sau un personaj intervine într-o discuţie?

Ce ne amintim?

✓Dialogul este convorbirea dintre două sau mai multe persoane.

▶ DIALOGUL este alcătuit dintr-o înlănţuire de replici.
▶ REPLICA reprezintă intervenţia unei persoane în dialog.

Dialogul ca mod de expunere

Observaţi!

26. Citiţi pasajul de mai jos:

[...] *auzim* dintr-o odaie de alături *o voce* răguşită de femeie bătrînă:

Ce descoperim?

✓Verbele care însoţesc replicile personajelor

✓Înlănţuirea replicilor

136

— Uite, coniță, Ionel nu s-astîmpără!
— Ionel! *strigă* madam Popescu [...]
Apoi, *cătră mine încet*:
— Nu știi ce ștrengar se face... și deștept...
Dar *vocea* de dincolo *adaogă*:
— Coniță! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne mașina!...

27. Urmăriţi cuvintele evidenţiate în pasaj (ex. 26). Comparaţi modul în care este anunţată intervenţia persoanelor în discuţie.

Cele mai frecvente verbe care exprimă replici sînt „verbele zicerii”:

a afirma	*a constata*	*a relata*
a anunţa	*a exclama*	*a ruga*
a arăta	*a îndemna*	*a striga*
a comenta	*a mărturisi*	*a zice*

28. Numiţi verbele care însoţesc replicile personajelor în următoarele exemple:

a) — Unde te duci? întreabă mama.
— Viu acu! răspunde Ionel.
b) — Dar — întrerup eu — pentru cine aţi poruncit cafea? [...]
Mi se strigă:
— Pentru dumneata.

Observați!

29. Selectaţi din schiţa *Vizită*... schimburile de replici alcătuite după modelul de mai jos:

• întrebare — răspuns;
• sfat sau recomandare — respingerea recomandării.

Exprimați-vă părerea!

30. Indicaţi ce marchează semnul exclamării în următoarele exemple:

a) — Sări, coniță! varsă spirtul! s-aprinde!
b) — Ionel! Ionel!! Ionel!!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos cînd sînt musafiri!

31. Observaţi ce marchează semnul întrebării în următoarele exemple:

a) Și zicînd „dumnealui”, mama mi-arată rîzînd pe domnul maior.
— A! zic eu, și dumnealui?
b) — Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ţi-am spus să te-astîmperi...

Ce observăm?

✓ Semnalarea replicilor se face prin:
• gesturi, mimică;
• verbe care exprimă acţiunea de „a spune”, „a întreba”, „a răspunde” etc.

Ce descoperim?

✓ Verbele care însoţesc replicile personajelor pot apărea:
• înaintea replicii unui personaj, fiind urmate de două puncte;
• după replica unui personaj, fiind precedate de virgulă, de semnul exclamării sau de semnul întrebării;
• în interiorul replicii, fiind puse între virgule sau între linii de pauză.

137

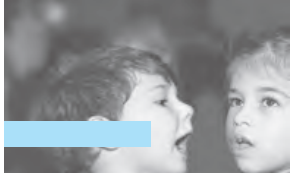

32. Indicaţi ce marchează punctele de suspensie în exemplele:

a) — Nu știi ce strengar se face... și deștept...

b) — Coniță! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne mașina!... Astîmpără-te, că te arzi!

Ce descoperim?

✓Semnele de punctuaţie marchează grafic diversele valori expresive ale replicilor.

▶ Într-o operă literară, dialogul oferă personajelor posibilitatea de a se prezenta singure, prin ceea ce spun și prin felul de a se exprima.
Într-un dialog scris, semnele de punctuaţie marchează:
... *ezitări, întreruperi* sau *pauze în vorbire;*
! *emoţie, furie, uimire, surpriză* etc.;
? *o întrebare* sau *o atitudine de îndoială, nedumerire* etc.

Interpretarea textului

Observaţi!

33. Care sînt cuvintele mamei, repetate aproape de fiecare dată după năzbîtiile lui Ionel?

Exprimaţi-vă părerea!

34. Ce nepotrivire observaţi între *părerile sănătoase* ale mamei în privinţa educaţiei copiilor și comportamentul unicului său fiu?

35. Ce diferenţă există între ceea ce vrea să pară Ionel și felul în care se comportă? Pe cine imită el prin îmbrăcăminte și prin comportament?

36. Care este atitudinea naratorului faţă de Ionel: îi este simpatic, antipatic sau indiferent?

37. Arătaţi ce indică în text cuvintele subliniate în enunţurile:

a) Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe *maiorașul*.

b) Mă-ntorc și văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduţi și cu *drăgălașa* lui figură *strîmbată*.

38. Ce marchează punctele de suspensie din titlul schiţei? Despre ce fel de vizită este vorba în această operă?

39. Comentaţi în scris (5-7 rînduri) semnificaţia punctelor de suspensie din titlul schiţei.

„Eu nu scriu decît despre viaţa noastră și pentru viaţa noastră, căci alta nu cunosc și nici mă interesează.”
I.L. Caragiale

„Pe frontispiciul operei caragialiene poate fi înscris un singur cuvînt – IRONIE!!!”
Tudor Palladi

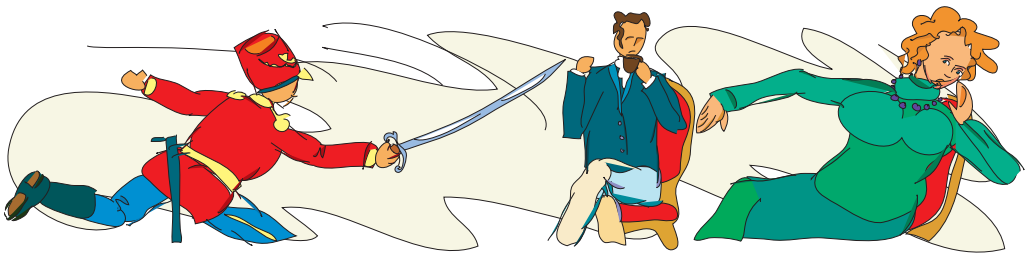

138

Formule specifice dialogului

Exprimați-vă părerea!

1. Arătaţi în ce situaţii se pot folosi următoarele formule de salut şi de iniţiere a conversaţiei:

- – Bună ziua! Puteţi să-mi spuneţi cît e ceasul?
- – Alo! Bună dimineaţa. Aş vrea să comand o pizza.
- – Salut! Ai auzit că Dan...?
- – Bună ziua! Îl caut pe domnul Popescu.
- – Bună ziua, copii! Cum vi se pare vremea azi? Putem face lecţia de biologie în parc?
- – Bună! Ce mai faci?

2. Comentaţi semnele de punctuaţie.

▶ Într-un dialog, vorbitorii trebuie să-şi adapteze limbajul la partener şi la scopul sau împrejurările situaţiei de comunicare.

Folosiți-vă cunoștințele!

3. Găsiţi formule de iniţiere a dialogului, potrivite următoarelor situaţii:

- v-a căzut mingea în curtea vecinului;
- o căutaţi pe mama la serviciu, prin telefon.

4. Construiţi un dialog pentru una din situaţiile propuse la exerciţiul 5, utilizînd formule de iniţiere identificate (la acelaşi exerciţiu).

Învățați jucîndu-vă!

5. Închipuiţi-vă că dialogaţi cu un coleg. Ţineţi seama de cîteva sugestii:

- în dialog puteţi aborda o temă privind activitatea voastră la şcoală sau în timpul liber;
- unul dintre voi povestește ceva, iar celălalt joacă rolul unui bun partener de discuţie.

Ce descoperim?

✓ Dialogul oral se desfăşoară în diverse situaţii cotidiene.

Ce ne amintim?

✓ Alături de cuvinte, în dialogul oral se folosesc gesturi, o anumită mimică şi intonaţie.

Ce observăm?

✓ Într-un dialog există:

• participanţi activi, care iau parte efectiv la discuţie;

• participanţi pasivi, care asistă doar la discuţia celorlalţi.

139

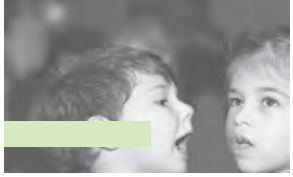

▶ Respectaţi următoarele reguli:
- ascultaţi-l şi priviţi-l atent pe partener;
- nu-l întrerupeţi şi nu vorbiţi în acelaşi timp cu el;
- prin replicile voastre, faceţi ca dialogul să avanseze.

Interesul pentru ceea ce spune partenerul de dialog poate fi exprimat prin ridicarea sprîncenelor, aprobarea prin mişcările capului şi prin mimică binevoitoare.

✓Dacă nu aţi înţeles ceva, puteţi folosi exprimări ca:
- *Nu am auzit. Repetă, te rog!*
- *Poţi să repeţi ce-ai spus?*

Folosiți-vă imaginația!

6. **Lucraţi în grup.** Continuaţi dialogul, în condiţiile în care intervin şi alţi colegi. Nu toţi sînt de acord cu afirmaţiile celui care vorbeşte.

✓Nu uitaţi gesturile:
- aprobarea din cap;
- ridicarea mîinilor;
- mişcările corpului.

Nu uitaţi nici mimica!

Cînd vă exprimaţi dezacordul, puteţi folosi formulări ca:
- Eu nu cred că...
- Poate n-am înţeles eu bine!
- Cum adică? Stai un pic!
- Dimpotrivă, eu cred că...
- Mi se pare totuşi că...
- Ce vrei să spui? Nu-i aşa!

✓Ajutaţi-vă partenerul să-şi continue replica, folosind formulări ca:
- Da, da…!
- A! Interesant!
- Chiar?!
- Ia te uită!

Dacă o replică este exagerat de lungă, partenerul de dialog poate fi întrerupt prin formule ca:
- Fii mai scurt!
- Spune odată!
- Hai că mă grăbesc!
- Spune mai repede!

Învățați jucîndu-vă!

7. **Lucraţi în pereche.** Începeţi un dialog, de exemplu, despre cum v-aţi pierdut căţelul. La un moment dat, doriţi să schimbaţi tema conversaţiei. Cum procedaţi?

✓Puteţi folosi formulări ca:
- Mulţumesc! Bună ziua!
- La revedere! Pe mîine!
- Drum bun!

Alegeţi, spre exemplu, una dintre următoarele formulări:
- Ah! Mi-am adus aminte de...
- Mi-a venit o idee!
- Apropo! Ştii că...?
- Da' tu ştii că...?

Folosiți-vă cunoștințele!

8. Găsiţi formule potrivite de încheiere pentru situaţiile:
- vă despărţiţi de un verişor, după ce acesta v-a vizitat;
- vă luaţi rămas-bun de la colegii cu care aţi călătorit împreună;
- aţi cerut colegului o informaţie.

140

Organizarea dialogului

Atelier: Informaţii despre persoane sau despre obiecte

Cum cerem o informaţie

Folosiți-vă cunoștințele!

1. **Lucraţi în grup.** Imaginaţi-vă că vă aflaţi într-un magazin. Exprimaţi diverse solicitări. Puteţi recurge la formule ca:

- Fiţi amabil, arătaţi-mi...
- Spuneţi-mi, vă rog...
- Puteţi să-mi arătaţi...
- Vă rog, unde aș putea găsi...
- Daţi-mi, vă rog, o informaţie...
- Vă rog să mă ajutaţi...
- Vă rog, am nevoie de...
- M-ar interesa...
- Aș vrea să știu...
- Nu vă supăraţi, unde se află?...

2. Reformulaţi cererea în funcţie de persoana căreia i-o adresaţi:

- unui prieten;
- unui coleg;
- unui membru al familiei;
- unui adult necunoscut.

Folosiți-vă imaginația!

3. Imaginaţi scurte convorbiri telefonice în care solicitaţi:

- o informaţie referitoare la adresa unei instituţii;
- o informaţie de la o agenţie de voiaj;
- o informaţie privind un număr de telefon.

4. Alcătuiţi mai multe enunţuri prin care solicitaţi ceva. Notaţi apoi cele mai potrivite formule.

5. Scrieţi colegului/colegei de bancă un bileţel prin care să îl/o rugaţi ceva.

Ce descoperim?

✓Informaţia trebuie cerută:
- clar;
- precis;
- politicos.

141

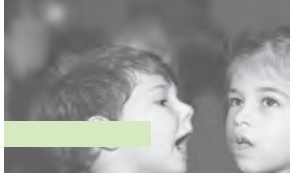

Cum oferim o informaţie

Folosiți-vă imaginația!

6. Continuaţi dialogul început mai jos:

– Știți, m-am rătăcit și nu găsesc...

– .....

– Mulţumesc.

7. **Lucraţi în grup.** O persoană să solicite, iar cealaltă să ofere informaţii referitoare la:

- un film;
- un loc unde îţi poţi petrece sfîrșitul de săptămînă;
- un animal domestic;
- un traseu prin oraș;
- un spectacol;
- o colecţie de timbre sau de abţibilduri;
- o formaţie sau un cîntăreţ preferat;
- un meci de fotbal.

8. Oferiţi informaţii despre:

- cea mai bună carte pe care o aveţi acasă;
- cel mai apropiat dintre prietenii voștri;
- cele mai ecologice fructe din Moldova;
- covoarele moldovenești;
- iile naţionale.

Ce descoperim?

✓Orice informaţie trebuie formulată:

- corect;
- clar;
- precis;
- politicos;
- cu bunăvoinţă.

Cum convingem

Folosiți-vă imaginația!

9. Completaţi dialogul de mai jos, rescriindu-l pe caiete, astfel încît vînzătorul să-l convingă pe cumpărător în legătură cu achiziţionarea unui obiect:

Cumpărătorul: – Bună ziua! Vreau să cumpăr acest...

Vînzătorul: ...

Pentru a convinge pe cineva cu privire la calităţile şi utilitatea unor obiecte:

- arătaţi întîi calităţile vizibile;
- atrageţi atenţia asupra unor calităţi mai puţin evidente;
- insistaţi asupra utilităţii lor imediate şi de viitor;
- arătaţi cît de utile v-au fost vouă aceste obiecte.

De la textul dialogat la textul narativ

Vorbirea directă şi vorbirea indirectă

Ce descoperim?

✓Cuvintele personajelor pot fi redate prin vorbire directă sau prin vorbire indirectă.

6

Observaţi!

1. Citiţi cu atenţie următoarele texte:

Dar vocea de dincolo adaogă:
– Coniţă! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne maşina!... Astîmpără-te, că te arzi!
– Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel! vin' la mama!
– Sări, coniţă! varsă spirtul! s-aprinde!
– Ionel! strigă iar mama, şi se scoală repede să meargă după el.

Dar vocea de dincolo îi strigă coniţei că Ionel vrea să-i răstoarne maşina. Servitoarea îi spune lui Ionel să se astîmpere, pentru că se va arde.

Madam Popescu îl cheamă pe Ionel să vină la ea.

Slujnica o roagă pe coniţă să îi sară în ajutor, fiindcă Ionel varsă spirtul şi se aprinde.

Mama îl strigă iar pe Ionel şi se scoală repede să meargă după el.

- VORBIREA DIRECTĂ se realizează prin reproducerea întocmai a cuvintelor atribuite unei persoane/unui personaj.
- VORBIREA INDIRECTĂ se realizează prin relatarea, într-o narațiune, a spuselor unei persoane/unui personaj.

Trecerea vorbirii directe în vorbire indirectă

Folosiți-vă cunoștințele!

2. Comparaţi cele două texte de mai sus şi arătaţi ce semne de punctuaţie au dispărut prin transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă.

3. Care este persoana verbelor şi a pronumelor din cel de-al doilea text?

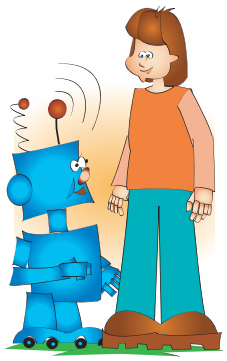

143

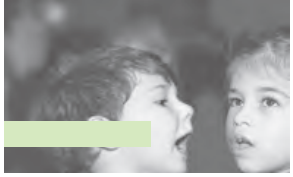

4. Subliniaţi cuvintele care au rolul de a introduce replicile transpuse din vorbirea directă în vorbire indirectă.

5. Ce mod al verbului corespunde în vorbirea indirectă modului imperativ folosit în vorbirea directă?

6. Care este cazul utilizat în vorbirea indirectă, corespunzător vocativului din vorbirea directă?

Exemplu:

Mama a repetat rugămintea: „Nu uita să te întorci la timp”.

Mama mi-a repetat rugămintea ca să nu uit să mă întorc la timp.

▶ Trecerea vorbirii directe în vorbire indirectă se realizează prin:
- semnalarea replicilor prin verbe care exprimă acţiunea de „a spune”;
- plasarea, după aceste verbe, a unor cuvinte precum: *că, să, ca să, dacă, unde, cînd, care* etc.;
- transformarea persoanei I şi a II-a ale verbelor şi ale pronumelor în persoana a III-a;
- reproducerea cît mai exactă a cuvintelor vorbitorului;
- transformarea modului imperativ în conjunctiv;
- transformarea cazului vocativ în acuzativ sau dativ;
- eliminarea exclamaţiilor, a liniei de dialog.

Exersaţi!

7. Treceţi următorul fragment dialogat în vorbire indirectă:

– Frumuşel căţel aveţi, zic eu cocoanii, după cîteva momente de tăcere; da rău!

– Aş! nu e rău, zice cocoana, pînă se-nvaţă cu omul; dar nu ştiţi ce cuminte şi fidel este, şi deştept! Ei bine! e ca un om, frate! doar că nu vorbeşte...

Apoi către paner, cu multă dragoste:

– Unde-i Bùbico?... Nu e Bùbico!...

Din paner se aude un miorlăit sentimental.

– Să-i dea mama băieţelului zăhărel?... Bùbico! Bùbi!! [...]

– Madam! pentru Dumnezeu, ţineţi-l să nu se dea la mine! eu sînt nevricos, şi nu ştiu ce-aş fi în stare... de frică...

Dar cocoana, luînd în braţe pe favorit şi mîngîindu-l cu toată duioşia:

– Vai de mine! cum crezi d-ta?... Noi sîntem băieţi cuminţi şi binecrescuţi...

Apoi cocoana scoate din săculeţul de mînă o bucăţică de zahăr:

– Cui îi place zăhărelul?...

I.L. Caragiale, *Bùbico*

144

Pronumele personal

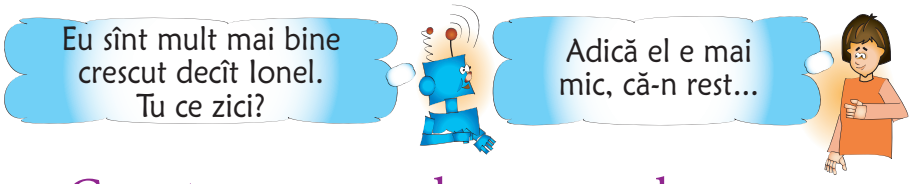

Ce este pronumele personal

Observați!

1. Care este pronumele personal folosit de Alexandru în discuţia cu Roboţel? Poate fi înlocuit printr-un alt cuvînt?

▶ PRONUMELE este partea de vorbire care ţine locul unui substantiv într-o comunicare.
▶ PRONUMELE PERSONAL indică diferitele persoane care participă la actul comunicării.

Persoana, numărul și genul pronumelui personal

Folosiți-vă cunoștințele!

2. Indicaţi pronumele personale folosite de Alexandru și Roboţel în discuţia lor. Precizaţi persoana și numărul pronumelor.

3. Precizaţi pronumele personale de persoana a III-a.

▶ PRONUMELE PERSONAL are **gen** numai la persoana a III-a: **masculin** (*el*, *ei*) și **feminin** (*ea*, *ele*).

Cazul pronumelui personal

4. Arătaţi cazul substantivelor subliniate în textul de mai jos. Înlocuiţi-le cu pronumele personale potrivite.

Roboţel e înfumurat. Cînd îi întîlnește *pe copii* la joacă, se laudă mereu. *Băieţilor* le spune că e mare sportiv. Talentul *robotului* se reduce însă la urlatul pe teren:

– *Alexandru*, dă mai bine în minge!

Ce ne amintim?

✓ Pronumele personal are trei persoane:
- persoana I;
- persoana a II-a;
- persoana a III-a.

Pronumele personal are număr:
- singular;
- plural.

Ce descoperim?

✓ Pronumele personal stă în același caz cu substantivul căruia îi ţine locul.

145

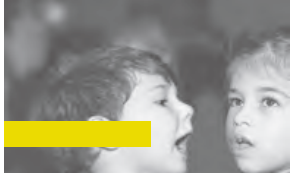

Formele și funcțiile sintactice ale pronumelui personal în cazul nominativ

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Indicaţi funcţia sintactică a pronumelor personale din următoarele enunţuri:

- Eu am spart ceașca.
- Tu vorbești mult.
- El a pus dulceață în șoșoni.
- Ea împletește o flanelă.
- Noi rîdem.
- Voi mergeţi la film.
- Ei discută.
- Ele citesc.

▶ Formele de nominativ ale pronumelui personal sînt:

numărul / persoana	singular	plural
persoana I	eu	noi
persoana a II-a	tu	voi
persoana a III-a	el, ea	ei, ele

▶ Pronumele personal în cazul nominativ este în propoziţie **subiect**.

Exersați!

6. Înlocuiţi substantivele subliniate în textul următor cu pronumele personale potrivite.

Băieţii au organizat un concurs de aruncat bulgări. *Dana* le-a spus să fie atenţi, dar *Mihai* a spart un geam.

7. Identificaţi pronumele personale din textul de mai jos. Indicaţi cazul şi funcţia sintactică a acestora.

El e un copil bine crescut. Noi apreciem comportamentul său. Voi aţi văzut că el vorbește frumos cu toţi colegii. Ele consideră că e cel mai amabil băiat din clasă.

8. Construiţi enunţuri în care pronumele *eu, tu, el, ea* să fie subiecte.

9. Continuaţi textul de la exerciţiul 6, imaginîndu-vă două variante de rezolvare a situaţiei dificile. Folosiţi pronume personale.

146

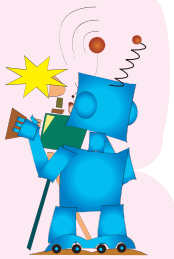

– Aceasta e fotografia de la ziua mea, cînd ai mei m-au lăsat să-i invit pe toţi prietenii.

– Pe noi ne-a prins în cadru?

– Sigur! Uite-vă pe voi și pe mine. Iată-l pe el. Iat-o pe ea. Pe tine nu știu de ce nu te văd. Pe ele le-am zărit în altă poză.

Formele și funcţiile sintactice ale pronumelui personal în cazul acuzativ

Folosiți-vă cunoștințele!

10. Cine dialoghează în textul de mai sus? Arătaţi pronumele personale din dialog.

11. Precizaţi care dintre acestea pot primi în vorbire accent.

12. Ce funcţie sintactică au pronumele personale identificate?

13. Indicaţi funcţia sintactică a pronumelor personale din enunţurile de mai jos. Precizaţi ce cuvinte le precedă.

- Am vorbit despre tine.
- Mergeţi la el.
- Dansaţi ca ea.
- Florile de la ei sînt frumoase.

▶ Formele de acuzativ ale pronumelui personal sînt:

numărul	singular		plural	
forme / persoana	*forme accentuate*	*forme neaccentuate*	*forme accentuate*	*forme neaccentuate*
persoana I	(pe) mine	mă, m-	(pe) noi	ne
persoana a II-a	(pe) tine	te	(pe) voi	vă, v-
persoana a III-a	(pe) el, ea	îl, l-, o	(pe) ei, ele	îi, i, le

▶ Pronumele personal în cazul acuzativ este în propoziţie **complement** sau **atribut pronominal**.

Scrieţi corect!

✓ Roboţel ia aparatul de fotografiat pentru a face un cadru.

✓ După ce i-a fotografiat pe copii, o întreabă pe Maria dacă ea dorește să se fotografieze aparte.

Ce descoperim?

✓ La acuzativ pronumele personal are:

- *forme accentuate*;
- *forme neaccentuate*.

✓ Formele accentuate ale pronumelui personal în acuzativ sînt precedate de prepoziţii.

147

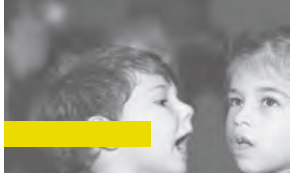

Formele și funcțiile sintactice ale pronumelui personal în cazul dativ

– Să vă arăt și vouă ce daruri am primit.

– Nouă să ne spui care dintre cadouri ţi-a făcut ţie cea mai mare bucurie.

– Mie îmi plac darurile neașteptate și mi-a produs o surpriză pixul cu un calculator mic, primit de la Răzvan. Scapi de calcule la lucrarea de matematică.

– Dana i-a dat lui ideea.

– Lor le vin mereu idei trăsnite.

Folosiți-vă cunoștințele!

14. Indicaţi pronumele personale din dialogul de mai sus, precizînd forma lor. Ce funcţie sintactică au acestea?

▶ Formele de dativ ale pronumelui personal sînt:

numărul	singular		plural	
forme / persoana	*forme accentuate*	*forme neaccentuate*	*forme accentuate*	*forme neaccentuate*
persoana I	mie	îmi, mi	nouă	ne, ni
persoana a II-a	ţie	îţi, ţi	vouă	vă, v-, vi
persoana a III-a	lui, ei	îi, i	lor	le, li

▶ Pronumele personal în cazul dativ este în propoziţie **complement**.

Ce descoperim?

✓ La dativ pronumele personal are:

- *forme accentuate*;
- *forme neaccentuate*.

Exersați!

15. Realizaţi o dictare comentată. Subliniaţi cu o linie pronumele personale în acuzativ și cu două linii pronumele personale în dativ.

„Eu nu-l pot admira îndestul, pe cînd mama îl scuipă, să nu-l deoache, și îmi zice:

– Scuipă-l, să nu mi-l deochi!”

Ion Luca Caragiale, *Vizită...*

16. Construiţi enunţuri cu următoarele ortograme: *laţi/l-aţi*, *var/v-ar*, *laș/l-aș*, *navă/na-vă*.

17. Alcătuiţi două propoziţii în care cuvîntul *o* să fie pronume personal și articol nehotărît.

Scrieţi corect!

Lui i-au spus o poveste.

Pe aceștia nu-i iau în seamă.

Pe aceștia îi iau acum.

148

De ziua lui, Alexandru a pus tartinele cu șuncă pe marginea ferestrei. Atrasă de mirosul lor, pisica vecinilor a constatat că sînt și pe gustul ei, nu doar al copiilor.

Formele și funcţiile sintactice ale pronumelui personal în cazul genitiv

Folosiți-vă cunoștințele!

18. Indicaţi pronumele personale din textul de mai sus.

19. Ce funcţie sintactică au ele?

Ce descoperim?

✓Cazul genitiv apare numai la persoana a III-a.

▶ Formele de dativ ale pronumelui personal sînt:

numărul	singular		plural	
genul / persoana	masculin	feminin	masculin	feminin
persoana a III-a	lui	ei	lor	lor

▶ Pronumele personal în cazul genitiv este în propoziţie **atribut pronominal**.

Formele pronumelui personal în cazul vocativ

20. Indicaţi pronumele personale din enunţurile de mai jos.
– Hei, tu! Adă-mi mingea.
– Hei, voi! Liniștiţi-vă!
– O, voi! Cîntaţi un imn de slavă ţării.

21. Care dintre acestea au formă accentuată și ce arată ele?

22. Ce semn de punctuaţie apare după aceste pronume?

Ce descoperim?

✓Cazul vocativ apare numai la persoana a II-a.

✓Pronumele personal în cazul vocativ are aceeași formă cu pronumele personal în cazul nominativ.

✓Pronumele personal în cazul vocativ se separă prin virgulă de restul propoziţiei.

▶ Formele de vocativ ale pronumelui personal sînt:

numărul / persoana	singular	plural
persoana a II-a	tu!	voi!

▶ Pronumele personal în cazul vocativ nu are **funcţie sintactică, nu este parte de propoziţie**.

149

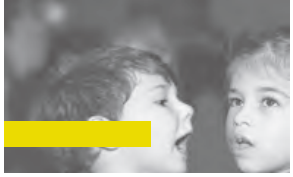

Alte pronume personale

Exprimați-vă părerea!

23. Înlocuiţi, în afirmaţia lui Alexandru, cuvîntul subliniat cu o altă parte de vorbire.

▶ La persoana a III-a există şi alte pronume personale:

numărul	singular		plural	
genul / cazul	masculin	feminin	masculin	feminin
N.–A.	dînsul	dînsa	dînşii	dînsele
D.–G.	dînsului	dînsei	dînşilor	dînselor

▶ Unii vorbitori îl simt ca avînd nuanţă de politeţe, situîndu-l între *el* şi *dumnealui* (dar în limba literară nu poate fi sinonim cu acesta din urmă). În unele regiuni pronumele *dînsul* se foloseşte şi pentru lucruri.

Ce descoperim?

✓ În limba literară, pronumele *dînsul* înlocuieşte doar nume de persoană.

Exersați!

24. Analizaţi pronumele personale din textul de mai jos, după modelul dat. Comentaţi ortograma *le-a*.

Cadourile lor sînt frumoase. Mama lui le-a dus în camera ei, ca să nu fie împrăştiate prin sufragerie.

„lor” — pronume personal, persoana a III-a, numărul plural, genul masculin, cazul genitiv, funcţie sintactică de atribut pronominal.

25. Subliniaţi pronumele personale în cazul vocativ din următorul dialog:

– Ehei, voi! Veniţi la joacă!

– Ehei, tu! De ce nu vii încoace?

26. Identificaţi pronumele personal din enunţul următor şi indicaţi funcţia lui sintactică:

„...n-am mai dat de dînsa nicăiri.”

Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*

27. Alcătuiţi trei enunţuri în care cuvîntul *lui* să fie pronume personal în cazul dativ, în cazul genitiv şi articol hotărît.

150

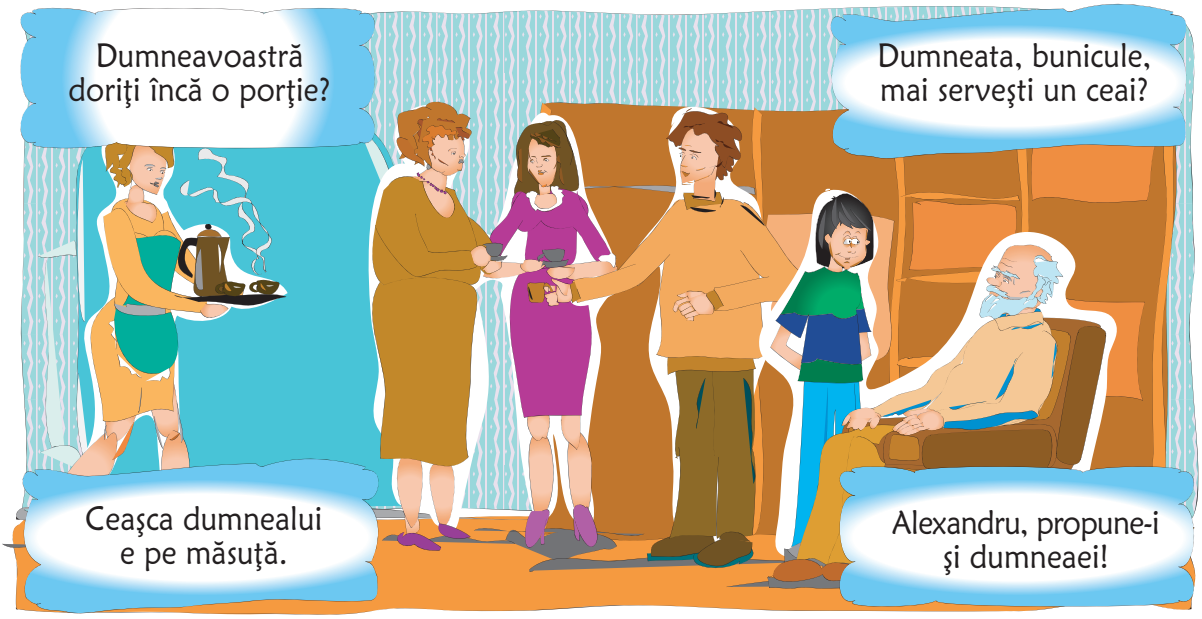
Dumneavoastră doriţi încă o porţie?
Dumneata, bunicule, mai serveşti un ceai?
Ceaşca dumnealui e pe măsuţă.
Alexandru, propune-i şi dumneaei!

6

Pronumele personal de politeţe

Folosiți-vă cunoștințele!

28. Identificaţi pronumele personale de politeţe folosite în replicile de mai sus.

29. Indicaţi persoana, numărul și cazul acestora. Care dintre pronumele identificate au forme specifice pentru gen?

▶ PRONUMELE PERSONAL DE POLITEŢE sau DE REVERENŢĂ arată respectul faţă de o persoană.
Formele pronumelui personal de politeţe sînt:

persoana a II-a	singular		plural	
N.–A.–V.	dumneata (d-ta)		dumneavoastră (dv., dvs., d-voastră)	
D.–G.	dumitale (d-tale)			
persoana a III-a	singular		plural	
	masculin	feminin	masculin	feminin
N.–A. D.–G.	dumnealui (d-lui)	dumneaei (d-ei)	dumnealor (d-lor)	dumnealor (d-lor)

Ce descoperim?

✓ Pronumele personal de politeţe are numai persoana a II-a și a III-a.

✓ Pronumele personal de politeţe se diferenţiază după gen doar la persoana a III-a, singular.

30. Alcătuiţi 3 enunţuri de mulţumire, folosind 3 pronume personale de politeţe.

31. Redactaţi o scrisoare adresată unei persoane mai în vîrstă. Utilizaţi în două situaţii pronume de politeţe.

151

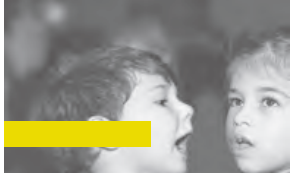

Exprimați-vă părerea!

32. Ce exprimă cuvîntul subliniat în replica bunicului?

▶ În limbajul familiar și regional există și alte variante ale pronumelui personal de politețe: *mata*, *'neata*, *matale*, *mătălică*, *tălică*.
Aceste pronume exprimă politețea față de un inferior sau respectul dintre egali și dintre cei apropiați. Ele reprezintă cel mai scăzut grad de respect.

Formule reverențioase de adresare și de referire

Ce descoperim?

✓ Există și alte pronume personale de politeţe.

Excelenței Sale,
domnului prim-ministru
al Republicii Moldova
Piața Marii Adunări
Naționale, nr.1, Chișinău

Procurorul general al Republicii Moldova a avut o întîlnire cu lucrătorii de poliție din raionul Soroca. **Domnia Sa** le-a cerut colaboratorilor consecvență și competență în activitatea lor.

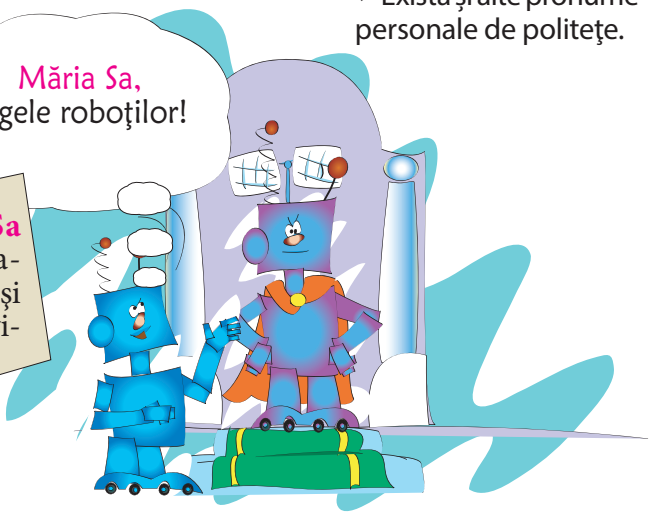

Exprimați-vă părerea!

33. Ce arată grupurile de cuvinte subliniate în adresa de pe scrisoare, în replica din visul lui Roboțel și în știrea din ziar?

34. În ce împrejurări sînt folosite aceste formule?

▶ FORMULELE REVERENȚIOASE, precum *Domnia Ta*, *Domnia Sa*, *Domnia Voastră*, *Măria Ta*, *Înălțimea Sa*, *Excelența Sa*, *Luminăția Voastră* etc. se folosesc în limbajul solemn, oficial și protocolar.
Formulele reverențioase exprimă cel mai înalt grad de respect.

Ce observăm?

✓ Aceste formule reverențioase se scriu cu majusculă.

152

Folosiți-vă cunoștințele!

35. La ce persoană și la ce număr este utilizat verbul cînd vă exprimaţi un grad mai mare de respect?

Folosiţi:

persoana a II-a singular	persoana a II-a plural
limbaj familiar	**limbaj solemn, oficial, protocolar**
• între prieteni • între colegi de școală sau de serviciu • în familie	• pe stradă • într-un mijloc de transport • într-un loc public • la locul de muncă
• cu un prieten • cu un coleg • cu cineva din familie • cu cineva de vîrstă mai mică • cu cineva de aceeași vîrstă	• cu un necunoscut • cu o persoană mai în vîrstă • cu un cadru didactic • cu un superior în relațiile de serviciu

Ce descoperim?

✓În pronumele de politeţe *dumneata*, *dumnealui*, *dumneaei*, *dumnealor* se conţine substantivul *domnia* care a suferit modificări fonetice.

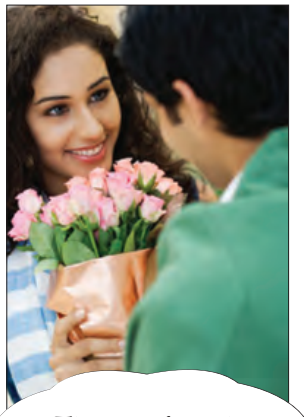

– Ţi-am adus niște flori. Ia-le, sînt din grădina mea!

Exersați!

36. Subliniaţi pronumele personale de politeţe și formulele reverenţioase din următoarele texte:

„Îmi dai voie, sînt învăţătorul Gheorghe Vasile, tatăl dumnealui. Apostol, cum ne spuneţi dumneavoastră...”

Mircea Eliade, *Noaptea de Sînziene*

„Codrule, Măria Ta,
Lasă-mă sub poala ta.”

Mihai Eminescu, *Codrule, Măria Ta...*

„Și Înălţimei Voastre gînd bun și mînă slobodă...”

Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*

„Vai de mine, Iliuţă! strigă ea repede. Mi-a luat hultanul găina cea mare, neagră. O știi cît era de frumoasă! Și matale îţi era dragă!”

Mihail Sadoveanu, *Hultanul*

37. **Lucraţi în grup.** Formulaţi întrebări ca și cînd aţi fi:
- în autocar, în troleibuz sau în tren;
- la școală, cînd vorbiţi cu persoanele mature;
- pe stradă, cînd discutaţi cu o persoană necunoscută;
- în faţa blocului, cînd vorbiţi cu un copil mai mic decît voi;
- acasă, cu părinţii sau cu fraţii.

– Mi-ar trebui și mie niște yale.

153

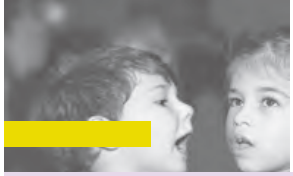

Numeralul

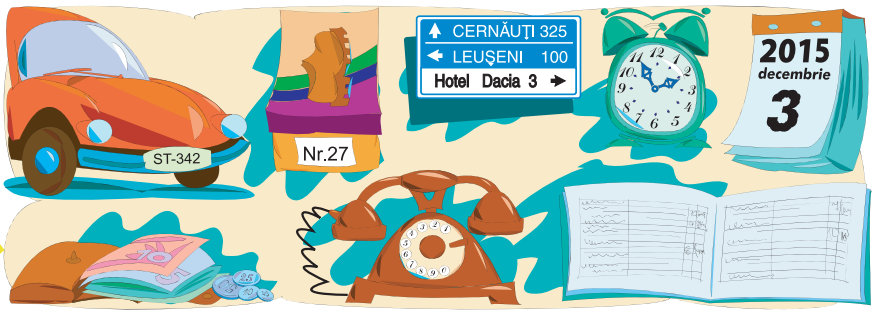

Ce este numeralul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Arătaţi ce numere apar în ilustraţiile de mai sus şi precizaţi pentru ce sînt utilizate.

2. Indicaţi pagina la care este această temă şi unitatea din care face parte.

▶ NUMERALUL este partea de vorbire care exprimă un număr sau ordinea obiectelor prin numărare.

Ce observăm?

✓ Numeralele apar frecvent în comunicarea de fiecare zi.

Numeralul cardinal

Folosiți-vă cunoștințele!

3. Indicaţi numeralele din numărătoarea de mai jos:

„O găină cu doi pui
Numără din doi în doi:
Doi, patru, şase, opt, zece;
O maimuţă cu cercei
Numără din trei în trei:
Trei, şase, nouă.”

Emilia Comişel, *Folclorul copiilor*

4. Ce exprimă numeralele identificate?

▶ NUMERALUL CARDINAL exprimă un număr concret de obiecte.

Este bine să mai ştiţi

✓ **Cardinal** – **1.** *adj.* principal, esenţial, fundamental; **2.** *s.m.* titlu în ierarhia Bisericii Catolice; **3.** *s.m.* mică pasăre cîntătoare, originară din America de Nord.

154

6

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Indicaţi numeralele din textul de mai jos şi arătaţi dacă pot avea şi altă formă.

„Bătrînul o mîngîie şi zise băiatului:
– Bine, să prinzi şi pentru tine, să prinzi şi pentru ea.
– Ţie două şi mie două... nu e aşa, tată moşule?
– Fireşte, ţie două, lui două şi mie una.”

Barbu Delavrancea, *Bunicul*

▶ Numeralele *unu* (*un*) şi *doi* îşi modifică forma în funcţie de gen.

6. Cîte fructe sînt desenate în fiecare grup din dreapta paginii? Alcătuiţi o minicompunere pornind de la aceste imagini şi folosiţi numerale cardinale.

Numeralele cardinale simple și numeralele cardinale compuse

Folosiți-vă cunoștințele!

7. Găsiţi numeralele cardinale din textele următoare:

„Acolo căutăm o săniuţă, dacă se poate cu ataş, şi-nhămăm la ea doisprezece iepuraşi.”

Marin Sorescu, *Unde fugim de-acasă?*

„Trei papuci cu opt papuci
Patruzeci şi cinci de nuci.”

Nina Cassian, *Eu şi tata*

▶ Numeralele cardinale sînt:
• simple – de la *unu* la *zece*, *sută*, *mie*, *milion*, *miliard*;
• compuse – a) de la *unsprezece* la *nouăsprezece*, formate din numeral + prepoziţia *spre* + zece;
b) de la *douăzeci* la *nouăzeci şi nouă*, formate din numeral + *zeci* + şi + numeral;
c) de la *o sută* în sus, formate din numeral care exprimă *sute* sau *mii* + numeral simplu sau compus.

Numeralele cardinale compuse care conţin pe *unu* (*un*) şi *doi* îşi modifică forma în funcţie de gen.

Ce observăm?

✓ Următoarele numerale cardinale se scriu şi se pronunţă corect:
• *paisprezece*;
• *şaisprezece*;
• *şaizeci*.

✓ Pentru exprimarea datei se folosesc numeralele cardinale, în afară de prima zi a lunii.

✓ Pentru compusele lui *unu* se foloseşte masculinul (*douăzeci şi unu mai*), iar pentru *doi* şi compusele lui – femininul (*douăzeci şi două mai*).

155

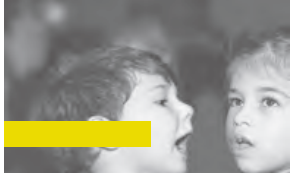

Valorile morfologice și funcțiile sintactice ale numeralului cardinal

Folosiți-vă cunoștințele!

8. Înlocuiţi numeralele cardinale din enunţurile următoare cu o altă parte de vorbire. Ce funcţie sintactică au numeralele cardinale?

Trei au plecat la săniuș. Pe doi îi cunosc.

▶ Numeralul cardinal poate avea **valoare substantivală**. De exemplu: *Zece* este nota mare.

Ca și pronumele, numeralul cardinal este în această situaţie un substitut (un înlocuitor) al substantivului.

9. Arătaţi prin ce parte de vorbire a fost înlocuit numeralul cardinal *doi* din următorul enunţ:

Doi / Frumoșii / Tărcaţii } pisoi dorm.

10. Ce funcţie sintactică îndeplinește numeralul cardinal în enunţul din exerciţiul 9?

▶ Numeralul cardinal poate avea **valoare adjectivală**. De exemplu: Roboţel a cumpărat *cinci* caiete.

Exersați!

11. Scrieţi cu litere numerele: 29 • 36 • 216 • 345 • 1 953 • 15 955.

12. Analizaţi numeralele cardinale din anunţurile publicitare din dreapta paginii, după modelul dat.

„cinci” — numeral cardinal simplu cu valoare adjectivală, cazul acuzativ, funcţia sintactică de atribut.

13. Subliniaţi în enunţurile de mai jos numeralele cardinale cu o linie și articolele nehotărîte cu două linii.

- Un băiat pofticios a cumpărat patru napolitane, cinci acadele, două ciocolate și un pateu.
- O fată și doi băieţi se dau pe derdeluș cu o sanie veche.
- Nouă copii din clasa a V-a și alții nouă din clasa a VI-a au format cîte o echipă de fotbal.

Ce observăm?

✓Numeralul cardinal poate înlocui un substantiv într-o comunicare.

Vînd vilă cu
5 camere, două
etaje, scară
interioară,
2 băi,
curte mare.
Tel.: 62.37.34

Firmă particulară
de construcţii
ANGAJEAZĂ
14 zidari
4 dulgheri
2 tîmplari
1 șofer
1 casieră
Tel.: 25.27.13

D-L GOE

de Ion Luca Caragiale

— fragment —

...Ca să nu mai rămîie repetent și anul acesta, mam'mare, mamiţica și tanti Miţa au promis tînărului Goe să-l ducă-n București de 10 mai.

...Tînărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripţia pe pamblică *le Formidable* și sub pamblică biletul de călătorie, înfipt de tanti Miţa, că „așa ţin bărbaţii biletul".

...Pe cînd Goe își mănîncă ciucalata, cocoanele se dau în vorbă de una de alta...Trenul aleargă acuma de spre Grivina către Periș.

— Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamiț! zice mamiţa către mam'mare.

Mam'mare se ridică bătrînește și se duce în coridor.

— Goe! Puișorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri.

— Vai de mine! ţipă cocoana, nu-i băiatul! Unde-i băiatul!... s-a prăpădit băiatul!

Și toate cocoanele sar...

Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în ușa compartimentului, unde nu intră decît o persoană.

— Goe, maică, acolo eşti?

— Da!

— Aide! zice mam'mare, ieși odată! ne-ai speriat!

— Nu! nu pot...

— E încuiat! zice mam'mare vrînd să deschidă pe dinafară.

— Nu pot deschide! zbiară Goe desperat.

— Vai de mine! Îi vine rău băiatului înăuntru!

În sfîrșit, iacătă conductorul cu biletul: primește paralele și eliberează pe captiv, pe care toate trei cocoanele îl sărută dulce, ca și cum l-ar vedea după o îndelungată absenţă. Și mam'mare se hotărăște să stea în coridor pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se întîmple ceva puișorului. Puișorul vede o linie de metal în colţul coridorului, care are la capătul de sus o mașină cu mîner...

1. Citiţi fragmentul de mai sus. Realizaţi lectura comentată a episodului.

2. Identificaţi elementele comune cu schiţa *Vizită*... de același autor.

3. Faceţi portretul dlui Goe, insistînd asupra trăsăturilor de caracter ce reies din faptele și vorbele sale, din atitudinea altor personaje etc.

4. **Lucraţi în pereche.** Povestiţi colegului de bancă episodul care v-a amuzat cel mai mult.

5. Comentați afirmația:

Schiţa este compusă dintr-o succesiune de fapte și întîmplări, care se produc în timpul unei călătorii din provincie la București, avîndu-l ca personaj principal pe dl Goe, un copil răsfăţat și obraznic, a cărui educaţie lasă mult de dorit.

157

PRONUMELE ȘI NUMERALUL

1. Analizează pronumele personale din textul următor: **1 p.**

– Alo! Răzvan?
– Da.
– Dana la telefon. Mi-ai spus să te sun ca să mergem să-i cumpărăm lui Alexandru un cadou pentru ziua lui.
– Voi aţi discutat ce-am putea cumpăra?
– Noi n-am hotărît nimic şi am dori să le cerem părerea şi părinţilor noştri. Ei ne-au sfătuit deja să-i luăm mamei lui un buchet de flori, iar pentru el să căutăm un cadou amuzant.
– Eu mai am de scris un exerciţiu la matematică şi peste o jumătate de oră sînt în colţul străzii.
– Bine! Îl sun şi pe Victor. Salut!
– Salut!

2. Construiește enunțuri cu următoarele ortograme: **1 p.**
ai/a-i, iar/i-ar, la/l-a, nea/ne-a, nul/nu-l.

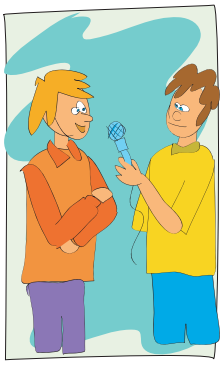

3. Alcătuiește scurte dialoguri inspirate din desenele alăturate. Precizează persoana la care ai folosit pronumele și justifică alegerea. **2 p.**

4. Alege forma corectă. **1 p.**

„De ce (m-aţi/ma-ţi/maţi) dus de lîngă voi?
De ce (m-aţi/ma-ţi/maţi) dus de-acasă?
Să fi rămas fecior (l-a/la) plug,
Să fi rămas (l-a/la) coasă.”

Octavian Goga, *Bătrînii*

5. Redactează un text-narațiune pe tema: „La săniuș”, în care să utilizezi cel puțin 3 pronume personale. **2 p.**

6. Scrie cu litere următoarele numere de telefon: **1 p.**

• 222 37 85 • 335 78 61 • 676 98 42

7. Analizează numeralele cardinale din textul următor, indicînd și funcția lor sintactică. **1 p.**

Astăzi sînt programate șase partide, urmînd ca mîine să se desfășoare alte trei meciuri. În clasament, echipa nr. 1 este „Zimbru”, iar pe locul doi se află „Tiligul”.

8. Selectează forma corectă a numeralelor cardinale din următoarele enunțuri: **1 p.**

- Ziua mea e pe doi/două mai.
- Pe douăsprezece/doisprezece iulie voi pleca la mare.
- Pe douăzeci și una/douăzeci și unu iunie terminăm anul școlar.

7

LEGENDA POPULARĂ

În legende se explică apariţia lumii, a plantelor, a animalelor, a ţinuturilor sau se povestesc fapte ieşite din comun.

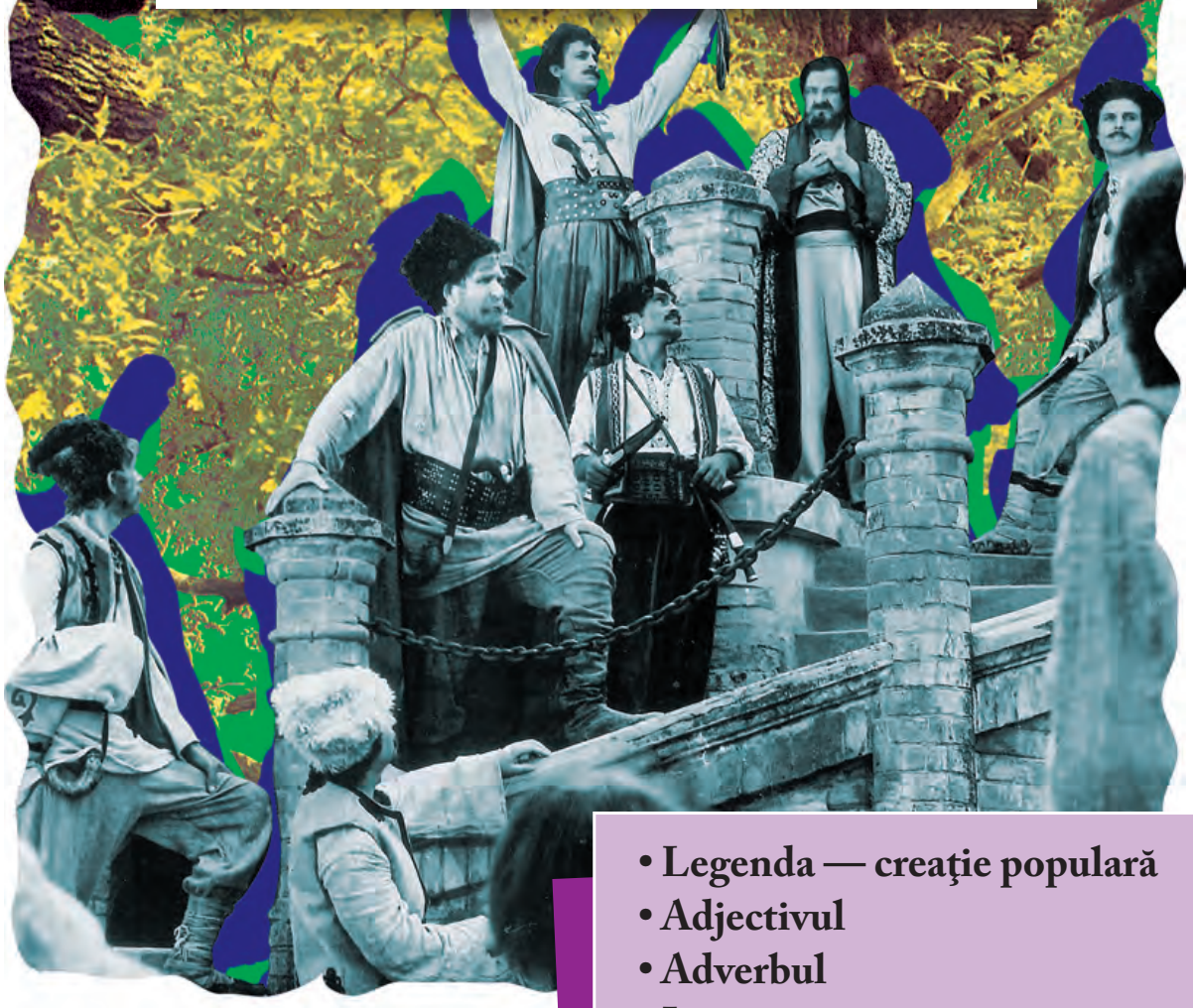

- Legenda — creaţie populară
- Adjectivul
- Adverbul
- Interjecţia

Legenda

DRAGOȘ-VODĂ

Dragoș-Vodă era un român deștept și voinic din Maramureș. El era un bun vînător și-i plăcea să străbată pădurile, ca să ucigă fiarele sălbatece. Într-o zi, se porni la vînătoare cu o haită de cîini. Apucă prin niște codri mari; umblă cît umblă și cîinii dibuiră[1], în sfîrșit, un taur sălbatec cu niște coarne tari încovoiate și cu o barbă stufoasă. Era un bour sau un zimbru, adică un fel de fiară puternică și mare ce nu se mai găsește acum prin țară la noi. Cîinii luară la goană pe acel bour care fugea ca turbat prin codri și părea că are aripi la picioare. Dragoș-Vodă alerga și el călare în urma haitei de cîini, cari lătrau toți de urlau pădurile.

Astfel fugiră cu toții o zi și o noapte, fără ca să se oprească. Bourul fugea tot mai repede, iar cîinii, cîte unul-unul, cădeau morți de oboseală. Numai o cățea mai rămăsese, care nu se lăsa de fugă și p-aci, p-aci era să ajungă pe bour. Dar fiara, sosind la malul unui rîu mare, se repezi în apă ca să treacă gîrla înot. Cățeaua se aruncă și ea în apă, dar puterile nu o mai ținură; ea se zbătu din răsputeri, pînă ce deodată se afundă în valuri și se înecă. Dragoș sosi și el acolo și, văzînd pierzania[2] bietei cățele, azvîrli după bour ghioaga[3] sa cea țintuită[4] cu cuie de fier. Ghioaga izbi fiara drept în creștet și apa rîului se roși de sîngele ei. Atunci Dragoș prinse bourul, îi tăie capul și-l luă cu sine, ca un semn de izbîndă.

Dragoș se făcu stăpîn pe țara unde se petrecuse această vestită vînătoare. Gîrlei în care se înecase vrednica lui cățea îi dete numele de Moldova, fiindcă pe cățea o chema Molda; și toată țara dimprejur luă numele gîrlei, iar semnul noii domnii din Moldova fu capul bourului ucis în apa Moldovei de viteazul Dragoș.

Din *Legende populare românești*

[1] *A dibui*, vb. — a da de urma cuiva.
[2] *Pierzanie*, s.f. (pop.) — moarte năprasnică, violentă.
[3] *Ghioagă*, s.f. — armă veche de luptă, alcătuită dintr-un ciomag din lemn sau din fier, cu ținte (cuie scurte de metal).
[4] *Țintuit*, adj. — (în text) acoperit cu ținte.

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Dragoș*** (mijlocul secolului al XIV-lea) – voievod român din Maramureș, considerat în tradiția orală drept întemeietor al Moldovei.

160

Legenda — creaţie populară

Aflaţi mai mult!

– Legenda este o creaţie populară, care circulă oral şi este consemnată în scris de culegătorii de folclor.

– Există şi legende culte, scrise de autori cunoscuţi, care prelucrează motive din legendele populare.

Ce observăm?

✓ Apariţia, în text, a unor cuvinte şi construcţii diferite de cele din limba literară

..... *Observarea textului*

Vocabular

Folosiţi-vă cunoştinţele!

1. Indicaţi forma literară a următoarelor cuvinte din text:
• sălbatec • cari • p-aci

2. Formaţi familia de cuvinte a verbului *a vîna*.

3. Găsiţi sinonime pentru următoarele cuvinte din text:
• deştept • voinic • dibuiră • (pădurile) urlau • fiară • gîrlă • vrednic

4. Cunoaşteţi şi alte sensuri ale substantivului *corn*?

5. Alcătuiţi o listă cuprinzînd sinonimele expresiei:
a o lua la goană.

Morfologie şi sintaxă

Folosiţi-vă cunoştinţele!

6. Indicaţi forma literară a verbelor *să ucigă, îi dete*.

Exprimare

Observaţi!

7. Arătaţi prin ce diferă alăturarea cuvintelor din exemplele de mai jos de exprimarea literară:
• *fără ca să* se oprească;
• ţintuită *cu cuie* de fier.

161

Explorarea textului

Timpul și spațiul întîmplării

Observați!

8. Identificaţi în legenda *Dragoș-Vodă* pasajele referitoare la spaţiul în care se petrece întîmplarea.

9. Care este punctul de plecare al vînătorilor? Dar cel de sosire?

10. Indicaţi rolul articolelor nehotărîte în exemplele de mai jos:
- Apucă prin *niște* codri mari.
- Fiara sosind la malul *unui* rîu mare...

11. Care este semnificaţia adjectivului *mare* în exemplele de mai sus?

12. Selectaţi pasajele din text care surprind momentul desfășurării acţiunii.

13. Notaţi cuvintele care sugerează că întîmplarea se petrece în urmă cu mult timp.

Ce descoperim?

✓Indicii de spaţiu și de timp

Exprimați-vă părerea!

14. Ce vă sugerează, referitor la durata acţiunii, construcţia subliniată în enunţul următor: Dragoș *umblă cît umblă*?

15. Credeţi că urmărirea bourului a durat într-adevăr *o zi și o noapte*?

Folosiți-vă cunoștințele!

16. Ce asemănări și ce deosebiri există între timpul și spaţiul din acest text și cele din basm?

Ce observăm?

✓Deși unele elemente privind locul sînt menţionate, spaţiul propriu-zis al întîmplării nu poate fi precizat.

✓Timpul în care se petrec întîmplările este un trecut foarte îndepărtat.

Personajele

Folosiți-vă cunoștințele!

17. Care sînt personajele din legenda *Dragoș-Vodă*? Numiţi-le în ordinea apariţiei lor.

18. Realizaţi, pe baza textului, portretul lui Dragoș-Vodă. Evidenţiaţi trăsăturile fizice și morale ale eroului.

19. Prin ce mijloace este caracterizat personajul?

Ce observăm?

✓Eroul este însoţit în căutarea sa de ajutoare.

162

20. Care sînt ajutoarele lui Dragoș-Vodă la vînătoare?

21. Cine este „călăuza” voievodului pe acest drum?

22. De ce urmărirea bourului se sfîrșește tragic pentru cățeaua Molda?

Observați!

Ce observăm?

✓În unele texte, există și portrete ale unor animale.

23. Identificați modalitățile prin care este prezentat bourul.

24. La ce mod și la ce timp sînt verbele utilizate în descrierea personajelor?

25. Arătați ce vă sugerează următoarele secvențe în care este descris bourul:

- *un fel de* fiară;
- care fugea ca turbat prin codri și părea că are *aripi la picioare*.

Acțiunea

Folosiți-vă cunoștințele!

26. Notați pe caiete etapele narațiunii.

27. Copiați tabelul de mai jos. Completați-l cu verbele care indică acțiunile personajelor din legenda de la pagina 160.

Ce observăm?

✓Verbele indică ritmul desfășurării acțiunii.

Dragoș	cîinii	bourul	cu toții	cățeaua
se porni	*dibuiră*	*fugea*	*fugiră*	*rămăsese*
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....

Observați!

28. Numiți verbele care apar în tabel cel mai frecvent. Ce legătură este între sensurile lor?

29. Identificați verbele din text. Arătați în ce ritm se desfășoară acțiunea.

30. Stabiliți aspectele de trecut, indicativ ale verbelor identificate la exercițiul 29.

163

Interpretarea textului

Exprimați-vă părerea!

31. Ce formă ia „căutarea” în acest text?

32. Ce descoperă Dragoș-Vodă la capătul drumului parcurs?

33. Cine este „călăuza” voievodului pe acest drum?

34. Cum se explică existența capului de bour pe stema noului pământ descoperit?

35. De ce nașterea unei țări sau ridicarea unei construcții presupune, în credința populară, o jertfă? Cunoașteți și alte creații cu această temă?

36. Cum este explicată în text denumirea Moldovei?

37. De ce poporul păstrează în amintire această întîmplare ca pe o *vestită vînătoare*?

▶ LEGENDA este o narațiune populară, în proză sau în versuri, în care realitatea și ficțiunea se împletesc.
În legendă se explică originea unor ființe, plante sau animale, desfășurarea unor momente istorice sau faptele unor eroi.
De obicei, în legende se dă o explicație imaginară unui fapt real; de exemplu: întemeierea și denumirea statului Moldova, printr-o întîmplare fantastică.

Aflați mai mult!

– Citiți și discutați următoarele observații ale lui Mircea Eliade, referitoare la tema legendei studiate:

„Urmărirea zimbrului are ca rezultat descoperirea unei țări necunoscute și, în cele din urmă, întemeierea unui stat. Această temă mitică este extrem de răspîndită, fie sub formă de mituri ale originii (originea popoarelor, a statelor, a dinastiilor etc.), fie sub formă de legende folclorice.”

– În legenda *Dragoș-Vodă* se povestește modul în care memoria colectivă a păstrat momentul întemeierii Moldovei. Această întîmplare este deseori relatată sub denumirea de *Legenda descălecatului*.

Este bine să mai știți

✓ Culegerile de legende ne oferă mai multe tipuri:
• legende despre plante;
• legende despre originea unor localități;
• legende despre animale.

DICȚIONAR LITERAR

✓ ***A descăleca*** – a se așeza statornic într-un loc, întemeind o țară. Termenul a fost folosit mai ales de cronicari, în legătură cu întemeierea Moldovei și a Țării Românești.

✓ ***Mit*** – povestire fabuloasă, care cuprinde credințele popoarelor despre originea universului și a fenomenelor naturii, despre zei și eroi legendari.

164

Adjectivul

Ce este adjectivul

Folosiți-vă cunoștințele!

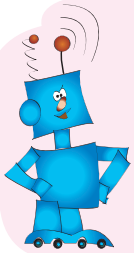

E mic şi iute.
La prima privire
pare a fi
colţuros, dar
eu cred că e
simpatic.

1. Indicaţi adjectivele folosite de Alexandru în descrierea lui Roboţel.

2. Arătaţi ce parte de vorbire determină adjectivele din enunţurile de mai jos.

- Mie îmi plac animalele blînde.
- M-a bucurat milionul cîştigat la Concursul de Şah.

3. Din ce parte de vorbire a provenit adjectivul din al doilea enunţ?

Ce observăm?

✓ Adjectivul se foloseşte pentru a descrie ceva sau pe cineva.

7

▶ ADJECTIVUL este partea de vorbire care exprimă însuşirea unui obiect.

▶ Adjectivele sînt: { PROPRIU-ZISE: *alb*, *mic*, *bun*; PROVENITE DIN ALTE PĂRŢI DE VORBIRE: *sfios*, *liniştit*, *adunat*.

Ce descoperim?

✓ Adjectivul determină un substantiv sau un substitut al acestuia (pronume sau numeral).

Adjectivele variabile și adjectivele invariabile

Folosiți-vă cunoștințele!

4. Precizaţi genul, numărul şi cazul substantivelor determinate de adjective în enunţurile de mai jos.

• Băiatul bun iubește animalele. • Băieţii buni au făcut un coteţ căţelului. • Fetiţa bună îngrijește o pisică. • Fetiţele bune dau de mîncare porumbeilor.

◆ Citiţi literele scrise cu roşu de Roboţel pentru a marca în scris sunetele care indică modificarea formei adjectivelor.

5. Selectaţi substantivele determinate de adjectivul *gri* din enunţurile de mai jos, precizînd genul şi numărul lor.

- Cotoiul *gri* e pe acoperiş.
- Pisoii *gri* sînt puii lor.
- Pisica *gri* îl cheamă.
- Pisicuţele *gri* se joacă cu ei.

6. Arătaţi diferenţele de formă ale adjectivelor *bun* şi *gri*.

Ce descoperim?

✓ Desinenţa indică modificarea formei adjectivului în funcţie de gen, număr şi caz.

165

▶ Adjectivele sînt:
- VARIABILE — cînd își modifică forma în vorbire;
- INVARIABILE — cînd nu își modifică forma în vorbire.

Acordul adjectivului cu substantivul determinat

Folosiți-vă cunoștințele!

7. Indicaţi adjectivele şi substantivele determinate de ele din enunţurile de mai jos.

- Lupul rău a mîncat iezii neascultători.
- Mezinul i-a povestit întîmplarea caprei iubitoare.
- Dorinţa mamei triste era să se răzbune.

◆ Precizaţi genul, numărul şi cazul acestor substantive şi adjective. Ce constataţi?

Ce observăm?

✓ Adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Exersați!

8. Subliniaţi cu o linie adjectivele propriu-zise şi cu două linii adjectivele provenite din alte părţi de vorbire din textul următor:

„Era într-adevăr o veveriţă, un ghem de blăniţă de culoarea flăcării, cu coada stufoasă adusă pe spinare spre urechi, c-un căpşor minuscul. Am avut un simţămînt intens de simpatie pentru fărîma ei simbolică de viaţă.”

Mihail Sadoveanu, *Veveriţa*

9. Arătaţi care dintre adjectivele de mai jos și din dreapta paginii sînt variabile și care sînt invariabile:

• adînc • bălai • cuminte • deștept • dibaci • dulce • greoi

10. Analizaţi adjectivele din textul următor, după modelul dat.

În curtea largă, cocoșii frumoși se înfruntau mereu. Ei aveau pieptul lucios și pene albăstrii. Creasta roșie împodobea un cap ce se înălța cu mare trufie pe deasupra lighioanelor ogrăzii.

„largă” — adjectiv propriu-zis, variabil, se acordă în gen, număr și caz cu substantivul „curtea” (feminin, singular, acuzativ).

11. **Creaţi.** Descrieţi în cinci rînduri o mică vieţuitoare, folosind cel puţin șase adjective.

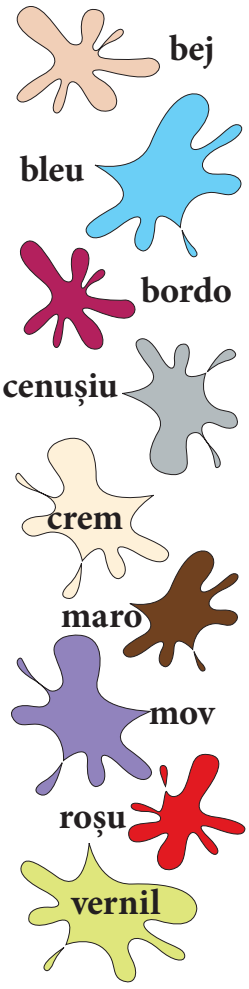

166

Funcţiile sintactice ale adjectivului

Folosiți-vă cunoștințele!

12. Indicaţi adjectivele din replicile lui Alexandru şi Roboţel din imaginile alăturate. Ce funcţie sintactică au ele?

▶ Adjectivul are funcţie sintactică de:
- ATRIBUT — Pisica *harnică* prinde şoareci.
- NUME PREDICATIV — Pisica este *harnică*.

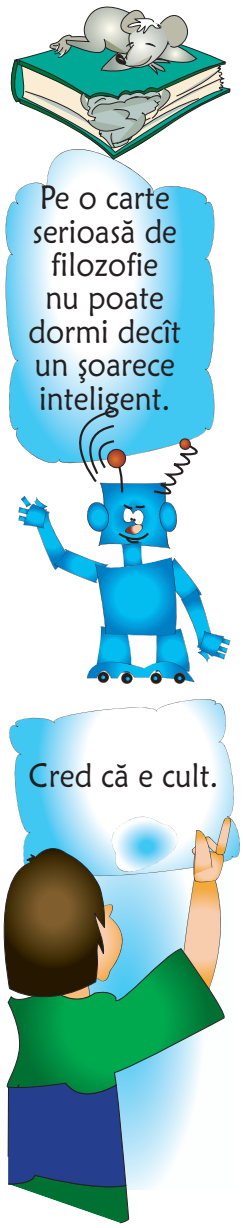

Locul adjectivului faţă de substantivul determinat

Folosiți-vă cunoștințele!

13. Arătaţi unde sînt aşezate adjectivele faţă de substantivul determinat.

„Și-a risipit Apolodor
În triluri lungi, răsunătoare,
Superba-i voce de tenor.”

Gellu Naum, *Cărţile cu Apolodor*

◆ Ce se întîmplă cu cele aşezate înaintea substantivului?

▶ *Adjectivul* poate sta înainte sau după substantivul determinat. Cînd adjectivul stă înaintea substantivului, preia de la acesta articolul hotărît.

Exersați!

14. Realizaţi dictarea comentată a textului. Analizaţi adjectivele din text, indicînd şi funcţia lor sintactică.

Blîndele dealuri își arcuiau coamele spre cerul înalt și limpede. În lumina slabă a palidului soare de sfîrșit de iarnă, coasta golașă era cenușie. Peisajul cu tonuri gri era trist și doar mugurul verde al ierbii încolţite îl înveselea.

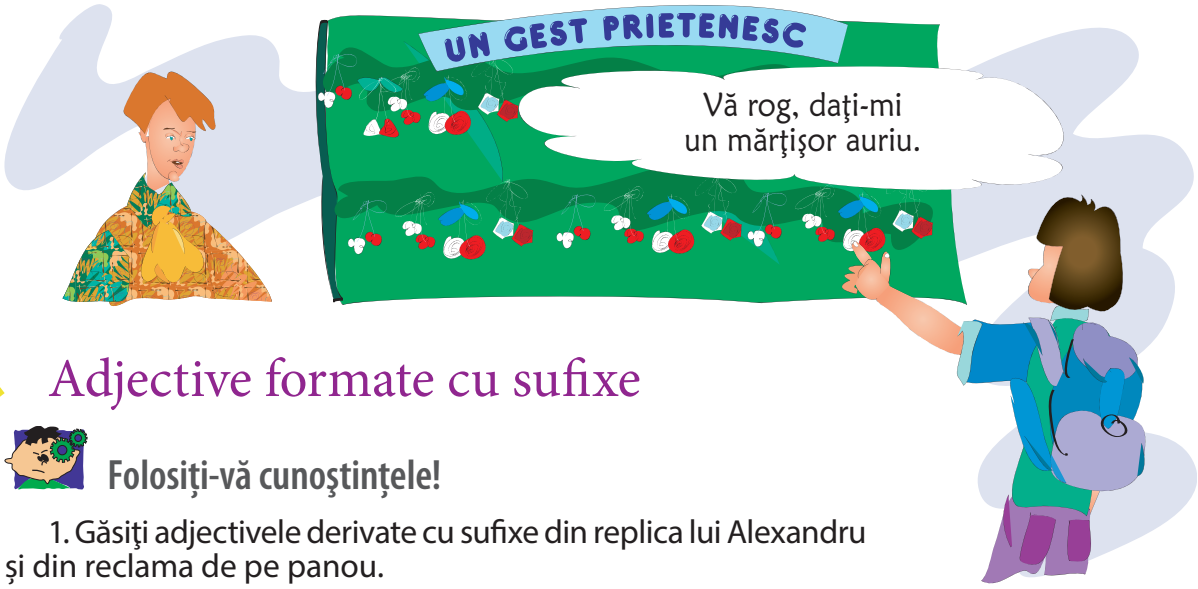

Adjective formate cu sufixe

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Găsiţi adjectivele derivate cu sufixe din replica lui Alexandru şi din reclama de pe panou.

2. Arătaţi cum sînt formate adjectivele următoare:
• amarnic • bărbătesc • cărămiziu • darnic • domnesc
• fermecător • fumuriu • gălbui • lemnos • milos • osos
• pămîntiu • roşiatic • străveziu

3. Copiaţi enunţurile de mai jos. Completaţi spaţiile libere cu adjectivul *auriu*.
• Mi-am pus cerceii ... • ... lauri împodobeau fruntea statuii.

clopoţei
argintii

face parte din sufix

desinenţă

Adjective formate cu prefixe

Folosiți-vă cunoștințele!

4. Arătaţi cum sînt formate următoarele adjective:
• neatent • neașteptat • nedrept • nesigur

articol hotărît

desinenţă

face parte din sufix

argintiii

clopoţei

▶ Prefixul *ne-* formează antonime.

5. Adjectivele *strălucit*, *descusut*, *reales* sînt derivate sau nu? Justificaţi-vă răspunsul.

▶ Sînt derivate cu prefixe verbele *a străluci*, *a descoase*, *a realege*, şi nu adjectivele provenite din participiul acestor verbe.

6. Formaţi cu ajutorul prefixului *în* adjective de la cuvintele: *nou, nor, negru, nod, nămol.*

Substantive provenite din adjective

Folosiți-vă cunoștințele!

7. Ce parte de vorbire sînt cuvintele evidenţiate în enunţurile următoare:

- *Leneșul* mai mult aleargă, *scumpul* mai mult păgubește.

Folclor

- *Un bolnav* s-a însănătoșit.

▶ Adjectivele devin substantive prin articulare.

Exersați!

8. Explicaţi cum sînt formate următoarele adjective:

• albăstrui • castaniu • cîinos • cîntător • dăscălesc • grabnic • lumesc • mijlociu • necalificat • neserios • nepreväzut • roșiatic • tomnatic • tuciuriu • voinicesc

9. Completaţi spaţiile libere cu adjectivele potrivite din coloana din stînga, făcînd acordul cu substantivul.

zglobiu
hazliu
cenușiu
grijuliu
propriu

Cîţiva nori ... erau pe cerul primăvăratic. Odată cu primele raze de soare, ... copii încep ... lor jocuri. Veselia vîrstei ... îi face să uite de sfaturile ... ale părinţilor.

10. Indicaţi substantivele provenite din adjective din următoarea propoziţie:

Albastrul pur al cerului se reflectă în apa de un verde-deschis.

11. Realizaţi o dictare comentată a textului de mai jos.

„Pe mușchiul gros, cald ca o blană a pămîntului, căprioara stă jos, lîngă iedul ei. Acesta și-a întins capul cu botul mic, catifelat și umed, pe spatele mamei lui. Căprioara îl linge, și limba ei subţire culcă ușor blana moale, mătăsoasă a iedului.”

Emil Gîrleanu, *Căprioara*

12. Analizaţi adjectivele din fragmentul de la exerciţiul 11, indicînd și funcţia lor sintactică.

Scrieţi corect!

pirpiriii copii;
pustiii copaci;
arămiii codri;
cafeniii muguri;
albăstriii toporași

169

ADJECTIVUL

1. Găsește cît mai multe adjective care pot determina substantivele de mai jos. **1 p.**

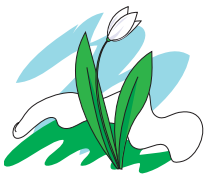

ghiocel

mașină

mărțișor

2. Descrie florile din buchet, folosind adjective referitoare la: **1 p.**

• culoare • miros • formă

3. Găsește în horoscopul din dreapta paginii adjectivele prin care sînt descrise caracteristicile zodiei. Treci textul la plural. **1 p.**

4. Transcrie, trecînd la plural, următoarele enunțuri: **1 p.**

• Tricoul vișiniu e în dulap.
• Timpuriul ghiocel a răsărit.

5. Explică modul în care sînt formate următoarele adjective: **1 p.**

• cenușiu;
• înviorător;
• neînmugurit;
• firesc;
• luminos;
• vîrstnic.

6. Analizează adjectivele din textele de mai jos, indicînd și funcția lor sintactică. **1 p.**

„Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură,
Prevestind un soare dulce cu lumină și căldură.
În curînd și el apare pe-orizontul aurit,
Sorbind roua dimineții de pe cîmpul înverzit.”

Vasile Alecsandri, *Dimineața*

7. Completează textul cu adjective potrivite. **1 p.**

„Ești ..., ești ... o, țara mea ... ai copii ..., care te iubesc, ai cartea ... a trecutului și viitorul ... înaintea ta ... Pentru ce curg lacrămile tale?”

După A. Russo

8. Rescrieți caracteristicile zodiacale proprii, folosind cel puțin 5 adjective. **2 p.**

9. Formați grupuri conform zodiilor și identificați asemănările. **1 p.**

Ștefan Luchian. *Anemone* (ulei pe pînză)

Pești

19 februarie — 20 martie

Caracteristici ale nativului

Este șovăitor, nehotărît în acțiuni.
Este un tip milos și darnic. Este sincer și afectuos, dar uneori are un comportament agresiv.
În munca lui este ingenios.
În relațiile cu ceilalți este timid.

170

Adverbul

Ce este adverbul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Arătaţi ce parte de vorbire determină cuvîntul evidenţiat:

Era un bour sau un zimbru, un fel de fiară puternică şi mare ce nu se mai găsește *acum* prin ţară la noi.

▶ ADVERBUL este partea de vorbire neflexibilă care determină un verb.

Ce descoperim?

✓ Adverbul poate să determine și un adjectiv sau un alt adverb.

7

2. Identificaţi adverbele. Ce părţi de vorbire determină?

- El a fost destul de mîndru de izbînda sa.
- Domnul s-a gîndit aproape totdeauna la unire.

Felul adverbului

Învățați jucîndu-vă!

3. **Lucraţi în grup.** Primul grup să găsească în textul următor adverbele care arată locul, al doilea – pe cele care arată timpul și al treilea – pe cele care arată felul în care se desfășoară acţiunea.

Atunci am plecat departe de locurile acelea. Trăisem bine acolo, dar le-am părăsit lesne, imediat ce se ivise ocazia. Dincolo, anevoie mi-aminteam de vremurile trecute.

▶ După înţeles, adverbele sînt:

- DE LOC — *acolo, aici, aproape, deasupra, dedesubt, împrejur, jos, sus, departe*;
- DE TIMP — *acum, atunci, astăzi, devreme, ieri, îndată, odată, poimîine, niciodată*;
- DE MOD — *abia, alene, anevoie, astfel, așa, bine, bărbătește, degrabă, firește, repede, încît.*

Scrieți corect!

✓ Nu-i place **deloc** cafeaua.
Acesta este un adverb **de loc**.
De șapte ori măsoară și **o dată** taie.
Odată, cînd eram la grădiniță...

4. Subliniaţi adverbele în proverbele de mai jos:

Mergi încet, departe ajungi. Focul tăciunelui se stinge repede. Gura satului n-o închizi niciodată.

171

Adverbe provenite din adjective și adverbe provenite din substantive

Ce descoperim?

✓Adjectivul devine adverb atunci cînd determină un verb.

✓Substantivele care denumesc anotimpurile, părțile zilei, zilele săptămînii devin adverbe de timp cînd determină un verb.

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Indicaţi ce părţi de vorbire sînt cuvintele evidenţiate în enunţurile următoare:

- Oul *frumos* este încondeiat de bunica.
- Mama a roșit *frumos* ouăle.
- *Primăvara* este un anotimp plăcut.
- Paștele se sărbătorește *primăvara*.

Aflați mai mult!

– Unele adverbe sînt formate prin derivare cu sufixe:

• prietenește • chiorîș • pieptiș • literalmente • românește

Funcţia sintactică a adverbului

Folosiți-vă cunoștințele!

6. Indicaţi funcţia sintactică a adverbelor din cuvintele mamei (imaginea alăturată).

▶ În general, adverbele au funcţia sintactică de **complement**.

Exersați!

7. Grupaţi următoarele adverbe după felul lor:

• numai • aievea • iar • îndată • încă • mereu • nicăieri • cîndva • uneori • niciodată • aiurea • aidoma • adesea • brusc

8. Indicaţi adverbele provenite din alte părţi de vorbire din textul următor:

Primăvara facem curăţenie pentru Paște. Luni am bătut bine covoarele și miercuri vom spăla toate geamurile.

9. Alcătuiţi 8 enunţuri în care cuvintele *des*, *rău*, *rece*, *ușor* să fie adjective și adverbe.

10. Scrieţi după dictare următoarele cuvinte:

• afară • altminteri • odată • apoi • încoace • încolo • mîine • cumva • undeva • nicicînd • negreșit • deodată • anevoie.

Interjecţia

Ce este interjecţia

Exprimați-vă părerea!

1. Ce arată cuvintele evidenţiate în replicile din desenele alăturate?

▶ INTERJECŢIA este partea de vorbire care, folosită exclamativ, exprimă stări sufletești, îndemnuri sau reproduce sunete din natură.
De obicei, interjecţia nu are **funcţie sintactică, nu este parte de propoziţie**.

Tipuri de interjecţie

Exprimați-vă părerea!

2. Arătaţi ce exprimă interjecţiile din desenele alăturate.

▶ Interjecţiile exprimă:
- senzaţii sau stări sufletești;
- acte de voinţă (îndemnuri, ordine).

▶ Interjecţiile care reproduc sau imită sunete şi zgomote din natură se numesc **onomatopee**.

173

Rolul interjecţiei în comunicare

Exprimați-vă părerea!

3. Ce rol au interjecţiile în dialogul din desenul alăturat?

▶ În comunicare, interjecţiile pot fi folosite:
- pentru a te adresa direct unei persoane: *măi*, *mă*, *fă*, *bre* (au acelaşi rol ca şi vocativul);
- pentru a atrage atenţia cuiva asupra unui lucru: *ia*, *iacă*, *iată*, *uite*, *ian*.

Punctuaţia interjecţiei

Observați!

4. Arătaţi ce semne de punctuaţie s-au folosit după interjecţii în exemplele din această temă (paginile 173, 174).

5. Cu ce literă se continuă comunicarea după semnul exclamării în următoarele exemple:

a) – Ei! Aţi cumpărat iepuraşi de ciocolată?

b) – Vai! am uitat cozonacul în cuptor!

Ce descoperim?

✓După interjecţie se poate pune:
- *virgulă*;
- *semnul exclamării*.

✓Semnul exclamării pus după interjecţie nu este considerat semn de punctuaţie finală. Comunicarea poate continua cu literă mică.

Exersați!

6. Indicaţi interjecţiile pe care vi le sugerează imaginile din dreapta paginii.

7. Realizaţi dictarea comentată a textului. Identificaţi interjecţiile din textul de mai jos:

– Ei! Bravo! Aţi făcut singuri curăţenie în camera voastră.

– A, ce credeai că nu sîntem în stare?

– De, pînă acum n-aţi prea dovedit-o!

– Uf, dragă mamă, tot nu eşti mulţumită?

– E, dacă asta se întîmplă numai din an în Paşte!

– Acum, la o sărbătoare aşa de mare, hai! fii şi tu înţelegătoare! Uite, îţi promitem că o să facem săptămînal curat.

8. Construiţi enunţuri în care cuvîntul *o* să fie interjecţie, pronume personal, articol nehotărît, numeral cardinal.

9. **Lucraţi în pereche.** Improvizaţi un dialog cu colega/colegul de bancă, folosind cît mai multe interjecţii.

174

LEGENDA LĂCRIMIOAREI

de Vasile Alecsandri

În rai nici o minune plăcută nu lipsea.
Văzduhul lin, răcoare, a crini amirosea,
Căci albele potire în veci tot înflorite
Scoteau din a lor sînuri arome nesfîrșite.
Lumina era moale și-ndemnătoare șoptii.
Nici noaptea urma zilei, nici ziua urma nopții.
Prin arbori cîntau păsări, prin aer zburau îngeri,
Și nu găseau răsunet în el a lumii plîngeri;
Căci scris era pe ceruri, pe frunze și pe unde:
Nici umbra de durere aice nu pătrunde".
Pe maluri verzi, frumoase, de rîuri limpezite,
Stau sufletele blînde, iubinde, fericite,
Gustînd în liniștire cerească veselie
Ce-n fiecare clipă cuprinde-o vecinicie.
Dulce-adăpost de pace, grădină-ncîntătoare...
Avea orice minune, dar îi lipsea o floare.
Și iată că sosește un oaspe de pe lume,
Un suflet alb și tînăr pe-un nor de dulci parfume;
Iar sufletele toate îi ies lui înainte,
Primindu-l cu zîmbire, cu gingașe cuvinte,
Și-i zic: „În raiul nostru bine-ai sosit, copile!
Curînd plecași din viață! Nu plîngi a tale zile?"
„Nu, căci am dat o clipă de viață trecătoare
Pe alta mai ferice și-n veci nepieritoare."
„Și nu ți-e dor acuma de lumea pămîntească?"
„Nu, căci mai mult îmi place întinderea cerească."
„Cum? Nu lași nici o jale pe urma ta duioasă?"
„Ah! las o mamă scumpă, o mamă drăgăstoasă
Și vecinic după dînsa voi plînge cu durere!"
Zicînd, copilul plînge, lipsit de mîngîiere,
Și lacrimile-i calde se schimbă-n lăcrimioare.
De-atunci nu mai e lipsă în rai de nici o floare!

1. Citiți poezia și demonstrați prin două argumente că este o legendă.
2. Citiți poezia *Lăcrimioare* de același autor și redactați reacția cititorului (VAS/Bliț).
3. Comparați aceste două texte și completați diagrama Venn.

175

ADVERBUL ȘI INTERJECȚIA

1. Indică felul adverbelor din textul următor, precizînd și funcția lor sintactică. **1 p.**

Mîine e Paștele și acum Alexandru face ultimele cumpărături.

– Acolo, jos, în raft aveți o cutie de bomboane. Vă rog frumos, să mi-o dați!

– Îți spun cinstit că are termenul depășit și te sfătuiesc prietenește să iei vișine în ciocolată. Ieri, am mîncat o cutie întreagă, fiindcă sînt delicioase.

2. Alege forma corectă a cuvintelor subliniate: **1 p.**

- *Altădată/altă dată* mama făcea drob de Paște.
- Bunicului îi e *totuna/tot una* dacă face și cozonaci, fiindcă are diabet și nu mănîncă dulciuri.
- *Bineînțeles/bine înțeles* că vom merge toți la slujba de Înviere.

3. Construiește enunțuri cu următoarele ortograme: *odată/o dată*; *întruna/într-una*; *deloc/de loc*; *deoparte/de o parte*; *altfel/alt fel*; *demult/de mult*. **1 p.**

4. Corectează greșelile de folosire a adverbelor din următorul text: **1 p.**

Am cumpărat trei cărți noi apărute în colecția „Tezaur”. Sîntem fermi convinși că sînt interesante. La lansarea lor au venit destul de mulți elevi.

5. Alcătuiește patru propoziții în care cuvintele *repede* și *greu* să fie adjective și adverbe. **1 p.**

6. Construiește patru enunțuri în care cuvintele *seara* și *iarna* să fie substantive și adverbe. **1 p.**

7. Identifică interjecțiile din textul de mai jos: **1 p.**

Familia s-a întîlnit la masa de Paște. Tata spune:

– Hai să ciocnim cîte un ou roșu.

– Sigur! Să vedem cine sparge mai multe.

Spre surprinderea tuturor, Alexandru reușește să le spargă pe toate.

– A! Sper că n-ai trișat și că oul nu e din lemn!

– Vai, mamă, cum poți să crezi așa ceva? Uite, ia-l și tu!

– Hristos a înviat!

– Adevărat a înviat!

8. Redactează în 10 rînduri o legendă despre floarea preferată. **3 p.**

176

8

BASMUL

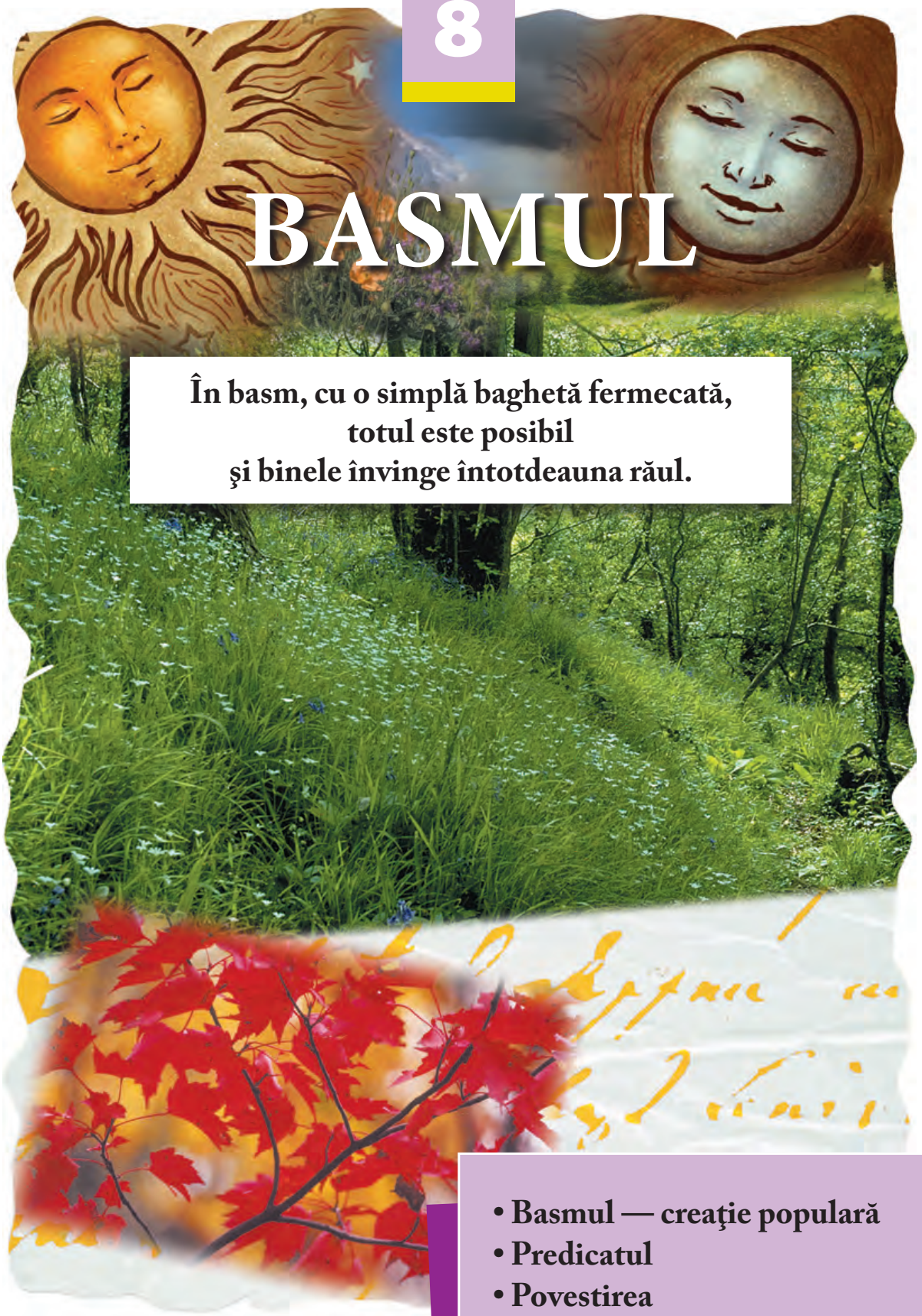

**În basm, cu o simplă baghetă fermecată,
totul este posibil
şi binele învinge întotdeauna răul.**

- Basmul — creaţie populară
- Predicatul
- Povestirea

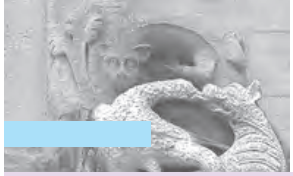

Basmul

PRÎSLEA CEL VOINIC ȘI MERELE DE AUR

— fragmente —

A fost odată ca niciodată...

Era odată un împărat puternic și mare, și avea pe lîngă palaturile sale o grădină frumoasă, bogată de flori, și meș-teșugită nevoie mare! Așa grădină nu se mai văzuse pînă atunci, p-acolo. În fundul grădinei avea și un măr care făcea mere de aur și, de cînd îl avea el, nu putuse să mănînce din pom mere coapte, căci, după ce le vedea înflorind, crescînd și pîrguindu-se, venea oarecine noaptea și le fura tocmai cînd erau să se coacă. Toți paznicii din toată împărăția și cei mai aleși ostași, pe care îi pusese împăratul ca să pîndească, n-au putut să prindă pe hoți. În cele mai de pe urmă veni fiul cel mai mare al împăratului și-i zise:

— Tată, am crescut în palaturile tale, m-am plimbat prin astă grădină de atîtea ori, și am văzut roade foarte frumoase în pomul din fundul grădinei, dar n-am putut gusta niciodată din ele; acum a dat în copt, dă-mi voie ca nopțile astea să păzesc însumi, și mă prinz că voi pune mîna pe acel tîlhar care ne jefuiește.

[Tatăl se lăsă înduplecat, dar fiul cel mare nu reuși să prindă pe tîlhari; peste un an, nici fiul cel mijlociu nu izbuti. Împăratul, deznădăjduit, hotărî să taie pomul, dar Prîslea, fiul cel mic, îl rugă pe tatăl său să-i îngăduie și lui să păzească mărul de aur.]

— Tată, atîția ani l-ai ținut, ai suferit atîtea necazuri după urma acestui pom, mai lasă-l, rogu-te, și anul acesta, să-mi încerc și eu norocul.

— Fugi d-aci, nesocotitule, zise împăratul. Frații tăi cei mai mari, atîți și atîți oameni voinici și deprinși cu nevo-ile n-au putut face nimic, și tocmai tu, un mucos ca tine, o să izbutească? N-auzi tu ce prăpăstii spun frații tăi? Aici trebuie să fie ceva vrăji.

— Eu nu mă încumet, zise Prîslea, a prinde pe hoți, ci zic că o încercare de voi face și eu nu poate să-ți aducă nici un rău.

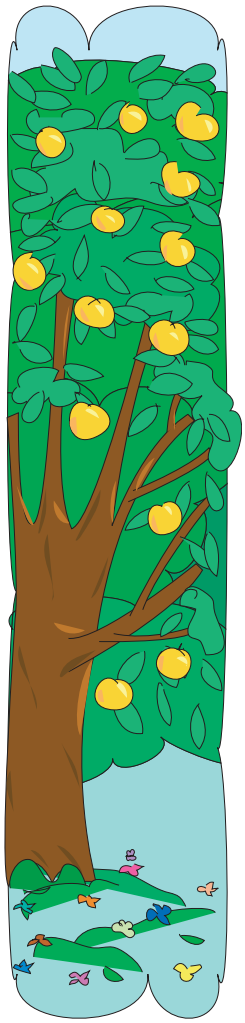

178

Împăratul se înduplecă, mai lăsă pomul netăiat încă un an.

Sosi primăvara: pomul înflori şi mai frumos şi legă mai mult decît altădată. Împăratul se veseli de frumuseţea florilor şi de mulţimea roadelor sale, dară cînd se gîndea că nici în anul acesta n-o să aibă parte de merele lui cele aurite, se căia că l-a lăsat netăiat. Prîslea se ducea adesea prin grădină, da ocol mărului şi tot plănuia. În sfîrşit, merele începură a se pîrgui. […]

Cum veni seara, se duse, îşi luă cărţi de cetit, două ţepuşe, arcul şi tolba cu săgeţile. Îşi alese un loc de pîndă, într-un colţ, pe lîngă pom, bătu ţepuşele în pămînt şi se puse între ele, aşa cum să-i vină unul dinainte şi altul la spate ca, dacă îi va veni somn şi va moţăi, să se lovească cu barba în cel de dinaintea lui, şi dacă ar da capul pe spate, să se lovească cu ceafa în cel dinapoi.

Astfel, pîndi pînă cînd, într-una din nopţi, cam după miezul nopţii, simţi că-l atinge încetişor boarea zorilor, care îl îmbăta cu mirosul său cel plăcut, o piroteală moleşitoare se alegă de ochii lui; dară loviturile ce suferi, vrînd să moţăiască, îl deşteptară şi rămase priveghind pînă cînd, pe la revărsat de zori, un uşor fîşîit se auzi prin grădină. Atunci, cu ochii ţintă la pom, luă arcul şi sta gata; fîşîitul se auzi şi mai tare şi un oarecine se apropie de pom şi se apucă de ramurile lui; atunci, el dete o săgeată; dete două şi cînd dete cu a treia, un geamăt ieşi de lîngă pom şi apoi o tăcere de moarte se făcu; iară el, cum se lumină puţin, culese cîteva mere din pom, le puse pe o tipsie de aur şi le duse la tatăl său.

Niciodată n-a simţit împăratul o mai mare bucurie decît cînd a văzut la masa sa merele de aur, din care nu gustase niciodată.

— Acum, zise Prîslea, să căutăm şi pe fur.

Dară împăratul, mulţumit că pipăise merele cele aurite, nu mai voia să ştie de hoţi. Fiul său însă nu se lăsa cu una, cu două, ci, arătînd împăratului dîra de sînge ce lăsase pe pămînt rana ce făcuse hoţului, îi spuse că se duce să-l caute şi să-l aducă împăratului chiar din gaură de şarpe. Şi chiar de-a doua zi, vorbi cu fraţii lui ca să meargă împreună pe urma hoţului şi să-l prinză.

[Fraţii începură să-l dușmănească pe Prîslea, pentru că, prin izbînda lui, îi făcuse de rușine. Hotărîră să plece toţi trei în căutarea hoţului. Fraţii mai mari plănuiră să-l „piardă” pe cel mic. Ajunși la o prăpastie, spre care îi condusese dîra de sînge, coborîră pe o frînghie. Singurul care avu curajul să se lase pînă jos fu Prîslea. Fraţii se sfătuiră să-l aștepte ca să vadă dacă reușește să prindă hoţul.]

179

Prîslea ajunse pe tărîmul cellalt, se uită cu sfială în toate părţile, şi cu mare mirare văzu toate lucrurile schimbate: pămîntul, florile, copacii, lighioni altfel făptuite erau p-acolo. Deocamdată îi cam fu frică, dară, îmbărbătîndu-se, apucă pe un drum şi merse pînă dete de nişte palaturi cu totul şi cu totul de aramă.

Nevăzînd nici un pui de om pe care să-l întrebe cîte ceva, intră în palat, ca să vază cine locuia acolo. În pragul uşei, îl întîmpină o fată frumuşică.

[Prîslea află că este fata unui împărat de pe tărîmul lui şi fusese răpită, împreună cu două surori ale ei, de către trei fraţi zmei, pe moşia cărora se aflau. Zmeii voiau să le ia de soţii, dar ele se împotriveau, cerîndu-le tot felul de minunăţii. Prîslea îi povesti fetei cum a ajuns acolo şi o întrebă despre puterea zmeilor, plănuind să-i înfrunte. El îi promise că va încerca să le elibereze. Prîslea se luptă mai întîi cu primii doi zmei, pe care îi răpuse. Se îndreptă apoi spre palatul de aur al zmeului care furase merele din grădina tatălui său.]

Văzînd palaturile de aur în care locuia zmeul cel mic, rămase cam pe gînduri, dară, luîndu-şi inima în dinţi, intră înăuntru.

Cum îl văzu fata, îl rugă ca pe Dumnezeu să o scape de zmeu, care, zicea ea, e hotărît ca, îndată ce se va face sănătos bine, să o silească oricum să se însoţească cu dînsul.

Abia isprăvise vorba, şi buzduganul, izbind în uşă şi în masă, se puse în cui. Prîslea întrebă ce putere are zmeul şi îi spuse că aruncă buzduganul cale de trei conace; atunci, el îl aruncă şi mai departe, lovindu-l în piept.

Zmeul, tulburat de mînie, se întoarse numaidecît acasă.

— Cine este acela care a cutezat să calce hotarele mele şi să intre în casa mea?

— Eu sînt, zise Prîslea.

— Dacă eşti tu, îi răspunse zmeul, am să te pedepsesc amar pentru nesocotinţa ta. Cum ai vrut, venit-ai; dară nu te vei mai duce cum vei voi.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, îi răspunse Prîslea, am eu ac de cojocul tău.

Atunci se învoiră să se ia la luptă dreaptă:

şi se luptară,
şi se luptară,
zi de vară
pînă seara;

iară cînd fu pe la nămiez, se făcură amîndoi două focuri şi aşa se băteau; un corb însă le tot da ocol, croncănind. Văzîndu-l, zmeul îi zise:

— Corbule, corbule! ia seu în unghiile tale şi pune peste mine, că-ţi voi da stîrvul ăsta ţie.

— Corbule, corbule! îi zise şi Prîslea, dacă vei pune peste mine seu, eu îţi voi da trei stîrvuri.

— Unde dă Dumnezeu să cază un asemenea noroc chior peste mine! Mi-aş sătura sălaşul întreg.

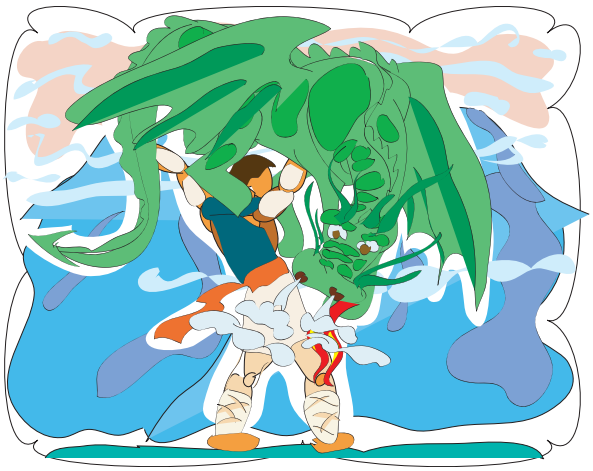

180

— Adevăr grăiește gura mea, îi răspunse Prîslea.

Corbul, fără a mai întîrzia, aduse în unghiile sale seu, puse peste viteazul Prîslea, și prinse mai multă putere.

Către seară, zise zmeul către fata de împărat, care privea la dînșii cum se luptau, după ce se făcuseră iară oameni:

— Frumușica mea, dă-mi niţică apă să mă răcoresc, și-ţi făgăduiesc să ne cununăm chiar mîine.

— Frumușica mea, îi zise Prîslea, dă-mi mie apă, și-ţi făgăduiesc să te duc pe tărîmul nostru, și acolo să ne cununăm. […]

Fata de împărat dete apă lui Prîslea și bău, și prinse mai multă putere; atunci strînse zmeul în braţe, îl ridică în sus, și, cînd îl lăsă jos, îl băgă pînă în genunchi în pămînt; se opinti și zmeul, ridică și el în sus pe Prîslea, și lăsîndu-l jos, îl băgă pînă la brîu; puindu-și toate puterile, Prîslea mai strînse o dată pe zmeu de-i pîrîi oasele și, aducîndu-l, îl trînti așa de grozav, de îl băgă pînă în gît în pămînt, și-i și tăie capul; iară fetele de bucurie se adunară împrejurul lui, îl luau în braţe, îl sărutau și îi ziseră:

— De azi înainte frate să ne fii.

Îi spuseră apoi că fiecare din palaturile zmeilor are cîte un bici, cu care lovește în cele patru colţuri ale lor și se fac niște mere. Așa făcură, și fiecare din fete avură cîte un măr. Se pregătiră deci să se întoarcă pe tărîmul nostru.

Ajungînd la groapă, cletenă frînghia de se lovi de toate marginile groapei. Paznicii de sus pricepură că trebuie să tragă frînghia. Se puseră la vîrtejuri și scoaseră fata cea mare cu mărul ei de aramă.

Ea, cum ajunse sus, arătă un răvășel ce-i dase Prîslea, în care scria că are să ia de bărbat pe frate-său cel mai mare.

Bucuria fetei fu nespusă cînd se văzu iară pe lumea unde se născuse.

Lăsară din nou frînghia și scoase și pe fata mijlocie, cu mărul ei cel de argint și cu o altă scrisoare, în care o hotăra Prîslea de soţie fratelui celui mijlociu.

Mai lăsară frînghia și scoase și pe fata cea mică; aceasta era logodnica lui Prîslea; însă mărul ei cel de aur nu-l dete, și-l ţinu la sine.

El simţise de mai-nainte că fraţii săi îi poartă sîmbetele și, cînd se mai lăsă frînghia ca să-l ridice și pe el, dînsul legă o piatră și puse căciula deasupra ei, ca să-i cerce; iară

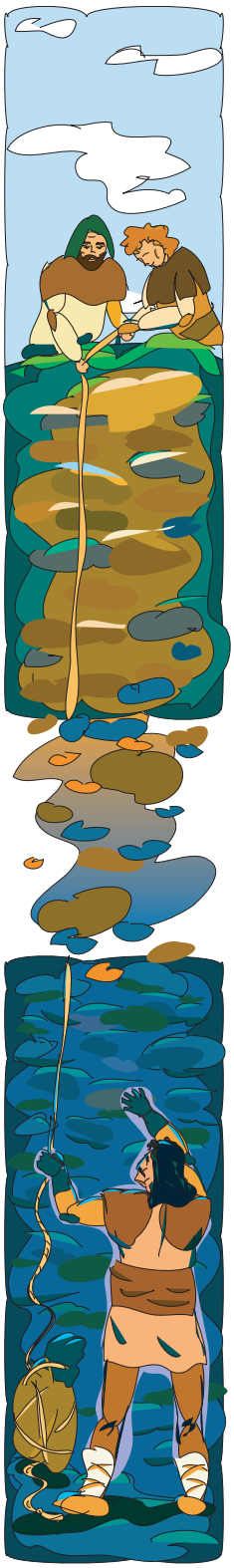

181

fraţii, dacă văzură căciula, socotind că este fratele lor cel mic, slăbiră vîrtejile şi dete drumul frînghiei, care se lăsă în jos cu mare iuţeală, ceea ce făcu pe fraţi să crează că Prîslea s-a prăpădit.

Luară deci fetele, le duseră la împăratul, îi spuseră cu prefăcută mîhnire că fratele lor s-a prăpădit, şi se cununară cu fetele, după cum rînduise Prîslea. Iară cea mică nu voia cu nici un chip să se mărite, nici să ia pe altul.

Prîslea, care şedea deoparte, văzu piatra, care căzuse cu zgomot, şi se gîndea ce să facă ca să iasă afară. Pre cînd se gîndea şi se plîngea dînsul, auzi un ţipăt şi o văietare care îi umplu inima de jale; se uită împrejur şi văzu un balaur care se încolăcise de un copac, şi se urca ca să mănînce nişte pui de zgripsor. Scoase paloşul Prîslea, se repezi la balaur şi numaidecît îl făcu în bucăţele.

[Puii îi mulţumiră lui Prîslea şi cînd sosi mama lor, zgripsoroaica, ei i-l arătară pe voinic.]

[…] iară ea, de bucurie, îl strînse în braţe şi cît p-aci era să-l înghiţă, dacă nu l-ar fi acoperit puii.

— Ce bine vrei să-ţi fac şi eu, pentru că mi-ai scăpat puii de moarte?

— Să mă scoţi pe tărîmul celălalt, răspunse Prîslea.

— Greu lucru mi-ai cerut, îi zise zgripsoroaica, dară pentru că ţie îţi sînt datoare mîntuirea puilor mei, mă învoiesc la asta. Pregăteşte o sută de oca de carne făcută bucăţele de cîte o oca una, şi o sută de pîini.

Făcu ce făcu Prîslea, găti pîinile şi carnea şi le aduse la gura groapei. Zgripsoroaica zise:

— Pune-te deasupra mea cu merinde cu tot şi, de cîte ori oi întoarce capul, să-mi dai cîte o pîine şi cîte o bucată de carne.

Se aşezară şi porniră, dîndu-i, de cîte ori cerea, pîine şi carne. Cînd era aproape, aproape să iasă deasupra, pasărea uriaşă mai întoarse capul să-i mai dea demîncare; dară carnea se sfîrşise. Atunci Prîslea, fără să-şi piardă cumpătul, trase paloşul şi-şi tăie o bucată de carne moale din coapsa piciorului de sus, şi o dete zgripsoroaicei.

După ce ajunseră deasupra şi văzu că Prîslea nu putea să umble, îi zise zgripsoroaica:

— Dacă nu era binele ce mi-ai făcut şi rugăciunea puilor mei, mai că te mîncam. Eu am simţit că carnea care mi-ai dat în urmă era mai dulce decît cea de mai înainte, şi n-am înghiţit-o; rău ai făcut de mi-ai dat-o.

Apoi o dete afară dintr-însa, i-o puse la loc, o unse cu scuipat de-al său şi se lipi. Atunci se îmbrăţişară, îşi mulţumiră unul altuia şi se despărţiră; ea se duse în prăpastia de unde ieşiseră, şi Prîslea plecă către împărăţia tatălui său.

[Află că fraţii săi s-au căsătorit şi că fata cea mică nu vrea să se mărite decît cu acela care îi va aduce „o furcă cu caierul şi

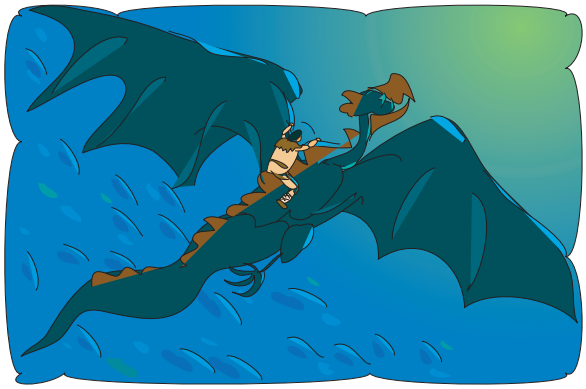

182

fusul cu totul de aur”, care „să toarcă singură”, așa cum primise de la zmeu. Auzind acestea, Prîslea merse la argintarul căruia împăratul îi poruncise să facă furca și îi promise că, dacă îl acceptă ca ucenic, în trei zile el o va face. Prîslea scoase furca din mărul de aur al zmeului primit de la fata cea mică și argintarul o duse împăratului.]

Fata, cum văzu furca, îi trecu un fier ars prin inimă; ea cunoscu furca și pricepu că Prîslea cel viteaz trebuie să fi ieșit d-asupra pămîntului.

[Ea mai ceru atunci împăratului o „cloșcă cu pui cu totul și cu totul de aur”, așa cum îi dăruise zmeul. Prîslea scoase și cloșca din mărul zmeului, iar argintarul, fericit, o duse împăratului. Acesta îi spuse fetei că acum, după ce toate voile îi fuseseră împlinite, trebuia să se pregătească de nuntă.]

— Tată, îi mai zise fata, cine a făcut astea două lucruri, trebuie să aibă și mărul de aur al zmeului; poruncește, rogu-te, argintarului, să aducă pe meșterul care le-a făcut.

Primind porunca asta argintarul, se înfățișă împăratului, rugîndu-se să-l ierte și zicîndu-i:

— Cum o să aduc înaintea Măriei Tale pe meșter, fiindcă este un om prost[1] și trenţeros și nu este vrednic să vază luminata față a Măriei Tale.

Împăratul porunci să-l aducă oricum ar fi.

Atunci, argintarul, după ce puse de spălă pe Prîslea și-l curăță, îl îmbrăcă în niște haine noi și-l duse la împăratul; iară împăratul îl înfățișă fetei.

Cum îl văzu fata, îl și cunoscu. Ea nu putu să-și ţie lacrimile care o podidiseră, de bucurie mare ce avu, și zise împăratului:

— Tată, acesta este viteazul care ne-a scăpat din mîna zmeilor.

Și, dînd în genunche, îi sărută mîinile și pe față, și pe dos.

Luîndu-i seama bine împăratul, îl cunoscu și dînsul, măcar că foarte mult se schimbase. Îl îmbrățișă și-l sărută de sute de ori. Dar el tăgăduia.

În cele din urmă, inima lui înduioșată de rugăciunile tatălui său, ale mamei sale și ale fetei care rămase în genunche rugîndu-l, mărturisi că, în adevăr, el este fiul lor cel mai mic.

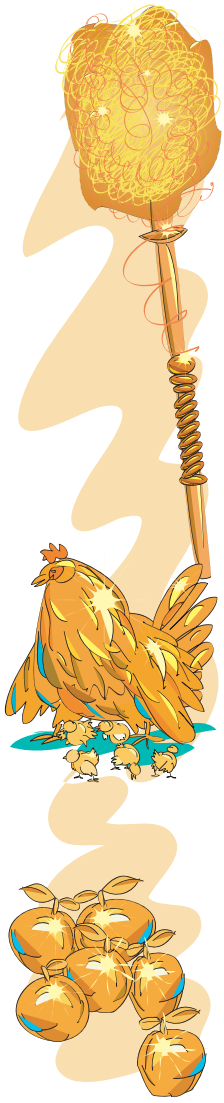

[1] *Prost,* adj. — (în text) de condiţie socială modestă, din popor, de jos, de rînd.

183

Prîslea le povesti apoi toată istoria sa, le spuse și cum a ieșit deasupra pămîntului și le arătă și mărul de aur al zmeului.

Atunci împăratul, supărat, chemă pe feciorii lui cei mai mari; dar ei cum văzură pe Prîslea, o sfecliră. Iară împăratul întrebă pe Prîslea cum să-i pedepsească? Viteazul nostru zise:

— Tată, eu îi iert și pedeapsa să o ia de la Dumnezeu. Noi vom ieși la scara palatului și vom arunca fiecare cîte o săgeată în sus, și Dumnezeu, dacă vom fi cineva greșiți, ne va pedepsi.

Așa făcură. Ieșiră cîte trei fraţii în curte, dinaintea palatului, aruncară săgeţile în sus și, cînd căzură, ale fraţilor celor mai mari le căzură drept în creștetul capului și-i omorîră, dar a celui mai mic îi căzu dinainte.

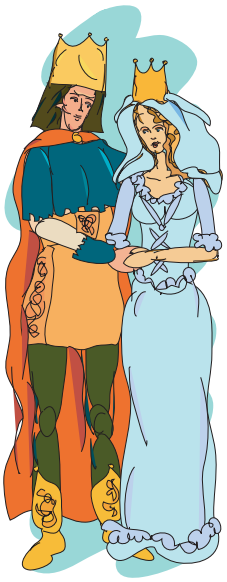

Iară dacă îngropară pe fraţii cei mai mari, făcură nuntă mare, și Prîslea luă pe fata cea mică. Toată împărăţia s-a bucurat că le-a adus Dumnezeu sănătos pe fiul cel mai mic al împăratului și se mîndrea, fălindu-se de vitejiile ce făcuse el; iară după moartea tătîne-său, se sui el în scaunul împărăţiei și împărăţi în pace de atunci și pînă în ziua de astăzi, de or fi trăind.

Trecui și eu pe acolo și stătui de mă veselii la nuntă, de unde luai

O bucată de batoc,
Ș-un picior de iepure șchiop,

și încălecai p-o șa și v-o spusei dumneavoastră așa.

Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*

Plăcerea lecturii

Aflați mai mult!

– Citiţi integral basmul *Prîslea cel voinic și merele de aur.*

Basmul — creaţie populară

Aflați mai mult!

– Obiceiul de a povesti este străvechi și există la toate popoarele.

– La sate, acest fenomen se manifesta cu diferite prilejuri: la șezători, la clăci, după terminarea muncii, la păzitul vitelor, la moară etc.

Trăsăturile caracteristice ale basmului popular:

caracter oral ▶ este transmis prin viu grai;
caracter anonim ▶ autorul este necunoscut;
caracter colectiv ▶ este rezultatul contribuţiei mai multor creatori anonimi.

..... *Observarea textului*

Vocabular

Ce observăm?
✓ Sensul unitar al unor grupuri stabile de cuvinte folosite în limbă

8

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Indicaţi forma literară a următoarelor cuvinte din text:
• mă prinz • să piarză • să crează • să înghiţă • să vază • să ţie • umere • genunche • trenţeros • palaturi • p-acolo • d-aici • cetit • lighioni • cellalt

2. Explicaţi cum s-au format cuvintele: *mîhnire*, *moleşitor*, *a îmbărbăta*, *zgripsoroaica*, *a se înduioşa*.

3. Alcătuiţi propoziţii cu verbul *a povăţui* şi cu sinonimele acestuia.

4. Daţi sinonime pentru următoarele expresii din text: *a o sfecli*, *a pune mîna pe*, *a face voia cuiva*, *a-şi încerca norocul*, *a purta sîmbetele*, *noroc chior*, *a avea ac de cojocul cuiva*.

5. Alegeţi două dintre expresiile de mai sus pe care le folosiţi în vorbirea curentă. Construiţi cîte un enunţ cu acestea.

Exprimați-vă părerea!

6. Iată ce a înţeles Roboţel după ce Alexandru i-a citit basmul:

Zmeii **se fac luntre şi punte** pentru a îndeplini dorinţele fetelor de împărat.

Prîslea **îşi ia inima în dinţi** şi intră în palatul de aur.

185

7. De ce a făcut Roboţel aceste confuzii? Discutaţi cu colegul/colega de bancă.

8. **Lucraţi în grup.** În primul grup va cîştiga elevul care va găsi cele mai multe sinonime pentru prima expresie înţeleasă greşit de Roboţel. În al doilea grup va cîştiga elevul care va găsi cele mai multe expresii cuprinzînd substantivul *inimă*.

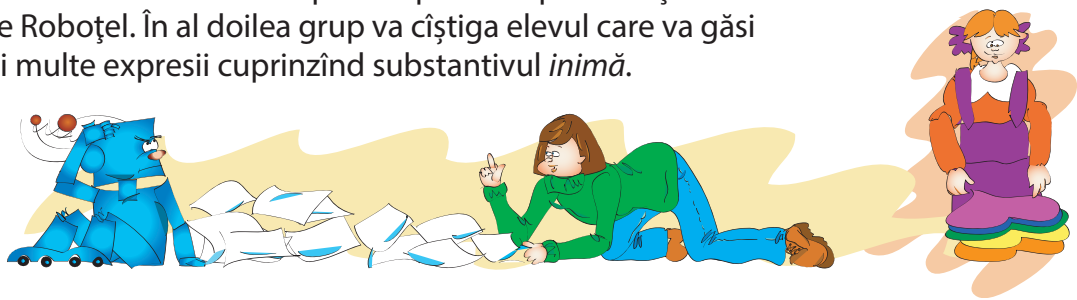

Folosiți-vă cunoștințele!

9. Care este sensul cuvîntului *fur* din text? Se mai foloseşte astăzi acest cuvînt?

10. Ce înţeles are cuvîntul *rugăciune* în enunţul: *Prîslea veni cu rugăciune către tată-său*?

11. Alcătuiţi o propoziţie în care acest cuvînt să fie folosit cu sensul lui curent.

Ce descoperim?

✓Cuvinte cu sensuri multiple

Construcţii sintactice specifice limbii vorbite

Folosiți-vă cunoștințele!

12. Identificaţi, în următoarele construcţii, cuvintele care apar într-o altă ordine decît cea obişnuită: *nepovestită fu mirarea tatălui său, rogu-te, o încercare voi face şi eu, adevăr grăieşte gura mea, scoase paloşul Prîslea*.

Ce observăm?

✓Ordinea neobişnuită a cuvintelor în enunţ

Exprimați-vă părerea!

13. Care este efectul inversării ordinii obişnuite a cuvintelor în exemplele menţionate mai sus?

14. Restabiliţi cuvintele din enunţurile de mai jos într-o ordine obişnuită. Ce aţi observat?

- Prîslea, cu mare mirare, văzu toate lucrurile schimbate.
- El, auzind de toate acestea, nu puţin s-a întristat în sufletul lui.
- Cum ai vrut, venit-ai, dară nu te vei mai duce cum vei voi.

.....Explorarea textului

Timpul și spațiul întîmplării

Exprimați-vă părerea!

Ce descoperim?

✓Basmul constituie o lume unde totul este posibil.

15. Ce vă sugerează formula: *A fost odată ca niciodată*, folosită la începutul basmului?

16. Se poate stabili cu precizie momentul în care se petrece acțiunea basmului? Argumentați.

Observați!

Ce observăm?

✓Ritmul și durata întîmplărilor.

17. Cîți ani trec de la încercarea fiului cel mare al împăratului de a-l prinde pe hoțul merelor pînă cînd Prîslea îl rănește pe răufăcător?

18. Cîte zile îi cere Prîslea argintarului să aștepte pentru a-i aduce furca de aur? Argumentați.

Exprimați-vă părerea!

Ce descoperim?

✓În basm, întîmplările se petrec pe două tărîmuri diferite.

19. Unde se desfășoară întîmplările povestite? Ați putea indica acest loc pe o hartă a lumii? Explicați.

20. Ce reprezintă în basm cele două tărîmuri?

Folosiți-vă imaginația!

21. Recitiți următorul pasaj:

„Prîslea ajunse pe tărîmul cellalt, se uită cu sfială în toate părțile, și cu mare mirare văzu toate lucrurile schimbate: pămîntul, florile, copacii, lighioni altfel făptuite erau p-acolo. Deocamdată îi cam fu frică, dară, îmbărbătîndu-se, apucă pe un drum și merse pînă dete de niște palaturi cu totul și cu totul de aramă.”

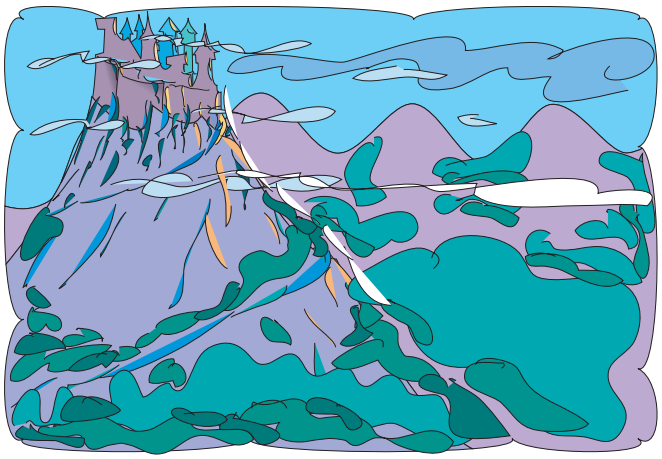

◆ Cum vă închipuiți tărîmul în care a ajuns voinicul Prîslea? Descrieți-l într-o jumătate de pagină.

187

22. Priviţi ilustraţiile de mai jos. Indicaţi o altă modalitate prin care personajele basmelor pot călători între cele două tărîmuri.

▶ Timpul şi spaţiul în basm sînt imaginare; prin urmare, nu pot fi indicate cu precizie.

Între povestitor şi ascultător există o convenţie (o înţelegere), conform căreia în basm orice este posibil.

În basme există două tărîmuri. Acestea se află la mare distanţă unul de celălalt, au o înfăţişare diferită şi se conduc după legi diferite.

Personajele

Observaţi!

23. Care este personajul principal al basmului *Prîslea cel voinic şi merele de aur*?

24. Care sînt personajele secundare? Dar personajele episodice?

Ce descoperim?

✓ Personajele episodice apar într-un singur episod al basmului.

Exprimaţi-vă părerea!

25. Copiaţi pe caiete tabelul de mai jos. Completaţi-l cu personajele care reprezintă binele şi cele care reprezintă răul.

Ce descoperim?

✓ În basm, personajele reprezintă modele morale opuse.

Personaje reprezentînd binele	Personaje reprezentînd răul

188

Folosiți-vă cunoștințele!

26. Identificaţi în basm:

- fiinţele cu însuşiri supranaturale
- animalele sau păsările
- obiectele fermecate

} care îl ajută pe erou.

27. Povestiţi pe scurt întîmplarea prin care zgripţuroaica îşi dovedeşte calităţile supranaturale.

28. Selectaţi din basm:

- fiinţele cu însuşiri supranaturale
- personajele aparţinînd lumii eroului

} care i se împotrivesc eroului.

29. Personajele au nume sau sînt prezentate prin caracteristici generale, referitoare la vîrstă ori la comportament?

Ce observăm?

Ajutoarele

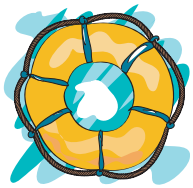

Adversarii

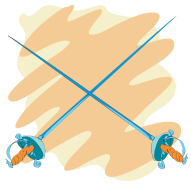

Eroul basmului

Exprimați-vă părerea!

Ce descoperim?

✓ Supranaturalul intervine în acţiunile eroului.

30. De ce Prîslea iese întotdeauna învingător?

31. Cum îl apreciază împăratul pe Prîslea la începutul basmului? Dar la sfîrşit? Cum evoluează eroul faţă de poziţia în care se găsea la început?

32. Citiţi cu atenţie fragmentul de la paginile 180–181, în care se prezintă lupta dintre Prîslea şi zmeul care furase merele. În ce se transformă cele două personaje?

33. Care sînt probele pe care le trece Prîslea pentru a-i dovedi fetei de împărat cine este el?

34. Care sînt calităţile lui Prîslea?

Observați!

Ce observăm?

✓ Repetarea unor cifre magice

35. Cîţi feciori are împăratul?

36. Cîte fete de împărat sînt răpite de zmei?

37. Cîţi zmei se luptă cu Prîslea?

38. Care cifră apare cel mai des în basm?

39. Ce alte cifre aţi întîlnit în basmele citite pînă acum?

40. Căutaţi într-un dicţionar de simboluri semnificaţia cifrelor magice din basm.

189

Situaţii specifice basmului

Folosiți-vă cunoştințele!

41. Identificaţi în basmul *Prîslea cel voinic şi merele de aur*:
- situaţia iniţială;
- cauza care determină acţiunea;
- peripeţiile eroului;
- depăşirea situaţiei dificile;
- situaţia finală.

42. Din cîte episoade este alcătuită acţiunea? Delimitaţi-le.

Este bine să mai ştiţi

✓În basme cifrele 3, 6, 9 şi 12 sînt cifre magice.

Observați!

43. Identificaţi în basm următoarele situaţii şi precizaţi personajele care se află în centrul lor:
- plecarea de acasă;
- punerea la cale a vicleşugului;
- drumul între două tărîmuri;
- lupta;
- victoria;
- întoarcerea acasă;
- încercarea grea;
- recunoaşterea meritelor eroului;
- dezvăluirea vicleşugului;
- căsătoria;
- încoronarea.

Expresii din basme

– Merseră nici prea tare, să nu obosească, nici prea încet, să nu întîrzie...

– Abia-şi vorbi vorba.

– El îşi întări inima, deşi îl furnica în spinare fiorii de spaimă.

– Atît era de frumoasă, încît lupii păzeau turma cînd o vedeau pe dînsa păstoriţă.

– Ca să nu-l cuprindă somnul, se culcă pe un pat de spini, cu jăratic dedesubt.

▶ Basmele sînt construite pe o schemă asemănătoare, în centrul căreia se află căutarea binelui şi a dreptăţii de către erou.

Folosiți-vă cunoştințele!

44. Completaţi pe caiete schema generală a basmului, prezentată mai jos, cu elementele corespunzătoare.

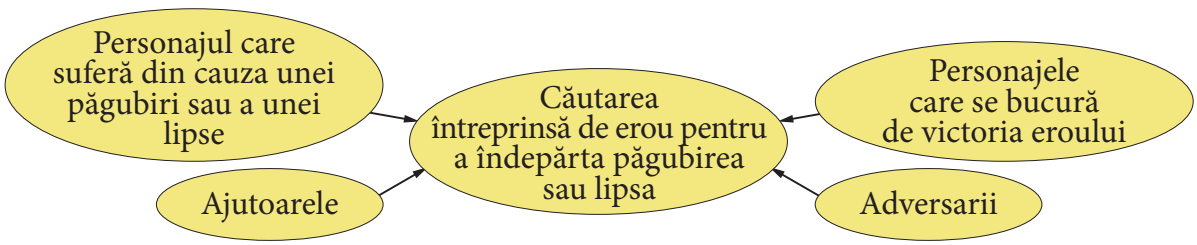
Personajul care suferă din cauza unei păgubiri sau a unei lipse
Căutarea întreprinsă de erou pentru a îndepărta păgubirea sau lipsa
Personajele care se bucură de victoria eroului
Ajutoarele
Adversarii

190

Formule specifice basmului

Exprimați-vă părerea!

45. Recitiţi începutul basmului *Prîslea cel voinic şi merele de aur*. Observaţi formula iniţială.

46. Daţi exemple de alte formule iniţiale întîlnite de voi în basme.

47. Ce alte formule finale aţi observat în basmele citite?

48. Identificaţi, în formulele iniţiale şi în cele finale, elementele care sugerează timpul şi spaţiul specifice basmului.

49. Unde apar în basm formule ca următoarea: *Şi-nainte cu poveste, că de-aicea mult mai este*?

▶ Basmul are formule specifice:
- INIŢIALE — prin care se anunţă intrarea în lumea ficţiunii;
- MEDIANE — prin care este semnalată continuarea acţiunii;
- FINALE — prin care se indică ieşirea din lumea ficţiunii.

Ce este basmul

Exprimați-vă părerea!

50. Care sînt cele mai importante episoade ale basmului studiat?

51. Ce forţe se confruntă în basm?

52. Cum este finalul basmului: optimist sau trist?

53. Rezumaţi în scris un episod din basmul *Prîslea cel voinic şi merele de aur*.

▶ BASMUL este o naraţiune populară în proză, de mare întindere şi cu multe personaje, cel mai adesea cu forţe supranaturale, unele reprezentînd binele şi altele – răul. Finalul basmului aduce întotdeauna victoria binelui asupra răului.

54. Daţi exemple de basme pe care le-aţi citit anterior.

Ce descoperim?

✓ Formulele mediane şi formulele finale sînt adeseori exprimate în versuri.

191

.....Interpretarea textului

Semnificaţia basmului

Exprimaţi-vă părerea!

55. Cum reușește Prîslea să cîștige încrederea împăratului și să-l convingă să mai lase un an pomul netăiat?

56. Care sînt calităţile eroului și cum se comportă el în final cu fraţii săi?

57. De ce fraţii *îi poartă sîmbetele* lui Prîslea?

58. Prin ce vi se pare că reușește Prîslea să-și învingă adversarii?

59. De ce îl sprijină ajutoarele pe erou?

60. De ce se întoarce Prîslea în împărăţia tatălui său sub înfăţișarea unui om simplu?

61. Cum vi se pare în general lumea basmului?

62. **Lucraţi în grup.** Discutaţi și aflaţi diverse puncte de vedere despre lumea basmului.

63. Care dintre aspectele specifice acestei lumi vi se par fascinante?

64. Prin ce se deosebește basmul de alte specii literare pe care le-aţi studiat?

65. De ce în basm binele învinge întotdeauna răul?

Folosiți-vă imaginația!

66. Numiţi cele trei obiecte datorită cărora fata cea mică a împăratului îl recunoaște pe Prîslea sub înfăţișarea ucenicului argintarului.

67. Descrieţi și apoi desenaţi unul dintre personajele sau obiectele indicate mai jos, așa cum vi le închipuiţi:

- Prîslea;
- cei doi fraţi ai lui Prîslea;
- fata cea mică a împăratului;
- împăratul;
- grădina împărăţiei;
- zgripţuroaica;
- zmeul care a furat-o pe fata cea mică;
- furca de aur;
- cloșca cu puii de aur.

Expresii din basme

– Viteazului îi tremura fiori o dată de sus în jos, o dată din jos în sus, o dată cruciș și o dată curmeziș.

– Pe iarbă răsărea tot flori de flori, iar pe flori dormea zîne de zîne.

– Voinicul nu era de ieri, de alaltăieri; era om pe sine.

– Calea e lungă, lumea e rea... Să te feri de lume, să nu-ţi ieși din cale.

– Venea așa de iute că nu făceau colb copitele cailor.

192

Predicatul

CE ESTE PREDICATUL
Felurile predicatului

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Identificaţi predicatele din textul de mai sus.

▶ PREDICATUL este partea principală de propoziţie care arată *ce face, cine este, ce este* sau *cum este* subiectul.

Predicatul poate fi VERBAL, exprimat printr-un verb predicativ la un mod personal (*Ziceam.*), sau NOMINAL, alcătuit din *verb copulativ+nume predicativ* (*Sînt un zmeu.*).

Ce observăm?

✓Comunicarea se organizează în jurul predicatului.

Predicatul verbal

Folosiți-vă cunoștințele!

2. Găsiţi predicatele din următorul text şi indicaţi felul lor:

„A fost odată un morar. El lăsă la moartea sa drept moştenire celor trei fii: o moară, un asin şi un motan. Celui mare îi promisese moara, celui de-al doilea asinul şi celui de-al treilea nu-i mai rămînea decît pisoiul.

Năzdrăvan, motanul îi ceru stăpînului o pereche de cizmuliţe roşii şi îi zise:

– Stăpîne, fă ce spun eu! O să cîştigi de pe urma mea mai mult decît fraţii tăi.

Băiatul ar fi vrut să-l creadă, dar gîndi că un pisoi nu poate să facă mare lucru pentru el.”

După Charles Perrault, *Motanul încălţat*

3. Spuneţi prin ce parte de vorbire se exprimă predicatele şi faceţi analiza ei morfologică.

193

▶ PREDICATUL VERBAL se exprimă printr-un **verb** la un mod personal:

- indicativ — El *povestește* o întîmplare.
- conjunctiv — Tu *să asculți* la lecție.
- condițional — *Aș citi* o carte.
- imperativ — *Scrie corect!*

Exersați!

4. Alcătuiţi trei propoziţii cu predicate verbale.

5. Realizaţi dictarea comentată a textului de mai jos.

„În niște bălării de la marginea unui conac stătea o rață în cuibar și clocea. Din ouă au ieșit niște pui frumoși. Doar dintr-un singur ou a apărut o rățușcă urîtă, care nu semăna cu celelalte. În ogradă, pe aceasta care ieșise din ou la urmă și care era așa de urîtă, toate păsările o ciupeau, o înghionteau, încît, într-o zi, a zburat peste gard în lume. Năpăstuită și adăpostită ici și colo peste iarnă, de-abia primăvara ea întîlni niște păsări albe și frumoase. În luciul apei văzu că seamănă cu ele și o mare fericire o cuprinse.”

După Hans Christian Andersen, *Rățușca cea urîtă*

Scrieţi corect!

raţă – raţe
casă – case
ogradă – ogăzi
sămînţă – seminţe

6. Identificaţi predicatele verbale de la exerciţiul 5 și analizaţi verbele, după modelul dat:

„stătea” — predicat verbal exprimat prin verb predicativ, modul indicativ, timpul trecut, forma imperfect, persoana a III-a, numărul singular.

7. Construiţi în baza imaginii două propoziţii cu predicat verbal exprimat prin verb la modul imperativ.

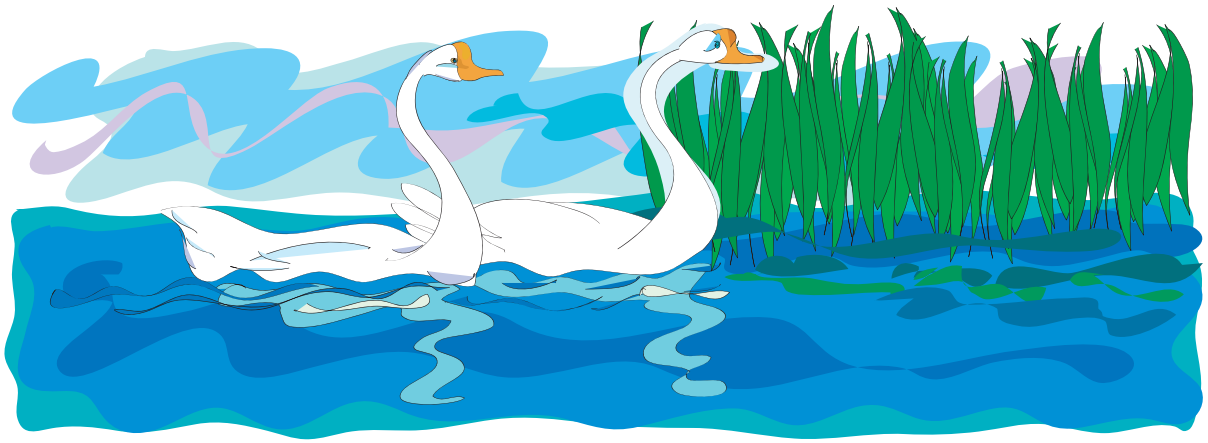

194

Făt-Frumos, eroul basmelor românești, este un flăcău înzestrat cu puteri supranaturale. El este curajos și dovedește în lupta cu adversarii calitățile sale. Totodată, personajul este tînăr, frumos și modest. Dintotdeauna, el a fost întruchiparea binelui în creaţia populară.

Predicatul nominal

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Identificaţi predicatele nominale din textul de mai sus.

2. Cîte predicate nominale sînt în textul dat?

3. Indicaţi modul, timpul, persoana și numărul verbelor copulative.

▶ În predicatul nominal, verbul copulativ este la un mod predicativ:
Făt-Frumos este viteaz.
Făt-Frumos era viteaz.

▶ Numărul predicatelor nominale dintr-un text este egal cu numărul verbelor copulative.

Ce ne amintim?

✓ Verbul copulativ:
• nu are înţeles de sine stătător;
• face legătura dintre subiect şi numele predicativ.

✓ Numele predicativ se poate exprima prin:
• adjectiv;
• substantiv.

Valorile sintactice ale verbului *a fi*

Folosiți-vă cunoștințele!

4. Indicaţi valorile sintactice ale verbului *a fi* în următoarele enunţuri:

Ţara noastră este Republica Moldova. Republica Moldova este în Europa de Sud-Est. Noi am fi dorit o călătorie și prin alte ţări europene.

Ce observăm?

✓ Verbul *a fi* este:
• *copulativ;*
• *predicativ;*
• *auxiliar.*

195

Numele predicativ simplu și numele predicativ multiplu

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Indicaţi felul numelor predicative din textul de la pagina 195 din punctul de vedere al numărului de termeni.

6. Arătaţi prin ce părţi de vorbire se exprimă numele predicative identificate.

▶ Numele predicativ este:
- SIMPLU — cînd este alcătuit dintr-un singur termen (*Alexandru este harnic.*);
- MULTIPLU — cînd este alcătuit din mai mulţi termeni (*Alexandru este harnic și cuminte.*).

7. Precizaţi ce se poate pune între termenii numelui predicativ multiplu.

8. Formulaţi concluzia cu privire la cele învăţate despre numele predicativ.

Exersați!

9. Subliniaţi cu o linie predicatele nominale şi cu două linii predicatele verbale din textul următor:

„A fost odată un împărat care era bogat și puternic. Acest împărat avea un fecior și o fată. Feciorul a murit și fata ceru să-l petreacă la groapă. Ea a îmbrăcat o rochie neagră și părul ei curgea despletit pe spate. Lumea văzu că era gingașă și plăpîndă. O priveau toţi cu nesaţ cum era puţintică și drăgălașă. Tot pe atunci era în cetate o femeie care era o văduvă săracă. Ea avea un fiu. El era cumsecade, smerit și sfiicios ca o fată mare.”

După Petre Ispirescu, *Fata de împărat și fiul văduvei*

◆ Găsiţi sinonimele literare ale cuvintelor: *nesaţ, puţintică, sfiicios*. Încadraţi-le în enunţuri.

10. Construiţi trei enunţuri în care verbul *a fi* să aibă valoare sintactică de verb copulativ, predicativ și auxiliar.

11. Alcătuiţi șase enunţuri cu predicate nominale în care să o descrieţi pe Ileana Cosînzeana. Folosiţi verbe copulative la toate timpurile modului indicativ.

Ce observăm?

✓Numele predicativ exprimă caracteristica subiectului.

Ce descoperim?

✓Între termenii numelui predicativ multiplu se pune:
- virgulă;
- un cuvînt de legătură: *și, dar, sau* etc.

Este bine să mai știţi

✓Ileana Cosînzeana este personajul principal feminin din basmele românești. Ea are chipul unei fecioare întotdeauna foarte frumoase, curajoase, deștepte și năzdrăvane. Această zînă reprezintă idealul feminin al lui Făt-Frumos.

Povestirea

Exprimați-vă părerea!

1. Priviţi desenele de mai jos.

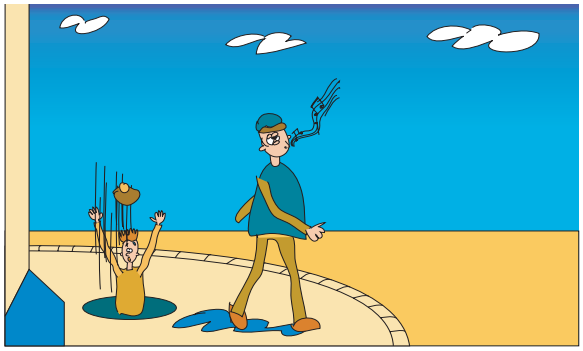

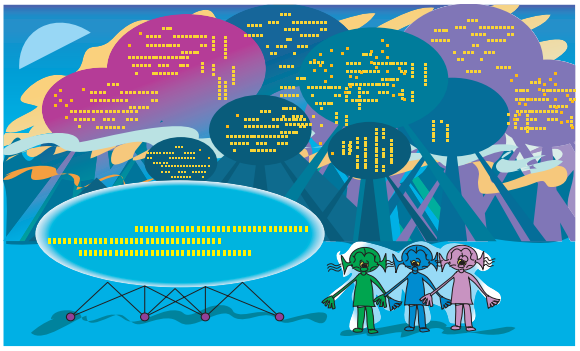

2. Arătaţi care dintre indiciile de timp şi de spaţiu enumerate mai jos sînt mai importante pentru situaţia din primul desen:

- ieri după-amiază
- cît ai bate din palme
- deodată
- astă-iarnă
- la colţul străzii
- într-un cartier
- undeva, în Europa
- lîngă blocul meu

3. Selectaţi dintre aspectele de mai jos pe cele mai sugestive pentru desenul al doilea:

- toamna
- seara
- în anul 6015
- pe la mijlocul celei de a şaptea ere solare
- pe lună
- în orașul selenar PX-15
- în galaxia QKY
- pe cosmodromul 7

Exersați!

4. Scrieţi o povestire de o jumătate de pagină, pornind de la unul dintre desenele de mai sus.

5. Dezvoltaţi în scurte povestiri una dintre următoarele situaţii iniţiale:

- Privită de departe, pădurea părea liniştită.
- Seara se lăsă pe neașteptate, răcoroasă și umedă.
- Ziua începuse bine; eram fericit că a venit bunica.
- Căpitanul Spark stătea calm și urmărea atent monitorul rachetei.

Ce ne amintim?

✓Etapele unei acţiuni sînt:

- situaţia iniţială;
- cauza acţiunii;
- desfășurarea acţiunii;
- depășirea situaţiei dificile;
- situaţia finală.

197

6. Reconstituiţi într-o povestire scurtă ce s-a petrecut înainte şi după fiecare dintre următoarele întîmplări:

- Pe neașteptate, simţi o zguduitură puternică în stînga aeronavei.
- Auzind un zgomot asurzitor, girafa ciuli speriată urechile.
- Abia atunci îmi dădui seama că uitasem cheia la școală.

7. Pornind de la una dintre următoarele situaţii finale, scrieţi o povestire scurtă:

- Salvamontiștii erau fericiţi, iar cabana devenise din nou un loc cald și primitor.
- În cele din urmă, armonia dintre animalele fermei se restabili ca din senin.
- Abia atunci își dădu seama că la bine ţi se răspunde cu bine.

Folosiți-vă imaginația!

8. Citiţi propoziţiile de mai jos, aparţinînd unor povestiri diferite.

- Acesta răspunse imediat, cu o voce sugrumată de emoţie.
- Deodată se auzi un ţipăt.
- Liniștea se lăsă peste satul cufundat în întuneric.
- Grădina zoologică abia se deschisese.
- La vară, voi merge într-o excursie la munte.

◆ Cărei etape din povestirile respective credeţi că îi corespund aceste enunţuri?

9. Selectaţi cel puţin două dintre enunţurile de mai sus, în așa fel încît să poată fi incluse în aceeași povestire. Scrieţi pe scurt povestirea cu întîmplările pe care le-aţi ales, adăugînd și altele, imaginate de voi.

10. Reconstituiţi oral una dintre celelalte povestiri sugerate de enunţurile de mai sus.

Învățați jucîndu-vă!

11. Realizaţi, la alegere, o scurtă povestire distractivă, pornind de la titlurile: *Călătorie pe planeta Marte*; *Un raliu în deșert*; *Un meci de fotbal*; *1 aprilie*.

12. **Lucraţi în grup.** Citiţi povestirile create. Spuneţi-vă părerea despre fiecare povestire și sugeraţi-le colegilor ce ar fi bine de îmbunătăţit.

ZÎNA MUNȚILOR

de Petre Ispirescu

— fragmente —

A fost odată ca niciodată.

A fost odată un împărat foarte viteaz: toate împărățiile de prinprejurul împărăției sale îi cerea sfaturi: atîta era de drept și înțelept. Cînd se isca sfadă între dînșii, la acest împărat plecau mai întîi la judecată și, cum zicea el, așa se și făcea, fiindcă era judecător drept și iubitor de pace. Cînd fu aproape de bătrînețe, îi dărui Dumnezeu un fecior. Nu se poate spune cîtă bucurie simți împăratul cînd a văzut că dobîndi un moștenitor. Toți împărații vecini i-au trimis daruri. Ei nu mai puțin se bucurau că vecinul lor, care îi ajuta cu sfaturi și poveștele lui cele de mult folos, a dobîndit fecior.

După ce se mări, îl puse de a învăța carte. El era așa de silitor, încît se mirau dascălii de dînsul cum învăța așa repede. Ceea ce învățau ceilalți copii într-un an, el învăța numai într-o săptămînă. Ajunsese să nu mai aibă dascălii ce să-l învețe. Iară tată-său scrise carte împărătească la niște filozofi vestiți ca să vie să ispitească cu învățăturile lor pe fiul său.

La curtea acelui împărat se afla pe atunci un vînător vestit; și pînă să vie filozofii cei vestiți, împăratul dete pe fiu-său acestui vînător ca să-l învețe meșteșugul său.

După ce veniră filozofii, învăță de la dînșii cîte în lună și în soare. Bucuria tatălui era așa de mare unde vedea că fiu-său are să fie pricopsit ca niciunul din fiii de împărați, încît se uita la el ca la soare. Iară el de ce se mărea d-aia se făcea mai cu minte și mai frumos...

...Fel de fel de împărați voiau să-și dea fetele după el, dară el nu voi să se însoare așa de tînăr.

Într-una din zile, mergînd la vînătoare, văzu o turturică, care tot sărea înaintea lui...

Lui îi fu milă să o vîneze; el căuta vînaturi mari, fiindcă nu se temea de primejdii: era vînător meșter și viteaz. Dacă văzu și văzu că tot îi sărea în cale, întinse arcul și dete cu o săgeată. El se miră prea mult cum de nu o putu omorî el, care era așa de bun vînător, ci o răni puțin în aripă, care, așa rănită, se duse de nu o mai văzu. Cum se duse turturica, simți, nu știu cum, nu știu de ce, că îi tîcîia inima...

După ce se întoarse acasă, era tot cam galeș. Împăratul văzînd că tînjește fiu-său cu sănătatea, îl întrebă ce are, iară el răspunse că n-are nimic.

1. Citiți fragmentele din basm. Recitiți începutul basmului și observați caracteristicile specifice acestuia. Argumentați fiecare caracteristică cu cîte un enunț relevant din text.

2. **Lucrați în grup.** Improvizați continuarea și sfîrșitul basmului.

3. Selectați formele populare ale cuvintelor și scrieți forma lor literară. Exemplu: *de prinprejurul împărăției = din jurul împărăției.*

4. Citiți basmul în întregime. Înscenați cîteva fragmente.

199

PREDICATUL

1. Indică felul predicatelor din următoarele instrucţiuni de folosire şi arată la ce mod sînt verbele prin care se exprimă. **1 p.**

Garanţia calităţii

Lînă 100%

- Spălaţi cu apă la 40°C.
- Nu stoarceţi prin răsucire.
- Uscaţi pe suprafaţă plană.
- Nu călcaţi.

2. Transcrie şi subliniază predicatele din povestirea bunicii. **2 p.**

„A fost cîndva o împărătească. Ea era frumoasă, dar rea. Într-o zi, oglinda ei fermecată i-a spus că Albă-ca-Zăpada, fiica sa vitregă, o întrecuse în frumuseţe. Atunci împărăteasa îi porunci unui vînător să ducă fata în pădure şi s-o ucidă. Acesta a cruţat-o însă şi ea a găsit adăpost în casa piticilor."

După Fraţii Grimm, *Albă-ca-Zăpada*

3. Nepoata a adormit şi nu ştie cum s-a terminat povestea. Reconstruieşte-o, punînd în ordine enunţurile amestecate mai jos. Subliniază predicatele şi indică felul lor. **3 p.**

Prinţesa a înviat şi cei doi au făcut nuntă mare.

El a căzut cînd a coborît racla şi mărul a sărit din gîtlejul fetei.

Albă-ca-Zăpada a murit după ce a muşcat dintr-un măr otrăvit oferit de mama vitregă.

Piticii au pus-o într-un sicriu de cristal şi au dus-o în munţi.

A încercat s-o ucidă, dar piticii au salvat-o.

Mama vitregă a găsit-o cu ajutorul oglinzii.

Un prinţ care a văzut-o a vrut să ia sicriul la palat.

4. Analizează părţile de vorbire prin care se exprimă primele cinci predicate din textul de la exerciţiul 2. **1 p.**

5. Construieşte patru propoziţii cu predicate nominale prin care să arăţi cum era mama vitregă a Albei-ca-Zăpada. **1 p.**

6. Subliniază predicatele şi arată valorile sintactice ale verbului *a fi*: **2 p.**

- Eu eram la bunici.
- Bunicii mei erau povestitori neîntrecuţi de basme.
- Basmele buneilor sînt frumoase şi vechi, iar pentru mine întotdeauna vor fi o încîntare.

9

MITUL

Miturile povestesc despre timpuri, întîmplări şi personaje fabuloase prin reprezentări concrete ale fenomenelor enigmatice de la începuturile existenţei lumii şi a omului, înţelese ca manifestări supranaturale.

- Mitul antic
- Subiectul
- Texte de interes personal

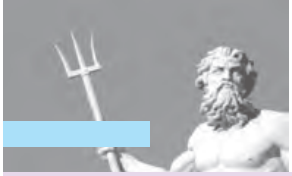

Mitul

FILEMON ŞI BAÚCIS

din *Legendele Olimpului* de Alexandru Mitru

Plecarea spre Arcadia

Zeus şi-a preschimbat sceptrul de aur într-un toiag din lemn de corn. Mantia lui sărbătorească, ţesută de mîna Atenei, a prefăcut-o într-o haină de om sărac şi necăjit. Sub haină însă şi-a vîrît fulgerul cel scînteietor.

A luat-o-ntîi şi-ntîi prin munţi, către Arcadia ferice. A străbătut naltul Menala, un munte potopit de fiare, apoi; Cilene şi Liceul cel tot învăluit în brazi, şi-a ajuns în Arcadia. Era la vremea cînd amurgul aduce după sine noaptea cea misterioasă pe pămînt. Acolo-a cerut adăpost, sub un acoperiş măreţ: palatul regelui Licaon.

Şi a dat semne tuturor că este el, stăpînitorul.

— Temeţi-vă! le spunea aspru. Acel pe care-l ospeţiţi nu-i om de rînd, şi s-ar putea să fie-un zeu…

Numai că regele Licaon ura pe zei şi s-a gîndit: „Stai, am să pun la încercare puterea-ţi, călătorule!”…

Şi s-a hotărît să îl lovească, în timpul nopţii, pe ascuns.

Mai înainte, ca să rîdă, a vrut să-l şi batjocorească. I-a dat bucate să mănînce, din carnea unui rob ucis.

— Să văd şi eu dacă-şi dă seama zeul acesta îngîmfat ce carne-nfulecă la masă, a spus nechibzuit Licaon slugilor sale din palat.

Acum, fie c-a fost trădat, fie că Zeus, cu puterea-i, a prins de veste-nşelăciunea, destul e că s-a înfuriat şi a trîntit talgerul plin cu ruşinoasele bucate.

— Nemernice! i-a strigat el. Crima ta este fără margini. Vrei să-l răpui pe însuşi Zeus. Pedeapsa mea te va ajunge…

Şi a scos fulgerul său groaznic de sub mantie, şi-a lovit.

Palatul regelui Licaon a ars pînă în temelii. Iar regele, cînd a-ncercat să mai rostească un cuvînt, a şi simţit cum glasul lui se schimbă-n urlete de fiară. Trupul i s-a-nvelit în blană. Braţele şi picioarele s-au prefăcut şi ele-n labe. Licaon s-a făcut un lup, o fiară cruntă, ce-a fugit să se ascundă prin păduri.

Este bine să mai ştiţi

✓„Legendele Olimpului” este un ciclu de povestiri alcătuit din 2 părţi (intitulate „Zeii” şi „Eroii”), autorul fiind Alexandru Mitru. În lucrare sînt redate faptele legendare ale unor personaje din mitologia greacă. Volumul I narează despre geneza şi viaţa zeilor, iar al doilea volum povesteşte despre eroii legendari (semizei) ai Greciei antice.

DICŢIONAR CULTURAL

✓***Alexandru Mitru*** (1914–1989), scriitor român, autor de literatură pentru copii şi tineret. A mai scris: „Din marile legende ale lumii” (antologie din miturile celebre ale omenirii); „Poveşti despre Păcală şi Tîndală” ş.a.

În Frigia

De-acolo Zeus a umblat din ţară-n ţară, pînă cînd a ajuns şi în Frigia.

Era acum însoţit şi de pristavul său, de Hermes.

Mergînd aşa, 'ntr-o bună zi, zeii au intrat într-un sat. Zeus, avînd toiagu-n mînă, se-nfăţişa ca un bătrîn sărac şi foarte obosit. Hermes, la fel de zdrenţuit, se prefăcea că-l sprijină. Mergeau prin praful drumului. Se arătau nepăsători, însă cu ochii cercetau, iscoditori, orişice loc — pe prispe, prin ogrăzi, pe drum — să vadă tot ce se întîmplă.

Era la ceasul cînd drumeţii îşi caută un acoperiş, să poată înnopta tihniţi.

Cerul era imens şi roşu ca o tipsie de aramă. Prin arborii grădinilor se cerneau ultimele dîre din ziua care-ncet trecea, lăsînd în urmă numai pete întunecate, de rugină. Murmurul cel molcom al serii chema pe oameni la odihnă.

Tot cercetînd cu grijă satul, au ajuns lîng-o locuinţă. O locuinţă arătoasă, ţinută bine, pe stîlpi groşi, cu trepte largi şi acoperită, în chip temeinic, cu şindrilă. Prin curte mergeau vite grase, ce se-ntorseseră sătule de la păşunile din deal. Erau boi mari, cu părul alb, bivoli cu coarnele întoarse şi cai puternici, murgi şi roibi. Oile behăiau cuminţi într-un saivan, mai la o parte. Caprele, ca de obicei, săltau, tot neastîmpărate, şi, nesătule, mai rupeau mlădiţe pe lîngă zăplaz.

În cuhnia din dosul casei se-auzeau zgomote de vase. Stăpîna pregătea mîncarea. Fumul se ridica alene, în lungi fuioare cenuşii. Mirosuri calde, aţîţătoare, de carne friptă şi fierturi, gîdilau nările lui Zeus. Nemaiputînd răbda ispita, a şi bătut degrabă-n poartă:

— Hei, oameni buni, ne găzduiţi? Vă-ntreb în numele lui Zeus, stăpînitorul din Olimp.

Nu i s-a dat niciun răspuns. Poate că oamenii aceia nu auzeau în larma curţii sau poate nu vroiau s-audă numele ce li se rostea.

Atunci zeii, blestemînd, au luat-o iarăşi mai departe.

N-au mers prea mult, şi-n calea lor s-a arătat un alt lăcaş. Aici femeia mulgea lapte, un lapte gros, de bivoliţă, tocmai cum îi plăcea lui Zeus. De-aceea a strigat la gazdă:

— Deschide-n numele lui Zeus! Îţi cerem să ne ospeţeşti...

Numai că gospodina ceea era grăbită peste poate. Ridicînd capul către Zeus, a răsturnat un vas cu lapte. S-a supărat şi a răspuns:

— Plecaţi de-aici!... Am răsturnat, din cauza voastră, un şiştar... Vedeţi-vă de altă casă.

Şi tot aşa, nu ştie nimeni cum s-a-ntîmplat în acea seară, că dînşii n-au găsit niciunde un adăpost şi niscai hrană, deşi le spuneau tuturor că vin în numele lui Zeus.

Filemon şi Baúcis

Tocmai se pregăteau să-şi facă culcuşul, pentru acea noapte, într-o căpiţă-nmiresmată de fîn, ce se afla pe cîmp, cînd iacătă o luminiţă… Uitîndu-se ceva mai bine, au înţeles că-i o colibă, cea mai sărmană dintre toate cîte văzuseră în sat.

Hermes s-a apropiat de uşă şi a bătut uşor în ea.

203

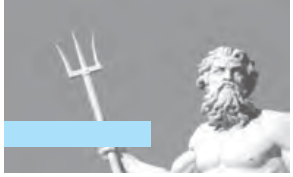

Ușa micuță s-a deschis încetinel și scîrțîind. În prag s-a arătat un chip cuminte de bătrîn, și-n urma lui o bătrînică.

— Poftiți!... Poftiți în casa noastră, au rostit ei, fără să-ntrebe măcar o vorbă pe drumeți, de unde vin și cine sînt.

Cei doi bătrîni, așa de buni și primitori, se numeau Filemon și Baúcis.

Deși erau atît de-nvîrstă, rar să fi fost pereche-n lume mai strîns unită decît ei. Se îndrăgiseră din vremea cînd amîndoi erau copii. Mai tîrziu, se legaseră prin lanțul dulce-al căsniciei și rămăseseră-mpreună șaizeci sau șaptezeci de ani, dacă nu, poate, și mai bine... Iar lumea îi dădea drept pildă de căsnicie trainică.

Fetelor, cînd se măritau, părinții le făceau urarea:

— Să fii la fel de fericită, în anii tăi de căsnicie, cum este doar bătrîna Baúcis.

Băieților, la-nsurătoare, părinții le spuneau la fel:

— Să fii iubit ca Filemon de credincioasa lui soție!

Și dacă e să vorbim drept, nu avuseseră bătrînii nici un belșug în viața lor. Coliba-n care locuiau era din trestie uscată, cam coșcovită și-aplecată, și învelită cu șovar. Alături de coliba lor era un petic de grădină, tăiat în două de-un pîrîu. Aici lucra de dimineață și pînă seara Filemon, săpînd și cultivînd legume sau îngrijind pomii și vița, care creșteau la marginea pămîntului ce-l stăpîneau.

Erau săraci, dar acest lucru nu-i împiedica deloc să își găsească mulțumirea în dragostea ce îi lega, în înțelegerea deplină ce domnea veșnic între ei. Așa se face că puteau să-ndure orișice necazuri și lipsuri grele, fără teamă sau plînsete zadarnice. Ba uneori mai ajutau și pe-alții, care-aveau nevoie, fie cu roade din grădină, fie cu sfaturi înțelepte.

În casa lor nu se găseau slugi și stăpîni, ca pe la alții. Singuri își porunceau și tot ei își aduceau la-ndeplinire, sîrguincios, poruncile.

Adam Elsheimer. *Filemon și Baúcis*

O masă întinsă cu toată inima

Aceștia erau pămîntenii la care Zeus și cu Hermes au poposit în acea seară.

Cu fețe calde, primitoare, cu firea lor deschisă, bună, i-au poftit grabnic în colibă pe cei doi mîndri-olimpieni, fără să cate nici la haine, nici la cuvinte sau la fețe. Ba, tocmai fiindcă olimpienii păreau trudiți, săraci, flămînzi, cei doi bătrîni s-au arătat mai săritori ca totdeauna, mai dornici să-i primească bine. Iar Filemon i-a îmbiat:

— Uitați-vă... lavița asta. Ședeți și odihniți-vă de osteneala drumului, cît timp o să pregătim masa.

Baúcis a-ntins pe scîndură o pătură din lînă moale, țesută chiar de mîna ei; apoi, s-a repezit la vatră, dezvelind din cenușă jarul; a pus pe jar frunze uscate, surcele și un lemn mai gros, suflînd

din răsputeri într-însul. Focul a pîlpîit pe-ncetul, iar cînd a ars cu vîlvătaie, Baúcis a potrivit deasupra-i un ceaun mare, plin cu apă. În vremea asta, soţul ei îi adusese din grădină legume proaspete, pe care le-au şi pus în ceaun să fiarbă. Filemon a mai coborît şi o bucată de slănină, care stătea de mult în grindă, păstrată pentru sărbători. Din ea a retezat bătrînul o felioară, nu prea groasă, şi i-a dat drumul în fiertură, să-i dea gust puţintel mai bun.

Pentru că masa-ntîrzia, gazdele, ca să-nşele vremea, stăteau cu oaspeţii de vorbă, glumind şi arătîndu-se veseli şi binevoitori.

Filemon a turnat apă caldă într-un lighean din lemn de tei. S-a aplecat singur de şale, să spele, după datină, picioarele drumeţilor. Pe urmă-a luat un covoraş, cam învechit şi ros de timp, şi totuşi cel mai bun din casă. L-a aşternut frumos pe patul unde urma să doarmă zeii.

Umblînd grăbită, bătrînica ştersese masa c-un mănunchi de mentă strînsă din grădină, iar pe masă adusese măsline puse-n saramură, cicoare, napi, brînză de vaci şi ouă coapte-n spuza caldă. Şi-ntr-un vas larg pusese vinul, destul de vechi şi aromat, în faţa fiecărui zeu era cîte o cană mică, din lemn de fag, şi smălţuită cu ceară albă de albine.

După gustare a-mpărţit fiertura caldă de legume. Pe urmă a adus bătrînul un coşuleţ umplut cu fructe. Erau acolo nuci, curmale, prune ca nişte pietre scumpe, struguri cu boabe mari şi roşii, smochine dulci şi, la mijloc, un fagure de miere albă.

Nu mai ştiau cum să-i slujească pe cei doi oaspeţi, ce să le dea, cum să-i îmbie. Mai ales Filemon, bătrînul, le turna vin neîncetat. Dar ce să vezi? Oricît turna vinul în căni, vasul de lut rămînea plin.

Zeii se arată cine sînt

Stăpînul cerului dăduse, în acest fel, un semn că este un prea-puternic olimpian.

Filemon a priceput semnul. Chemînd-o lîngă el pe Baúcis, s-au plecat zeilor cu teamă. Amîndoi şi-au cerut iertare că cina a fost prea săracă.

Pentru că în coliba lor aveau şi-o pasăre, o gîscă, s-au repezit s-o prindă iute şi s-o gătească zeilor. Numai că ei erau bătrîni. Picioarele le tremurau. Iar gîsca era sprintenă. Sărea-n colibă ici şi colo şi gîgîia înfricoşată. Ba, parcă presimţindu-şi soarta ce o pîndea, pasărea şi-a căutat scăparea chiar sub picioarele lui Zeus.

Acesta însă i-a oprit:

— Lăsaţi-o, n-o sacrificaţi. Este destul tot ce ne-aţi dat.

Şi Zeus, mulţumit în sine, pentru c-a fost recunoscut, a mai rostit bătrînilor:

— Aţi fost pentru noi gazde bune. Vecinii voştri însă nu ne-au primit ca oaspeţi, precum se cuvenea, deşi cerusem adăpost în numele Olimpului. Pentru nelegiuirea asta, ei au să fie pedepsiţi. Numai pe voi vă vom cruţa; dar trebuie să ne urmaţi pe muntele din apropiere...

Bătrînii cunoşteau prea bine că nu e chip să stea-mpotrivă, cînd zeii hotărăsc ceva. Le părea rău de casa lor, unde trăiseră o viaţă, în înţelegere deplină. Dar nu aveau, bieţii, ce face. Au trebuit să se supună.

Luîndu-şi cîte-un toiag în mîini, au pornit după cei doi zei.

205

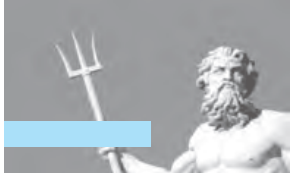

Au mers ce-au mers şi au ajuns aproape-n vîrful muntelui. Atunci Filemon a-ntors capul, să vadă ce s-a petrecut şi ce osîndă au dat zeii satului lor. Da-n locurile cunoscute, voinţa zeilor schimbase satul întreg într-un lac negru, care sclipea tăcut sub lună, închizînd taina-n apa sa.

Priveliştea i-a-ndurerat pe cei doi şi lacrimi le-au ţîşnit din ochi.

— De ce aţi scufundat tot satul? a spus bătrînul Filemon. Chiar dacă unii dintre ei greşiseră faţă de voi, ceilalţi erau nevinovaţi.

— Taci, Filemon, a rostit Zeus. Osînda noastră, cum o fi, este întotdeauna dreaptă. Priviţi mai bine spre coliba în care voi ne-aţi ospeţit...

Un stejar mîndru,
ce parcă-mbrăţişează un tei
în floare...

Într-adevăr, cătînd bătrînii înspre coliba lor cea veche, n-au mai văzut-o. Însă pe locul unde fusese ea-nainte, se ridicase-o insulă. Pe insulă era un templu din marmură în care Zeus avea o statuie de aur. Porţi mari, sculptate-nchideau templul. Grădini pline de flori şi rodii se întindeau în jurul său.

— Voi o să locuiţi în templu, a glăsuit solemn stăpînul. Vreau să vă dau şi o răsplată, pentru că i-aţi cinstit pe zei. Spuneţi o singură dorinţă. Poate vreţi aur, tinereţe sau frumuseţea mult rîvnită, putere, slavă sau mărire? Spuneţi ce vreţi, şi vă voi da.

Filemon a privit spre Baúcis. Ea către el, cu înţeles. Se deprinseseră cu timpul să îşi grăiască fără vorbe, numai privindu-se în ochi.

— Nu, mare Zeus, nu vreau asta, a dat răspuns Filemon. Aurul mult se risipeşte. Puterea scade. Tinereţea trece cu anii, negreşit. Pacea şi dragostea în care am vieţuit cu buna-mi Baúcis sînt lucruri de nepreţuit. De-aceea, dacă vrei să faci unor bătrîni sărmani un dar, îngăduie să-nchidem ochii, amîndoi, în aceeaşi clipă. Să nu-mi vadă soţia rugul pe care îmi vor arde trupul. Nici eu pe-al ei nu vreau să-l văd, căci m-ar îndurera prea tare...

— Numai atîta vă doriţi?

— Darul acesta ni-i destul... a dat din cap bătrîna Baúcis.

— Bine. Fie pe voia voastră...

Şi Zeus a făcut un semn. Amîndoi zeii au pierit. N-au mai rămas, acolo-n munte, decît bătrînii.

Filemon şi iubita-i Baúcis s-au coborît pînă la templu. S-au aşezat în tinda lui, dorind să stea-n aceleaşi locuri, în care vieţuiseră încă pe cînd erau copii.

Anii s-au scurs pe îndelete. Cei doi s-au gîrbovit mai mult. Ochii li s-au înceţoşat; nu mai vedeau nici la un pas.

Ş-aşa, precum spune legenda, şedeau bătrînii, într-o zi, pe trepte-n faţa templului. Nişte drumeţi îi întrebau despre-ntîmplarea petrecută odinioară în coliba unde se odihnise Zeus. Ei povesteau, cu vorbă moale, tremurătoare, tot ce-a fost: cum le-a schimbat coliba Zeus în acel templu aurit.

Pe cînd vorbea aşa, bătrînul a simţit că îl înfăşoară o scoarţă rece, pe la tălpi. Scoarţa creştea şi către mijloc, şi se urca spre gît, spre cap.

Baúcis simţea acelaşi lucru. Înţelegînd că i-a sosit sfîrşitul aşteptat, a spus uşor lui Filemon:

— Soţul meu scump, a sosit ceasul!... îţi spun adio...

— Adio!... a grăit şi dînsul, şi-a sărutat-o lin pe frunte. Îţi mulţumesc pentru credinţa ce mi-ai purtat-o pînă la ultima suflare!

Și poate că și-ar fi spus cei doi bătrîni și alte vorbe de-adio și de mîngîiere; dar gurile le-au amuțit.

În preajmă s-a făcut tăcere. Cei care se-ntîmplaseră să se găsească lîngă ei priveau înmărmuriți. Bătrînul nu mai era om, ci se făcuse-un stejar falnic. Baúcis, în schimb, era un tei subțire, alb, cu flori micuțe, dar cu mireasmă-amețitoare.

Legenda spune despre templu că s-a sfărîmat, bătut de vînturi; dar multă, foarte multă vreme, s-ar fi văzut încă acolo cei doi copaci: un stejar mîndru și puternic, ce-mbrățișa cu ramurile sale un tei cu trunchiul alb și plin de floare...

DICȚIONAR MITOLOGIC

✓ ***Zeu*** – ființă sfîntă, divinitate.

✓ ***Olimp*** – munte sfînt, unde se credea că trăiau zeii.

✓ ***Zeus*** (în mitologia greacă) – divinitate supremă, „tatăl zeilor și al oamenilor". Zeu al cerului, al ploii și al tunetului, apoi și al dreptății și al ordinii sociale stabilite. Fiu al Geei și al lui Cronos, l-a detronat pe tatăl său, instaurînd stăpînirea zeilor olimpieni.

✓ ***Hermes*** – Zeul comerțului și al drumurilor, fiul lui Zeus și al Maiei.

..... *Observarea textului*

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Explicați sensul cuvintelor:

• toiag	• șindrilă	• saivan
• prispă	• șiștar	• zăplaz
• tipsie	• coșcovit	• cuhnie

◆ Apelați la un dicționar explicativ, apoi discutați cu părinții sau bunicii și vedeți care dintre cuvintele de mai sus se mai întrebuințează și astăzi.

2. Arătați cum s-au format cuvintele:

a înnopta, a găzdui, bivoliță, stăpînitor, recunoscut, încețoșat, înmărmurit, căsnicie.

3. Selectați din text cinci cuvinte care fac parte din cîmpul lexical al noțiunii *animale domestice*.

4. Găsiți sinonime pentru următoarele cuvinte.

• larmă	• nelegiuire	• a se sfărîma
• pildă	• a viețui	• în preajmă
• belșug	• scoarță	• grabnic
• spuză	• falnic	• pe îndelete

5. Explicați cu ajutorul Dicționarului explicativ sensul adjectivelor *murg* și *roib*.

6. Alcătuiți cîte un enunț cu sensul direct și cel figurat al cuvîntului *fuior*.

207

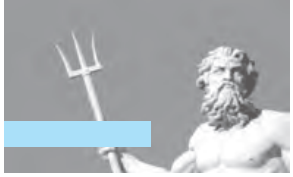

Explorarea textului

Exprimați-vă părerea!

7. Explicați expresiile:
   - era grăbită peste poate
   - ca să-nșele vremea
   - lanțul dulce-al căsniciei
   - căsnicie trainică

8. Explicați legătura dintre noțiunile: *casă*, *casnic*, *căsătorie*, *căsnicie*.

Timpul și spațiul întîmplării

Observați!

9. Care a fost punctul de plecare „în lume" al lui Zeus?

10. Prin care ținuturi istorice au călătorit Zeus și Hermes?

Folosiți-vă cunoștințele!

11. Selectați cîte cinci indicii de spațiu din fiecare dintre cele 6 fragmente/povestiri.

12. Distribuiți în două coloane indiciile care se referă la noțiunea de spațiu interior și la cea de spațiu exterior.

13. Completați enunțurile:
   - Lăcașul zeilor se afla într-un spațiu ...
   - Locuința lui Filemon și a lui Baúcis era într-un spațiu ...

14. Selectați din fiecare fragment cîte 2 cuvinte/îmbinări de cuvinte care semnifică timpul acțiunii.

Exprimați-vă părerea!

15. În care anotimp sînt plasate întîmplările din fragmentul *În Frigia*? Argumentați cu citate din text.

16. În ce epocă se petrec întîmplările descrise în mit? Alegeți unul din răspunsurile de mai jos. Argumentați alegerea.
   - un trecut foarte îndepărtat
   - un trecut îndepărtat
   - un trecut apropiat

17. Ce puteți spune despre timpul și spațiul întîmplărilor din: mitul *Filemon și Baúcis*; basmul *Prîslea și merele de aur* și legenda *Dragoș-Vodă*?

208

Personajele

Ce descoperim?

✓Personajele mitice sînt făpturi supranaturale cu caracter simbolic: zei, semizei, eroi.

Exprimați-vă părerea!

18. Care personaje sînt înzestrate cu trăsături supranaturale? Demonstraţi utilizînd secvenţe din text.

19. **Lucraţi în grup.** Găsiți și caracterizaţi personajele principale (grupul I), secundare (grupul II) și pe cele episodice (grupul III) din mitul *Filemon și Baúcis*, folosind cuvinte din text.

20. Finisaţi, pe caiete, frazele de mai jos:

- Personaje principale ...
- Personaje secundare ...
- Personaje episodice ...
- Personaje care trezesc admiraţie ...
- Personaje care trezesc revoltă ...

21. Numiţi 5 trăsături care deosebesc zeii de oameni.

Folosiți-vă cunoștințele!

22. Selectaţi secvenţele ce se referă la cei doi bătrîni și scrieţi-le pe caiet după modelul oferit în tabel.

Pasajul din text	Trăsături fizice	Trăsături morale	Modalităţi de caracterizare a personajului
Filemon...			
Baúcis...			

Ce este mitul

Folosiți-vă cunoștințele!

23. Mitul *Filemon și Baúcis* explică originea mai multor fenomene. Enumeraţi-le.

▶ MITUL este o povestire al cărei subiect se referă, de obicei, la un eveniment creator (al întregului Univers sau al unei părţi din el: un teritoriu geografic, o stea, o specie vegetală sau animală, un sentiment etc.) petrecut la începutul lumii. El reprezintă prima treaptă a cunoașterii.

Mitul „relatează un eveniment care a avut loc într-un timp primordial, în timpul fabulos al începuturilor".

M. Eliade, *Aspecte ale mitului*

209

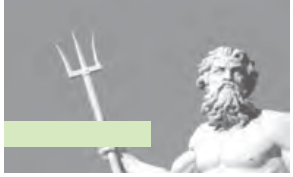

Interpretarea textului

Observați!

24. Comparați gospodăriile întîlnite în cale de zei. Ce impresionează cel mai mult în fiecare din ele?

Caracteristici	Prima gospodărie	Gospodăria bătrînilor
• atmosfera creată de gazde • nivelul de trai • atitudinea gazdelor		

25. Recitiți povestirea a III-a și identificați mesajul.

26. Ce semnifică simplitatea traiului din casa lui Filemon și Baúcis?

27. Cărui pasaj din text îi corespunde fragmentul dat?

„Pune măsline necoapte, fructul curatei Minerve,
Coarne de toamnă muiate, andive, ridichi și un bulgăre
Mare de caș, apoi vine cu ouă încet învîrtite-n
Spuză mocnită, în vase de lut toate-s puse. Aduce
Și o ulcică lucrată-n același argint și pahare
Din fag lucrate, cu galbenă ceară spoite pe partea
Lor cea scobită. Puțină zăbavă și vatra trimis-a
Caldul ospăț, apoi vinul, ce vechi prea tare nu este,
Loc ca să facă, îl dă puțin la o parte și-aduce
Nuci și uscate smochine, cu crețe curmale de-a valma,
Prune și mere ce-nalță miresme din largile coșuri,
Struguri culeși de pe împurpuratele vițe. La mijloc
Stă alb un fagure de miere; dar pe lîngă acestea...”

Ovidiu, *Metamorfoze.* Cartea a VIII-a

28. Identificați asemănările. Enumerați felurile de bucate care se serveau în Antichitate la gustare, la prînz și după prînz.

Exprimați-vă părerea!

29. **Lucrați în grup.** Comentați situațiile de mai jos:
• Ți s-a întîmplat să fii în casa cuiva oaspete nepoftit. Cum ai fost primit?
• Ai servit pe cineva atotputernic. El e gata să-ți dea orice. Tu ce i-ai fi cerut?

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Minerva*** – zeița înțelepciunii la romani.

✓ ***Ovidiu*** (43 î.Hr.–c. 17 d.Hr.) — poet latin.

Este bine să mai știți

Minerva este de asemenea zeița artelor și a meșteșugurilor patronînd deopotrivă mobilitatea minții. Pentru romani a fost și inventatoarea construcțiilor navale.

Statuia zeiței Minerva

210

Subiectul

Ce este subiectul

Exprimați-vă părerea!

1. Construiţi propoziţii cu subiectul *Dragoș*.

▶ SUBIECTUL este partea principală de propoziţie care arată **cine face acţiunea** exprimată de un predicat verbal sau **cui i se atribuie o însușire** ori o **caracteristică** exprimată de un predicat nominal.

Subiectul exprimat și subiectul neexprimat

Folosiți-vă cunoștințele!

2. În fraza de mai jos sînt propoziţii în care subiectul nu este exprimat. Ce număr au acestea?

Alexandru a hotărît[1]/ să facă o plimbare prin parcul de lîngă școală[2]/ ca să vadă magnoliile înflorite.[3]/

3. Alcătuiţi o propoziţie în care verbul-predicat verbal să exprime fenomenul naturii sugerat de desenul alăturat.

Ce observăm?

✓ Subiectul este:
- exprimat;
- neexprimat.

Sînt propoziţii cu subiect inexistent.

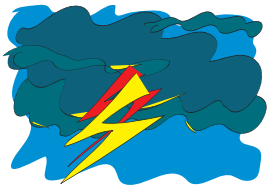

Subiectul simplu și subiectul multiplu

Observați!

4. Indicaţi subiectele din enunţurile următoare și precizaţi din cîţi termeni sînt alcătuite.

A venit primăvara. Caișii, piersicii și cireșii au înflorit. Ghiocei albi, toporași violeţi, zambile roz și albastre au apărut printre frunzele uscate pe straturile din parc.

▶ Subiectul este:
- SIMPLU — cînd este alcătuit dintr-un singur termen;
- MULTIPLU — cînd este alcătuit din mai mulţi termeni.

Ce descoperim?

✓ Termenii subiectului multiplu:
- pot urma unul după altul;
- pot fi despărţiţi de alte părţi de propoziţie.

✓ Între termenii subiectului multiplu se pune:
- virgulă;
- un cuvînt de legătură.

211

Părţile de vorbire prin care se exprimă subiectul

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Arătaţi prin ce părţi de vorbire se exprimă subiectele din textul de mai jos și faceţi analiza lor.

Rîndunelele au venit la vechile lor cuiburi. Alexandru le presară zilnic boabe pe marginea ferestrei. Ele ciugulesc toate seminţele. Două au deja pui.

▶ SUBIECTUL se exprimă prin **substantiv** comun sau propriu, **pronume** personal, **numeral** cardinal cu valoare substantivală.
Substantivul, pronumele și numeralul cu funcţie sintactică de subiect sînt în cazul nominativ.

Exersați!

6. Subliniaţi cu o linie subiectele simple și cu două linii subiectele multiple din textul de mai jos. Explicaţi folosirea virgulei.

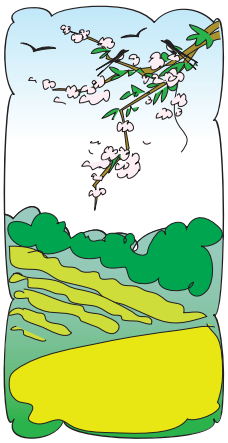

Soarele încălzește mai puternic. Aburi albicioși apar deasupra pămîntului reavăn. Iarba, florile și pomii au înviat din somnul iernii. Cărăbuși lucitori, gîndăcei negri, fluturi de toate culorile zboară prin grădină.

7. Analizaţi subiectele din textul următor, după modelul dat.

„Pe vremea domniei lui Vlad Ţepeș, un neguțător anunță că a pierdut o pungă cu o mie de lei. El făgădui o sută de lei drept recompensă. Un creștin îi aduse punga.

— Eu socotesc că e a dumitale.

Păgubașul numără banii și spuse:

— Punga are doar nouă sute de lei.

Omul, supărat, a mers la Vodă ca să-i facă dreptate.

— Jupîne, tu ai pierdut o pungă cu o mie de lei, deci creștinul a găsit altceva. Așa că dumneata așteaptă pînă vei afla punga bună. Pe aceasta o ia găsitorul.”

După *Întîmplări din viaţa domnitorilor*

„un neguțător” — subiect exprimat prin substantiv comun, genul masculin, numărul singular, cazul nominativ, articulat cu articolul nehotărît „un”.

212

Texte de interes personal

Relatarea unor întîmplări personale

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Povestiţi pe scurt, în scris, o întîmplare deosebită din viaţa voastră. Ţineţi seama de următoarele sugestii:

DACĂ ESTE O ÎNTÎMPLARE DE GROAZĂ,

- asiguraţi înlănţuirea rapidă a etapelor naraţiunii, folosind propoziţii şi fraze scurte;
- realizaţi momente de suspans, care să stîrnească curiozitatea şi teama cititorului; în acest scop, folosiţi formulări precum: *încetul cu încetul*; *deodată*; *pe cînd...*; *pe neaşteptate*; *de după...*; *fără să-mi dau seama*; *din întuneric*; *din depărtare...* etc.

DACĂ ESTE O ÎNTÎMPLARE HAZLIE,

- imprimaţi un ritm vioi acţiunii;
- imaginaţi personaje care să stîrnească rîsul;
- daţi întîmplării o tonalitate glumeaţă şi veselă.

Ce descoperim?

✓Într-un text de interes personal se prezintă propriile experienţe, gînduri, stări sau sentimente.

Anunţul în interes personal

Colecţionez postere cu actori, cîntăreţi şi formaţii celebre. Ofer, în schimb, postere cu sportivi.

Pasionată de poezie şi de literatură în proză (mai ales cea fantastică), doresc să corespondez cu un băiat avînd aceleaşi pasiuni.

Vîrsta: 11 ani
Caut prieteni pentru corespondenţă, pe următoarele teme: fotbal, OZN, turism. Aştept răspuns la căsuţa poştală nr. 1/101 — Bălţi.

Observaţi!

2. Citiţi anunţurile de mai sus, extrase dintr-o revistă pentru copii. Realizaţi portretele sumare ale autorilor acestor anunţuri, aşa cum vi-i imaginaţi voi.

Folosiți-vă imaginația!

3. Răspundeţi, printr-o scurtă scrisoare, anunţului care vă interesează.

213

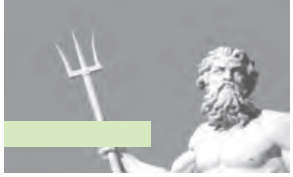

Scrisoarea. Tipuri de scrisori

Exersați!

4. Pornind de la tabelul de mai jos, redactaţi o scrisoare. Alegeţi varianta cea mai interesantă din punctul vostru de vedere. Puteţi combina informaţiile din coloane diferite.

Cine scrie?	Oana, 11 ani	Andrei, 10 ani	Tatăl lui Andrei
Cui îi scrie?	unei prietene	mamei	primarului
Din ce cauză scrie?	nu s-au văzut demult	vrea să mai stea la bunici	sistemul de încălzire al cartierului s-a defectat
În ce scop?	s-o felicite de ziua ei	s-o roage să-l mai lase la bunici	să facă o reclamaţie
Pe ce ton?	cald, prietenos	entuziast, cu dorinţa de a convinge	ferm, dar politicos
În ce limbaj?	familiar	familiar	oficial

Folosiți-vă cunoştințele!

5. Identificaţi tipul scrisorilor indicate în tabel, pe baza clasificării din dreapta paginii.

Folosiți-vă imaginația!

6. Alcătuiţi răspunsul la una dintre scrisorile anterioare.

Învățați jucîndu-vă!

7. **Lucraţi în grup** (de cîte trei elevi). Alegeţi una dintre variantele de mai jos și redactaţi o scrisoare:

- în care să îi comunicaţi unui prieten planul vostru de a înfiinţa un club;
- trimisă din tabără părinţilor;
- adresată unui coleg, cu ocazia zilei sale de naştere.

8. Schimbaţi textele între voi. Discutaţi felul în care au fost redactate.

Ce descoperim?

✓ Limbajul și tonul folosite într-o scrisoare trebuie adaptate la:

- *destinatar*;
- *scopul* pentru care scrieţi.

Ce observăm?

✓ În funcţie de destinatar, scrisoarea poate fi:

- *familiară*, cînd vă adresaţi unor membri ai familiei sau unor prieteni;
- *oficială*, cînd vă adresaţi unor instituţii sau unor persoane oficiale.

✓ Scrisorile pot fi:

de felicitare (care poate fi familiară sau oficială și este scrisă cu ocazia sărbătorilor, a zilelor de naștere etc.);

- *de informare*;
- *de rugăminte*;
- *de condoleanţe* etc.

Ce descoperim?

✓ Scrisoarea nu impune nici o limită în ceea ce privește amploarea textului.

9. Maria și Alexandru s-au hotărît să plece în vacanţă la mare. Au la Mangalia un unchi, care are o fetiţă de 13 ani, Alina. Maria a scris verișoarei ei o scrisoare. Completaţi scrisoarea ce urmează, imaginîndu-vă ce ar mai putea scrie.

Soroca, 15 iunie 2015

Dragă Alina,

Sînt sigură că aștepți cu nerăbdare vacanța. Ca și mine, de altfel! Alexandru și cu mine ne-am și făcut planuri. Am vrea să venim la voi pentru o săptămînă sau două. Ne primiți? Dacă da, anunță-ne ce perioadă ți-ar conveni. Abia aștept să ne vedem și să ne facem de cap!

Îți amintești cît de bine ne-am distrat anul trecut, cînd ai fost la noi? Mai știi cum am... Ca să nu mai vorbim de... De cîte ori le povesteam prietenilor peripețiile noastre, rîdeau cu lacrimi.

Pune-ți și tu imaginația la contribuție și inventează ceva pentru cînd venim. N-o să ne lăsăm mai prejos ca anul trecut.

În materie de jocuri pe calculator, avem o groază de surprize pentru tine. Mai ales la unul să te ții!

Cu școala, de bine, de rău, am scos-o la capăt. Cred că iau și eu o mențiune. Alexandru stă mai bine... Tu? Sper că...

Așteptăm „acceptul" tău și „indici temporali" precișii. Evident, să-ți faci socotelile bine, ca să poți veni și tu la noi măcar pentru cîteva zile.

Te sărut și aștept răspunsul tău.

Cu drag și cu chef de nebunii,

Maria

215

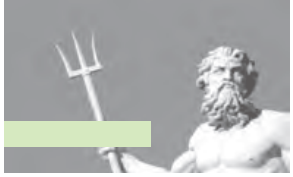

10. Ce fel de scrisoare (familiară sau oficială) este cea de mai sus?

11. Scrieţi o scrisoare pe aceeaşi temă, prin care Maria şi Alexandru se adresează unchiului lor.

12. Notaţi pe caiete diferenţele existente între cele două scrisori. Referiţi-vă la formula de adresare şi la cea de încheiere folosite, precum şi la modul în care limbajul este adaptat destinatarului.

13. Redactaţi o scrisoare de felicitare cu o anumită ocazie. Respectaţi parametrii de realizare a unui discurs de felicitare.

DISCURSUL DE FELICITARE

Parametri de realizare

• Datarea, menţionarea localităţii, plasate în dreapta-sus a paginii;

• Adresarea (Dragă/Dragi/Stimat/Stimată/Dragă Domnule ..., Iubite amice) plasată în centrul primului sfert de sus al paginii;

• Conţinutul discursului (un text scurt, care cuprinde felicitarea propriu-zisă: consideraţia, aprecierea, urările de bine/de voie bună; urările de fericire, de sănătate) uşor distanţat de adresare;

• Limbajul folosit este adaptat, de fiecare dată, destinatarului scrisorii („se redactează în termenii cît mai călduroşi, fără exagerări de stil” [C. Parfene, *Compoziţie*...]);

• Formula de încheiere (*Cu drag, Cu mult drag* etc.) şi semnătura plasate în dreapta paginii, uşor distanţate de textul propriu-zis.

14. Miniproiect de grup:

a) Alcătuiţi o listă a sărbătorilor/ocaziilor, în care să se poată redacta discursuri de felicitare.

b) Alegeţi cine va fi destinatarul: un prieten/un coleg/un profesor/un primar etc.

c) Redactaţi un discurs de felicitare cu o anumită ocazie („fără exagerări de stil”).

d) Faceţi prezentări ale discursurilor.

Ce ne amintim?

✓Elementele specifice unei scrisori:
• localitatea şi data redactării;
• formula de adresare;
• introducerea;
• conţinutul propriu-zis;
• formula de încheiere;
• semnătura.

Ce descoperim?

✓Limbajul şi tonul scrisorii sînt alese în funcţie de relaţia (oficială, de prietenie etc.) dintre expeditor şi destinatar şi de scopul ei (rugăminte, reproş etc.).

UN CÎNTĂREȚ FĂRĂ DE SEAMĂN

de Alexandru Mitru

— fragment —

Lira lui măiastră îi fermeca pe toți. Cîntecul său era atîta de frumos, că oamenii ascultîndu-l își uitau întristarea.

Dar ce spun eu de oameni — cînd fiarele pădurii veneau în jurul său! Și tot felul de păsări se adunau pe ramuri. Ba chiar, de vreți să știți, elinii povesteau că lira lui vrăjită făcea să se desprindă din rădăcini copacii. Ei lunecau pe văi și veneau să-i umbrească fruntea îngîndurată și plină de visări. Munții se clătinau. Pietrele se mișcau și se rostogoleau pînă lîngă Orfeu. Natura, fermecată, căuta să se apropie de aed cît mai mult și să-i asculte viersul, poemele sublime, neîntrecute încă de nimeni pînă-atunci.

Și, devenind Orfeu flăcău în toată legea, a însoțit eroii plecați către Colhida să dobîndească lîna berbecului de aur.

De n-ar fi fost cu ei Orfeu, n-ar fi putut niciunul să-și mai revadă casa, părinții și copiii. Prin sunete de liră a domolit mînia unor stînci fioroase, care striveau adesea corăbiile eline. Tot el a adormit în viers moleșitor balaurul cel groaznic, care păzea-n Colhida acea lînă de aur, și-a nimicit, prin cîntec, vraja amăgitoare a unor fete-păsări, ce se chemau sirene și încercau s-afunde pe marinari în valuri.

A mai făcut Orfeu și-alte isprăvi de seamă. Dar n-a luptat cu lancea, sabia sau arcul. Arma lui i-a fost lira, și totuși a învins.

Ar fi să spunem totuși că el s-a-ndrăgostit de-o nimfă, pe nume Euridice.

Adesea Euridice îl ruga pe Orfeu să-și reverse din liră divina-i armonie, ca ea, cu alte nimfe, să poată dănțui în tactul muzicii.

Orfeu o asculta și atingea îndată coarda melodioasă c-un bețigaș de-argint, făcînd să izbucnească din liră un nou val de sunete vrăjite. Vroia s-o-nveselească pe preafrumoasa nimfă. Nu bănuia, sărmanul, soarta-nspăimîntătoare ce-i era hărăzită, peste puțină vreme; căci draga-i Euridice n-avea să aibă parte, prea mult, de bucuria ce-o răspîndea Orfeu, prin cîntecele sale.

1. Citiți fragmentul de mit și discutați reacția cititorului.

2. Explicați sensul cuvîntului *liră*. Stabiliți legătura de sens dintre substantivul *liră* și adjectivul *liric*. Consultați și Dicționarul explicativ.

3. Unde se află Colhida?

4. Porniți o discuție de la enunțul: „Arma lui i-a fost lira, și totuși a învins”.

5. Citiți, din *Legendele Olimpului* de Alexandru Mitru sau din *Lecturi literare. Antologie pentru clasele V–VI*, mitul despre Orfeu și Euridice. Discutați-l cu colegii.

217

SUBIECTUL

1. Subliniază cu o linie subiectele simple și cu două linii subiectele multiple din textul următor: **1 p.**

„Odată împăratul păsărilor a voit să afle pe supusul său cu glasul cel mai frumos. Păsările au hotărît să trimită la curte trei dintre ele. Astfel, graurul, mierla și privighetoarea porniră spre împărat. Primul avea pene aurii, strălucitoare, a doua avea ciocul auriu și pene ca mătasea, a treia era mică și mergea cu umilință în urma lor. Ea a cîntat însă cel mai frumos și împăratul a pus-o în fruntea celorlalţi. De atunci, privighetoarea este cea mai mare cîntăreaţă din neamul păsărilor.”

După Simion Florea Marian, *Legendele păsărilor noastre*

2. Acordă, în textul de mai jos, predicatele verbale cu subiectele: **1 p.**

Eu (*a citi*) legenda lăcrămioarei și (*a afla*) că această floare (*a apărea*) din lacrimile unui prinţ care (*a plînge*) prima dată cînd sora lui (*a muri*).

3. Analizează părţile de vorbire prin care sînt exprimate subiectele identificate la exerciţiul 1. **1 p.**

4. Desparte textul, de la exerciţiul 1, în propoziţii. **1 p.**

5. Desparte (prin bară) textul de mai jos în propoziţii. **2 p.**

„Cînd a făcut Dumnezeu zăpada, i-a zis:

– Să-ţi cauţi singură culoarea.

Ea a mers pe la toate florile, dar ele nu i-au ascultat rugămintea. A ajuns și la ghiocel și i-a spus:

– Vrei să-mi dai culoarea ta?

– Dacă dorești, o împart bucuros cu tine.

Drept recunoștinţă, zăpada îl lasă să scoată în afară căpușorul, cum vine primăvara.”

După Ilie I. Mirea, *Legende*

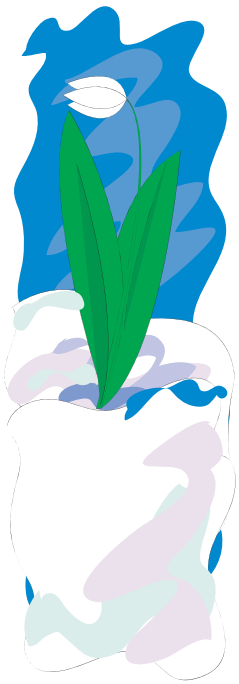

◆ Subliniază subiectele, indicînd cazul fiecăruia. **2 p.**

6. Adaugă următoarelor subiecte multiple predicate nominale cu nume predicative exprimate printr-un singur adjectiv: **2 p.**

- toporașii și brebeneii;
- cocorii și rîndunelele;
- cîmpiile și munţii;
- oile și mieii.

218

10

POEZIA

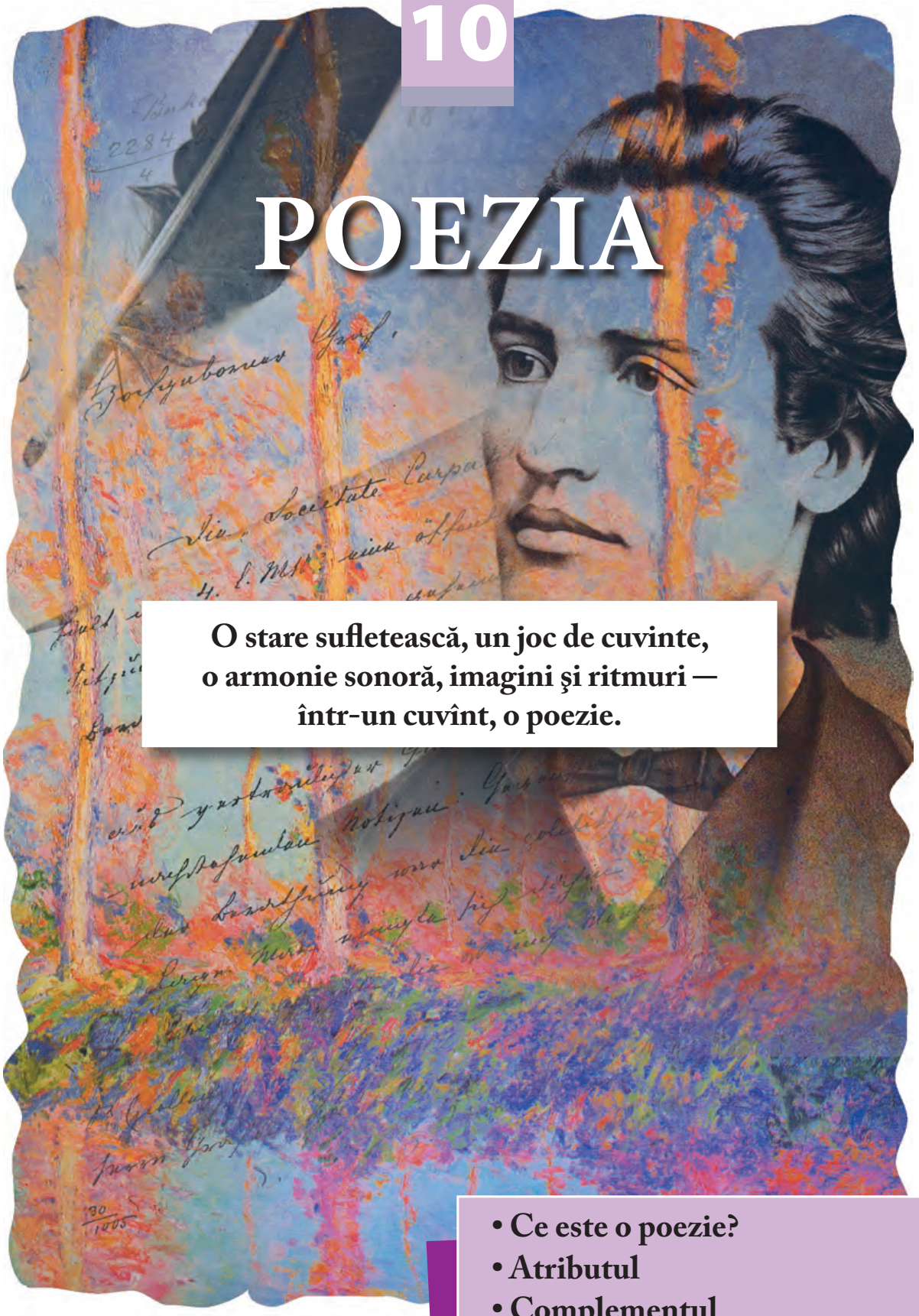

O stare sufletească, un joc de cuvinte, o armonie sonoră, imagini şi ritmuri — într-un cuvînt, o poezie.

- Ce este o poezie?
- Atributul
- Complementul

Poezia

CE TE LEGENI...

de Mihai Eminescu

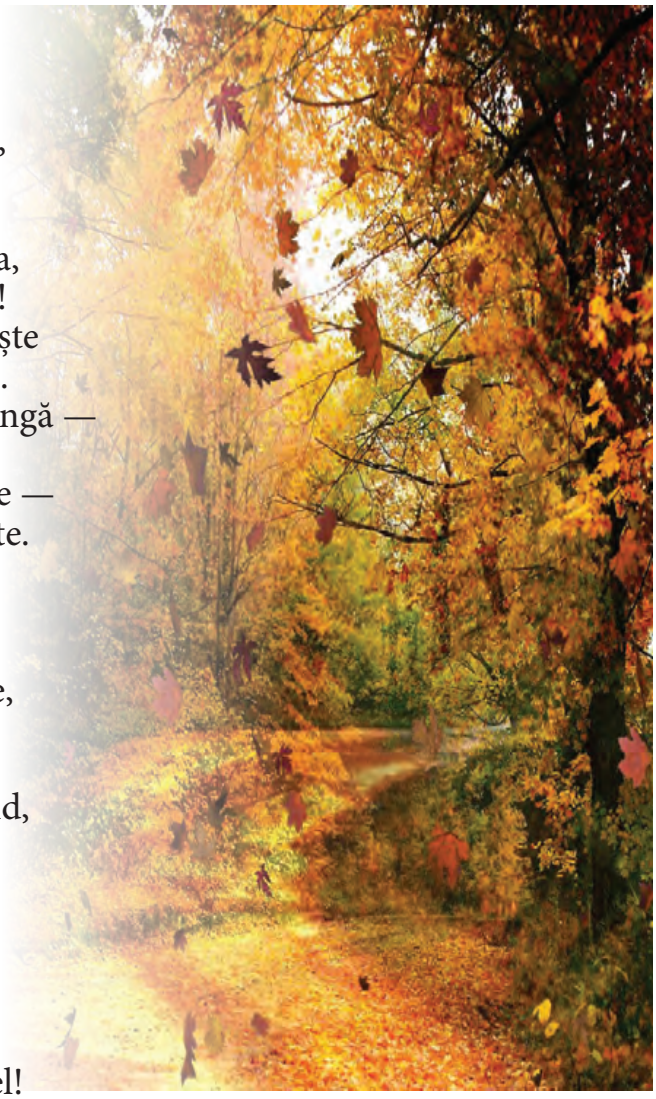

— Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt?
— De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea!
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.
Bate vîntul frunza-n dungă —
Cîntăreții mi-i alungă;
Bate vîntul dintr-o parte —
Iarna-i ici, vara-i departe.
Și de ce să nu mă plec,
Dacă păsările trec!
Peste vîrf de rămurele
Trec în stoluri rîndurele,
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.
Și se duc pe rînd, pe rînd,
Zarea lumii-ntunecînd,
Și se duc ca clipele,
Scuturînd aripele,
Și mă lasă pustiit,
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel,
De mă-ngîn numai cu el!

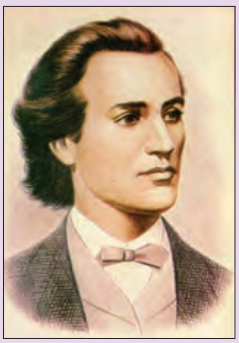

MIHAI EMINESCU (1850–1889)

Este poetul nostru național (poetul reprezentativ al românilor). Poezia eminesciană îndeamnă la reflecții despre scurgerea timpului, destinul uman, universul cosmic; elogiază dragostea, natura, trecutul măreț al neamului. Poetul demonstrează frumusețea limbii române prin limpezimea expresiei, muzicalitatea versului, naturalețea limbajului.

Mihai Eminescu a scris, de asemenea, proză, dramaturgie, a fost și un veritabil ziarist. Opera eminesciană este citită pe toate meridianele planetei în 64 de limbi ale lumii.

..... Observarea textului

Vocabular

Folosiți-vă cunoștințele!

Ce observăm?
✓ Folosirea unor forme diferite de cele din limba literară
✓ Sensuri mai puțin folosite ale unor cuvinte cunoscute

1. Care este forma literară a cuvintelor *rîndurele*, *aripe*, *ici* și *vestejit*, folosite în text?

2. Ce sens au în poezia *Ce te legeni...* cuvintele menționate mai jos?

- a se legăna
- cîntăreț
- frunza-n dungă
- noroc
- a îngîna
- pe rînd, pe rînd

3. Identificați în text cuvintele aparținînd cîmpului lexical al substantivelor *codru* și *pasăre*.

4. Care este sensul cuvîntului *ce* din titlu?

Morfologie

Observați!

Ce observăm?
✓ Valoarea unor moduri verbale

5. Indicați modul și timpul verbului subliniat în versurile:

– De ce *nu* m-*aș legăna*,
Dacă trece vremea mea!

6. La ce alt mod se poate trece acest verb, fără ca sensul propoziției să se schimbe?

7. Există în text un pasaj asemănător construit cu alt mod?

Este bine să mai știți
✓ **Codru** – pădure mare, deasă și bătrînă.
✓ **Codru de pîine/codru de mămăligă** – felie, bucată mare.

Exprimați-vă părerea!

8. Citiți versurile următoare. Arătați ce exprimă forma neaccentuată a pronumelui personal de persoana I în cazul dativ:

Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul *mi*-l rărește.

Ortografie și punctuație

Folosiți-vă cunoștințele!

9. Ce rol are linia de dialog? Dar cratimele?

221

.....*Explorarea textului*

Forma poeziei

Folosiți-vă cunoștințele!

10. Prin ce se deosebește poezia *Ce te legeni...*, din punctul de vedere al formei, de alte texte în versuri pe care le-ați studiat?

„În locul plopului sau al bradului din poezia populară, Eminescu a ales ca partener de dialog obișnuitul codru, simbol al permanenței, căruia i se adresează ca unei ființe cunoscute, apropiate."

George Călinescu

Dialogul imaginar

Exprimați-vă părerea!

11. Ce moduri de expunere sînt folosite în poezia *Ce te legeni...*?

12. Prin ce se deosebește acest text de altele realizate pe baza dialogului?

Ce observăm?

✓Specificul dialogului poetic

Figurile de stil

Folosiți-vă cunoștințele!

13. Prin ce figură de stil îi sînt atribuite codrului însușiri umane?

14. Care sînt aceste trăsături?

15. Identificați figurile de stil din versurile de mai jos:

a) *Bate vîntul* frunza-n dungă —
Cîntăreții mi-i alungă;
Bate vîntul dintr-o parte —
Iarna-i ici, vara-i departe.

b) Și se duc *pe rînd, pe rînd,*
Zarea lumii-ntunecînd.

c) Și se duc *ca clipele,*
Scuturînd aripele.

d) Ziua *scade*, noaptea *crește*
Și frunzișul mi-l *rărește*.

e) Trec în stoluri rîndurele,
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.

Ce ne amintim?

✓Figurile de stil sînt procedee prin care se modifică înțelesul propriu al unui cuvînt pentru a da mai multă expresie unei imagini. Cele mai frecvente figuri de stil sînt: *comparația*; *personificarea*; *epitetul*; *metafora*; *inversiunea*; *repetiția*; *enumerația*.

Epitetul

Folosiți-vă cunoștințele!

16. Alegeţi din enunţul de mai jos cuvintele care determină substantive şi verbe, atribuindu-se însuşiri deosebite.

„Pădurea bătrînă şi nestricată de mînă de om ... urca domol coline trăgănate."

După M. Sadoveanu

▶ EPITETUL este o figură de stil care exprimă însuşiri deosebite, surprinzătoare ale obiectelor ori ale acţiunilor, determinînd un substantiv sau un verb.

Ce observăm?

✓ Din cîţi termeni poate fi alcătuit epitetul

17. Selectaţi epitetele din secvenţa de mai jos:

„Peste vîrf de rămurele
Trec în stoluri rîndurele
.....
Şi mă lasă pustiit,
Vestejit şi amorţit
Şi cu doru-mi singurel,
De mă-ngîn numai cu el!"

Mihai Eminescu. *Ce te legeni...*

„Epitetul este partea de vorbire care determină, în lucrurile sau acţiunile exprimate printr-un substantiv sau verb, însuşirile lor estetice, adică acelea care pun în lumină felul cum le vede sau le simte scriitorul şi care au un răsunet în fantezia şi sensibilitatea cititorului."

Tudor Vianu

18. Comparaţi între ele epitetele de mai jos. Indicaţi numărul de termeni din care sînt alcătuite:

- brad străvechi;
- ploaie deasă şi caldă;
- chemare nedesluşită, moale, stinsă.

▶ În funcţie de numărul de termeni din care este alcătuit, epitetul este SIMPLU, DUBLU sau TRIPLU.

19. Identificaţi în textele date epitetele care exprimă valoarea.

„Îmi mîngîia obrajii îmbujoraţi şi moi."

Nicolae Labiş, *Scrisoare Mamei*

„Peste creştet de dumbravă
Norii suri îşi poartă plumbul."

Octavian Goga, *Toamna*

„Pe fereastră se vedeau în fund, departe, munţii sinilii ai Bucovinei."

Mihail Sadoveanu, *Fraţii Jderi*

Ce descoperim?

✓ Epitetele care se referă la culoare se numesc **cromatice**.

223

Interpretarea textului

Exprimați-vă părerea!

20. Ce sentimente față de codru se degajă din întrebarea de la începutul poeziei *Ce te legeni...*?

21. Exprimaţi în cuvinte proprii starea sufletească surprinsă în versurile:

– De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea!

22. Explicaţi semnificaţia următoarelor versuri, construite pe baza unor antonime:

Ziua *scade*, noaptea *crește*; Iarna-i *ici*, vara-i *departe*.

23. Extrageţi din poezie și alte exemple care ilustrează ideea trecerii timpului.

24. Ce stare sufletească sugerează cuvintele „rostite" de codru?

25. Ce sens daţi versului: *Zarea lumii-ntunecînd*? Este doar o imagine a stolurilor care întunecă orizontul sau sugerează o atmosferă generală de tristeţe?

26. Ce impresie de ansamblu se desprinde din finalul poeziei?

27. Despre ce se spune în poezie că „trec", „se duc" sau „sînt alungate"? Cum explicaţi acest fenomen?

Folosiți-vă imaginația!

28. Imaginaţi-vă că altcineva (soarele, luna, un fluture, o furnică) se adresează codrului. S-ar modifica sensul poeziei?

Exprimați-vă părerea!

29. Citiţi poezia *Revedere* de Mihai Eminescu, poezie care are o structură asemănătoare.

30. Identificaţi și plasaţi într-o diagramă Venn asemănările și deosebirile dintre poeziile *Ce te legeni...* și *Revedere*.

31. Ce exprimă ultima strofă din poezia *Revedere*?

32. Vi s-a întîmplat ca o anumită trăire sau stare sufletească de moment să influenţeze modul în care vedeţi lumea înconjurătoare? Relataţi într-o pagină de caiet o asemenea experienţă.

33. În pictura *Arborele Eminescu* de A. David, poetul este înfăţișat cu trup arborescent, ieșit din adîncurile pămîntului. Care este semnificaţia acestei întruchipări a poetului?

Aurel David. *Arborele Eminescu*

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Aurel David*** (1935–1984) – pictor, grafician, sculptor din Chișinău. Una dintre cele mai valoroase lucrări ale sale este pictura „Arborele Eminescu".

224

BATE VÎNT

de Dumitru Matcovschi

Bate vînt. Se-apleacă pom
Peste suflet larg de om:
„Omule, Măria Ta,
Pune-mi ramurei proptea!”

Sare, ca un frate, omul,
Să înfrunte vînt cu pomul,
Vîntul vîntură pămîntul,
Se-nfruntă negru vîntul;

Dar se ţine om de pom
Și se ţine pom de om,
Și apoi pom și om se ţin
De ascunse rădăcini;

Și apoi rădăcinile
Caută-adîncimile,
Și apoi adîncimile
Izvorăsc fîntînile.

Și rodește roșu pomul
Și fruct roșu mîncă omul,
Și din sîmbur ce rămîne
Crește pui din azi în mîine.

Iar din pui, la vremea lui,
Crește iarăși verde pui,
Iar apoi, din puiu-acel,
Crește pui mai mititel –
Tot cu omul lîngă el
Crește pui mai mititel...

DUMITRU MATCOVSCHI (1939–2013)

Poet, prozator, dramaturg, publicist.

Prin poezia limpede, simplă, sonoră a venerat baștina, casa părintească, femeia, graiul, omenia, demnitatea. Cei mai importanţi compozitori au creat cîntece pe versurile sale, îndrăgite apoi de toată lumea (*Bucuraţi-vă, prieteni*; *Chișinăul meu cel mic*; *Inimă de mamă* etc.). Volumele de proză ale scriitorului (*Duda, Toamna porumbeilor albi* etc.) reflectă viaţa satului de pe plaiurile nistrene. Dramele sale de mare succes (*Tata, Troiţa, Pomul vieţii* etc.) sînt montate pe scenele teatrale din ţară și de peste hotare.

A fost un publicist de mare curaj.

Dumitru Matcovschi este un exemplu al demnităţii în istoria neamului nostru.

225

Observarea textului

Vocabular

1. Rescrieţi forma literară a cuvintelor *mîncă, sîmbur, mititel*.

2. Scrieţi pe coloane cuvintele ce aparţin cîmpurilor lexicale ale cuvintelor:

pom *om*

3. Definiţi cuvintele:
adîncime, pui, a se ţine.

◆ Confruntaţi definiţiile alcătuite de voi cu cele din DEX.

4. Ce sensuri poate avea verbul *a bate*? Aflaţi cu ajutorul DEX-ului ce înseamnă în text verbul *a bate*?

5. Găsiţi sinonime contextuale pentru cuvintele:
• pom • ramură • a înfrunta • a crește.

Morfologie

6. Indicaţi modul şi timpul verbelor din text.

7. La ce caz este substantivul *omule*?

8. Identificaţi formulele reverenţioase din text.

9. Ce părţi de vorbire exprimă cuvintele subliniate:

„Și rodește *roșu* pomul
Și fruct *roșu* mîncă omul.”

Ortografie şi punctuaţie

10. Ce rol are cratima în sintagma *pune-mi*?

11. Formulaţi regula de ortografiere a substantivelor: *rădăcinile, adîncimile, fîntînile*.

12. Argumentaţi utilizarea semnelor de punctuaţie din prima strofă.

13. Realizaţi o dictare comentată:

„Nu mi-e teamă nici de-o vamă,
Voi pleca și voi cînta:
– Te-am iubit ca pe o mamă,
– Scumpa mea, Moldova mea.”

D. Matcovschi. *Nu mi-e teamă*

14. Comentaţi scrierea adverbului *iarăși*. Care alte cuvinte se scriu conform aceleiași reguli?

Este bine să mai ştiţi

✓ **Copac** – plantă cu trunchiul lemnos și înalt, ale cărei crengi se ramifică, formînd o coroană; arbore.

✓ **Pom** – nume generic pentru arbori care produc fructe comestibile.

✓ Expresia „pomul de Crăciun” vine de la *pomul cunoștinței binelui și răului* sau *pomul raiului* – amintit în Biblie, plantat în mijlocul grădinii Edenului (raiului), din care Adam și Eva au cules mărul, fructul interzis, ce simbolizează izvorul cunoașterii.

226

Explorarea textului

15. Din ce tipuri de strofe este alcătuită poezia: terţine/catrene, cvintete, sextine?

16. Identificaţi rimele din poezie.

17. Marcaţi accentul fonetic în cuvintele-rimă. Ce aţi constatat?

Figuri de stil

18. Rescrieţi din text figurile de stil şi încadraţi-le în tabelul de pe caiete după modelul oferit mai jos.

	Epitet	Comparaţie	Repetiţie	Alte figuri de stil
strofa I				
strofa a II-a				
strofa a III-a				

Interpretarea textului

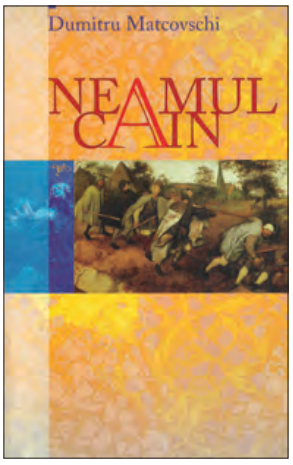

19. Ce puteţi spune despre frecvenţa în text a cuvintelor *pom* şi *om*?

20. **Lucraţi în pereche.** Discutaţi despre ce este poezia:

- despre un pom;
- despre un om;
- despre un pom şi un om;
- despre rezistenţa pomului;
- despre rezistenţa/demnitatea omului;
- despre altceva?

◆ Alegeţi o variantă şi comentaţi-o.

21. „Traduceţi" în proză sensul fiecărei strofe. Povestiţi conţinutul poeziei.

22. Transcrieţi versurile în care poetul pune în paralel noţiunile de *om* şi *pom*. De ce D. Matcovschi face această paralelă? Comentaţi.

23. **Lucraţi în grup.** Creaţi un poster în care să ilustraţi relaţia omului cu pomul în baza poeziei lui D. Matcovschi, dar şi a altor opere.

227

24. Recitiţi strofa a treia. Formulaţi 3-4-6 întrebări în cheia tehnicii *6 De ce?*, pornind de la versul „Dar se ţine om de pom”.

25. Ilustraţi prin desen conţinutul unei strofe/al poeziei. Organizaţi o expoziţie cu aceste desene.

26. Găsiţi şi transcrieţi două proverbe care au cuvîntul-cheie *om* şi două proverbe care au cuvîntul-cheie *pom*.

27. Explicaţi oral/în scris două dintre proverbele atestate la exerciţiul 24.

28. Căutaţi peisaje de toamnă în creaţia pictorilor moldoveni. Organizaţi o vizită în realitate sau on-line la muzeul de arte şi studiaţi aceste picturi.

29. Arătaţi care este, în limbajul curent, ordinea firească a cuvintelor din următoarele versuri:

„Și rodește *roșu* pomul
Și fruct *roșu* mîncă omul.”

30. De ce poetul încalcă această ordine? Comentaţi.

31. Recitiţi cu voce strofa a II-a. Comentaţi efectul sonor produs de aceleaşi grupuri de sunete (*vînt, vîntul, vîntură*).

32. Citește acasă cu cei din familie poezia și scrie mesajul transmis de poet în 3-5 enunțuri.

CARTEA-OM ȘI OMUL-CARTE

de Ion Hadârcă

Încă stau timizi, deoparte,
Micul om și marea Carte:
Ea-și visează Tatăl-ram,
El deschide primul geam!

Prin biblioteci, uitată,
Cartea cea însingurată
Frunzărește fără vînt
Negre foi cu alb cuvînt.

Pom cu om încă-un strop,
Greu se-aprinde acest Glob
Dornic lumii să-nveșmînte
Adevărurile sfinte.

Dar minune! Ce-i în mînă
Celui răsfoind lumină?
Impreună-s fără moarte
Cartea-Om și Omul-Carte!

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Ion Hadârcă*** (n.1949) – poet, traducător și om politic din Republica Moldova, deputat în Parlamentul Republicii Moldova între 1990 și 1998 și din 2009 pînă în 2014.

Atributul

Ce este atributul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Identificaţi în versurile de mai jos atributele. Indicaţi cuvîntul determinat şi precizaţi prin ce parte de vorbire este exprimat.

„Sus, prin crîngul adormit, Stol bălai
A trecut în taină mare, De îngeraşi
De cu noapte, risipind Cu alai
Din panere de argint, De toporaşi.

Primăvară, cui le dai?
Primăvară, cui le laşi?”

George Topîrceanu, *Rapsodii de primăvară*

2. Indicaţi ce părţi de vorbire determină atributele subliniate în enunţurile următoare:

- Dumneata, *binevoitor*, m-ai ajutat.
- Prima *intrată* în teren a fost echipa Republicii Moldova.

▶ ATRIBUTUL este partea secundară de propoziţie care determină un substantiv sau un substitut (un înlocuitor) al acestuia (pronume sau numeral cu valoare substantivală).

Observaţi!

3. Identificaţi atributele din textele de mai jos. Arătaţi unde stau ele faţă de cuvîntul determinat (înainte sau după el).

a) „Vii să-mi baţi iar în fereastră,
Tînăr soare auriu,
Şi zăpada de pe coastă
Fuge ca argintul-viu.”

Ştefan Octavian Iosif, *Cîntec de primăvară*

b) „Mîndra apelor crăiasă,
Ne-ntîlnirăm azi în cale.”

Octavian Goga, *La mal*

c) „Răsuflul cald al primăverii
Adus-a zilele-nvierii.”

George Coşbuc, *La Paşti*

Ce ne amintim?

✓ Întrebările la care răspunde atributul sînt:
- *care?;*
- *ce fel de?;*
- *al, a, ai, ale cui?;*
- *cît? cîtă? cîţi? cîte?.*

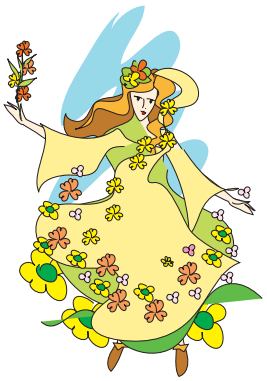

Ce descoperim?

✓ Un substantiv poate avea unul sau mai multe atribute.

229

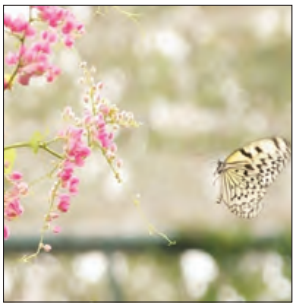

Folosiți-vă cunoștințele!

4. Identificaţi în versurile de mai jos atributele exprimate prin adjective și prin substantive.

a) „Un fir de iarbă verde, o rază-ncălzitoare,
Un gîndăcel, un flutur, un clopoţel în floare,
După o iarnă lungă ș-un dor nemărginit,
Aprind un soare dulce în sufletul uimit.”

Vasile Alecsandri, *Sfîrșitul iernei*

b) „Bate vînt de primăvară și pe murguri îi deschide;
Vîntul bate, frunza crește, și voioasă lunca rîde...
Este timpul re-nvierii, este timpul re-nnoirei,
Ș-a sperării zîmbitoare, și-a plăcerei, ș-a iubirei.”

Vasile Alecsandri, *Lunca din Mircești*

Exersați!

5. Subliniaţi în versurile următoare atributele exprimate prin adjective.

a) „Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură,
Prevestind un soare dulce cu lumină și căldură.
În curînd și el apare pe-orizontul aurit,
Sorbind roua dimineţii de pe cîmpul înverzit.”

Vasile Alecsandri, *Dimineaţa*

b) „Cu vreascuri uscate, puse mai dinainte la adăpost,
aţîţai un foc uriaș, și întunecimile îngrozite fugiră...”

Calistrat Hogaș, *În munţii Neamţului*

6. Indicaţi atributele exprimate prin substantive din următoarele versuri:

a) „Și prin vuietul de valuri,
Prin mișcarea naltei ierbi,
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul cîrdului de cerbi.”

Mihai Eminescu, *O, rămîi...*

b) „Sufletul satului fîlfîie pe lîngă noi
ca un miros sfios de iarbă tăiată.”

Lucian Blaga, *Sufletul satului*

7. Construiţi o propoziţie în care substantivul *floare* la numărul plural să aibă funcţia sintactică de atribut.

8. Continuaţi textul început mai jos și subliniaţi atributele care sînt epitete: *Dacă aș fi o pasăre albastră...*

Complementul

timpul — locul — modul — modul — modul — timpul

PISICA SALVATOARE

Ieri, la Orhei, cetăţenii dintr-un bloc cu opt etaje au scăpat de un incendiu care ar fi putut să distrugă toate apartamentele. Ionuţ, un băieţel de cinci ani, nu a stins bine chibritul folosit ca să aprindă aragazul şi mocheta din bucătărie a ars mocnit. Copilul a adormit, dar pisica l-a trezit. Pompierii au intervenit rapid, au localizat focul şi pagubele au fost mici. Locatarii au ţinut să-i mulţumească pisicii şi i-au cumpărat îndată cinci cutii de „Kitekat".

10

Ce este complementul

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Ce funcţie sintactică îndeplinesc cuvintele încercuite în ştirea din ziar?

2. Ce parte de vorbire determină cuvintele subliniate?

▶ COMPLEMENTUL este partea secundară de propoziţie care determină un verb.

Complementele circumstanţiale și complementele necircumstanţiale

Exprimați-vă părerea!

3. Ce arată complementele subliniate în ştirea din ziar?

4. Găsiţi celelalte complemente din text şi arătaţi dacă, după înţeles, pot fi apropiate sau nu de cele subliniate.

▶ Complementele sînt:
- CIRCUMSTANŢIALE — cînd arată împrejurările (locul, timpul, modul) în care se desfăşoară o acţiune;
- NECIRCUMSTANŢIALE — cînd nu arată împrejurările în care se desfăşoară o acţiune.

Ce descoperim?

✓ Un verb poate avea unul sau mai multe complemente.

231

Folosiți-vă cunoștințele!

5. Identificaţi în enunţurile următoare complementele şi precizaţi ce arată acestea.

- Soroca se află în Republica Moldova.
- Oamenii locuiau departe.

▶ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE LOC arată locul în care se petrece o acţiune.

6. Arătaţi ce părţi de propoziţie sînt cuvintele subliniate în notiţele făcute de Alexandru în agendă şi reproduse în dreapta paginii. La ce se referă acestea?

▶ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP arată timpul în care se petrece o acţiune.

7. Arătaţi ce părţi de propoziţie sînt cuvintele subliniate în enunţurile de sub ilustraţiile din dreapta paginii. La ce se referă acestea?

▶ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD arată felul, modul în care se petrece o acţiune.

Exersați!

8. Identificaţi complementele circumstanţiale din textele de mai jos.

- În vacanţă mergem la munte. Noi, pe cărările abrupte, nu urcăm niciodată singuri. Pot să apară, brusc, pericole.
- Zilnic merg cu plăcere la bazinul de înot. Cu grijă, antrenorul ne pregătește pentru campionatul școlar care o să se desfășoare luna viitoare.
- Prîslea ajunse pe tărîmul celălalt. Privi cu sfială spre palatele zmeilor.
- „Ce-a făcut ieri şi alaltăieri face azi, va face mîine şi poimîine.”

Ion Agârbiceanu, *Bunica*

9. Alcătuiţi patru propoziţii în care cuvintele *dimineaţă* şi *toamnă* să fie substantive şi adverbe.

10. Redactaţi un text cu titlul *Vine vacanţa mare*, folosind cel puţin patru complemente circumstanţiale.

Ce observăm?

Întrebările la care răspunde complementul circumstanţial de loc sînt: *unde?, de unde?, pe unde?, pînă unde?, încotro?*.

Luni, 28 mai
Mîine este ziua Danei. Să iau un cadou!

Marţi, 29 mai
În vacanţă o să mergem la munte şi ne trebuie un rucsac. Să mă uit prin magazine după unul mai mare.

Ce observăm?

Întrebările la care răspunde complementul circumstanţial de timp sînt: *cînd?, de cînd?, pînă cînd?, cît timp?*.

Ce observăm?

Întrebările la care răspunde complementul circumstanţial de mod sînt: *cum?, în ce fel?, cît?*.

Şoricelul răspunde *voinicește* motanului.

Ei împart *prietenește* un pahar cu suc.

232

LA MIJLOC DE CODRU
de Mihai Eminescu

La mijloc de codru des
Toate păsările ies,
Din *huceag* de aluniș,
La voiosul luminiș,
Luminiș de lîngă *baltă*,
Care-n trestia înaltă
Legănîndu-se din unde,
În adîncu-i se pătrunde
Și de lună și de soare
Și de păsări călătoare,
Și de lună și de stele
Și de zbor de rîndurele
Și de chipul dragei mele.

1. Citiţi poezia, apoi învăţaţi-o pe de rost.

2. Găsiţi în poezie explicaţia de dicţionar a cuvintelor subliniate.

3. Comparaţi forma poeziei de mai sus cu *Ce te legeni...*, observînd modalitatea de aranjare a versurilor și rimele din poezii.

4. Identificaţi atributele din poezie și stabiliţi partea de vorbire prin care sînt exprimate și partea de vorbire pe care o determină.

5. Scrieţi un text – reacţia cititorului – despre poezia *La mijloc de codru* de M. Eminescu.

6. Organizaţi un recital de poezii despre natură din opera lui M. Eminescu.

ATRIBUTUL. COMPLEMENTUL

1. Indică atributele din textul de mai jos: **1 p.**

„Rîd în grămadă: flori de nalbă și albe flori de mărgărint,
De parc-ar fi căzut pe straturi un stol de fluturi de argint.”

Dimitrie Anghel, *În grădină*

2. Subliniază atributele și complementele din următoarea știre din ziar: **1 p.**

O CISTERNĂ BUCLUCAȘĂ

Ieri, în Chișinău, trei sudori au muncit două ore ca să salveze dintr-o cisternă de lapte un copil neastîmpărat.

Tiberiu a vrut să se ascundă de prietenii de joacă. Băiatul a sărit gardul în curtea fabricii vecine și a intrat într-o cisternă de lapte. El a agățat repede încuietoarea și a blocat-o.

Copiii au înțeles pericolul și le-au povestit paznicilor despre năzbîtia făcută, ca să-l elibereze pe captiv.

3. Identifică atributele din reclamele alăturate. Analizează părțile de vorbire prin care se exprimă. **1 p.**

4. Construiește propoziții cu următoarele adjective: *lungă, repede, veștezit, amorțit, singurel*. Indică funcția sintactică a acestora. **1 p.**

5. Identifică complementele circumstanțiale din textele de mai jos și analizează părțile de vorbire prin care se exprimă. **2 p.**

a) „Ici era o pasăre fantastică, dincolo capul straniu al unui uriaș. Era tăcere pretutindeni. Și deodată un arc sîngeros de lumină crescu în răsărit.”

Mihail Sadoveanu, *Ciocîrlia*

b) Vara mergem la bunici. Luni, mama o să cumpere biletele și seara o să sune la ei ca să le spună ora sosirii noastre.

6. Arată prin ce părți de vorbire sînt exprimate atributele și complementele din textul de mai jos. **1 p.**

„Prin iarba arsă greieri cu țîrîit prelung
Tăcerea nesfîrșită a zilei o împung.”

Ion Pilat, *Cuptor*

7. Prezintă, în cel mult zece rînduri, o întrecere sportivă, precizînd locul, timpul și modul în care s-a desfășurat. Subliniază în text complementele. **3 p.**

VIORICA–COSMETIC S.A.
Miracolul naturii!
Propunem o gamă variată de produse cosmetice cu extracte din plante.

PRIMĂVĂRATIC
Noul detergent pentru curățarea geamurilor, a oglinzilor și a cristalurilor. Aduce în casă mirosul de flori și de iarbă verde.

234

11

SNOAVA

Rîsul este semnul bucuriei de a trăi.
Să rîdem împreună cu Păcală!

- **Snoava, proverbul, zicătoarea, ghicitoarea — creaţii populare**
- **Formule specifice dialogului**

Snoava

BOIERUL ŞI PĂCALĂ

Odată Păcală stătea la marginea unei păduri și se gîndea ce să mai facă. Și cînd se uită pe drum, vede o trăsură venind spre el. Repede se scoală, ia un trunchi mare de copac și-l ridică drept în sus. În trăsură era boierul, cucoana și vizitiul, care mîna caii. Boierul, văzînd pe Păcală, spuse vizitiului să oprească trăsura și zice:

— Bună ziua!

Păcală răspunse:

— Mulţămim!

— Dar ce faci aici?

— D-apoi, cucoane, ia, am pus și eu lemnul ista să se hodinească olecuţă, că apoi îl duc acasă. Da Dumneavoastră unde vă duceţi?

— Eu am auzit de unul Păcală, care păcălește oamenii, și mă duc să-l găsesc, să mă păcălească și pe mine.

Păcală zice boierului:

— Nu te mai duce, cucoane, mai departe, că eu-s Păcală! Dar acum nu pot să vă păcălesc, că am uitat păcălitorul acasă. Dacă însă voiţi să vă păcălesc, mă duc pînă ici în sat, acasă, să-mi aduc păcălitorul, și apoi am să vă păcălesc. Și ca să vin mai degrabă, daţi-vă jos din trăsură și cucoana, și vizitiul! Dumneavoastră, cucoane, ţineţi lemnul ista bine, să nu se clatine nici într-o parte, că eu vin îndată.

Se dă jos cucoana și vizitiul, și boierul ţinea cît putea trunchiul să nu se clatine. Păcală s-a suit în trăsură, și pe ici ţi-i drumul! Se face noapte. Păcală nu mai vine. Stau așa toată noaptea și a doua zi pînă după amiază.

Numai ce trece un om pe acolo.

— Bună ziua, zice omul.

— Bună ziua, îi răspunde boierul.

— Dar ce staţi dumneavoastră acolea?

Atunci boierul spune omului că ţine copacul în sus, „pînă ce-a veni Păcală de-acasă cu păcălitorul să ne păcălească”.

236

— Mi-a spus că vine degrabă cu trăsura, şi nu mai vine.

Atunci omul spune boierului:

— D-apoi, cucoane, nu-i destulă păcăleală asta, că s-a dus cu trăsură şi cu cai cu tot?

Din *Satire populare*

Aflaţi mai mult!

– Snoava este o creaţie populară în proză.

– Personajele cele mai cunoscute ale snoavei româneşti sînt Păcală şi Tîndală.

– Snoava este înrudită cu anecdota, prin nota glumeaţă şi prin trimiteri la situaţii reale.

..... *Observarea textului*

Vocabular

Folosiţi-vă cunoştinţele!

1. Scrieţi pe caiete forma literară a următoarelor cuvinte:
• ista • hodinească • ici • mulţămim

2. Notaţi pe caiete cuvîntul de bază al derivatelor *păcălitor* şi *păcăleală* şi încercuiţi sufixele.

3. Indicaţi sinonime pentru următoarele cuvinte:
• a se uita • copac • a zice • a vedea • repede

Ce observăm?

✓ Apariţia, în text, a unor cuvinte şi construcţii diferite de cele din limba literară

✓ Forme caracteristice limbii vorbite

Învăţaţi jucîndu-vă!

4. Imaginaţi-vă un scurt dialog care să conţină expresiile: *pe dată*; *pe ici ţi-e drumul*; *d-apoi*. Precizaţi cadrul şi personajele.

Morfologie

Folosiţi-vă cunoştinţele!

5. Arătaţi care este forma literară a verbelor din următoarele construcţii: *eu-**s** Păcală*; *pînă ce-**a veni** Păcală*.

6. Explicaţi ce este greşit în exemplele de mai jos:
• În trăsură era boierul, cucoana şi vizitiul.
• Se dă jos cucoana şi vizitiul.

Ce observăm?

✓ Forme aparţinînd variantei populare a limbii

237

Explorarea textului

Etapele narațiunii

Folosiți-vă cunoștințele!

7. Selectaţi cuvintele care se referă la momentul şi la locul acţiunii din snoava *Boierul și Păcală*. Oferă acestea informaţii precise?

8. În ce alte texte studiate aţi întîlnit acest mod de prezentare a cadrului acţiunii?

9. Identificaţi etapele naraţiunii.

10. Alcătuiţi pe baza acestora planul simplu de idei.

11. Selectaţi din text verbele care indică acţiunile corespunzătoare fiecărei etape a naraţiunii. Grupaţi-le după următorul model, transcris pe caiete:

Verbe la timpul trecut	Verbe la timpul prezent

Ce observăm?

✓Într-o naraţiune, ritmul acţiunii poate fi redat prin:
- numărul mare de verbe;
- alternanţa timpurilor verbale;
- folosirea unor adverbe;
- lungimea enunţurilor.

Exprimați-vă părerea!

12. Ce rol au verbele folosite la timpul prezent în surprinderea desfășurării acţiunii?

13. Găsiţi cuvintele din text care indică derularea rapidă a acţiunii.

14. Ce enunţuri imprimă un ritm alert acţiunii: enunţurile lungi sau enunţurile scurte?

Ce observăm?

✓Structura unei naraţiuni cuprinde/conţine următoarele etape:
- situaţia iniţială;
- cauza acţiunii;
- desfăşurarea acţiunii;
- situaţia dificilă;
- depăşirea situaţiei dificile;
- situaţia finală.

Personajele

Folosiți-vă cunoștințele!

15. Numiţi personajul principal şi personajele secundare din snoavă.

16. Identificaţi, în lista de mai jos, adjectivele potrivite fiecărui personaj din text: *naiv, isteţ, zeflemitor, inteligent, credul, spontan, şiret, batjocoritor.*

17. Completaţi lista de adjective care se referă la personajul principal.

238

Învățați jucîndu-vă!

18. Realizaţi un portret-robot al lui Păcală, amintindu-vă şi alte snoave în care apare.

19. Scrieţi pe caiete un singur cuvînt prin care să surprindeţi caracteristica dominantă a acestui personaj.

20. Citiţi fiecare ce aţi scris pe caiete. Notaţi pe tablă numai cuvintele care nu se repetă. Alegeţi, prin vot, cuvîntul care credeţi că îl definește cel mai bine pe Păcală.

21. Există un Păcală printre colegii sau cunoscuţii voştri? De ce vi se pare că acesta seamănă cu Păcală?

Dialogul

Observați!

22. Citiţi pe roluri replicile personajelor din snoava *Boierul şi Păcală*.

23. Evidenţiaţi prin exemple aspectele care creează impresia unui dialog real.

Ce ne amintim?

✓ Dialogul are un rol important în desfășurarea acţiunii şi în conturarea personajelor.

Interpretarea textului

Exprimați-vă părerea!

24. Cum explicaţi dorinţa boierului de a fi păcălit de Păcală?

25. Ce se ascunde în spatele cuvintelor politicoase şi binevoitoare ale lui Păcală?

26. Arătaţi ce anume din replicile de mai jos demonstrează faptul că Păcală este pus pe şotii:

- *Am pus şi eu lemnul ista să se hodinească olecuţă.*
- *Mă duc pînă ici în sat, acasă, să-mi aduc păcălitorul.*

27. De ce boierul, deşi pregătit să fie păcălit, cade aşa de uşor în cursa întinsă de Păcală?

28. Argumentaţi de ce situaţia redată în naraţiune este una plină de haz.

Este bine să mai ştiţi

✓ Cuvîntul *snoavă* vine din limba slavă: изъ нова (se pronunţă *iz nova*) (= din nou).

▶ SNOAVA este o scurtă naraţiune populară umoristică, în care se ironizează şi se face haz pe seama unor defecte omeneşti (lenea, prostia, îngîmfarea, minciuna sau hoţia).

239

Conjuncţia

Ce este conjuncţia

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Indicaţi predicatele în enunţurile de mai jos. Arătaţi ce leagă cuvîntul *şi* în aceste enunţuri.

Maria și Ioana vor merge în vacanţă la munte. Fetele vor urca pe crestele înalte și periculoase. Cărările străbătute vor fi întunecoase și strîmte. Vor dormi în cort și în cabane.

▶ CONJUNCŢIA este partea de vorbire care leagă în propoziţie două părţi de propoziţie de acelaşi fel (subiecte, nume predicative, atribute, complemente).

Ce descoperim?

✓Conjuncţia nu are funcţie sintactică de parte de propoziţie.

Conjuncţii simple și conjuncţii compuse

Folosiți-vă cunoștințele!

2. Identificaţi conjuncţiile din următorul enunţ și arătaţi din cîţi termeni sînt alcătuite: *Vreau să merg la mare ca să înot.*

▶ Conjuncţiile sînt:

- SIMPLE — alcătuite dintr-un singur termen;
- COMPUSE — alcătuite din mai mulţi termeni.

Ce descoperim?

✓Conjuncţii simple sînt: *şi, iar, dar, ci, însă, sau, deci, că, să, căci, dacă, de, încît* etc.

✓Conjuncţii compuse sînt: *ca să, ci şi* etc.

Exersați!

3. Indicaţi felul conjuncţiilor din textul de mai jos și din versurile din dreapta paginii.

Roboţel e ciudat și colţuros, dar n-are suflet rău. Dacă încerci să-l înţelegi, cîștigi un prieten, fiindcă e sentimental.

4. Copiaţi pe caiet proverbele, utilizând conjuncţiile potrivite:

Leneșul mai mult aleargă... scumpul mai mult păgubește. Vede paiul din ochiul altuia... nu vede bîrna din ochiul lui.

Folclor

♦ Comentaţi înţelesul fiecărui proverb.

Deşi încă o iubesc,
Trebuie s-o pedepsesc,
C-a fost rea şi duşmănoasă
Şi n-o las să intre-n casă.

Elena Farago,
Pedepsirea mîţei

240

Proverbul. Zicătoarea

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Cu ce ocazii recurgem la proverbe și zicători?
2. Spuneţi colegilor ce ghicitori și proverbe cunoașteţi.

▶ PROVERBUL este o specie populară scurtă, care conţine o învăţătură morală, născută din experienţa de viaţă, exprimată concis și sugestiv, ritmic sau rimat.

▶ ZICĂTOAREA este o specie folclorică exprimată printr-o frază scurtă, uneori rimată prin care se redă o constatare de ordin general, filozofic, un principiu etic, o normă de conduită etc.

Este bine să mai știți

✓Un proverb este un discurs de înţelepciune redus la o singură frază.

✓Biblia este o carte care conţine și multe proverbe. Ia aminte la unul din ele: „Învăţătura tatălui tău și îndrumările mamei tale sînt o cunună plăcută pe capul tău și un lanţ de aur la gîtul tău”.

Aflați mai mult!

– „Acest dicţionar cuprinde circa 5 000 de proverbe. El te ajută să înţelegi de ce proverbul este puternic și a supravieţuit diferitor mode în comunicarea umană. Dincolo de 3-5 cuvinte semnificative, se ascunde o lume întreagă. Un proverb este arcul comprimat al înţelepciunii celor care l-au tîlcuit.”

T. Cartaleanu, Olga Cosovan, *Dicţionarul de proverbe comentate*

Exersați!

3. Clasificaţi tematic proverbele de mai jos.

Vorba dulce mult aduce. Înţeleptul învîrtește de șapte ori limba în gură înainte de a vorbi. Munca e comoară mare. Vorba e de argint, tăcerea de aur. Lenea e cucoană mare, care n-are de mîncare. Din vorbă se face faptă și din faptă – vorbă. Cine spune multe face puţine. Lucrul bun nu se face iute. Lucrul laudă pe meșter. Înţeleptul adună și prostul risipește.

Învățați jucîndu-vă!

4. **Lucraţi în grup.** Comentaţi proverbele:

• În ţara orbilor cel cu un ochi e rege. • Nu mor caii cum vor cîinii. • Răbdarea-i din rai.

241

5. Organizaţi o minișezătoare în care să vă întreceţi la spus proverbe, zicători și la dezlegarea ghicitorilor. Comentaţi sensul proverbelor și zicătorilor.

Exprimați-vă părerea!

6. Căutaţi cîte 3-5 proverbe și zicători despre înţelepciune, adevăr, sinceritate, prietenie și sănătate. Comentaţi-le înţelesul.

7. Citiţi și comentaţi proverbele despre învăţătură:

- Ce înveţi în tinereţe, aceea știi la bătrîneţe.
- Omul în copilărie lesne-nvaţă orice fie.
- Meșteșugul la om este brăţară de aur.
- Niciun meșteșug nu e rău, ci oamenii sînt răi.
- Cine-nvaţă în tinereţe se odihnește la bătrîneţe.
- Calul bătrîn nu se învaţă în buiestru.
- Cine are carte are patru ochi.
- Orice cu bătaie de cap se dobîndește, pe drumuri nu se găsește.

Anton Pann, *Povestea vorbii*

Folosiți-vă cunoștințele!

8. Citiţi proverbele și zicătorile de mai jos. Amintiţi-vă în ce lucrări ale lui Ion Creangă le-aţi întîlnit. Comentaţi aceste învăţături morale.

- Golătatea înconjură, iar foamea dă de-a dreptul.
- Omul sfinţește locul.
- Fală goală, traistă ușoară.
- În care cămașă s-a mîniet, în aceea s-a dezmînie.
- Nu aduce anul cît aduce ceasul.

9. Ilustraţi pe un poster cîte un proverb, la alegere.

10. Citiţi comentariul proverbului din dicţionar.

Copilul nepedepsit ajunge nepricopsit = Copilul căruia i se trece cu vederea greșelile nu va ajunge un om așezat. Avertizează părinţii prea iertători de necesitatea unor pedepse.

◆ Procedaţi în mod asemănător la următoarele proverbe, explicîndu-le prin 2-3 enunţuri:

Omul informat este puternic. Cine aleargă după doi iepuri nu prinde niciunul. Motanul cu clopoţei nu prinde șoricei. Cerul curat de trăsnet nu se teme.

DICȚIONAR CULTURAL

✓ ***Anton Pann*** (1796–1854) – scriitor, folclorist și muzician român. Este celebru mai ales prin culegerea de proverbe denumită *Povestea vorbii*.

Ce descoperim?

✓ În cîteva cuvinte semnificative se ascunde o lume întreagă de înţelepciune a celor care le-au tîlcuit.

„Înţelepciunea poporului e mai tare ca toate cărţile."

George Călinescu

Este bine să mai știţi

✓ Proverbele sînt manifestarea eticii și a înţelepciunii populare.

„Mama care n-avea timp în copilăria mea să-mi spună povești, vorbea cu mine mai mult prin proverbele noastre."

Grigore Vieru

242

Ghicitoarea

Învățați jucîndu-vă!

11. Citiţi şi ghiciţi:

a) Oglinda cerului
În adăpostul pămîntului.

b) Ce vă trec prin mîini,
Fără de-a le fi stăpîni;
Se păstrează-n sîn şi-n ladă,
Fără ei nu faceţi treabă?

c) Cuie mici cu măciulie
Strălucesc pe cer o mie,
Dar cînd iese soarele
Fug de-şi rup picioarele.

d) Ia gîndeşte-te şi spune
Cine-i mai bogat în lume?

Floare şi soare,
Ploaie şi ninsoare
Se lasă pe rînd
Zile, nopţi furînd...

N-are culoare,
N-are miros;
Dar la toţi
E de folos.

11

▶ GHICITOAREA este o specie populară scurtă, în care se cere să se ghicească, prin asocieri logice, obiecte, fiinţe sau fenomene, prezentate indirect, metaforic.

12. **Lucraţi în echipă:** Cine-i mai isteţ? Propuneţi ghicitori cu plante şi animale, cu fructe şi legume.

13. Citiţi şi reflectaţi asupra semnificaţiei figurilor de stil din textul poetic de mai jos.

GHICITOARE FĂRĂ SFÎRŞIT
de Grigore Vieru

Ce izvor se ia după om?
Glasul mamei.
Ce e dulce
Şi nu se aduce?
Buzele mamei.
Care spice cresc
Cu vîrful în jos?
Braţele mamei.
Care stele pe cer
Cad amîndouă odată?
Ochii mamei.
Ce se ară
Cu lacrima?
Chipul mamei.
Ce este nemărginit
Şi nu calcă iarbă străină?
Sufletul mamei.

14. De ce oare poetul o cinsteşte astfel pe mama sa? Aflaţi unele date biografice ale lui şi veţi putea răspunde la această întrebare.

15. Căutaţi 3-5 proverbe despre părinţi şi copii. Scrieţi-le pe caiet.

16. Vizitaţi site-ul www.grădinapoveştilor.ro/ghicitori. Puneţi la încercare mintea voastră. Dacă aţi aflat o ghicitoare dificilă sau frumoasă, trimite-o pe adresa dată şi va fi publicată.

DICŢIONAR LITERAR

✓ ***Cimilitură*** – varianta populară a cuvîntului „ghicitoare”.

Este bine să mai ştiţi

✓ Primele ghicitori româneşti (cimilituri) au fost publicate la mijlocul sec. al XIX-lea de Teodor Stamati. Concomitent, Anton Pann adună cimilituri în 2 volume: „O şezătoare la ţară” sau „Povestea lui Moş Albu”, care aveau să reapară în mai multe ediţii.

243

DACĂ ȘI FACE!

Un om îl poftește pe Păcală la masă. Se așază Păcală și, cum era pe masă carne și borș, începe să înfulece grăbit numai carne.

— Măi Păcală, da' mai mănîncă și borș, bre! zice omul.

— Dacă și carnea-i bună!

— Bună-bună, măi Păcală, da'-i și scumpă!

— Dacă și face!

ION ARGAT

Ion, un ţăran între două vîrste, cu mîncărime la limbă și poznaș nevoie mare, era, cică, slugă la un boier tare hapsîn.

— Măi Ioane, du sacii la moară!

— Să trăiești, boierule, nu-i duc!

— Măi Ioane, pleacă la prășit!

— Să trăiești, boierule, n-oi pleca!

— Măi Ioane, să nu te pună păcatul să pleci de-acasă cumva!

— Ba am să plec, boierule!

Dacă văzu boierul că argatul său face totul pe dos, începu să dea porunci și el tot pe dos.

Într-o zi boierul plecă de acasă cu Ion. Mergînd ei așa, întîlnesc un pîrîu cam mare, peste care trebuiau să treacă. Punte nu era. Atunci Ion se descalță, ia pe boier în cîrcă și intră cu el în apă. Boierul simţea puţină răcoare la picioare.

— Măi Ioane, zice el atunci, ia să-mi dai drumul în pîrîu, să fac și eu o baie!

— Hai, boierule, să te-ascult și eu o dată și să fac cum spui mata! zise Ion și dădu buf! cu boierul în apă.

1. Citiţi snoavele și amuzaţi-vă.

2. **Lucraţi în grup.** Înscenaţi, cu colegii de clasă, dialogurile de mai sus.

3. Alegeţi proverbe și zicători potrivite pentru situaţiile din snoavele citite.

4. Citiţi proverbele. Copiaţi-le pe caiet. Consultaţi *Dicţionarul de proverbe comentate* și aflaţi explicaţia celor pe care nu le înţelegeţi.

Mîna care nu știe să scrie dă vina pe condei. Lupu-și schimbă părul, dar năravul ba. Omul harnic, muncitor/ De pîine nu duce dor. Cinstea cîntărește mai mult decît banul. Ascultă cu urechile, vezi cu ochii și taci cu gura. Pomul se cunoaște după roade și omul după fapte. Ce ţie nu-ţi place, altuia nu face! La plăcinte înainte,/ La război înapoi. Prietenul la nevoie se cunoaște. Cine se scoală de dimineaţă departe ajunge. Noaptea e un sfetnic bun. Cine sapă groapă altuia, cade singur în ea. După faptă și răsplată. Lăcomia strică omenia. Nemulţumitului i se ia darul. Lauda de sine nu miroase-a bine. Minciuna are picioare scurte. Ulciorul nu merge de multe ori la apă.

244

CONJUNCȚIA

1. Citește textul și convinge-te că ai înțeles gluma. Identifică cinci conjuncții diferite în textul de mai jos. **2,5 p.**

Păcală și Tîndală în pădure (snoavă)

Păcală și Tîndală mergeau printr-o pădure. Într-un copac, ei văzură o pasăre.

– Măi Tîndală, uite o pasăre! Hai s-o prindem, s-o frigem și s-o mîncăm boierește, zise Păcală lingîndu-și degetele.

– Că bine zici. Dar cum s-o mîncăm fără sare? Să stai tu s-o păzești ca să nu zboare și eu dau fuga în sat să aduc niște sare! Cînd voi veni, va fi vai de mama ei și halal de noi.

Fugi Tîndală cît îl țineau picioarele în sat după sare, iar cel rămas se gîndește că n-ar fi rău pînă atunci să se suie în copac și să prindă fripturica. Tocmai cînd se apropiase de pasăre, nebăgînd de seamă, alunecă de sus de pe cracă și căzu.

Pasărea zbură în depărtare, lăsîndu-l pe Păcală să se vaiete. Iată că sosește și Tîndală cu sarea. Văzînd că pasărea nu este nicăieri și auzind pe Păcală că se văieta, zise:

– Vezi mă, prostule, că dacă ai mîncat nesărat, te-ai îmbolnăvit?!

2. Extrage din text și scrie pe caiet cuvintele și propozițiile dintre care fac legătura conjuncțiile identificate. **1,5 p.**

3. Găsește în text 2 enunțuri în care virgula înlocuiește conjuncția *și*. **1 p.**

4. Completează propozițiile de mai jos cu conjuncțiile potrivite: **1 p.**

Păunul să tacă, ... vrea să placă. Una zice ... alta face. Copilul înfrumusețează casa, ... oaspetele – masa. ... păianjenul țese, ... din pînza lui nu se fac haine.

5. Alcătuiește o propoziție folosind, cel puțin, 2 conjuncții. **1 p.**

6. Comentează în 3-5 enunțuri expresia de mai jos. **2 p.**

S-a găsit Păcală cu Tîndală – Și-a găsit sacul peticul.

7. Scrie alte expresii cu Păcală și Tîndală. Subliniază conjuncțiile. **1 p.**

Este important

să fac probe de evaluare,

să mă evalueze profesorul,

dar și să mă autoevaluez,

ca să constat **ce cunosc** cu adevărat, din ce am învățat;

să știu **ce pot face, aplica** și **cum sînt,**

ce atitudini am față de diferite idei, opinii, fenomene.

Adică să știu cît de competent sînt.

245

DICŢIONAR

A

afecta, *vb.* a mîhni, a întrista.
alternanță, *s.f.* revenire succesivă.
anima, *vb.* a face mai activ sau mai expresiv, a da sau a căpăta mai multă viață.
anonim, *adj., s.m.* şi *f.* (persoană) cu nume necunoscut; *adj.* (despre un text) al cărui autor nu este cunoscut.

B

barabulă, *s.f.* (regionalism) cartof.
belciug, *s.n.* inel din metal de care se prinde un lacăt sau un lanț.
boare, *s.f.* adiere de vînt.
boltă, *s.f.* arc de verdeață format de ramurile unite ale copacilor; construcție cu partea superioară arcuită.
bucluc, *s.n.* încurcătură, necaz.

C

cacofonie, *s.f.* asociație supărătoare de sunete.
candid, *adj.* nevinovat, pur.
ceremonios, *adj.* cu politețe exagerată.
cîrmui, *vb.* a conduce, a guverna.
coclauri, *s.n. pl.* locuri neumblate, pustii.
consemna, *vb.* a înregistra, a însemna, a nota.
considerație, *s.f.* 1. stimă, respect; 2. motiv; 3. părere, idee.
corigent, *adj.* elev care nu a obținut o notă de trecere la una sau la două materii şi care va fi examinat din nou, toamna.
cotidian, *s.n.* de fiecare zi; zilnic; (fig.) obişnuit.
crîmpoți, *vb.* (regionalism) a tăia, a rupe, a ciopîrți.
cronologic, *adj.* dispus în ordinea succesiunii în timp.
cuminecare, *s.f.* (bis.) împărtăşire; ritual care constă în gustarea de către credincioşi a vinului şi a pîinii care, sfințite de preot, devin Sîngele şi Trupul lui Hristos.

D

divinitate, *s.f.* (teol.) ființă supremă, unică, care a creat lumea.

E

echilibristică, *s.f.* arta de a-şi păstra echilibrul în diferite poziții dificile ale corpului; număr de circ.
eficient, *adj.* care produce efectul aşteptat; care dă un rezultat pozitiv.
emigra, *vb.* a pleca din patrie şi a se stabili într-o altă țară.
eolian, *adj.* care este produs de vînt.
erudit, *adj.* care dovedeşte cultură vastă.
escalada, *vb.* a se cățăra pe un zid sau pe un obstacol înalt, pentru a trece pe partea cealaltă.
evoca, *vb.* a zugrăvi în cuvinte imaginea unor fapte petrecute demult.
exterioriza, *vb.* a comunica, a exprima gînduri şi sentimente prin cuvinte sau gesturi.

F

fabulos, *adj.* 1. care aparține lumii legendelor; fantastic, minunat; 2. imaginar, ireal.
fascinație, *s.f.* atracție puternică pe care o provoacă cineva sau ceva prin însuşiri ieşite din comun.
finisare, *s.f.* executarea ultimelor operații asupra unei lucrări, pentru a-i da forma definitivă.
frison, *s.n.* tremurături însoțite de o senzație de frig.
frontispiciu, *s.n.* 1. (arhit.) partea superioară a fațadei principale a unui edificiu; 2. prima pagină a unei cărți, care conține titlul, numele autorului, anul apariției.

G

girofar, *s.n.* dispozitiv de semnalizare vizuală şi auditivă intermitentă, folosit de maşinile de poliție, de ambulanțe etc.
gîde, *s.m.* călău.
gîrlă, *s.f.* apă curgătoare mică.
glazură, *s.f.* strat subțire de zahăr ars, de ciocolată sau de şerbet, care se pune peste prăjituri.

H

harapnic, *s.n.* (regionalism) bici mare.
havuz, *s.n.* bazin de apă descoperit construit în parcuri, cu fîntînă arteziană în centru.
hîrsit, *adj.* zgîrcit, cărpănos.

I

incitant, *adj.* care întărîtă sau atîță, trezeşte interesul.
indiciu, *s.n.* semn după care se poate recunoaşte un obiect, o ființă sau un fenomen.
ingenios, *adj.* (despre oameni) care are spirit inventiv.
ingredient, *s.n.* substanță accesorie din compoziția unui medicament, aliment etc.
iritare, *s.f.* enervare.

Î

întrupa, *vb.* a lua sau a da formă concretă, de trup omenesc; a se concretiza.

J

jantă, *s.f.* partea roții, pe care se fixează anvelopa.
jilț, *s.n.* scaun înalt cu spetează şi cu brațe.

M

magic, *adj.* misterios, tainic.
mărgean, *s.n.* 1. animale de culoare roşie sau albă care trăiesc, în apele calde, înfipte pe un schelet calcaros (coral); 2. şirag de mărgele făcute din mărgean.
mîntuire, *s.f.* 1. salvare, scăpare; 2. (în limbaj bisericesc) iertarea păcatelor.
monden, *adj.* care aparține sau se referă la cercurile înalte ale societății.
moțăi, *vb.* a ațipi şezînd, a dormita.

N

năbădăios, *adj.* care se supără uşor, capricios.
nămiez (forma literară, **namiază**), *s.f.* amiază.

O

oacheş, *adj.* cu pielea feței de culoare închisă şi cu ochii, părul şi sprîncenele negre, brunet.
oca, *s.f.* veche unitate de măsură pentru capacități şi greutăți, egală cu aproximativ un litru (sau un kilogram) şi un sfert.

BeatriceGloria_personal library

olandă, *s.f.* țesătură deasă şi fină, folosită la confecționarea lenjeriei.
oploşi, *vb.* a-şi găsi refugiu, a se pune la adăpost.
osîndă, *s.f.* condamnare, pedeapsă.
ozeneu, *s.n.* prescurtare de la cuvintele *obiect zburător neidentificat* (OZN).

P

parodie, *s.f.* imitație a unei opere literare, făcută cu scopul de a satiriza, de a realiza efecte comice.
pasaj, *s.n.* fragment dintr-un text scris.
pastel, *adj.* (despre culori) cu tonuri palide, delicate.
pehlivan, *s.m.* 1. (învechit) personaj comic (acrobat, jongler, scamator etc.); 2. şiret, poznaş.
penurie, *s.f.* lipsa unor lucruri necesare traiului.
piroteală, *s.f.* moleşeală, somnolență.
pizmui, *vb.* a invidia pe cineva; a duşmăni, a urî pe cineva.
pîrg, *s.n.* fază de început a coacerii unor fructe/legume.
pîrpăli, *vb.* 1. a frige un animal sau o bucată de carne la frigare, pe jăratic etc.; 2. a se zvîrcoli de durere.
plăieş, *s.m.* (în Evul Mediu) locuitor de la graniță, însărcinat cu paza frontierelor.
portavion, *s.n.* navă militară, de tonaj mare, a cărei punte permite transportul, decolarea şi aterizarea avioanelor de luptă.
postură, *s.f.* situație în care se află cineva la un moment dat.
prezida, *vb.* a conduce, în calitate de preşedinte, o adunare, o dezbatere.
primordial, *adj*. 1. care este primul (într-o succesiune temporală); 2. care este de cea mai mare importanță.
priveghea, *vb.* 1. a face de pază; 2. a sta treaz, a nu dormi; a sta de veghe noaptea la mort.
prizărit, *adj.* care nu s-a dezvoltat bine; mic, slab.
prîslea, *s.m.* mezinul dintr-o familie.

R

regenera, *vb.* 1. a se reface; 2. a se primeni, a se înnoi.
rememorare, *s.f.* acțiunea de a-şi aminti.
revendica, *vb.* a cere insistent un bun care i se cuvine.
reverențios, *adj.* foarte politicos, respectuos.
rubrică, *s.f.* spațiu rezervat permanent într-un ziar, revistă, manual etc.

S

satin, *s.n.* țesătură din mătase, bumbac sau fibre sintetice, cu o față lucioasă, folosită pentru căptuşeli.
savura, *vb.* a mînca sau a bea încet şi cu plăcere, pentru a simți bine gustul.
sălaş, *s.n.* 1. adăpost; culcuş; 2. sat; familie.
sceptru, *s.n.* toiag împodobit, purtat de regi, de domnitori şi de unii conducători de stat, ca simbol al puterii.
sclipui, *vb.* a aduna cu greu, a agonisi.
secvență, *s.f.* 1. şir de imagini sau de scene dintr-un film; 2. serie de fapte, de evenimente, stări etc.
sfetnic, *s.m*. 1. (în trecut) înalt dregător sau boier cu care se sfătuia domnitorul unei țări în problemele de conducere; 2. (actual) sfătuitor, consilier.
sigiliu, *s.n.* 1. pecete; 2. ceară roşie sau plumb, bronz etc. pe care se imprimă prin apăsare o pecete.
simbrie, *s.f.* răsplată în bani sau în natură.
sitar, *s.m.* pasăre călătoare de mărimea unui porumbel, cu ciocul lung şi subțire şi cu pene cafenii.
smalț, *s.n.* material lucios care acoperă suprafața unor obiecte.
smarand (forma literară, **smarald**), *s.n.* piatră prețioasă strălucitoare de culoare verde, foarte transparentă.
solicita, *vb.* a cere să i se acorde ceva, a ruga.
somptuos, *adj.* de o eleganță impunătoare, luxos.
soroc, *s.n.* 1. termen fixat pentru îndeplinirea unei obligații; 2. dată cînd se pomenesc morții.
stînjen, *s.m.* veche unitate de măsură pentru lungime (cuprinsă între 1,96 m şi 2,23 m).
sudură, *s.f.* 1. (tehn.) locul în care s-a realizat îmbinarea pieselor sudate; 2. (fig.) legătură strînsă; îmbinare.
sugestiv, *adj.* care are puterea sau calitatea de a stîrni anumite reprezentări sau idei.
suspans, *s.n.* moment dintr-un film, dintr-un spectacol sau o operă literară, cînd acțiunea se întrerupe, ținînd spectatorul într-o stare de tensiune.

T

tămîios, *adj.* 1. (despre struguri) cu gust aromat; 2. varietate de viță-de-vie.
tărîm, *s.n*. 1. ținut, regiune, meleag: 2. (fig.) domeniu, sferă de activitate.
tipsie, *s.f.* tavă rotundă, din metal.
tîrlici, *s.m. pl.* papuci moi de casă, fără tocuri, confecționați din postav sau tricotați.
toacă, *s.f.* timp al zilei, după răsăritul soarelui sau înainte de apus, cînd se oficiază liturghia sau vecernia la biserică.
tocălie, *s.f.* (regionalism) morişcă din lemn, care, învîrtită de vînt, produce zgomot şi sperie păsările.
tribut, *s.n.* obligație (în bani sau în bunuri) pe care o impune o putere cuceritoare unui popor învins.

Ț

țesăla, *vb.* a curăța, a peria un animal cu o perie specială (țesală).
țigaie, *adj.* 1. lînă scurtă şi creață, mătăsoasă. 2. oi cu astfel de lînă.

V

vastitate, *s.f.* amploare, complexitate.
vătrar, *s.n.* (forma literară, **vătrai**) unealtă metalică folosită pentru scoaterea cenuşii din vatră.
vocabulă, *s.f.* cuvînt, spusă, zisă.

W

week-end (în engleză), *s.n.* timpul liber de la sfîrşitul săptămînii.

Z

zăbală, *s.f.* partea căpăstrului care se introduce în gura calului pentru a-l struni.
zghihui, *vb.* (regionalism) a scutura cu putere, a zgîlții.

247